

Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat

Sárospataki turizmusfejlesztési tanulmányok 2020.

**ISSN 2062-7262
ISSN 2677-1292**

Sárospatak, 2020.

Sorozatszerkesztő: Dr. Dankó László
tanszékvezető egyetemi docens
az MTA-MAB Marketing Munkabizottság elnöke

Lektorálta: Tóth Zsófia PhD.

©: Bágyi Pál, Bene Zsuzsanna, Dankó László, Dózsa Csaba, Hajdú Noémi, Mató-Juhász Annamária, Nagy Katalin, Sipos István, SKTE Munkaközössége, Szabó Zsuzsa, Szvitankó Tamás.

www.sarospatak.eu

A szabadság ősi földje

Kiadja: Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület
3950 Sárospatak Szent Erzsébet utca 3.
telefon: 0036 47 513-150,
e-mail: sarospatak.tdm@gmail.com
www.sarospatak.eu

Kiadásért felelős: a Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület Elnöke

HU ISSN 2062-7262 (Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat)
ISSN 2677-1292 (Sárospataki turizmusfejlesztési tanulmányok 2020)

A „Sárospataki turizmusfejlesztési tanulmányok 2020.” a Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat ötödik, CD-ROM formátumú köteteként jelent meg. A tanulmánykötetet pdf formátumban elhelyeztük az MTA Könyvtár Repozitóriumában is, így akadálytalanul elérhetővé válik az interneten a széles szakmai és érdeklődő közönség számára.

A kötet szerkesztése, összeállítása az MTA - MAB Marketing Munkabizottsága szakmai közreműködésével valósult meg.

A kötet tanulmányai szabadon felhasználhatóak, de ezen tanulmánykötetre, az egyes tanulmányokra hivatkozásainál kérjük a forrás pontos feltüntetését!

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	6
I. RÉSZ: A DESZTINÁCIÓ TURISZTIKAI STRATÉGIÁINAK MEGALAPOZÁSA	
<i>Bágyi Pál – Szvitankó Tamás:</i>	
A Sárospataki Turisztikai Egyesület 15 éve.....	8
<i>Szabó Zsuzsa:</i>	
A Sárospataki Turisztikai Desztináció bemutatása, vonzerőleltára.....	21
II. RÉSZ: A DESZTINÁCIÓFEJLESZTÉS STRATÉGIAI DIMENZIÓI	
<i>Dankó László:</i>	
Tokaj-Zemplén desztináció turizmusának fejlesztése (1995-2020).....	56
<i>Dankó László:</i>	
A Sárospataki Desztináció kulturális turizmus és marketing koncepciója.....	72
<i>Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület Munkaközössége:</i>	
Turisztikai termékcsoport ajánlások a Sárospataki Desztinációban.....	120
III. RÉSZ: A DESZTINÁCIÓS STRATÉGIÁK MEGVALÓSULÁSÁT TÁMOGATÓ SZAKÉRTŐI TANULMÁNYOK	
<i>Bene Zsuzsanna:</i>	
A tokaji borvidék közösségi borainak bemutatása és gasztronómiai küldetésének tanulmányozása.....	129
<i>Dózsa Csaba – Mató-Juhász Annamária:</i>	
Az egészséges életmód turisztikai terméké alakítása.....	145
<i>Hajdú Noémi:</i>	
Világörökségi helyszínek turisztikai jelentősége.....	162
<i>Nagy Katalin:</i>	
Kulturális utak fejlesztése, menedzselése a nemzetközi tapasztalatok tükrében.....	169
<i>Sipos István:</i>	
A Sárospataki Református Kollégium örökségértékei.....	190

ELŐSZÓ

Zemplénben 1997-ben, a Magyar Turizmus Rt. K+F Igazgatósága – a főbb térségi aktorokkal egyeztetett és elfogadtatott - turizmusfejlesztési terv készítésére vonatkozó megbízásával kezdődött meg az a politikai és szakmai együttgondolkodás, mely 2 évtized múltán elvezetett Zemplén 73 települése kiemelt turisztikai fejlesztési térséggé való nyilvánításához.

A tanulmánykötet a Sárospataki turisztikai desztináció szemszögéből mutatja be ezt a zempléni vidék fejlődését előmozdító vállalkozói és közösségi turizmusfejlesztési folyamatot, s tesz stratégiai és projektszintű turizmusszakmai javaslatokat a további fejlesztések irányaira, tartalmára vonatkozóan.

A három részre szakaszolt *tanulmánykötetet első része* bemutatja a Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat immár ötödik kötetét megjelentető Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület 15 éves rövid történetét, a desztináció turizmusa közösségi fejlesztése érdekében kifejtett tevékenységét.

A második tanulmány a térségi és a kulturális turizmus stratégiák megalapozásaként bemutatja a sárospataki desztinációt, annak rövid történetét, örökségét, természeti és emberalkotta adottságait, s településszintű főbb turisztikai vonzerőit. A desztináció településeinek (31) csoportosításánál négy kategóriát alakítottak ki: (1.) Tokaj-hegyalja borvidék UNESCO világörökség-hez tartozó települések, (2.) Aggteleki Nemzeti Park tájvédelmi körzeteinek települései, (3.) Tokaj kiemelt turisztikai fejlesztési térség bodrogi közeli települései és (4.) további bodrogi közeli települések. A rendszerezésnél Makkoshotyát a jellemzőbb kapcsolódás okán az ANP Zempléni Tájvédelmi Körzetéhez tartozóként mutatták be, de megjegyezzük, hogy a település déli szegélye a kulturtáj zárt borvidék része.

A második rész két stratégiai fejezetet tartalmaz: A Tokaj-Zemplén desztináció turizmusának fejlesztése (1995-2020) egy rövid helyzetértékelést követően a sárospataki desztinációt is magába foglaló – Hernád - Tisza és országhatár által határolt - Tokaj-Zemplén turisztikai desztináció 104 települése által alkotott 4 kistája (Bodrogköz, Taktaköz-Harangod, Tokaj-hegyalja, Zempléni-hegység) SWOT elemzését összegzi, majd megjelöli a fejlesztési igényeket, termékcsoportokat, a fejlesztések stratégiai irányait és részletezi a fejlesztési tennivalókat. Ezt követően áttekinti a megvalósult főbb közösségi és vállalkozói fejlesztéseket, s ajánlást tesz egy turizmusmarketing stratégia és program szakmai elemeire vonatkozóan.

A negyedik tanulmány a sárospataki turisztikai desztináció vezértermékének: a kulturális turizmusnak a turisztikai és marketing koncepcióját tartalmazza és részletezi a nemzeti turizmusfejlesztési stratégiákhoz adekvát tartalommal és formában. A 2005-ös NTS az örökségturizmus kifejezést a kulturális értékeken alapuló turizmusnál tágabb fogalomként, míg az NTS 2030 annak részeként használja, mely utóbbi meghatározást követi a tanulmány is. Meghatározza a desztináció kulturális turizmusának célrendszerét, szegmentálja a

potenciális célcsoportokat, melyek körében 7 elkülönítést határoz meg. A pozicionálást földrajzi és imázs alapon definiálja, s annak plasztikussá tétele érdekében olyan egyszerűen megjegyezhető mondatokat ajánl, mint pl: „Tokaj, több mint bor”, (NTS 2030 60.o.), illetve a sárospataki destinációra a TDM 2011-ben elfogadott szlogenje: „*A szabadság ősi földje*”. Kitér a márkaépítésre, valamint a régió-és településmarketingre, a stratégia realizálásához szükséges struktúrák meghatározására. A tanulmány függelék része a kulturális turisztikai termékfejlesztés vázlatával kíván a termékfejlesztők számára szakmai segítséget kínálni.

Az ötödik tanulmányban a turisztikai egyesület szerzői munkaközösség ún. brainstorming technikával állította össze azon tucatnyi fejlesztendő turisztikai termék ajánlását, melyet a helyi TDM, a desztináció releváns településeinek önkormányzatai, intézményei, a turisztikai vállalkozók felé jelen tanulmánykötetben tesznek köz. A sárospataki desztináció vezérterméke a Tokaj-hegyalja világörökségre, kulturális és épített örökségértékeinkre támaszkodó kulturális turizmus. Ehhez szorosan kapcsolódik a kastély-és műemléktúrák, az ifjúsági turizmus, bor-és gasztroturizmus, valamint a tematikus konferenciaturizmus.

A természeti értékek mind hatékonyabb hasznosítására ajánlják a legtöbb vendéget vonzó termálturizmus, a bakancsos turizmus, víziturizmus fejlesztését.

A falusi turizmus, kerékpáros turizmus, a sportturizmus és a vadászati turizmus további jó kiegészítői és hasznosítói lehetnek az egyébként változatos lehetőségeinkre épülő turisztikai fejlesztéseknek.

A kötet harmadik része a desztinációs stratégiák megvalósulását segítő, a részleteket szakszerűen kibontó 5 szakértői tanulmányt tartalmaz szerzői betűrendben.

Bene Zsuzsanna: A tokaji borvidék közösségi borainak bemutatása és gasztronómiai küldetésének tanulmányozása című tanulmányában bemutatásra kerülnek a hazai jó gyakorlatok mellett a Tokaji Borvidék közösségi borai, ugyanis a közösségi összefogás szükségessége a borvilágban is megjelenik és ösztönzőleg hat a gasztronómiai turizmusra. Napjaink bor- és gasztroturizmus trendjeiben egyre inkább kibontakozik az élményszerzés igénye oly módon, hogy az adott desztinációba ellátogatva a turista a helyi közösség életébe nyerjen betekintést és részese lehessen valamilyen formában az ott folyó életnek. A Sárospataki desztinációban jelenleg 3 település (Olaszliszka, Sárospatak, Herceghút) rendelkezik közösségi összefogás eredményeképpen létrejött településborral. Azonban önmagukban ezek a borok nem elegendőek ahhoz, hogy a turistákat megnyerjék, szükség lenne összekapcsolni a helyi népi gasztronómiai különlegességekkel, mert egy étel-ital párosítás egyediségére már jobban lehet a bor-és gasztromarketinget fókuszálni.

Dózsa Csaba – Mató-Juhász Annamária: Az egészséges életmód turisztikai terméké váló alakítása című tanulmánya szerint az emberek életmódja elkezdte csökkenti a várható élettartamukat és az egészségben eltöltött évek számát. Orvosként-közzgazdászként felmerült bennük a kérdés, hogyan lehetne az egészségnek, az egészségtudatosságnak egy olyan jövedelmező szegmensét megalkotni, amiben az elsők között tudunk lenni? Emiatt kezdtek el azzal foglalkozni, hogy az egészségtudatosságot a turizmussal kapcsolják össze. Dolgozatuk egy rövid piacelemzést követően egy üzleti és marketing terv koncepció, amelyben vázolják egy életmód szálloda lehetséges termék és szolgáltatási portfólióját, költség és bevételi struktúráját, valamint értékesítési és kommunikációs irányait.

Hajdú Noémi: Világörökségi helyszínek turisztikai jelentősége című dolgozata szerint a kulturális világörökségi helyszínek iránt megnőtt a turisztikai kereslet, így esszenciális turisztikai erőforrást jelentenek. A világörökségek gazdasági értéke meghatározható, erre a dolgozatban módszereket is megjelöl. Ez az érték mást jelent az egyes célcsoportok esetében.

Az örökség jó lehetőséget jelent az egyes régiók felemelkedésére, a hazai és külföldi befektetők megjelenésére, munkahelyek generálására, értékteremtésre. A tanulmány végén az erdélyi Szászfehéregyháza esetét példaként ismerteti.

Nagy Katalin: Kulturális utak fejlesztése, menedzselése a nemzetközi tapasztalatok tükrében című tanulmánya szerint a kulturális útvonalak tárgyi és szellemi kulturális erőforrásokat kombinálva eredményeznek élményt. A kulturális útvonalak az örökség újfajta megőrzési és hasznosítási módját jelentik. Zemplénben, a Sárospataki desztinációban vallási emlékek, történelmi helyszínek és épített örökségek kapcsán alakítottak ki, illetve váltak a desztináció részévé az örökségértékek megőrzésének és turisztikai hasznosításának ezen megoldásai. A dolgozat szakértői ajánlásokat tesz a Zemplénből kiindult, desztinációnkat is érintő kulturális útvonalak továbbfejlesztésére, fenntartható menedzselésére: a Sárospatak – Kassa közötti „Szent Erzsébet Út”, a Tokaj-Hegyalja zsidó örökségét felmutató tíz állomásos „Csodarabbik útja”, a Sárospatakot a többi Rákóczi emlékhellyel összekötő „Rákóczi Örökségút”, valamint a füzéri menedzselésű „Északi várak útján” vonatkozásában.

Sipos István: A Sárospataki Református Kollégium örökségértékei című dolgozata szerint a sárospataki desztináció örökségértékek tekintetében elsődleges attrakciója a Sárospataki Református Kollégium. A szerző röviden bemutathatja, feleleveníti, vagy csupán megemlíti mindazon híres pataki, Patakon tanárkodott, vagy Patakon tanult híres személy pályafutását, akik a lokálpatrióták, de a nemzeti érzelmű hazai, vagy határainkon túlról érkező turisták számára is érdeklődésre tarthatnak számot és büszkeséggel tölthetik el a Rákócziak ősi fészke: a szabadság ősi földje minden lakóját, tanulóját, és látogatóját. Bár nem törekedhetett a rendkívül sokrétű, sokoldalú feldolgozási lehetőségek körében a teljességre, tanulmányát ajánlja a kultúra és azon belül is az örökségeink iránt érdeklődő jelenlegi és jövőbeni tanulók, kedves vendégek, városunkba, desztinációnkba, s a tágabb Zemplénbe látogató turisták figyelmébe.

A tanulmánykötet a turisztikai egyesület elnöksége, szerzői munkaközössége és az általunk felkért külső szakértők tanulmányaiból, elemzéseiből került összeállításra azzal a céllal, hogy a Sárospataki Desztináció turisztikai és vendéglátó vállalkozásai, turizmushoz kapcsolódó szolgáltatói, önkormányzatai, intézményei és civil szervezetei számára turizmusszakmai ismereteket kínáljon fel hasznosításra, továbbgondolásra és továbbadásra.

Bízunk benne, hogy Zemplén Fejlesztése Sorozat ötödik köteteként, pdf formátumban elektronikusan megjelentetett és CD-ROM-on terjesztett, MTA Könyvtár Repozitóriumába is feltöltésre kerülő kötet némi segítségül szolgálhat a COVID-19 vírus okozta világjárvány miatt desztinációnkban is összeomlott nemzetközi és belföldi turizmus újraindításához.

Sárospatak, 2020. március

A sorozatszerkesztő

I. RÉSZ: A DESZTINÁCIÓ TURISZTIKAI STRATÉGIÁINAK MEGALAPOZÁSA

A SÁROSPATAKI TURISZTIKAI EGYESÜLET 15 ÉVE

BÁGYI PÁL – SZVITANKÓ TAMÁS

alapító elnök, elnök

Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület

Zemplénben 1997-ben a Magyar Turizmus Rt. K+F Igazgatósága – a főbb térségi aktorokkal egyeztetett és elfogadtatott - turizmusfejlesztési terv készítésére vonatkozó megbízásával¹ kezdődött meg az a politikai és szakmai együttgondolkodás, mely 2 évtized múltán elvezetett Zemplén 73 települése kiemelt turisztikai fejlesztési térséggé való nyilvánításához.² A tanulmány a Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület 15 éves működése kapcsán a sárospataki desztináció szemszögéből mutatja be ezt a vidék fejlődését előmozdító vállalkozói ésközösségi turizmusfejlesztési folyamatot.

Kulcsszavak: Zemplén, turizmus, desztinációfejlesztés, TDM

1. ZEMPLÉN TÉRSÉGI TURIZMUSFEJLSZTÉSI TERV

Észak-Magyarország legkeletibb régiója: a történelmi Zemplén vármegye déli része, valamint Abaúj vármegye Hernádtól keletre eső hegyvidéki területe rendkívül attraktív turisztikai vonzerőkkel rendelkezik, mind a természeti, mind az emberalkotta adottságok tekintetében.

A világhírű tokaji bort termő Tokaj-Hegyalja, az érintetlen zempléni hegyek, erdők, a a Tisza, Bodrog és Hernád alkalmas területei a rekreációnak. A Rákóczi, Mágochy és Károlyi család kastélyainak, Boldogkőváralja, Füzér, Regéc, Sárospatak várainak, a Sárospataki Kollégiumnak a megtekintése a történelmi időkbe röpti vissza a látogatókat.

A kulturális emlékek nemzetközi vonzású települései: Hollóháza, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Tokaj, Vizsoly az ismeretek szerzésének, felelevenítésének, mai aktualitásaik pedig az igényes szellemi felfrissülésnek a lehetőségeit hordozzák.

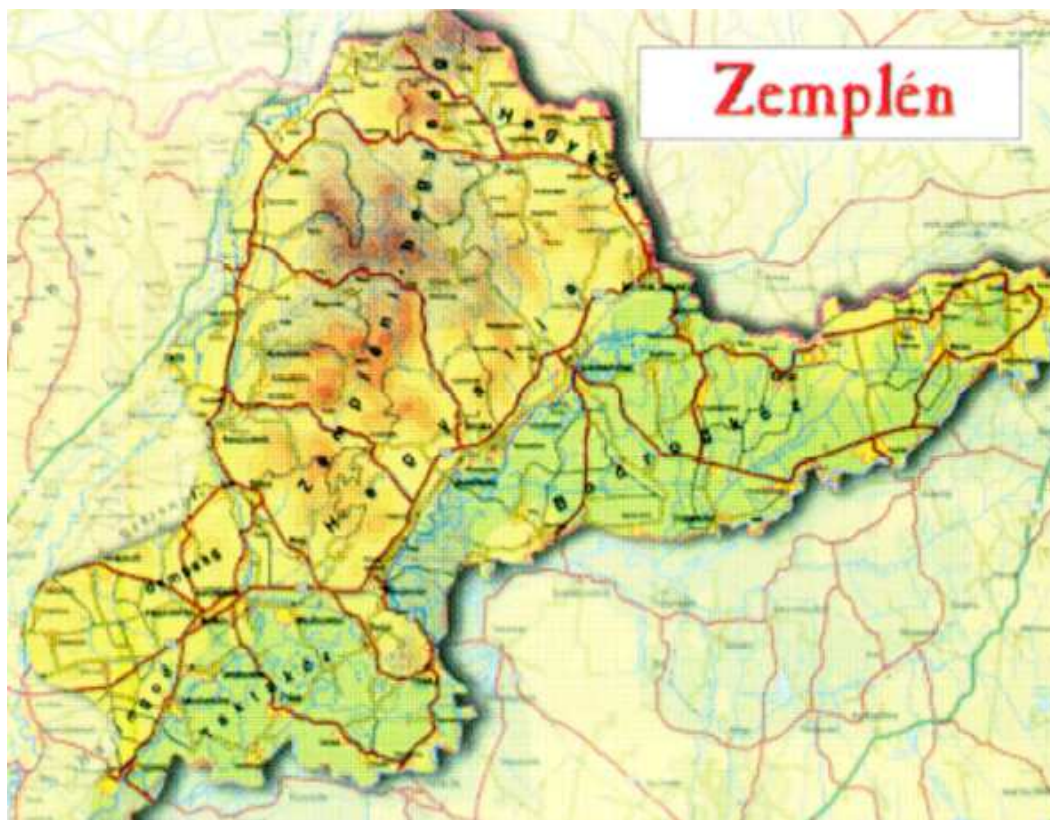
A „Zemplén térségi turizmusfejlesztési tervben” elvégeztük a turisztikai régió településszintű lehatárolását. A településszintű lehatárolás szerint a térséget 104 település alkotja, melyek a következő kistájakban helyezkednek el:

- Bodrogek – 22 település,
- Taktaköz-Harangod – 13 település
- Tokaj-hegyalja zárt borvidék – 27 település
- Zempléni-hegység
 - Zempléni Tájvédelmi Körzet -18 település
 - Abaúji-hegyalja Zempléni Tájvédelmi Körzethez kapcsolódó 14 települése
 - Zempléni Tájvédelmi Körzethez kapcsolódó 11 hegyközi település.

A turisztikai térség tehát felöleli az Abaúji - Hegyalját, Bodrogeköt, Hegyeköt, a Taktaköz - Harangod vidékét, Tokaj -Hegyalját és a Zempléni hegységet. (1.sz. ábra).

¹ Dankó L.: Zemplén térségi turizmusfejlesztési terv Magyar Turizmus Rt, 1997.

² 1092/2017. (II. 21.) Korm. határozata Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról

1. sz. ábra: Zemplén turisztikai régió

forrás: Zemplén – a Zempléni RVA prospektusa, Sátoraljaújhely, 1999.

A **Zempléni-hegység** az Alföld északi peremén húzódó 220 km hosszúságú Északi-középhegység legkeletibb tagja, s egyben a régebbi elnevezésű Eperjes-Tokaji-hegylánc 52 kilométernyi déli szakaszaként a Kárpátok Magyarországon átnyúló része. A Hernád völgye, a Szerencs-patak, az országhatár, a Ronyva, a Bodrog-völgy és a Tisza által határolt hegység több kis tájra tagolódik.

Az ide látogató turista szinte napokig gyalogolhat anélkül, hogy a mai iparosodott társadalom bármilyen jelét is tapasztalnia kellene. Olyan vidék ez, ahol a déli melegkedvelő flóra és a Kárpátok magashegyi növényei randevúznak egymással, ahol még ma is viszonylagos zavartalanságban élhet az országosan is kiemelkedő vadállomány, ahol visszatelepültnek mondható a hiúz és a farkas és ahol világelső muflon- és gímtróféák jellemzik az állomány minőségét. A terület természeti értékeinek, gazdag növény- és állatvilágának védelmében hozták létre a Zempléni Tájvédelmi Körzetet.

Sokszínű kínálattal örvendezteti meg a zempléni táj az ide látogató vendégeket. Vadregényes hegyei és völgyei, szemet gyönyörködtető látnivalókkal fogadják a természetjárókat. Bővelkedik a vidék történelmi és irodalmi emlékhelyekben is, várai, kastélyai, egyházi épületei, még felújítás alatti állapotukban is lenyűgözőek. A Zempléni-hegység számos települését érdemes meglátogatni történelmi nevezetességei, ízletes ételei és finom borai miatt.

A több évszázados borkultúrához, szőlőműveléshez számtalan esemény kapcsolódik: a **Tokaji-hegylajai borvidék világörökség** majd minden településén zajlanak szüreti napok, bálók, vigasságok, borászati tanácskozások, szakmai összejövetelek és a laikusok számára is érdekes kiállítások.

A Bodrogek a Bodrog és Tisza folyók közt elterülő természetföldrajzi kistáj, a Felső-Tisza-vidék középtáj része. A magyar–szlovák határ kettészeli, de földrajzilag délnyugaton Tokajtól északkeleten Nagykaposig nyúlik el, csaknem kétharmad része a határ magyar oldalán van. A szlovákiai oldalon is többségében magyarok lakják. Két fő részre tagolható: az Alsó-Bodrogek és a Felső-Bodrogek. Legritkábban lakott területe a régió közepe, ahol a járás székhelye: Cigánd is található, illetve a Bodrog és a Tisza összefolyásánál a Bodrogzug, ahol tájvédelmi körzet került kijelölésre.

Zemplén a honfoglalástól kezdődően a kultúra bölcsője volt. Templomai, várfalai, kastélytermei, nemesi kúriái, de egyszerű parasztházai is a kultúráteremtő, a kultúrával élő ember kedvelt otthonai voltak az elmúlt évszázadok során. A zempléni rendezvények, fesztiválok bőségesen meríthetnek ebből az örökségből, de a történelmi falak közé idézhetik más népek alkotásait is. A legrangosabb, rendkívül sok érdeklődőt vonzó fesztivál a Liszt Ferenc Kamarazenekar vezetője, Rolla János ötletéből született Zempléni Fesztivál. Elsősorban komolyzenei művek csendülnek fel a sárospataki vár patinás falai közt, de felkerekedhetünk és részt vehetünk a Zemplén településeit bejáró egész napos "kirándulókoncerteken" vagy keringőzhetünk a füzérradványi Károlyi-kastély hatalmas báltermében.

2. TURISZTIKAI EGYESÜLET ALAPÍTÁSA ÉS MŰKÖDÉSE SÁROSPATAKON

Zemplénben öt helyi turisztikai desztináció alakult ki, melyek egyike a sárospataki. **A sárospataki desztináció** Sárospatakra és vonzáskörzetére, két járásra: a cigándira és a sárospatakira terjed ki. A desztinációban 9 település a tokaj-hegyaljai borvidékhez, ezzel részben átfedésben 3 település a Zempléni hegységhez (tájvédelmi körzethez), és az Alföld északi nyúlványaként a Bodrogekben 20 település található.

A Sárospataki desztináció turisztikai adottságai változatos, több lábon álló turisztikai kínálat kialakítására adnak lehetőséget. A trendek szerint a térség sajátos kulturális, természeti vonzerői a turisztikai piacon felértékelődnek, ami még nyilvánvalóbbá teszi a fogadóképesség hiányosságait.

Miközben olyan világhírű attrakcióval rendelkezik, mint a Tokaj-hegyaljai kultúrtáj, mely 2002 óta az UNESCO világörökség részét képezi, vagy a Zempléni illetve a Tokaj-Bodrogzug Tájvédelmi Körzetek páratlan természeti értékei, valamint a térség Európában egyedülállóan színes vallási, nemzeti és történelmi öröksége, a turizmusban rejlő gazdasági lehetőségek a termékkínálat szegénysége, a szállás- és vendéglátóhelyek hiányosságai, valamint a marketing erőtlensége miatt mindeddig csak lehetőségek maradtak. állapította meg 2005-ben az Ariadne Alapítvány fejlesztési tanulmánya³.

A fejlesztési koncepciók, dokumentumok társadalmi vitái elindítottak a turisztikai és vendéglátós szakma és a turizmusban lehetőséget látó önkormányzatok képviselői körében egy együttműködési igényt, amit az ezredforduló után hazánkban a 2005-ös Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia szakmailag támogatott.

Ebből a szakmai együttműködési gondolatból született meg 2005-ben **Bágyi Pál** hoteligazgató szervezésében és alapításában, önkormányzati támogatással a **Sárospatak Turizmusáért Egyesület**. Az egyesület átvette a Tourinform Sárospatak iroda menedzselését Ladomérszky László irodavezető munkatárssal.

³ http://www.terport.hu/webfm_send/1658

2006-tól az önkormányzat részéről Erdős Tamás előbb tanácsnökként, majd az INNOVO-Patak kft ügyvezetőjeként hathatósan támogatta a desztináció-menedzsment együttműködés ügyét. Tette ezt azzal az országos⁴ és NORDA fejlesztési ügynökségi támogatással, amely 2007-től az NTS-ben megjelölt helyi, térségi és regionális TDM rendszer kialakítására a 2007-13-as tervezési periódusban célzott tanácsadói programot indított angol és olasz, osztrák példákkal, pályázati rendszerrel. Ezt követően pályázati kiírásokkal ösztönözte a helyi és térségi TDM egyesületek létrehozását, illetve támogatta a működtetésük és közösségi marketingjük anyagi hátterének megteremtését.

E tanácsadási program keretében lehetett 2007-ben sárospataki egyesületünk vendége Semsei Sándor (ma a Magyar TDM Szövetség elnöke), aki a Balaton környéki, akkor már megvalósult TDM-es szerveződésekről és közös fejlesztésekről tartott előadást a térségi érdeklődőknek. Már azon a tanácskozáson napirendre került a térségi együttműködés szervezésének gondolata, melyet követően egyesület is alakult e célból, de sajnos a partikuláris erők, azon időben még nem minden zempléni város, desztináció esetében támogatták ezt a szerveződést, amely így nem tölthette be a teljes térségre irányuló küldetését.

Az egyesület első éveiben a tagsági kör kiszélesítését, a kommunikáció fejlesztésére honlap megterveztetését és működtetését, nyomtatott prospektusok, tájékoztató táblák készíttetését, kiállításokon való részvételt tekintette megoldható feladatának. A pataki önkormányzattal kiváló kapcsolat alakult ki, a helyi IFA bevételekből évről-évre – a tagsági díjon túl – testületi döntés alapján támogatták az egyesület vállalkozókat, intézményeket összefogó, szakmai fórumként, véleményformálóként és érdekképviselőként való funkcionálását.

Az Összefogással Tokaj Világörökségért projekt keretében 2008-ra készült el a sárospataki vár sarokbástyájának rekonstrukciója, amely Újbástya néven nyitotta meg kapuit. Az épület üzemeltetésére létrehozott SIDINFO kft Marcziné Szappanos Judit alkalmazásával átvette az egyesület menedzseri, valamint a Tourinform Sárospatak üzemeltetési feladatainak ellátását.

2008-ban az EU „European Destinations of Excellence” versenye keretében az élő hagyományokat őrző desztinációk versenyén Sárospatak a döntőbe került és díjazásban részesült, az egyesület által összeállított "Pünkösdi Szent Erzsébet Napok Sárospatakon" című pályázatával.

A formálódó térségi együttműködés első komoly eredménye volt, hogy az 5 turisztikai egyesület felosztotta a főbb turisztikai termékek térségszintű menedzselési feladatait. A sárospataki egyesület a desztináció adottságai alapján a kulturális turizmus összefogására vállalkozott. Tokaj a borturizmus, Sátoraljaújhely az aktív turizmus, Füzér a falusi turizmus és Telkibánya a bakancsos turizmus térségi koordinálói lettek.

A 2009-ben az egyesület neve módosult: **Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesületre**, az egyesület taglétszáma 50 fölé emelkedett, s még abban az évben sikerült összeállítani egy TDM szervezeti működést támogatni hivatott pályázati anyagot, amely azonban nem érte el a kívánt célját. Ennek ellenére 2010 végéig ebben a konstrukcióban hathatósan segítette a város önkormányzata egyesületünket, annak működését.

⁴ https://mtu.gov.hu/documents/prod/UNWTO_DM_conf_Budapest2007_Lengyel_magyar.pdf

2.sz. ábra: Újbástya földszint a tourinform irodával

2010-ben az egyesület tagsága elnökké **Dr. Dankó Lászlót** választotta, akit az év őszén megválasztott polgármester a városmarketing tanácsadó testületébe is meghívott. Az új elnök első feladatai között arculati elemeket terveztetett (logo, levélpapír, ppt háttér, rollapok) és új honlapot készíttetett, majd sikeresen összeállította a Nemzetgazdasági Minisztérium helyi TDM regisztrációs pályázatához a szükséges dokumentációt és 2011. elején egyesületünk regisztrált TDM szervezet címet kapott.

A helyi TDM pályázathoz a desztinációból, 16 önkormányzat, 21 turisztikai szolgáltató, 13 vendéglátó vállalkozás, 6 civil szervezet és 14 turizmushoz kapcsolódó vállalkozás, magánszemély szolgáltató fejezte ki együttműködési készségét.

Az addigi desztinációs szintű tagbővítésnek és a menedzselési munka elismerésének az adott külön aktualitást, hogy a különböző EU forrású turisztikai jellegű pályázatokhoz a pályázóknak a helyi TDM támogató nyilatkozataért többletpontot adtak. A TDM szervezet ilyen formán képet kaphatott a desztinációban megvalósítani tervezett fejlesztési elképzelésekről, azokat véleményezhette és csak azon projektekhez adott ki támogató leveleket, amelyek illeszkedtek akár a világörökségi terület, akár a tájvédelmi körzetek, illetve a települések természeti és épített adottságaihoz. Emellett a pályázók meggyőzésével a tagsági kör is szélesedett és az együttműködés a desztináció egészére kiterjedt.

2011 tavaszán Dr. Takács András kezdeményezésére bekapcsolódtunk a „Bor-Vidék” Tokaj-hegyalja terület-és gazdaságfejlesztési program műhelymunkájába. Bár ez a munka a kezdeményező halálával megtorpant, a koncepció tovább él, s a ma is aktuális világörökségi borvidéki fejlesztési program elnevezésében is hordozza azt⁵.

Egyesületünk Sárospatak Város Önkormányzata alvállalkozójaként magyar félként részt vett a „Carpathian region as an attractive tourist destination” (CARAT) elnevezésű szlovák, ukrán,

⁵ 1981/2013. (XII. 29.) Korm. határozat

román, magyar határ régiós turisztikai desztinációfejlesztési projekt megvalósításában. A kassai projektmenedzser szervezetnek desztinációkról angol nyelvű helyzetfelméréseket, szekunder és primer kutatásokat, elemzéseket és prezentációkat készítettünk és részt vettünk az együttműködők work-shopjain, konferenciáin. Ebben a projektben az elnök legfőbb segítőjeként Kajati Mónika TDM menedzser munkáját emeljük ki.

A négyoldalú közös projekt értékes eredménye az a 4, szabadon használható és youtuben elérhető reklámspot, ami a 4 együttműködő desztináció turisztikai értékeit villantja fel 2,5-2,5 percben:

Sárospatak: https://www.youtube.com/watch?v=bW8_Mfli7KI&t=80s

Kassa: <https://www.youtube.com/watch?v=a1Mr4IL9S9g>

Nagybánya: <https://www.youtube.com/watch?v=JQr7ZhySmBo>

Ungvár: <https://www.youtube.com/watch?v=dSXU6YZfAco&t=18s>.

Ugyanezen év májusában – a tavasszal elfogadott világörökségi törvény apropóján - került megszervezésre és sikeres megrendezésre az „Örökségértékek és turizmusfejlesztés” elnevezésű szakmai szimpózium az Újbástya épületében. A konferencián államtitkárok, a Magyar Turizmus Rt. marketing igazgatója, tudományos és gyakorlati szakemberek előadásai hangzottak el.

A konferencia írásos anyagaiból az egyesületünk által elindított „Zemplén Régió Fejlesztése” sorozat keretében az első tanulmánykötetet jelentettünk meg. A CD-ROM kötetben 324 oldalon 23 szerző publikációja olvasható és érhető el az MTA Könyvtára Repozitóriumában az interneten keresztül is.⁶

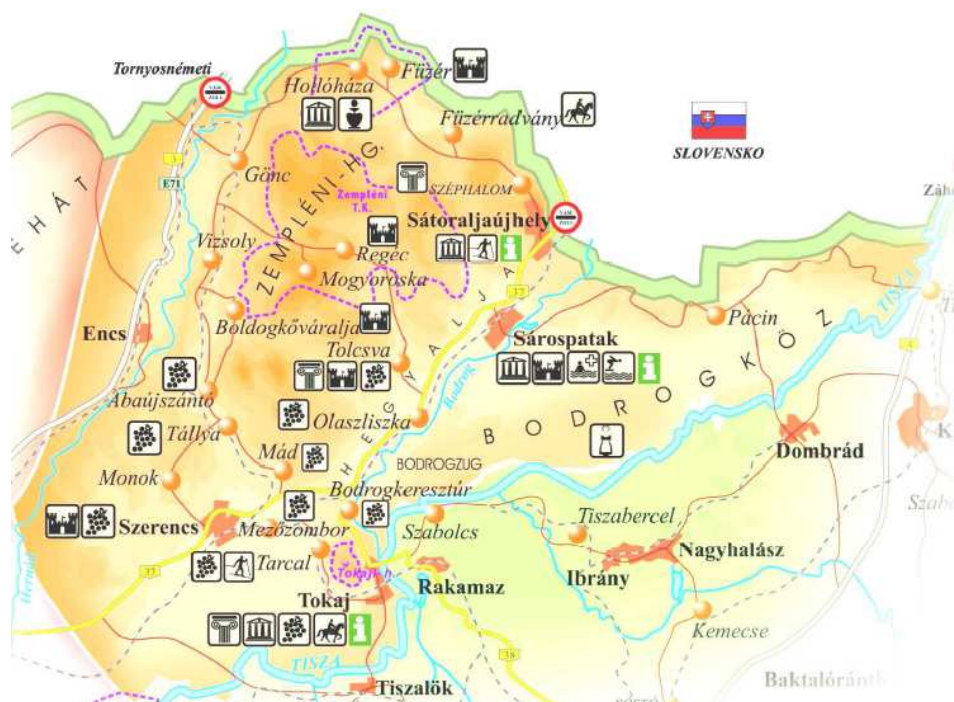
A szimpózium másnapján fiatal phd kutatók előadásait követhettük figyelemmel, levetítésre került az egyesületünk finanszírozásával Kerényi László szerkesztő-operatőr által desztinációnk két hollywood-i filmgyár alapító hírességéről készült kisfilm⁷.

Ezek mellett fontos megemlíteni, hogy az 5 zempléni TDM egyesületi elnök, menedzser részvételével egy nyilvános kerekasztal beszélgetésre is sor került a térségi TDM szervezet létrehozásának előkészítésére. A pataki kezdeményezés nyomán Zemplén TDM szervezeteinek elnökségei félezer turisztikai szolgáltató érdekeinek a képviselőjében közös megbeszélést tartottak november 25-én. A megbeszélésen részt vettek a turizmusfejlesztésben szerepet vállaló nagy állami szervezetek képviselői is. A tárgyaláson két külső szakértő és a Magyar Turizmus Zrt is képviseltette magát, a tanácskozási Erdőbényén került sor.

A Zemplén térségben a TDM szervezetek nagyrészt 2009-ben kezdték el a munkájukat, s első körben az ötből három TDM szervezet (Sátorajaujhely, Telkibánya, Tokaj) összesen mintegy 110 millió forint támogatásban részesült, amelyet 2010-2011-ben szervezetfejlesztésre fordíthattak. Az építkezés időszaka után ezek a szervezetek ezen programok teljesülésével jutottak el oda, hogy a szolgáltatásfejlesztésre koncentrálhassanak, kijelölve azokat a prioritásokat, amely mentén a következő években dolgozni fognak.

⁶ <http://real.mtak.hu/91393/>

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M>

3. ábra: Zemplén turisztikai desztináció

Forrás: TDM-rendszer: az észak-magyarországi példa⁸

A 2010 decemberében megjelent térségi TDM regisztrációs pályázati felhívás alapján az 5 helyi TDM minősítést szerzett egyesület között a korábban már elindult egyeztetési munka felgyorsult, s 2011 novemberében egy erdőbényei megbeszélésen egyetértés alakult ki abban, ha nem kezdi el a térség a jól összehangolt térségi turisztikai imázsépítést, végleg lemarad azon térségekhez képest, akik helyi szinten 50-100 milliós, térségi szinten plusz 100 milliós forrásból végezhetik a márkaépítést. Ennek felelőssége az öt helyi TDM szervezetet terheli, hiszen az alulról építkezés jegyében ők azok, akik a térségi munkában való részvételtől döntenek.

A megbeszélés konkrét eredménye a térségi TDM nonprofit Kft létrehozásának az elhatározása volt. A Kft-t a javaslatok szerint az 5 helyi TDM szervezet hozta létre. További térségi feladatként megfogalmazódott a térségi weblap, közös turisztikai kártya kialakításának lehetősége, a táblarendszerek egységesítése, a turisztikai hotline vonal határvonalainak a kitágítása a teljes térségre, a helyi termékfejlesztés összehangolása és a minőségbiztosítási rendszer fejlesztése is.

A zempléni turisztikai szolgáltatók piacra jutásának a segítése, valamint a hatékony közösségi márkaépítés és marketingmunka érdekében Zemplén öt helyi TDM egyesületének elnöke 2011. december 22-én Sárospatakon aláírta a Tokaj-Zemplén-Abaúj Térségi TDM Nonprofit Kft. Társasági Szerződését. A kft ügyvezetőjévé Dankó Dénest, a sátorlajújhelyi TDM elnökét, alpolgármestert választottuk.

A térségi TDM szervezetként megalakult kft. szakmai munkáját az egyeztetések szerint a TDM menedzserek tanácsa irányítja, szoros szakmai együttműködésben. A munkát nagyrészt a helyi TDM szervezetek munkaszervezetei végzik egyeztetett munkamegosztásban. Ennek részeként a pataki TDM a kulturális turizmus térségi fejlesztési feladatainak koordinálását, menedzselését vállalta fel.

⁸ www.turizmusonline.hu/download.php?id=5184

4. ábra: Tokaj-hegyalja-Zemplén-Abaúj Térségi TDM Nonprofit Kft megalapítása (Sárospatak, 2011).

Sajnos a 2010-es kormányváltást követően felerősödött az a politika által megfogalmazott igény, amely a társadalom, a civil élet szervezésében a korábbiaknál nagyobb szerepet szánt a kormányszatnak. Ennek jegyében 2011 decemberében új civil törvényt fogadott el az Országgyűlés⁹, szigorodott a közhasznú status feltételrendszere. Ezzel összefüggésben is, Sárospatak város 2006-2010 közötti időszakban bekövetkezett súlyos eladósodása a korábbi egyesületi támogatások visszafogásához, az egyesület menedzser szervezetének - SIDINFO kft - kiüresítéséhez vezetett, s az önkormányzattal kialakult jó együttműködési gyakorlat fokozatosan veszített lendületéből.

A helyi politika szemléletváltását támogatta az is, hogy a turizmussal kapcsolatos területi feladatokat a 2012-től hatályos új önkormányzati törvény¹⁰ 13 §.(1) bekezdés 13. pontjában önkormányzati feladatként nevesítette.

Az egyesületünk, munkánk iránti önkormányzati igény alábbhagyását érzékelve (nem született az egyesülettel éves együttműködési megállapodás), két év után az egyesület - elnöksége javaslatára - Sárospatak akkori alpolgármesterét dr. Szabó Ritát választotta meg elnökének.

Egy 2011-es egyesületi vidékfejlesztési pályázatunk alapján **Dr. Szabó Rita** elnöksége idején: 2012. szeptember 21.-én valósult meg a Zempléni Tájak LEADER akciócsoport támogatásával az „Örökségvédelem és vidékfejlesztés” konferencia és study tour, melyek célja az akciócsoport – benne a pataki desztináció - területén folyamatban lévő és megvalósított komplex vidék- és településfejlesztések bemutatása volt, mint best practice.

⁹ 2011. évi CLXXV. törvény

az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról

¹⁰ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100189.TV>

A megvalósítással kettős célt kívántunk elérni:

- a térségi gyakorlatokból fakadó mintaadás a helyi közösség települései számára (a pataki konferencia keretében),
- az akciócsoport fejlődésének, fejlesztéseinek bemutatása az idegenforgalmi és média szereplők bevonásával (a study tour keretében).

A program keretében megvalósításra került a világörökség részét képező Tokaj-Hegyalja érintett területeinek és az értékek, épített örökségek védelmét célzó sikeres közösségi célú szakmai együttműködések jó gyakorlatának a bemutatása.

Dr. Szabó Rita munkahelyváltozása (a tokaji járási hivatal vezetője lett) miatt elnöki megbízatását mandátuma lejártá előtt visszaadta, ezért a helyi önkormányzattal való együttműködés javításának reményében az elnökség Szvitankó Tamást, az önkormányzat turisztikai ügyeket is kezelő Humán Bizottságának elnökét kérte fel elnöknek, aki ezt a tisztségét a 2020 májusi közgyűlésen esedékes tisztújításig betölti.

Szvitankó Tamás elnöknek sem sikerült a közhasznú jogállás érdekében a 2011-ben a város önkormányzatával kötött együttműködési megállapodást meghosszabbíttatnia, a Tourinform Sárospatak iroda fenntartása – egyesület tagunk – A Művelődés Háza és Könyvtára kezelésében maradt, s a civil törvény értelmében, 2014-ben közhasznú jogállásunkról is le kellett mondanunk.

2015-ig a TDM menedzseri feladatok ellátását a város polgármestere a Tourinform iroda munkatársa feladatkörében engedélyezte, továbbá részt vállalt a különböző hazai turisztikai kiállítások, Guide&Hand rendszer fenntartási költségeinek fedezésében. Azt követően a TDM menedzseri feladatokat a háromtagú elnökség közreműködésével, önkéntesként Dr. Dankó László korábbi elnök látja el.

A jelenlegi elnöki ciklus együttműködési eredményei sorából kiemelhető, hogy elkészült a térségi logo, folyamatosan megújul a zempléni desztináció honlapja (Tokaj-Zemplén-Abaúj, www.gotokaj.hu). Továbbra is ingyenesen letölthető a Tokaj-Hegyalja és a Zemplén turisztikai kínálatából szemezgető Guide&Hand ingyenes mobil applikáció Apple és Android telefonokra.

5. ábra: A Tokaj-Zemplén desztináció logoja

Több mint 600 látnivaló, étterem, borászat és szállás adatai érhetőek el az új fejlesztésnek köszönhetően. A térség 5 TDM szervezetének munkatársai a tokaji gsztorszervezet szakmai

segítségével – a rendszer elindítása óta töltik folyamatosan az adatokat, hogy minden szezon kezdetre a vendégek a lehető legtöbb minőségi szolgáltatást ingyenesen el tudjanak érni.

A rendszerben akkor is elérhetőek a szolgáltatói adatok és látnivalók, ha nincs internet kapcsolat. Az offline térképek száma folyamatosan bővül, így ha a vendégek nincsenek WIFI közelben, akkor is gyorsan és ingyenesen használni tudják az applikációt.

Az alkalmazás jelenleg is továbbfejlesztés alatt áll, hisz az egyes települések túraútvonalait, sétáit a helyi erőknél kell összeállítaniuk, szövegezést és koordinátákat megadni. De már most is kiváló útitárs lehet mindenki számára. A turisztikai szolgáltatókon és látnivalókon túl elérhetőek frekvenciált túrautakhoz kapcsolódó vezetett túrák, valamint több településen a látnivalókat bemutató hangos kalauzok is a programban, illetve egy kattintással elérhetővé fognak válni a gyógyszertárak, orvosi ügyelet, templomok, pénzváltók, ATM automata, stb., hogy a vendégek még komfortosabban érezzék magukat a térségben.

A fejlesztést a VITOUR LANDSCAPE című INTERREG IV/C forrás tette lehetővé, a szoftvert az MTA SZTAKI fejlesztette, a szolgáltatói háttér adatbázis informatikai kialakítása a Mimézis Kft munkája. Jelenleg is a tokaji TDM gesztorálja.

6. ábra: A Guide@Hand nyitóképernyője

Forrás: www.tokaj-zemplen.com

A 2007-13. évekre szóló Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiában hangsúlyosan szereplő hazai TDM rendszer kiépítése és fenntartható működése törvényi alapjait megteremteni hivatott turizmus törvény tervezetét a Nemzetgazdasági Minisztérium először 2011. őszi kormány-előterjesztése tartalmazta, majd a módosított szövegű törvény-tervezet 2012. február elején került újabb közigazgatási egyeztetésre. Ám a már jelzett centralizációs, paternalista tendenciákra visszavezethetően – korábbi sajtónyilatkozatok ellenére - sajnálatos módon végül nem került sor parlamenti megvitatására. A turizmus ágazati irányítása 2014-ben átkerült a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumhoz, majd 2018-ban a Miniszterelnöki Kabinetirodához¹¹.

Egyesületünk a TDM szervezetek megítélésével, szükségességével, funkcióellátásával kapcsolatosan a megváltozott országos és helyi politikai gondolkodást tudomásul véve –

¹¹ <https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/tobb-miniszterium-is-reszt-vesz-a-turizmus-iranyitasaban-1157784>

közhasznú jogállásáról kényszerűen lemondva, egyszerű civil szervezetként - a turisztikai szabályozási és turisztikai, vendéglátási szakmai ismeretek desztinációnkon belüli átadása felé mozdult el. Évről-évre megrendezzük a Lokálpatrióták Egyesületével a szezonnyitó vállalkozói fórumot, ahol az érdeklődők első kézből kaphatnak információt a várható változásokról, fejlesztésekről, s persze kérdéseket, észrevételeket is fogalmazhatnak meg a helyi önkormányzatok irányába.

A turizmus szakmai munka és egyben az egyesület népszerűsítésének célja vezérelt bennünket a 2019. november 12.-i sárospataki – az MTA-MAB Marketing Munkabizottsága által támogatott - szakmai szimpóziumunk megszervezésében és lebonyolításában. Az egyesületünk 15. éves fennállása keretében megvalósult egésznapos rendezvényen mintegy 60 érdeklődő 8 előadást, illetve filmbemutatót hallgathatott, nézhetett meg.

A szakmai rendezvény keretében került „ősbemutatóként” levetítésre a „Mesélő sírkövek - Séta a sárospataki református temetőben” című, több, mint egyórás – egyesületünk által készítettett - film, amelyben – a slow tourism jegyében - Sipos István nyugalmazott gimnáziumi tanár a temetőben nyugvó híres elhunytak életútjáról, kapcsolódó anekdótáiról mesél. A film a Youtube csatornán megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=fR870kX0hrI>.

A 2011-ben elindított „Zemplén Régió Fejlesztése” sorozatunkban két évente újabb, térségi gazdaság-és turizmusfejlesztéssel összefüggő tanulmányköteteket jelentettünk meg.

A Zempléni gazdaságfejlesztési tanulmányok 2013 című kötetben a zempléni vidékfejlesztés eredményeiről és a határ-menti együttműködésről készült két hosszabb tanulmány jelent meg. Letölthető: http://real.mtak.hu/91392/1/Zempleni_gazdfejl_tanulmanyok_2013.pdf

A 2015-ös kötet a a hármashatár-menti térségben kialakítható Kárpátok beszállítói klaszter koncepcióját és a Tokaj-hegylajai borfesztiválok hatásvizsgálatáról készült tanulmányt tartalmazza. Letölthető: <http://real.mtak.hu/91389/>

A sorozat negyedik kötete 2017-ben került publikálásra, s a sorozatszerkesztő 1997-től, a Magyar Turizmus Rt. kutatási megbízásával kezdődött térségi turizmusfejlesztési kutatómunkáiból válogat. Az időrendben egybeszerkesztett tanulmányok a turizmusfejlesztésben ma is hasznos és megszívlelhető gondolatokat, javaslatokat tartalmaznak. Jelzik azt a fejlődési pályát, amelyen mintegy 20 éve a Zemplén térség turizmusának közösségi jellegű fejlesztése halad. Letölthető: http://real.mtak.hu/91387/1/ZemplenE9ni_gazdfejl_tanulmanyok_2017.pdf

A Zemplén Régió Fejlesztése Sorozat jelen, ötödik kötetét egyesületünk a fennállásunk 15. éves megemlékezései sorában 2019. novemberében, Sárospatakon megrendezett turisztikai work-shop szakmai támogatója: az MTA Miskolci Akadémia Bizottság Marketing Munkabizottsága közreműködésével jelentetheti meg. A kötetben az akkor elhangzott előadások szerkesztett változatai is helyet kaptak. Az egyesület elnöksége és tagsága nevében ezúton is kifejezzük köszönetünket a Miskolci Egyetem Marketing és Turizmus Intézete oktatói-kutatói bázisán működő munkabizottság közreműködő tagjainak a szakmai támogatásért.

A projekt keretében egyesületünk számára lehetővé vált a tanulmánykötet elektronikus közreadása. Az ISSN számú, lektorált tanulmánykötetet CD-ROM elektronikus változatát

un. köteles példányként a korábbiakhoz hasonlóan eljuttatják az Országos Széchenyi Könyvtár részére, s feltöltjük az MTA Könyvtár Repozitóriumába.

3. HOGYAN TOVÁBB?

A turisztikai térségek (desztinációk) fejlesztésének állami feladatairól szóló 2016. évi CLVI. törvény áthelyezi a turisztikai fejlesztések fókuszát az egyedi attrakciókról a turisztikai térségekre, s a fejlesztési feladatokat a Magyar Turisztikai Ügynökség Zrt-re bízta.

A kormány Zemplén 73 településének területét (ebből a sárospataki desztinációhoz 20 tartozik) a Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség részévé nyilvánította¹², a kormányhatározatban szereplő fejlesztési feladatok szakmai koordinációját térségünkben is a Magyar Turisztikai Ügynökség Zrt. látja el. Ennek ismeretében a térségi TDM nonprofit kft ügyvezetője többször eljár az ügynökségnél és felajánlotta szakmai együttműködésünket. Az eredménytelenséget érzékelve a kft tulajdonosi köre úgy határozott, hogy a zempléni turisztikai fejlesztésekben szerepet vállalt társaságot megszünteti, a szomorú folyamat lezárására 2018-ban került sor.

Az MTÜ részéről érzékelhető némi együttműködési készség a térségi TDM tagjaival való együttműködésre, ugyanis 2018 márciusi tokaji sajtótájékoztatóján és az azt követő háttérbeszélgetésen¹³ Guller Zoltán vezérigazgató Posta György tokaji polgármesteren keresztül – a jelenleg is fennálló térségi koordinációban résztvevő helyi TDM-ek felé - kezdeményezte egy sárospataki központú térségi TDM szervezet ismételt létrehozását, melyet az MTÜ a zempléni desztináció márkázásában partnerének tekintene.

A kezdeményezés után Sárospatakon megtartott egyeztetésen a helyi TDM-ek kinyilvánították készségüket a Tokaj kiemelt turisztikai fejlesztési térség programjaiban való közreműködésre. Erről a korábban is meglévő szándékunkról a tanácskozás résztvevőinek felhatalmazásával Posta György tokaji TDM elnök levélben értesítette az MTÜ vezérigazgatóját. Ezidáig a térségi turisztikai fejlesztési folyamatba való tényleges bevonásunkra nem került sor, így a térségi turisztikai desztináció-menedzsment együttműködés sem került ismételt formalizálásra.

Bízunk benne, hogy Zemplénben az MTÜ-re delegált szakmai koordinációra kijelölt Felső-szabolcsi, Tokaji Turisztikai Fejlesztő Nonprofit Zrt. feladatait 2019 márciusától átvevő Kisfaludy 2030 Turisztikai Fejlesztő Nonprofit Zrt. igényt fog tartani a helyi TDM-ek helyismeretére, a térségi együttműködésben és fejlesztésben megszerzett évtizedes tapasztalataikra.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1092/2017. (II. 21.) Korm. határozata Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról és a térségben megvalósítandó egyes fejlesztések megvalósításához szükséges források biztosításáról

1981/2013. (XII. 29.) Korm. határozat

2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról

¹² <https://net.jogtar.hu/jogszabaldocid=A17H1092.KOR&txrefere=00000001.TXT>

¹³ http://www.kulcsmagazin.hu/cikk_sok-milliard-a-turizmusra

Dankó L.: Térségi desztinációmenedzsment fejlesztése Zemplénben. In.: Marketingkaleidoszkóp 2016. pp. 41-61.

Dankó L.: Zemplén térségi turizmusfejlesztési terv Magyar Turizmus Rt, 1997.

<http://real.mtak.hu/91393/>

http://www.kulcsmagazin.hu/cikk_sok-milliard-a-turizmusra

http://www.terport.hu/webfm_send/1658

https://mtu.gov.hu/documents/prod/UNWTO_DM_conf_Budapest2007_Lengyel_magyar.pdf

<https://net.jogtar.hu/jogszabaldocid=A17H1092.KOR&txtreferer=00000001.TXT>

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100189.TV>

<https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/tobb-miniszterium-is-reszt-vesz-a-turizmus-iranyitasaban-1157784>

<https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/tobb-miniszterium-is-reszt-vesz-a-turizmus-iranyitasaban-1157784>

<https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M>

<https://www.youtube.com/watch?v=fR870kX0hrI>

Kajati, M.-Dankó, L.: CARPATHIAN REGION AS AN ATTRACTIVE TOURIST DESTINATION Zempléni gazdaságfejlesztési tanulmányok 2017., SKTE, pp.72-81.

www.tokaj-zemplen.com

www.turizmusonline.hu/download.php?id=5184

A SÁROSPATAKI DESZTINÁCIÓ BEMUTATÁSA, VONZERŐLELTÁRA

SZABÓ ZSUZSA MSc.

közgazdász

Zemplén Régióért Egyesület

A Sárospataki desztinációt a Tisza jobb partja és a Zempléni hegység között a Cigándi és a Sárospataki járásokra kiterjedően 3 kistájhoz tartozó települések alkotják. 9 település Tokaj-hegyalja történelmi borvidék világörökség, 3 település a Zempléni Hegység, míg 20 település a Bodroghöz területén helyezkedik el. A Tokaj kiemelt turisztikai térségként meghatározott 73 településből desztinációnkba 20 esik. Az ANP tájvédelmi körzetei 5 települést érintenek.

A desztináció települései rendkívül gazdag természeti és emberalkotta adottságokkal, természeti, történelmi és szellemi örökséggel rendelkeznek. Jelen tanulmány tájegységenként, településenként ezen turisztikai vonzerőket tekinti át, megjelölve a - további tájékozódást, látogatói utitervet segítő - internetes hivatkozásokat.

Kulcsszavak: Sárospataki desztináció, műemlékek, turisztikai vonzerők, vonzerőleltár

1. A DESZTINÁCIÓ RÖVID TÖRTÉNETE

Zemplén vármegye alsó részének területe évezredekkel a történelmi korszak előtt lakott volt, de földrajzi fekvése következtében nem lehetett mindenütt egyaránt alkalmas a földet birtokába vevő ősember befogadására, a Bodroghöz mély síkja, még a történelmi korszakban is, túlnyomólag vizenyős, tehát a letelepülésre alkalmatlan terület volt¹⁴.

1. ábra: a Sárospataki turisztikai desztináció

A Tokaj-hegyaljai hegyvidéken talált az ősember először otthonra. Ennek talaja a negyedkorban, tehát az óriási kőrödzők és a ma is élő emlősök megjelenésének korszakában is, oly szilárd volt, hogy azt az idevetődött ősember céljaira felhasználhatta. Efféle óriási

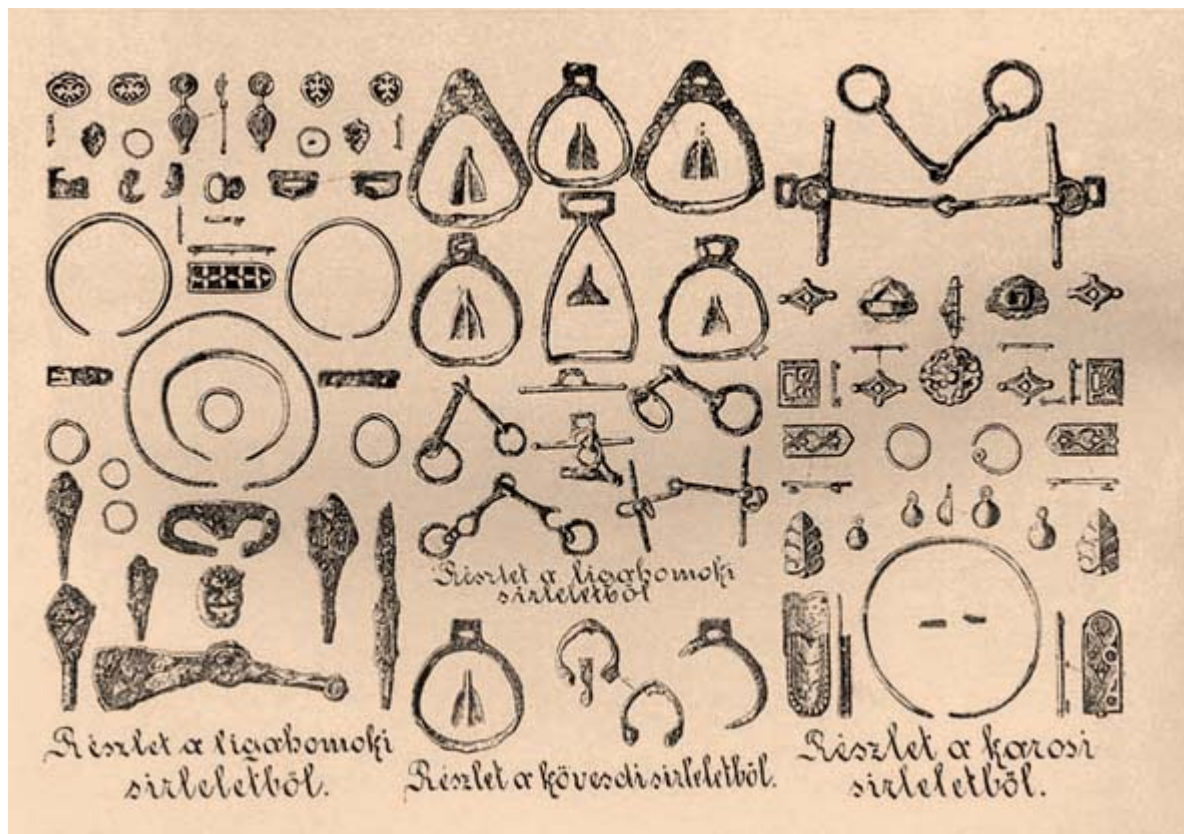
¹⁴ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/>

kérődzők csontmaradványai Tokaj mellett a Tisza folyó medréből, úgyszintén a szőlőtermő hegyek aljában lerakodott iszaprétegekből kerültek felszínre.

Régi, kőkorszakbeli leletek is túlnyomólag e vidékről származnak, mint például Hercegkút határában a Pogánykúttól nyugatra, a komlósikai gyalogút mellett levő vízmosás baloldalán, őskori tüzelőhely nyomaira akadtak. A vaskorszakban, Krisztus előtt 350 körül, a kelták fészkeltek be magukat hazánkba, akik valószínűleg a Hegyalján s a Bodroghközben is megfordultak. Tőlük kapta nevét a Tisza folyó.

A római uralom még fénykorában sem jutott el desztinációnk területére, de az itt lakó barbár népek és a rómaiak között bizonyos érintkezés állott fenn, amelyre nézve a Karos község határában, a Kenderszer nevű dülőben talált őskori halászati eszközök nyújtanak némi támasztékot, melyek mellett, vegyesen, római korbéli bögrék és edények fordultak elő¹⁵.

A honfoglaló magyarok (Karos) desztinációnk területén csak egyes szláv és pedig Thesszalonikából ide följazott néptörzsekre akadtak. A bodrogmenti (Sára)Zsadány községgel kapcsolatban állott, idők folytán alámerült Arbonya helységet is thesszalonikai szlávok telepítették. A letelepült szlávok emlékét főleg a helynevek őrizték meg számukra. A

2. ábra: Részletek a karosi sírleletekből

forrás: ZEMPLÉN VÁRMEGYE TÖRTÉNETE. Irta ifj. dr. Reiszig Ede

Zemplén név is szláv zem, zemlja = föld (helynév-képzővel: Zemlján) származik, jelölve annak, hogy a szláv őslakosok földműveléssel is foglalkoztak, mely körülményt a többi helynevek (pl.: Háromhuta) is igazolni látszanak, melyek az erdészettel állanak összefüggésben.

¹⁵ Dongó: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. 1899. évf. 301.

A vallonok Németalföldről, hihetőleg még a XI. század közepén telepedtek a Hegyaljára, Sárospatakra, melyet ők alapítottak, s amely helység már a XIII. század elején városi kiváltságokkal bírt. Idővel teljesen megmagyarosodtak. Sárospatak a XIV. században már tiszta magyar város.

A desztináció területén letelepült németeket két osztályba sorozhatjuk: az elsőbe tartoznak a szász vendégek, a kik kisebb csoportokban települtek le a városokban az Árpád-házi királyok idejében. E német vendégek hozták magukkal a külföldi művelődést, a kézműipart s a kényelmet. A német telepek között első helyet foglalnak el a sárospataki vendégek, a kik valószínűleg 1261-ben nyertek kiváltság-levelet Istvántól, az akkoriban még ifjabb királytól.

A német telepek második csoportjába azokat soroljuk, melyek a szatmári békekötés után keletkeztek. E telepek közül a róla elnevezett Traucsonfalvára (Herceggút), herczeg Trautson 1754-ben kath. vallású svábokat telepített.

Az olaszok IV. Béla király uralkodása alatt a tatárjárás után, 1254-től kezdve telepedtek Liszkára, Patakra, ahol, mint királyi vinczellérek, főleg a szőlőművelés terén fejtettek ki tevékenységet. Olasz telep Bodrogolaszi is, melyet még a tatárjárás előtti korszakban alapítottak¹⁶.

A mohácsi csatavesztés után a harcból megmenekültek egyike: Perényi Péter hazatérve Szapolyai párhíve lett, azonban felhasználva az általános zűrzavart, elfoglalta Patak várát. Perényi Pétert, a koronaórt, akit Ferdinánd Patak várának birtokában megerősített, pálfordulása után már ott találjuk e király 1527. évi koronázási ünnepségeinél.

Az ország 3 részre szakadását követően Ferdinánd ugyan lemondott Erdélyről, de a felső tiszavidéki vármegyét a maga számára igyekezett biztosítani. E végből 1557-ben Telekessy István küldte Zemplénbe, a ki előbb Zemplén várát, majd Sárospatakot kerítette kézre a Perényiektől. A terület azonban többször gazdát cserélt, hol a német, hol a magyar hadak megszállásai okoztak kárt, pusztulást.

A XVII. században vetette meg I. Rákóczi György fejedelem és felesége Loránffy Zsuzsanna a hatalmas Rákóczi- birtok alapjait. Állandó tartózkodási helyük is e területen volt, nyáron a sárospataki, télen pedig a regéci várban. A Perényi által alapított sárospataki református kollégium is alattuk virágzott fel.

A XVII. századot és a XVIII. század első felét szakadatlan harcok és felkelések jellemezték. A Vesselényi-féle összeesküvés leplezése után a vidék jelentős része császári zsoldosok kezébe került, akik valóságos rémuralmat teremtettek a védtelen nép között. Elsősorban ezért csatlakozott a zempléni nép kitörő lelkesedéssel Tkököly felkelő seregeihez. A felkelés elbukását ismét császári megszállás követte, s ez olyan elviselhetetlen terheket rakott a lakosságra, hogy otthonaikat elhagyva, tömegesen menekültek a hegyvidék erdőségeibe.

1697. júniusában a sátoraljaújhelyi vásárban kezdődött az egyik jelentős parasztfelkelés. Tokaji Ferenc vezetésével az elkeseredett parasztok megtámadták és agyonütötték a vásárban fosztogató császári vasasokat. A felkelés mindössze három hétig tartott, a császári túlerő hamar győzedelmeskedett, s rettenetes bosszút állt a résztvevőkön. A bosszú a vidék várait sem kímélte. Császári parancsra ekkor rombolták le a környék több még épen maradt várát.

¹⁶ Pauler Gyula: A Magyar Nemzet Története I. 342.

Az 1703-ban kibontakozó Rákóczi-szabadságharc ismét nagy tömegeket vonzott fegyverbe. 1703 és 1709 között a zempléni táj, az itt elterülő Rákóczi-birtok - elsősorban Sárospatak - az ország politikai központja, itt élt II. Rákóczi Ferenc, s innen irányította a szabadságharc menetét. A szabadságharc bukása után, 1710-ben foglalták el császáriak a pataki várat, s ezzel véget is ért a Rákócziak kora, mely a vidék történetének egyik legszebb, legdicsőbb korszaka volt.

A vidék lakossága a sok szenvedés és megaláztatás ellenére sem lett hűtlen a haladó eszmékhez. Többen vettek részt a Martinovics-féle összeesküvésben és tettükért súlyos börtönbüntetésben részesültek. Az 1848-1849-es szabadságharc időszakában ismét sok ezren fogtak fegyvert a haza védelmében. A zempléni fiatalok lettek a megalapítói a híres kassai "vörössipkás" zászlóaljnak és ott voltak a szabadságharc dicső csatáinak majd mindegyikében. A szabadságharc leverését követő közel két évtizedes elnyomatás után, a kiegyezést követően kezdődött el a táj fejlődése, elsősorban a közlekedési utak kiépítésével.

Az első és második világháború sok szenvedést hozott a zempléni táj, a desztináció lakosaira. A trianoni békeszerződésben meghúzott országhatár perifériára sodorta a Bodroghöz környékét, elvágvá a felvidék gazdasági, vasúti közlekedési kapcsolatait. 1945 után ugyan új üzemek létesültek, de a Borsodi-medence túlzott iparosítása, a népességet elszívó hatása, a viszonylag távoli megyeszékhely nem hatottak kedvezően a zempléni tájra.

Az 1980-ban felszámolt hegyközi, bodroghközi kisvasúthálózat máig is ható veszteséget okozott a kisebb bodroghközi települések és Sárospatak gazdasági, közlekedési kapcsolataiban - nem beszélve e közlekedési eszköz egykori, tájbaillő romantikájáról.

2. A SÁROSPATAKI DESZTINÁCIÓ ADOTTSÁGAI, ÉRTÉKEI, VONZERŐI

A Magyar Kormány 1092/2017. (II. 21.) határozatával elfogadta a Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térség 2017-2020-ra szóló stratégiai fejlesztési programját. A kijelölt térség Tokaj-hegyaljai és a borvidékhez kapcsolódó összesen: 73 településéből adottságai révén 20 desztinációnkba esik, ez is bizonyítván desztinációnk települései turisztikai vonzerőinek sokrétűségét, gazdagságát.

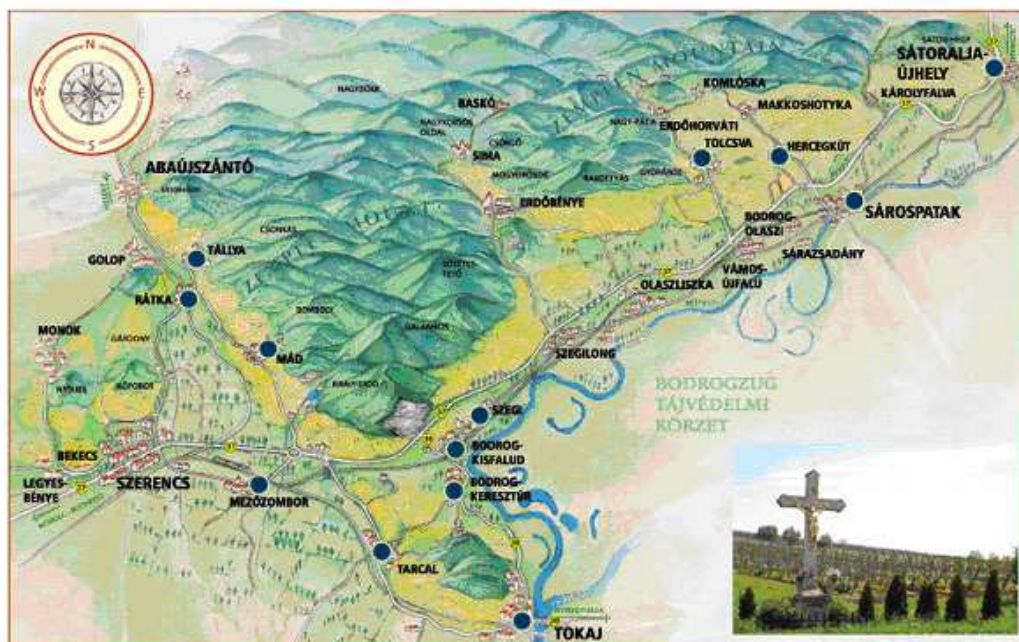
2.1 Tokaj-hegyalja borvidék UNESCO világörökség-hez tartozó települések

A világörökségi helyszín összesen 132,555 négyzetkilométernyi (13.245 ha) magterülete megegyezik a magyar bortörvényben meghatározott Tokaj-hegyaljai borvidékkel, az ütközőzónába pedig a 27 település további közigazgatási területe tartozik. A Sárospataki desztinációba ezek köréből 9 tartozik (Makkoshotyka adottságait a jellemzőbb kapcsolódás okán az ANP Zempléni Tájvédelmi Körzetnél mutatjuk be). A történelmi borvidék területe kettős súlypontú, a déli részek a legkiemelkedőbb szőlőtermő helyek, az északi rész kulturális és természeti vonzerőkben gazdagabb.

1. Sárospatak

Sárospatak már az őskorban is lakott volt. Az első feljegyzések szerint 904-ben vette hatalmába a környéket Alaptolma, Ketel vezér fia, s a gróf Cseszneky család őse. 1201-ben városi kiváltságokat kapott Imre királytól. A középkorban fontos kereskedelmi állomás (Lengyelország felé). Várát I. Endre király építtette. Itt született II. Endre király lánya, Szent Erzsébet.

Sárospatak Zsigmond királytól szabad királyi városi rangot kapott, Mátyás királytól pedig vásártartási jogot 1460-ban. 1575-ben nagy pestisjárvány pusztított a városban. 1531-ben megalapították a már legendássá vált Sárospataki Református Kollégiumot, ami az akkori Magyarország egyik legjelentősebb oktatási intézménye volt. 1650-től egy ideig itt tanított a haladó szellemű pedagógus, Comenius. Sárospatak másik jelentős intézménye, az Eszterházy Károly Egyetem Comenius Kara ma az ő nevét viseli.

3. ábra: Tokaj-hegyalja történelmi borvidék UNESCO világörökség

forrás: Zempléni RVA, www.zrva.hu

Sárospatak várát több híres nemesi család is birtokolta, többek között a Dobó család (itt volt Balassi Bálint esküvője Dobó István lányával, Krisztinával), a Lorántffyak, majd a Rákóczi-család. I. Rákóczi Györgynek itt ajánlották fel az erdélyi fejedelemséget.

A Rákóczi-szabadságharc viszontagságai nem kímélték a várost; hol a kurucok, hol a labancok birtokolták. 1708-ban itt tartották az utolsó kuruc országgyűlést. A város lakói aktív részt vállaltak az 1848–49-es forradalom és szabadságharcban is.

1871-ig mezőváros volt, ekkor mivel e rang az egész országban megszűnt, nagyközséggé alakult. A 20. század elejétől 1956-ig járási székhely volt. Várossá 1968-ban nyilvánították.

Fontosabb látnivalók:

Sárospataki vár (Rákóczi-vár) (reneszánsz lakótorony, Perényi-loggia)

Trinitárius kolostor: a vár területén épült 17. századi kolostor a középkorban „nagy kőházként”, majd gazdasági épületként működött. II. Rákóczi Ferenc 1693-ban adományozta a trinitárius rendnek. A rend feloszlását követően szolgálati lakásokat és magtárat létesítettek benne. Jelenleg a Múzsák palotája és a Farkas Ferenc Művészeti Iskola működik benne.

Jezsuita kolostor: A Jezsuita Rend letelepedése Sárospatakon Rákóczi Györgyné Báthory Zsófia nevéhez fűződik, aki 1663-ban telepítette le őket a városban, számukra iskolát és plébániát építtetett. A gótikus kolostort reneszánsz majd barokk stílusban átépítették. A

plébánia 1967-től a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény befogadó helye. Utóbbi mellett került felújításra a Szent Erzsébet ház.

Sárospataki Képtár

Domján-ház - Kazinczy út 23. (Domján József festőművész festményekből és metszetekből álló gyűjteménye)

Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei és Múzeuma

Sárospataki református templom és a temető

Szinyei-ház

Tengerszem – A tengerszem a településtől északra fekvő Megyer-hegy egykori malomkő bányája helyén alakult ki.

Vártemplom és rotunda

Sárospatak Város Termálfürdő és Camping: A Termálfürdő 38 °C-os gyógyhatású termálvizével várja vendégeit. A gyógyvíz jelentős ásványi anyag tartalmú, kalcium-magnézium, nátrium-szulfátos, hidrogén karbonátos jellegű, fluoridos hévíz. Ízületi és érrendszeri megbetegedések utókezelésére javasolt.

Műemlékek (vastagon szedett, részletes ismertető, címek a lábjegyzeti hivatkozást megnyitva, a vonatkozó sorra rákkattintva)¹⁷:

A városközponti műemléki terület és az Erdélyi J. u. által határolt terület

Árpád Vezér Gimnázium

Attila utca

Bodrogekőzi-Hegyközi Kisvasút hídja

Boros-ház

Eötvös u.

Erdélyi-ház

Esze Tamás Általános Iskola

Görög katolikus paplak

Görög katolikus templom (Szent József utca)

Görög katolikus templom (Végardó)

Gortvay-ház

Hild téri új épületegyüttes

Kőkapuzat

kollégiumok

Kossuth u.

Lácza borház-villa

Lakóépületek

Művelődés Háza

Múzeum

Nagykollégium; Könyvtár és Berna-sor

Napközi otthon

óvoda

Pálóczi-várkastély várfalmaradványai

Plébániaház

polgármesteri hivatal, ÁNTSZ épületegyüttes

posta

Présház; Pince

Rákóczi u. - Kazinczy u.

Református templom

¹⁷ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szurol%5Bhelyseg_nev%5D=S%C3%A1rospatak

Református templom
Római katolikus templom
Rozgonyi-vár
Szemere u., Lórántffy u., Palika köz, Görbe u.
Szent Erzsébet tér
Szinyei-ház
tanítóképző főiskola
Tornacsarnok
Trinitárius kolostor
Várkastély
Városfalak
Városháza
Vay-ház; Fellegvár
Zsidó fürdő

2. Bodrogolaszi

A települést 1244-ben említik először, amikor IV. Béla olasz vincelléreket telepített ide, de templomát már 1201-ben is említették. 1404-ben a Perényi család birtokai közé tartozott, de 1444-ben rajtuk kívül a Pálócziaknak is volt itt birtokuk, majd 1504-ben Perényi Imre a maga birtokrészét a terebesi pálosoknak adományozta. A középkorban mezőváros volt, különféle szabadalmakkal és vásártartási engedéllyel felruházva.

A török megszállás idején elpusztult, 1567-ben a törököktől elpusztított helységként vették fel az adóajstromba, később azonban újra felépült. Előbb Nagy Balázst, 1581-ben Bárczy Pált, 1592-ben pedig Feöldy Pált iktatták be egyes részeibe, 1598-ban pedig a terebesi pálosok szerepelnek ismét birtokosaiként. 1606-ban Olaszit Bocskai István foglalta el, de 1610-ben a pálosok visszakapták, majd 1651-ben az újhelyi pálosok vették át a terebesi pálosok birtokait; közöttük Olaszit is, majd 1786 után a vallásalapé lett. 1739-ben pestisjárvány pusztított a községben, mely a falu 201 lakosának a halálát okozta.

A 19. században a Lónyay család birtoka lett; 1808-ban Lónyay Gábor, az 1900-as évek elején pedig gróf Lónyay Elemér és neje Stefánia főhercegnő volt a birtokosa, akinek itt szép kastélya volt, melyet Lónyai Elemér atya: Lónyay Ödön, az 1860-as években építtetett. A kastélyt egykor díszes park vette körül. Miután a család kihalt, az egyház, pontosabban a Pannonhalmi apátság örökölte a kastélyt, és az azt övező területet. A 80-as években kollégiumként működött az épület. A Pannonhalmi Főapátság 2007.12.05-én a Magyar Katolikus Egyház belső jogi személyeként működő Chemin Neuf Községre bízta a területet hitéleti és lelkipásztori célok megvalósítására.

A település határában fekvő Csókfölde nevezetű dűlőhöz egy monda fűződik; mely szerint a területet Báthory Zsófia, a pataki nagyasszony, egy csókért adományozta az újhelyi pálos-atyáknak. Szarkakút néven - egy gyógyvizű forrás is található volt itt, amelynek vizét köszvény ellen használták. 1910-ben 1175 lakosából 1166 magyar volt. Ebből 423 római katolikus, 273 görögkatolikus, 437 református volt.

Látnivalók, műemlékek:

Lónyay-kastély¹⁸

Középkori katolikus templom¹⁹

¹⁸ [https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%B3nyay-kast%C3%A9ly_\(Bodrogolaszi\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%B3nyay-kast%C3%A9ly_(Bodrogolaszi))

¹⁹ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szero%5Bhelyseg_nev%5D=Bodrogolaszi

Görög katolikus templom

Középkori kőhíd

Bodrogpart és rév

Stefánia út a „Magashegy” mögött.

3. Erdőhorváti

A települést a tatárjárás után említik először, de már korábban is állt. Az első írott adat 1353-ból való a településről, a pálosok ekkor építettek itt zárdát a Canonica Visitatio 1814. évi adatai szerint. E zárdá romjai még a 15. században is láthatók voltak. 1398-ban Horváthyként említették, ekkor Debreő István és fiai voltak birtokosai.

1647-ben I. Rákóczi György nejének, Lorántffy Zsuzsannának birtoka volt, ő kapott rá királyi adományt. A Rákóczi birtok elkobzása után a királyi kamaráé lett.

Később több birtokos váltotta itt egymást: herceg Bretzenheim, herceg Trautson, báró Beust, majd báró Beust Hedviga révén báró Waldbot Frigyes birtoka lett.

Látnivalók, nevezetességek, műemlékek²⁰:

Várhegy természetvédelmi terület

Római katolikus temploma - 1787-ben épült, a régi fatemploma helyére.

Református temploma - 1789-ben készült el.

Erdőhorváti perec.²¹

Lakóház

Harangláb

4. Hercegkút

Hercegkút a Rákócziak uradalmához tartozott. A település 1750-ben jött létre, mikor a Rákóczi-szabadságharc után elnéptelenedett területre földesura, Trautson herceg német telepeseket hozatott, hasonlóképpen a közeli Károlyfalva (Karlsdorf) és Rátka (Ratkau) falvakkal együtt. A település eredetileg az ő nevét viselte, Trautsondorfnak, magyarul Trauczonfalvának hívták. A telepesek főként szőlőgazdálkodással foglalkoztak.

1788-ban épült a barokk stílusú templom. Az alapító család kihaltával a települést a sárospataki uradalomhoz csatolták, és annak sorsában osztozott, de 1876-ban különvált a sárospataki uradalomtól. 1903-ban egy nagy tűzvészben a falu leégett, azonban hamarosan újraépült.

Az 1910-es népszámláláskor 934 lakosából 931 magyar volt, ebből 903 római katolikus, 19 izraelita volt. 2001-ben a település lakosságának 53%-a magyar, 47%-a német nemzetiségűnek vallotta magát.

A kultúrtáj kategóriában világörökségi címmel büszkélkedő, népi építészet remekeiként számon tartott emeletes pincesorok különleges esztétikai látványt nyújtanak a falu két szélén – a Kőporoson és a Gombos-hegyen -, ahol a gazdákkal egyeztetve pincelátogatásra és borkóstolásra is lehetőség van.

A különböző kulturális rendezvényeken meggyőződhet nemzetiségi hagyományörző csoportjaik felkészültségéről, és egy igazi sváb miliőben érezheti magát. Meglátogathatja elődeik és a mai kor lakói által létrehozott építményeket (ma már a Világörökség részét

²⁰ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2747>

²¹ <https://gasztrohos.hu/recept/erdohorvati-perec/>

képező pincesorok, a Gombos-hegyi Kálvária, templom, iskola, sváb tájház stb), pihenésre és sportolásra alkalmas létesítményeket (Kulcsos Turistaház, szabadidő- és sportcentrum, tanösvény stb), amelyek jó kiindulópontjai a varázslatos Zempléni hegyekbe irányuló kirándulásoknak.

Látnivalók, műemlékek:

Római katolikus templom (1788) és plébánia²²

Sváb tájház (Kossuth utca)

Világörökségi pincesorok (Gombos-hegyi, Kőporosi)

Gombos-hegyi kálvária

Szabadidő- és sportcentrum (Petőfi utca végén)

Pogány-kút és környéke – kulcsos ház

Gyöngyszem Német Nemzetiségű Általános Iskola és Óvoda

Művelődési ház

Götz János szobrászművész mellszobra

Pihenőpark szabadtéri színpaddal, szökőkúttal a Sváb söröző mögött

A Szovjetunióba elhurcolt falusiak emlékműve

Tradicionalis Kádárüzem www.traditionalbarrels.com

5. Olaszliszka

1239-ben említik először, IV. Béla magyar király egyik levelében, LYSKA néven. IV. Béla olasz – más forrás szerint vallon[3] – szőlősgazdákat telepített a környékre, innentől Olaszliszka a neve. A betelepült szőlőművesek a Burgundia nevű falurészben éltek.

A település és határa ekkor királyi birtok volt, 1243-ban azonban a király a szepesi prépostságnak adományozta. 1320-ban Károly Róbert király szabad piacot engedélyezett az ekkor már Liszka Olaszi néven említett településnek. 1466-ban Mátyás király városi rangra emelte Liszka Olaszit, évi három szabad vásárt engedve neki.

A település a török hódítás idején, a 16. és 17. században rendkívül nehéz helyzetbe került geopolitikai helyzete miatt: pont azon a területen feküdt, ahol az országon osztozó három hatalom érdekei ütköztek. Szapolyai János, aki a mohácsi csatavesztés után az ország keleti felében uralkodott, 1530-ban vámmmentességet adott a városnak és 12 mérföldes körzetének. 1538-ban a várost és vidékét a váradi béke a Habsburg I. Ferdinándnak, Ausztria és Magyarország nyugati fele uralkodójának juttatta.

1546-ban a város határában ütközet zajlott, Serédy Gáspár és Perényi Péter hadai közt. A környékért folyt a harc a nyugati és a keleti királyság közt, végül 1560-ban a Habsburg-párti Schwendli Lázár elfoglalta és a tokaji vár birtokaihoz csatolta a várost. Hamarosan azonban az észak felé előrenyomuló törökök elpusztították.

1567-ben a szepesi prépostság visszakapja mint birtokát. 1601. szeptember 2-án Rudolf megerősítette a Mátyástól kapott kiváltságokat és hozzájuk még pallosjogot is adott a városnak. 1606-ban a bécsi béke alapján Bocskai István fejedelem uralma alá került a város.

A városban 1831-ben, majd később még egyszer, 1871-ben kolerajárvány pusztított. Olaszliszkán 1848. október 4-én átvonult a szabadságharc zempléni önkéntes zászlóalja és sokan csatlakoztak hozzá.

²² http://www.muemlekem.hu/muemlek?szurol%5Bhelyseg_nev%5D=Hercegek%C3%BA

Látnivalók, műemlékek²³:**Kossuth-ház****Lakóház****Református templom** (1784 és 1787 között épült)

Római katolikus templom. 1332-ben épült a Nagyboldogasszony tiszteletére, a 19. században barokk formát kapott. A magyar templomok közt különlegesnek számító tornya 1632-ben készült katonai őrtoronyként. (Az építő, az eperjesi Stenczel Dániel munkájáért 400 forintot és 20 köböl búzát kapott.) A toronyban két harang van, delente megkonduló nagyharang másfél tonnát nyom. A harang pajzsán lévő felirat szerint a 17. század legnevesebb harangöntője, az eperjesi Georg Wierd készítette 1633-ban.

Középkori kőhíd**Zsinagóga maradványok emlékhelye és a zsidótemető**

A „Traktér” ötszáz éves épület, eredetileg a terebesi pálos szerzetesek kolostora, a 17. században a királyi dézsmafedők lakhelye, a 18. században postaállomás és vendégfogadó Kelet-Európa Modern Képtár és Nemzetközi Szoborpark, Történeti és Néprajzi Látványtár.

Érdekességek:

A templomot 1772-ben kirabolták. A monda szerint az arany kegytárgyakat a rablók a Bodrogba rejtették, de azok felemelkedtek a víz színére és így megtalálták őket. Az eset emlékére kőkeresztet illesztettek a sekrestye falába.

1805. december 5-én egy éjszakát Olaszliszken pihent a Szent Korona, amikor Pozsonyból Napóleon császár közelgő seregei előtt Keletre, Munkácsra menekítették.

A liszakai közhit szerint itt született 1802. szeptember 19-én Kossuth Lajos (és nem a hivatalosan születési helyének tartott Monokon, ahol csak anyakönyvezték), miközben apja, várandós feleségével úton volt haza Monokra a sátorlajaujhelyi tiszti értekezletről.

Határa Tokaj hegylája egyik legnagyobb szőlőtermelő területe.

Friedländer Herman, az „olaszliszakai csodarabbi”, aki 1920 nyarán tanácsaival dúsgazdaggá tett egy svájci tőzsdei spekulánst²⁴.

6. Tolcsva

Tolcsva település elnevezését többféleképpen magyarázták. Legújabb tudományos névmagyarázat szerint a falu nevének első említése 1255. Tholchwa alakban található. A település a Tolcsva patakról kapta a nevét, amelynek mentén épült.

1511-től a Bánffy, Eödfi, Dobó, Gerendi, Czékei, Mezőssy, Dessewffy és sok más nemesi család birtokolja a falut, míg 1602-ben a Lónyay, 1630-ban a Rákóczi család birtoka. 1486-ban Nagytolcsva mezővárosi rangot kapott. Az 1700-as évek második felében került Tolcsva a gróf Szirmay és utána a báró Waldbott Frigyes családok tulajdonába.

A görögök megjelenése Tolcsván 1711 után figyelhető meg, akik az un. Tokaji Compania kereskedő társaság tagjaiként fontos szerepet játszottak a Hegylája borkereskedelmével és a vidéknek külföldi árukkal történő ellátásában. Az 1725-1728-as népszámlálás szerint már éltek zsidó családok Tolcsván. A későbbi időben nagy szerepet játszottak a vidék borkereskedelmében.

A XVIII. század végén Tolcsva bekapcsolódott az országos postahálózatba. A faluban gyógyfürdő működött. Az 1828-as népszámlálás adatai szerint a településen 501 ház állt. Az 1848-as forradalom eseményéről a zsidó kereskedők számoltak be a falu lakosainak, akik a

²³ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=Olaszliszka

²⁴ http://www.olaszliszka.hu/main.php?telepules_tortenete

pesti vásáron tartózkodtak. 1848 szeptemberében Szirmay Ödön akkori polgármester rendelete értelmében eltörlésre került a szőlődézsma, mely egyike volt a legnehezebb feudális terheknek. A szabadságharc csatáiban aktívan részt vettek a tolcsvaiak.

A települést 1856-ban súlyos tűzvész pusztította, melynek során számos középület és 90 ház porig égett. Az iparosság továbbra is egységes céh keretek között működött. Az 1867. évi kiegyezés megteremtette a modern közigazgatást, gazdálkodást, pénzügyi működéseket, az iskola ügyet, a művelődés irányítását új alapokra helyezte.

Tolcsva 1872-ben, a Sátoraljaújhely-Legenye-Mihályi vasúti szárny bővítése révén bekapcsolódott az országos és nemzetközi vasúti közlekedésbe. 1886. évi közigazgatási törvény a várost lefokozta nagyközségi rangra.

A filoxéra járvány (szőlővész) 1886-ban érte el Tolcsvát, és a hegyaljai települések közül itt volt a legnagyobb a szőlő pusztulása. Az újraterelítés után 1895-re majdnem visszaállt a vész előtti állapot. A nagyobb szőlőbirtokosok nemcsak pincészettel, hanem feldolgozó és palackozó üzemekkel is rendelkeztek, önálló kereskedelmi, értékesítési joggal, az üvegeken saját címerrel ellátott címkékkel. A Hegyalján a XIX. század második felétől különböző társaságok, egyesületek alakultak, melyekhez a tolcsvai birtokosok is csatlakoztak.

1913-ban nagy árvíz pusztított a településen, melynek során kb. 160 lakóház került víz alá. A természeti csapás után, emberi áldozatokat követelő világháború jött. A tolcsvaiak elvesztették a korábbi piacaikat, országos vásáraikra sem jöttek el az elcsatolt területekről.

1939-ben, a világháború kitörése után lengyel menekültek telepedtek meg Tolcsván. Központi utasításokra fokozódott a helyi zsidóság tevékenységének korlátozása. Megszüntették egyesületeiket, szervezeteiket, iskolájukat, eljárást kezdeményeztek ellenük, bolti készleteiket elkobozták, ingatlanaikat elvették stb.

1944. december 17-én vonultak be a román, majd a szovjet csapatok. Komoly megterhelést jelentett a lakosság számára a szovjetek rendelkezései: a borkészlet felmérése és lefoglalása, termények, élő állatok, takarmány, élelmiszerek stb. hadi célra való beszolgáltatása.

1945 márciusában Tolcsván is megalakult a néphatalmi szervezet, a Nemzeti Bizottság. Ezen év augusztus 4-én Ónody Imre községi bíró elnökletével összeült az új képviselőtestület. Intézkedés történt a zsidó vagyonok visszajuttatásáról. Az 1945-46-os tanév már nyugodt körülmények között folyt. Az óvoda folyamatosan működött.

1945 márciusában Tolcsván is földosztás kezdődött. 1947-ben megtörtént a község villamosítása, 1948-ban pedig államosították az iskolákat.

Látnivalók, műemlékek²⁵:

A Királyudvar műemléki környezete

Desseffy-kastély

Királyudvar

Kurucz-kastély

Római katolikus templom

Szirmay-kastély

Waldbott-borház – Kincsem díló

²⁵ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szero%5Bhelyseg_nev%5D=Tolcsva

Bormúzeum és Borászati Kultúra Háza Kossuth u. 32.

Tájház Kossuth u. 32²⁶.

Tolcsván született Fried Vilmos (William Fox) a Hollywood-i 21th Century Fox filmvállalat alapítója²⁷.

7. Sáradsány

A mai Sáradsány három település egyesülése által jött létre az évszázadok folyamán. A község mai neve Újsára és Bodrogzsány emléket őriz. Az egykoron népes falu mai lakói csupán néhány százan vannak.

Bodrog-parti település, olyannyira, hogy a folyó a kertek alatt folyik. A falu fekvése által a hegység és a síkság találkozásánál található. A Zempléni-hegység déli nyúlványai Tokaj-Hegyalja szőlőtermő területéhez tartoznak. Királyi birtok, pálosok, jezsuiták, Rákócziak, Bretzenheimék, Lónyaiak birtokolták. Egykor kolostor is emelkedett határában. A XIX/XX. század fordulóján még emlegették az egykori romokat.

Az évszázadok során természetesen a falu lakossága többször kicserélődött, megújult. Az eredetileg halászzattal foglalkozó lakói egyre inkább a szőlőművelésben, s a földművelésben dolgozva boldogultak. A község lakosainak egy része II. József alatt nemességhez jutott. A falu legrégebbi családjai sorában említhetjük a Kecskeméthy, a Szabó, a Koleszár, a Smajda, a Vaskó-családot.

Az elmúlt 100 esztendőben sokat változott a falu. A római katolikusok (1934-ben Rády Eduárd és Tamás Márta adományából), majd a görög katolikusok (az építkezés 1936-ban kezdődött, 40 évig csak a falak álltak, míg 1982-ben újrakezdődött, s 1983-ban fejeződött be az építkezés) templomot emeltek.

1876-ban elkészült a régi, majd a XX. század első felében az új iskolaépület, ezekben két tanító (általában egy református és egy római katolikus vallású) tanított.

Az 1930-as, 1940-es években az itt élőket többször felkeresték a Sárospataki Református Kollégium Falukutató szemináriumai tagjai. Kutatásaik írásos dokumentumai fontos forrásai a falu történetének, társadalomtörténetének, de információkat adnak a gazdálkodásról, a vallási szokásokról, hagyományokról is. Patak szelleme másként is jelen volt a faluban. A Theológiai Akadémia III. és IV. éves hittan (teológus) hallgatói szolgáltak több éven át a református gyülekezetben.

A Bodrog árterületében kialakult Ósára 1939-ben felköltözött mai helyére, létrejött Újsára. Három halászzattal foglalkozó család maradt csak az „Ó” faluban, a Smajda, a Halász és a Kotsis család.

1950-ben Újsára s Bodrogzsány egyesítésével megalakult Sáradsány. Sára szinte egészében református lakossága 1953-ban csatlakozott a zsányi templom gyülekezetéhez, s létrejött a sáradsányi leányegyház. Idő kellett azonban, míg kialakult az új kötődés. Mára már összenőtt az egykor volt két falu Újsára és Bodrogzsány.

A falu történelme visszaköszön a mai település képén, régi házai az egykor volt világot idézik a település funkcióváltása közepette. Átalakul a régi, mezőgazdasággal, halászzattal foglalkozó település. Egyre több az időszakosan itt tartózkodó lakos, s egyre kevesebb a falu tényleges lakosság száma. Eltűnnek a régi családnevek, más jelentést kapnak a tájékoztató pontok, eltűnik a gazdák építette világ, s reméljük, hogy hasonlóan értékes születik helyette²⁸.

²⁶ <https://www.tolcsva.hu/turisztika/nevezetessegek>

²⁷ <https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>

²⁸ <https://rakoczimuzeum.hu/hu/a-falu>

Látnivalók, műemlékek:**Gőz- diesel üzemű szivattyúházak²⁹**

Emlékek háza

A tűz háza

A vizek háza

A föld háza (Néprajzi kiállítóhely az MNM Rákóczi Múzeum fenntartásában, Fő út 36-38.).

8. Vámosújfalú

Vámosújfalú nevét a 14. században említették először, mint vámszedő helyet. 1398-ban Debrői István fiait iktatták be a település birtokába. Az 1400-as években több birtokosa volt, többek között a Deseő, Tornyai, Csicseri Fodor, Sempsei, Leszteméri, Upori, Pataki, Tekes, Martonosi, Nyársapáti, Csékei, Tárczay családok voltak földesurai. Az 1500-as évek közepéig pedig a Sempsei, Czékei, Dobó, Perényi, Soklyósy, Széchenyi, Szent-Ivány, Soós családok birtoka volt. 1567-ben a törökök által elpusztított települések közt tartották számon. 1570 és 1598 között a Henkey, Dobó, Horváth, Magócsy családok birtoka volt. 1598-as összeíráskor kincstári birtok, 1602-ben pedig a pataki uradalomhoz tartozónak írták.

A 18. századi kőhíd

1608-ban Lorántffy Mihály birtokának írták. 1630-ban Lorántffy Zsuzsanna birtoka, majd az ő révén Rákóczi György tulajdonába jutott, a Rákóczi birtokok elkobzása után pedig a kincstárba szállt. A 17. század végére pusztá hellyé vált és csak a 18. század elején népesült újra. 1720-ban herceg Trautson család kapott rá királyi adományt, majd a család kihaltá után ismét a kamarára szállt vissza. Az 1800-as években a herceg Bretzenheim, Tárczay és Szirmay családoké lett. A 20. század elején Zemplén vármegye Tokaji járásához tartozott. Az 1910-es népszámláláskor 648 lakosa volt, melyből 624 volt magyar, 12 horvát. Ebből 206 római katolikus, 84 görögkatolikus, 310 református volt.

A községben több helységnév magyarázat él. Az egyik szerint az itt járó idegenek gyakran "vérvámot" fizettek, azaz a verekedő, virtuskodó falubeliek gyakran helybenhagyták, sőt meg is ölték az idegeneket. A megmenekültek aztán elhíresztelték a nevezetes vámot szedő falut. Egy másik magyarázat szerint a vámosiak "vámolósak", azaz szeretik megdézsmálni a másét. Egy bölcsesség is keringett róla: "Akit Zsadányban meg nem loptak, Vámoson meg nem vertek, az végig mehetett a világon!" A valóság az, hogy a falu vámhely volt. Nagyon valószínű azonban, hogy előbb volt Újfalú, mint vámhely.

A pápai tizedjegyzékben, az 1300-as években a falu első elnevezése már így hangzott: Nova Villa, ami szó szerint azt jelenti: új falu. A helyváltoztatás elsődleges oka minden bizonnyal az árvizek, a Bodrog pusztítása volt. A falu eredetileg a Bodrog folyó partján volt. Innen menekült a falu népe északabbra, Kisvámosra, ahonnan középkori leletek kerültek elő, bizonyítva az egykori település létezését. Ezek "dombos" helyek voltak, alkalmasak a letelepedésre. 1567-ben, 1683-ban a törökök elpusztították a falut, de a település életre kelt, rászorgálva nevére, ismét Újfalú vált belőle. Újratelepülve azonban nem a régi helyén épült újjá, hanem ismét északabbra, a jelentőségében mindinkább növekedő úthoz (a galíciai országúthoz) közelebb.

Látnivalók:

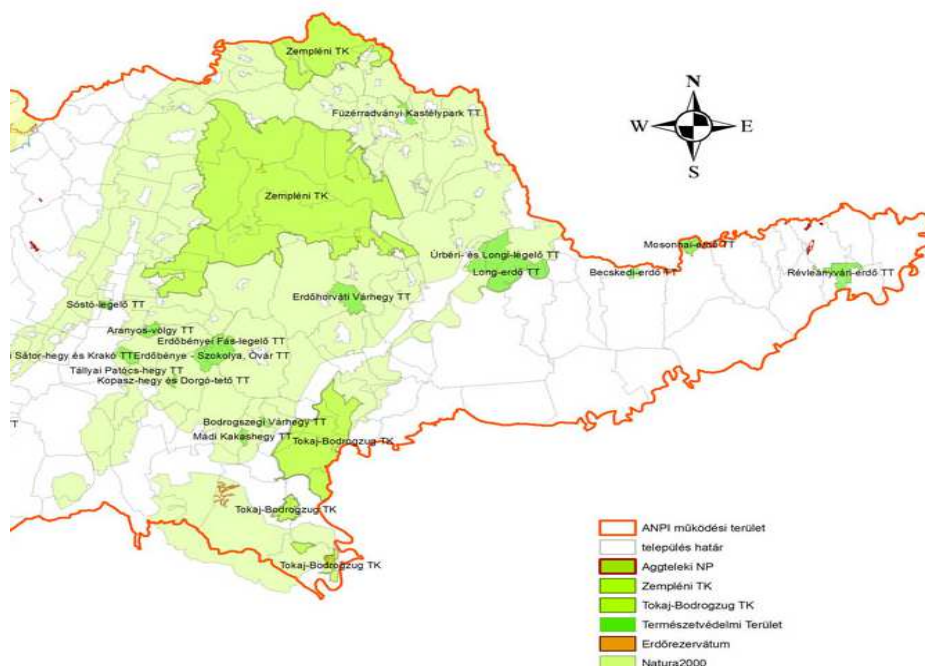
Középkori 6 lyukú kőhíd (Budát Galiciával - Lemberggel összekötő út)

Református templom

²⁹ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/12261>

Római katolikus templom
Görögkatolikus kápolna
Falumúzeum
Faluház
Hősök emlékműve
Kopjafa
Búzavirág Alapítvány

2.2 Aggteleki Nemzeti Park tájvédelmi körzeteinek települései

4. ábra: Az Aggteleki Nemzeti Park tájvédelmi körzetei és más védett természeti értékei

forrás: http://anp.nemzetipark.gov.hu/?pg=menu_476

Tokaj-Bodrogszegi Tájvédelmi Körzet

A Bodrogszeg az ország egyik legszebb vízitúrázó területe. A tavaszi áradások jelentik a szezon kezdetét április végén, május elején. A területen vízitúrázni csak engedély birokában lehet, amelyet a www.bodrogszeg.hu honlapon lehet, vagy az ott felütemetett tokaji és budapesti együttműködő partnereknel beszerezni.

Ma az országban ez az egyetlen olyan terület, amelyet rendszeresen elönt a víz. Természeti értékei, háborítatlansága mellett, részben ezért került fel 1989-ben, fokozott jelentőségű vízmadár élőhelyként a nemzetközi Ramsari területek listájára.

9. Viss

Viss község néveredete igen régi időkre nyúlik vissza, a honfoglalás korában jött létre. A falut elsőként 1239-ben említik. Első írásos emléke a Pongrácz család levéltárának egy 1381-ből származó iratában szerepel. A honfoglaláskori leletek ma Nyíregyházán tekinthetők meg a Jósza András Múzeumban. A község neve szlovák eredetű, ami sásast jelent.

1410-ben a település vámhely, vízi és szárazföldi vámja is van. A XV. Század közepéig földesurai igen gyakran változtak, több birtokosa is volt a településnek. Upor, Ujfalusy, és az Óbégányi családoknak volt itt birtoka. A település ekkor Zemplén vármegyéhez tartozott. A XV. század végén még a Buttkay, Márky, Ráskay családot is birtokosai között találjuk.

A Csicsery család 1452-ben be akarta népesíteni, ezért soltészszággként Gewrghspan Lászlónak adták ki, 10 évi adómentesség biztosításával. 1642-ben az Újfalussy, a Pataky, 1481-ben a Csicsery, Ormos, Fodor, majd 1482-ben a Fuló, 1488-ban a Rácskai Balázs család birtoka. A XVI. század elején nevét már Viss-nek írták, ekkor a Farkas család volt a falu birtokosa. Később több tulajdonosa is volt, míg a XIX. század végétől Boócz Ferenc bírta, aki 1890-ben kúriát építtetett. Római katolikus temploma 1827-ben, református temploma 1985-98. között épült, Katona György sárospataki építész-mérnök tervei alapján, neoklasszicista stílusban, 22 m magas toronnyal.

1885-ben a faluban nagy tűzvész pusztított, melyben Viss majdnem teljesen leégett. Viss-nek az 1910-es népszámláláskor 1051 lakosa volt, ebből 1048 magyar, melyből 514 római katolikus, 229 görög katolikus, 270 református volt.

A község fejlett infrastruktúrával rendelkezik, a vezetékes ivóvíz és vezetékes földgázhálózat ki van építve. Útjainak 82%-a szilárd burkolattal ellátott.

A község határában húzódó 5 km hosszúságú Bodrog-holtágban rendkívül sok és változatos halfajták találhatók és horgászhatók. Vonzóvá teszi a községet a Bodrogrug csodálatos természeti szépsége és változatos madárvilága, ahol egyaránt megtalálja számítását a pihenésre vágyó és a kirándulást kedvelő is³⁰.

Látnivalók, műemlék:

Viss-Törökér gravitációs zsilip³¹, szivattyútelep

Bodrog holtág és a Bodrogrug TK – víziturizmus, horgászat, madármegfigyelés

Római katolikus templom

Református templom

Görög Katolikus Imaház

Világháború emlékmű

10. Zalkod

Zalkod Árpád-kori település. Nevét már a pápai tizedjegyzékben említették Zalgoch néven.

1406-ban az Újfalussy család birtoka volt, 1470-ben pedig az Óbégányi család volt Zalkod birtokosa.

A 18. század végén, 19. század elején több birtokosa is volt; a Csapó, Hangácsy, Komjáthy, Poroszlay családok voltak itt a nagyobb birtokosok.

A 20. század elején a Rothmann Mór örököseinek birtokában volt.

Az 1910-es népszámlálási adatok szerint Zalkodnak 586 magyar lakosa volt, melyből 286 római katolikus, 201 görögkatolikus, 80 református volt.

Az 1950-es megyerendezésig Szabolcs vármegye Dadai felső járásához tartozott.

Látnivaló, műemlék:

Római katolikus kápolna³²

Bodrogrug

Zempléni Tájképző Körzet

A védett terület nagysága: 26 496 hektár, ebből fokozottan védett 2 395 hektár.

³⁰ <http://www.viss.hu/tortenelem.php>

³¹ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/12262>

³² http://www.muemlekem.hu/muemlek?szero%5Bhelyseg_nev%5D=Zalkod

Elhelyezkedés: A tájvédelmi körzet a Zempléni-hegység Makkoshotyka Boldogkövára lja vonaltól északra eső területeinek két központi részét foglalja magába.

11. Háromhuta

A 2018-ban 320 éves község történelmének feltárásával és dokumentálásával először Takács Béla foglalkozott, aki az 1966-ban megjelent (Műszaki Könyvkiadó, Bp.) A Zempléni-hegység üveghutái című könyvében ismertette az egykori üveghuták történetét, természetesen főleg ipartörténeti szempontok szerint. Szintén ennek a témának kapcsán olvashatunk a huták történelméről Veres László 1989-ben megjelent (Herman Ottó Múzeum, Miskolc) Magyar Népi Üvegek című könyvében is. Ezek a művek tehát főleg az üveghuták keletkezését és történetét, illetve az üveggyártás módját ismertetik, az első üveghuta 1698-as megalapításától kezdve, az utolsó üveggyár 1916-os bezárásáig.

Az első, több témakört is érintő, kifejezetten helytörténeti jellegű műnek Szutorcsik József A regéci három huta (Ó-, Közép- és Újhuta) népe (1929-1949) című 85 oldalas tanulmányát tekinthetjük, amely a Szülőföldünk című folyóiratban (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Honismereti Egyesület) jelent meg 2002-ben.

Az első átfogó és áttekinthető helytörténeti művet Dr. Járasi Lőrincnek köszönhetjük, aki a Háromhutaért Alapítvány felkérésére írta meg Háromhuta című könyvét. A 126 oldalas, képekkel illusztrált könyv a Háromhutaért Alapítvány és az Északerdő Zrt. támogatásával jelent meg 2008-ban, és a település alapítása előtti időktől kezdve a 2000-es évek elejéig taglalja annak történetét. A szerző – okleveles erdőmérnökként – művében főleg a falu életét meghatározó erdőgazdálkodás szempontjából ismerteti a történeteket, a lehető legtöbb levéltári forrás, Szutorcsik József korábban említett tanulmánya, és helybeliek visszaemlékezése alapján.

Háromhuta helytörténetének és múltjának feltárása ezzel természetesen nem ért véget, jelenleg többen is foglalkoznak ilyen jellegű kutatásokkal. Verbovszki Dániel például levéltárak internetes adatbázisainak böngészésével, régi fotók gyűjtésével, és a helybeli idős emberek visszaemlékezéseinek gyűjtésével igyekszik többet megtudni a falu történelméről és néprajzáról, emellett pedig hadtörténeti kutatásokat is végez az I. és II. világháborúban szolgált és elesett háromhutai lakosokkal kapcsolatban. A közel 220 éven keresztül zajló helyi üveggyártásról pedig Kádas Dániel tolcsvai üveggyűjtő és Tatay László, az Ósforrás Hagyományörző, Sport és Turistaegyesület elnöke folytat gyűjtéseket, illetve kutatásokat.

Háromhuta Község Önkormányzata, a Háromhutaért Alapítvány, és a közreműködő szervezetek, valamint magánszemélyek bíznak abban, hogy a jövőben kiadni tervezett könyv mellett egy helytörténeti múzeumot és tájházat is sikerül majd kialakítani, ahol az ide látogató vendégek az összegyűjtött tárgyi emlékeken keresztül ismerhetnék meg a település történetét és az itt élő emberek mindennapjait. Addig azonban a faluban kihelyezett ismeretterjesztő táblák és kisebb kiállító helyek (pl.: óhutai Üvegcsűr), valamint az internet segítségével is igyekszünk ebben segíteni³³.

Látnivaló, műemlék:

Lakóház Középhuta Petőfi u 54.³⁴

Szlovák tájház, erdészeti gazdasági eszközök
Óhutai Üvegcsűr

³³ <http://www.haromhuta.hu/falutortenet/>

³⁴ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2798>

Flórika – forrás és pihenőhely
Pikla – kápolna
Temető
Harangláb és környezete
Csorgó – forrás és pihenőhely
Barátok Panzió és Étterem
Bretzeinheim-Waldbott vadászkastély / Újhuta Kastélyszálló
Pálos kolostorrom
Turisztikai Információs Központ és Tanoda kávézó

12. Komlóska

A település várát 1379-ben említik először, mikor is a birtokos Tolcsva nemzetség tagjai megosztoták rajta. A második és jelen tudásunk szerint egyben az utolsó említése 1398-ból származik. Borovszky Samu Zemplén vármegye című műve szerint a Pusztavár nevű hegyen husziták emeltek „váracsot”, melynek azonban már az 1900-as évek elején is kevés nyoma látszott.

Komlóska nevét az oklevelek 1396-ban említették először Komlós néven,[5] ekkor birtokosul Csirke Margitot írták, majd nem sokkal később 1397-ben Komlóstelek néven is említették.[6]

A község 1884-ig Abaúj vármegyéhez tartozott, akkor Zemplénhez csatolták.

A település a mai napig őrzi 18. századi ruszin telepeseinek nyelvét, kisebbségi kultúráját. A falu a magyarországi ruszinok egyik központja. A település általános iskolája a Ruszin Nemzetiségi Általános Művelődési Központ, mely Magyarország legkisebb tanulói létszámú általános iskolája.

Látnivalók, műemlékek³⁵:

Lakóház

Tájház

Pusztavár rom (Solymos várának romjai)

Görögkatolikus templom

13. Makkoshotyka

A múlt század végén feltárt pogánykúti leletek és az egynapi járótávolságon belüli leletek szerint településünk környékén már Krisztus előtt 6000 évvel megjelent az ősember, aki a köveshegyi obszidiánból készített magának nyílhegyet, lándzsát és tölgyerdőkben vadászott. A mai Makkoshotyka, alias Makramál a pataki várspánsághoz kapcsolódóan jött létre, mintegy tucatnyi emberrel valamikor az 1170-1200-as évek között. Lakosai várjobbágyok voltak.

A legrégebbi írásos emlék, egy latin nyelvű adománylevél szerint 1262-ben V. István király a birtoka közepéből kihasított egy részt és azt vitézi szolgálataiért Hugka nevű vitézének és öt fiának adományozta. Az adományozást követően a település eredeti Makramál neve Hughkára, Hoghkára változott. A családban szülőről gyermekekre szállva szakadatlan láncban öröklődött az adomány. A falu később is jobbágybirtok maradt, és nevét az első szabad birtokosa után máig megtartotta. 1791-ben Hotykának, 1888-tól Hogykának, 1891-től pedig a mai nevén Makkoshotykának nevezik. Mivel a környező erdők nagyrészt tölgyfaerdők, amelyekben igen sok makk termett, a község az előnevét bizonyára innen kapta.

³⁵ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szero%5Bhelyseg_nev%5D=Koml%C3%B3ska

A falu többi részének, tehát V. István által el nem ajándékozott területeinek korábbi birtokosa volt 1460-ban Herczeg László, majd a Palóczyak kaptak belőle királyi adományt. Ezután még több tulajdonos van feljegyezve, de a II. világháborúig leginkább a Zörcey és a Héczei-Baxa, a Patay, Orbánczy, Szőke, Marton, Gamcsik, Rozgonyi és Vitézy családok szerepelnek tulajdonosként.

Kedvelt vadászterület: IV. Béla, V. István és Mátyás király, valamint Rákóczi fejedelem is szívesen vadászott erdeiben. A nagyvadak, szarvasok, őzek, vaddisznók szaporodását jól segítette a háborítatlan erdőség (korábban még bölények, farkasok és medvék is fellelhetők voltak a vidéken). A múlt század végén muflonokat telepítettek be. Az erdők igen gazdagok voltak és a mai napig azok erdei termésekben: gombákban, vadgyümölcsökben, gyógynövényekben.

A vulkanikus talajnak köszönhetően az 1200-as években elterjedt a szőlőtermesztés és a borkészítés. A hozzá kapcsolódó borospincék pedig mind a tatárjáráskor, mind később fontos szerepet játszottak a lakosság megmentésében. Ez az „igen rejtett helyen lévő” település az 1700-as évek elején bújtatta a kurucokat, sőt, az 1600-as évek zavaros „villongós” éveiben a Pataki Kollégium tagjainak is menedéket adott üldöztetésük közben.

A hotykaiak kihalása után ezen községrészt házasság révén a Bejczy-család örökölte 1569-ben. 1790-ben Meczner Sámuel szerezte meg, majd 1936-tól id. Meczner Gyula és herceg Windischgraetz Lajos a legnagyobb birtokosok.

A falu felső részén Meczner Rudolf építtetett klasszicista stílusban egy 12 lakószobás kastélyt. A falu alsó részén lévő kastélyt Meczner Tibor építtette az 1920-as évek közepén. Az épület annak idején igényesen és korszerűen lett kialakítva, saját áramforrással, telefonnal, gyönyörű parkkal rendelkezett.

1944 őszén mindkét Meczner család elhagyta a falut. Sajnálattalunkra a háború végét egyik kastély értékes berendezése sem bírta ki, és nagyrészt elpusztultak a falura vonatkozó írásos dokumentumok is. A falu fejlődésében annak idején jelentős szerepet játszott a Meczner-család. A völgypatakon a múlt században vízimalmokat és egy zúgót építettek fel, továbbá létrehoztak egy halastavat is. Ezekből sajnos mára semmi sem maradt.

Igen jellemző, hogy a településnek ma csaknem ugyanazon határai vannak, amelyek az ősi adománylevélben olvashatók. Tisztelettel az ősök iránt, jóleső érzéssel állapíthatjuk meg, hogy az Árpád-kori dűlők, illetve helynevek máig fennmaradtak. Bizonyíték erre például a „Mons Popol” - Papaj, mely valaha szőlővel volt beültetve, ma erdőség; a „Rivulus Sebus” – ma Sebes-patak stb. Ma az egyik kastélyban általános iskola, a másikban orvosi rendelő működik.

Látnivalók:

Római Katolikus Egyházközség - Meczner kápolna

Református egyházközség - kápolna

Vadászati trófeagyűjtemény Nagy György Rákóczi u. 17.

Meczner kastély - Erdei iskola

Faluház³⁶

További természetvédelmi területek, helyi védettségű területek:

Sárospatak: Megyer-hegyi Tengerszem TT, Iskolakert, Várkert

Erdőhorváti: Várhegy TT

³⁶ <http://www.makkoshotyka.hu/index.php/latnivalok>

Karcsa: Becskedi erdő TT

Pácin: Mosonai erdő TT, Kastélypark

Révleányvár: Révleányvári erdő TT

Tiszakarád – Tiszacsermely: Tiszatelek-Tiszaberceli ártér TT (Hortobágyi NP része)

2.3 Tokaj kiemelt turisztikai fejlesztési térség bodroghalomi települései

14. Bodroghalom

A község első írásos említése 1358-ból való, azonban a régészeti leletek azt bizonyítják, hogy a települést már sokkal régebben lakják. A község birtoktörténete meglehetősen egyszerű, mert a vizektől elzárt főleg pákászattal és állattenyésztéssel foglalkozó falu nem tartozott a legjövedelmezőbb birtokok közé. A hajdúk és a törökök pusztítása után már csak egy adózó portája maradt. Innen származik Vass János mondája és a Vass János tó elnevezése. Vass János a csónakján szállította át a törököt, majd egyenként vízbe fojtotta őket. A pusztuló lakosságot 1635-ben a pestis teljesen kipusztította. A visszatelepülés nagyon lassan ment.

A község különösen áradáskor úgy körbe volt véve vízzel, hogy Alsóbereckiig lehetett csónakkal közlekedni. A Bodrog és a Tisza szabályozása után a mocsarak és tavak helyén termőterületek keletkeztek és kezdetét vette a földművelés.

1927-ig a Lukai család birtoka volt, utánuk kapta a Luka nevet. A 17. század közepétől a Bocskai család, majd a Vécsey család tulajdonába került. A település 1927-ig egykori birtokosa után a Luka nevet viselte, majd a Bodroghalom homokbuckáira utalva, felvette a Bodroghalom nevet.

Az 1970-es években kelta-kori temetőre bukkantak a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai. A Millennium évében pedig honfoglalás-kori temetőt tártak fel, 28 sírral. Az ásatások során talált leleteket a Nemzeti Múzeum 2001-ben az Év szerzeményei kiállításon mutatta be.

A lakosság száma ma 1457 fő, folyamatosan csökkenő, előregedő tendenciát mutat. Az elmúlt 20 évben az infrastruktúra sokat fejlődött. Kiepült az ivóvízrendszer, a vezetékes gáz és a telefonhálózat. Polgármesteri hivatala, óvodája, iskolája, egészségügyi központja, gyógyszertára, református és katolikus temploma, tájháza van.

15. Cigánd

A település első okleveles említése egy 1289-es adománylevélben olvasható³⁷. Az egységesen Zygand birtokként említett települést, 1347-ben egy hosszú ideig elhúzódó birtokper kettészakította. A fele-fele arányban megosztott birtokot, már ekkor kétféleképpen nevezték. A Tiszához közelebb eső rész lett Nagy Czigánd, a birtok másik fele pedig Kis Czigánd.[10] Az elszigetelve fekvő két település életét, évszázadokon át a Tisza folyóhoz való viszony határozta meg, amely egy sajátosan zárt világot alkotott és egészen a 19. század közepéig átjárhatatlan ingoványok és mocsarak vették körül. Mivel termőföld nem volt, a férfiak számára a megélhetést a csikászgat és a vadászgat, míg a nők számára a harmatkása-, a sulyomszedés és a gyékényszövés jelentette. A Tisza szabályozásáig igen nyomorúságos volt az itt élők helyzete.

³⁷ <http://bodroghalom.ns01.biz/>

A folyó szabályozása után a település jelentős termőföldre tett szert és ettől fogva jelentőssé vált a burgonyatermesztés. 1913-ban adták át a Bodrogi közti Gazdasági Vasút által épített Cigánd-Királyhelmec közti pályát, amelyet hamarosan Sárospatakig meghosszabbítottak.[12] 1923-ban Kis- és Nagycigánd egyesült. Ebben az időben a falu, már a Bodrogköz magyar oldalán maradt részének legnagyobb települése volt.

Az 1968-as közlekedéspolitikai koncepció következményeként, 1976. december 31-vel a kisvasút végleg megszűnt Cigándon.

A rendszerváltás után a társadalmi-gazdasági átalakulás folyamatában, a gazdálkodási formák összetétele Cigándon is jelentősen megváltozott és a termelőszövetkezetek felszámolása után új vállalkozási formák jelentek meg. A térség foglalkoztatási helyzete az 1990-es évek eleje óta rendkívül kedvezőtlen lett. A nagyon alacsony gazdasági aktivitási ráta mellett, nagyon magas volt a munkanélküliség. Az 1994-ben átadott cigándi Tisza-híd várostörténeti jelentőségű építmény, melynek köszönhetően megnyílt az út Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, elsősorban a 17 km-re lévő Kisvárdra irányába, jelentősen csökkentve a település elszigeteltségét.

A köztársaság elnökének határozata alapján, 2004. július 1-jei hatállyal Cigánd városi rangot kapott. Még ebben az évben az egyik legfiatalabb területi egység, a Bodrogi kistérség központja, majd a 2013. január 1-től Magyarországon újból bevezetett járási rendszerrel a Cigándi járás székhelye lett.

Látnivalók, műemlékek³⁸:

Falumúzeum

Lakóház

Református templom

Városnap (2004 óta minden év augusztusában)

Bélesfesztivál (2005 óta minden év szeptemberében)

Tiszai PET Kupa (2013 óta minden év nyarán).

16. Györgyarló

Györgyarló község Borsod-Abaúj-Zemplén megye Sárospataki járásában. Miskolctól közúton 95 kilométerre keletre, a Bodrogközben, a Tisza partján fekszik. Uradalmi cselédek tanyája volt, 1954-ben vált külön Sárospataktól, s lett önálló község.

Györgyarló területéhez kapcsolódó településrészek: Csengőkúti őrház, Füzesanya, Kisbálványos tanya, Kisgyörgyarló külterület, Láplótanya külterület, Lúdhallgató külterület, Szophomok külterület

Látnivalók, műemlékek³⁹:

Kastély és magtár

Szivattyútelep

17. Karcsa

Első írásos feljegyzése 1186-ból való, amikor III. Orbán pápa saját fennhatósága alá helyezi. A következő századokban több földesura is volt. 1440-ben a Szerdahelyi család, majd az 1500-as években az Allaghyak tulajdona. 1581-ben házasság révén jut a Mágóchy család birtokába, majd újra visszakerül az Allaghy családhoz, melynek kihalása után visszaszáll II.

³⁸ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=Cig%C3%A1nd

³⁹ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2795>

Ferdinánd királyra, aki a Sennyeyeknek adományozza. A család örökösei egészen 1945-ig földesurai a falunak.

Legfőbb épített értéke a jelenleg is református templomként szolgáló Árpád-kori templom, melyet a monda szerint a Karcsa-tóban lakó tündérek egyetlen éjszaka alatt építettek. A román stílusú műemlék két részből áll, a XI. – XII. században épült kerek templomból és a XII. század végén, a XIII. század elején hozzáépített hajóból. A vörös kövek faragványai hazánk legkiválóbb románkori emlékévé tették a karcsai templomot. Szomszédságában áll a 2004-ben rekonstruált tájház, amely a polgárosodó paraszti család házáat tükrözi.

Természeti értéke a települést kettészelő Karcsa-tó, melynek változásai szorosan összefüggenek a falu életének alakulásával. Az egykor bővizű folyót Rákóczi György 1646-ban szabályoztatta és só szállító hajóút lett. 1705-ben II. Rákóczi Ferenc töltséit átvágatta, így a Tiszával való kapcsolata megszűnt és beleveszett a Hosszúrét mocsaraiba. Az itt élők életét hosszú évszázadokon át a Karcsa-tó határozta meg. Az ember együtt élt a víz áradásával, apadásával. A mocsárvilág lecsapolása után pedig egy új élet kezdődött számukra. A víz és a vízpart állat- és növényvilága rendkívül gazdag, igazi látványosság.

Az elmúlt években számos fejlesztés, beruházás valósult meg a településen, mely az itt élők életminőségét nagyban javítja. 1996-ban vezetékes földgáz kiépítése segítette a családi házak fűtését. Becsked tanyán ravatalozó épült. Az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején megépült középületek sorra felújításra, korszerűsítésre kerültek: az egészségügyi központ, a napközi otthonos óvoda és konyhája, a művelődési ház, az általános iskola, az idősek klubja, a sporttöltöző, a polgármesteri hivatal homlokzata.

2004-ben átadták a rekonstruált tájházat. 2010-ben alapszolgáltatási központ létesült. Megtörtént a Karcsa-tó kotrása. Műemléktemploma több alkalommal újult meg, legutóbb a belső bútorzat felújítására került sor. Kulturális rendezvényeinknek színvonala, a művelődési központ működése kiemelkedő a térségben.

Látnivalók:

Karcsa-tó: A meder vízi és parti növényzetével nem mindennapi látványosságot kínál. A partnak vannak rendezett részei, üdülőteleppel, és egy telepített fenyőerdővel (Fenyves) mely ezen a vidéken különlegességnek számít. Az üdülőtelep aszfaltozott úton közelíthető meg, közelében szabadstrand található, kiépített szalonnasütő hellyel, lócákkal. A tó napijeggyel horgászható, napijegy a Tó-sörözőben (Táncsics út 2.) váltható. A meder feltöltődöttebb, északi szakasza igazi vadregényes nádas-sásos vízivilágot mutat a felfedező kedvű vándoroknak.

Árpád-kori református templom és szomszédságában a Tájház műemlékek.

A településtől nyugatra fekvő Becskedi erdő természetvédelmi terület, a bodrogi tölgyesek egykori uralmára emlékeztet.

18. Karos

Karos község a Bodrogi köz egyik legrégebben lakott települése. Neve közel száz esztendeje cseng ismerősen nemcsak a régészek, de a IX.-X. század emlékei iránt érdeklődő széles közvélemény előtt is. A X. században valószínűleg fejedelmi szálláshely volt, hiszen a régészek a falu határában az ország leggazdagabb honfoglalás-kori lelőhelyére bukkantak. Összesen 3 temetőt tártak fel (az Eperjesszőg I. temetőben 13, az Eperjesszőg II. temetőben 73, az Eperjesszőg III. temetőben, pedig 19 sírt). A töredékeiben is pompás leletanyagban tegeztek, szabályák, íjcsontok, veretes övek, veretekkel díszített tarsoly, arab dirhemek,

valamint nagyszámú lószerszámok, köztük nők által használt kantárdíszek, ezüstberakásos kengyelek tanúskodtak hajdani tulajdonosaik rangjáról, gazdagságáról.

A község első írásos említése 1392-ből való. Birtokosai a XVI. század végéig gyakran változtak. 1631-től a Sennyey család birtokában volt a település jelentős része. 1880-ban tűzvész pusztítja el a települést. 1930-as években Sennyey Miklós báró és Nádasdy Ferenc gróf birtokolta. Karos református temploma az 1820-as években épült, a görög katolikus templom pedig 1958-ban.

Látnivalók: A községben járva érdemes megtekinteni a 2012 szeptemberében átadott Honfoglalás Kori Látogató Központot⁴⁰, melynek keresztmetszete egy kihúzott visszacsapó íjat formál. A belső térben elsősorban honfoglalás kori leletek másolatai, 7 interaktív tábla, panoptikális kiállítás (életnagyságú lovas bábukkal).

A falu határában található Nemzeti Sírkert, mely méltó emléket állít őseink nyughelyének. E mellett megtekinthető az 1824-ben épített református templom és a honfoglalás 1100. évfordulójára emelt faragott kopjafa, amely a templomdombon áll. Tájházukban számos eszköz megtalálható, amelyet a 1900-as évek földműves emberei használtak mindennapjaikban.

19. Pácín

Pácín a Bodroghöz gyöngyszeme. A község a magyar-szlovák határ közvetlen közelében található Sátorajaujhely, Sárospatak, Kisvárd, Királyhelmec (Szlovákia) városok által határolt négyszög közepén helyezkedik el.

Az Árpád-kori település első ismert írásos említése Patzin néven 1247-ből származik. Pácín a középkorban a szomszédos Karcsával együtt a tokaji, a tállyai, majd pedig a regéci vár birtokai közé tartozott, s így földesurai jelentős főúri családok – a Debrőiek, Brankovics György, a Hunyadiak, majd a Szapolyaiak – voltak.

A mohácsi csata után egymást váltogatták Pácín birtokosai. A XVI. század derekán Serédy Gáspáré, majd unokaöccsége, Alaghy Jánosé lett a falu. Az 1570-es években házasság révén a Mágóchy család tulajdonába került. A pácini kastély építését Mágóchy Gáspár határozta el egyetlen örököse, András és felesége, Alaghy Judit lakhelyéül szánva. Mágóchy Gáspár halála után özvegye összeházasodott a dinasztiaalapító Rákóczi Zsigmonddal, így a birtokok a Rákócziak kezére jutottak. 1590-ben a Rákóczi birtoklási vitát követő kiegyezés után Alaghy Ferencnek és kiskorú unokaöccsének, Menyhértnek a tulajdonába került a birtok. Alaghy Ferenc 1607-ben bárói címet kapott, s egy évvel a teljes regéci uradalom megszerzése után 1612-ben meghalt. Utóda Alaghy Menyhért lett, akinek 1631-ben bekövetkezett örökös nélküli halála után a király a pácini birtoktestet Sennyey Sándor bárónak adományozta. A községet a XVIII-XIX. században a Sennyey válogatott gulyája tette ismertté. Az ő leszármazottai birtokolták egészen 1945-ig az uradalmat.

A Bodroghozt egykor örökös víz, mocsár, láp borította. A Bodrogtól a Tiszáig terjedő nagy térséget nyíltvízű tavak, nádasok, fűzfaligetek, tölgyesek tarkázták. A kiemelkedő homokdombokat ölelték körül a kisebb-nagyobb erek, folyások. Ezeken, aki a hajót ügyesen kezelte és az útvesztőkben otthonosan mozgott, a Bodrogtól a Tiszáig is eljuthatott. A gerindeket körülvevő vizek nemcsak elválasztottak, nemcsak a közlekedést nehezítették,

⁴⁰ <https://www.termeszettar.hu/hu/point/latogatokoezpont/honfoglalas-kori-latogatokoezpont-karos-/22696284/>

hanem kitűnő védelmül szolgáltak a hirtelen jövő támadások ellen. Érthető tehát, ha honfoglaló őseink, amint azt Anonymus írja, ezen a tájon szívesen telepedtek meg. „Az Úr megtestesülésének kilencszázharmincharmadik esztendejében Árpád vezér elküldvén seregeit, az egész földet, amely a Tisza és a Bodrog közé esik Ugocsáig, minden lakójával együtt elfoglalta. (...) Mialatt több napon át ott időztek, a vezér és övéi látták a föld termékenységét, mindenféle vad bőségét, meg azt, hogy milyen gazdag halban a Tisza és Bodrog folyam, s ezért a földet kimondhatatlanul megszerették.”

Látnivalók, műemlék:

A falu legfőbb nevezetessége a középkorú reneszánsz stílusú Mágóchy-Alaghy-Sennyei-várkastély⁴¹, mely műemlék és múzeum, amit nagy területű (20 hektár) erdős park (Báró-kert) vesz körül.

Ezen a bodrogi közeli kis településen minden adott ahhoz, hogy az ember jól érezze magát. Van szép kastély, Bárókert, Karcsa tó, amely kedvez a horgászni vágyóknak, éppen úgy mint akik fürdőzni szeretnének, szoborkompozíciók, melyeket Sárosi Tibor falfaragó készített.

20. Vajdácska

Első alkalommal 1308-ban említi a települést egy oklevél "Voyda" néven. Borostyán vártartomány és tartozékainak 1320-as felsorolása szerint "Detrik fiainak, Miklósnak és Istvánnak" birtoka. 1358-ban a Nagyváradi káptalan birtokába kerül és egyházi birtok marad egészen 1945-ig. 1387-ben birtokcserével a leleszi konvent tulajdona lesz.

1560 körül a török megszállás határvidéke. A "Var(ga) János" monda szerint a portyázó törökök a vajdácskai (a máig élő helyi szóhasználat: Vajdi) dombokról próbáltak átjutni a környező falvakba. A közeli "Ágoc" települést 1669-ben a török elpusztítja, a túlélők a faluban telepednek le.

A 17. század második felében a katolikus birtok lakosságának zöme már református vallású. A leleszi prépostság II. József általi feloszlatását követően 1780-ban a jászóvári prépostsághoz kerül. A 18. század közepétől görög katolikus ruszinok telepednek le a faluban. 1811-ben megalapítják a falu első iskoláját. Az 1825. évi összeírás szerint a lakosok száma 550 fő.

Az 1831-es kolerajárvány 28 áldozatot szed. Árvíz pusztítja el 1838-ban, 1846-ban és 1853-ban. 1844-ben tüdővész, 1846-ban éhínség ragad el sok lakost.

Fényes Elek a Magyarország Geographiai Szótára (1851) című művében az alábbiakat írja Vajdácskáról: "Vajdácska, Zemplén v. magyar falu, a Bodrogi közben, S. Patakhoz 1 1/2 órányira: 69 romai, 214 g. kath., 327 ref., 6 zsidó lak. Ref. anyaszentegyház, 258 hold szántóföld, rétek."

1870 körül befejeződnek a több évtizedes árvízi gátépítési munkálatok. A falu elzártsága lassan megszűnik, a halászdó, gyűjtőgető életmód visszaszorul.

A "Vajdácska" név valószínűleg a nyelvújító Kazinczy Ferenc alkotása. Eredetileg az "Aranylábú" jelző is a nevéhez tartozott, mert a környező gazdag vizivilágot a település címerében egy aranylábú gólyamadár jelképezte. Amikor 1867-ben a földet tagosítják,

⁴¹ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/3026>

majd a vízjárta földeket lecsapolják, az aranyláb is elvész. Az immár egy tagban lévő hatalmas egyházi birtok, művelésére római katolikus vallású zselléreket telepítenek le.

1870-ben himlő, 1872-ben újabb kolerajárvány látogatja meg a települést. Tűzvész pusztítja el 1874, 1885 és 1897 években. A megélhetési gondok elől 1904 és 1914 között 217 fő, majd 1921 és 1935 között további 64 fő vándorol ki az USA-ba és Kanadába.

Az I. világháborúban katonaként 168-an vesznek részt, közülük 40-en halnak meg a, 3-at eltűntnek nyilvánítanak. A II. világháborúban kb. 200-an vesznek részt, az emberveszteség 50 fő. 1944 áprilisában a falu 44 zsidó lakosát hurcolják el a sátoraljaújhelyi gettóba, majd onnan Auschwitzba. Az I. román hadsereg egységei 1944. november 22-én foglalták el a települést.

Vajdácskát 1953-ban kapcsolják rá az országos elektromos hálózatra, de a vízvezeték csak a kilencvenes években építik meg.

Látnivalók:

református templom

görög katolikus templom

Bodrog holtág

2.4. További bodrogközi települések

21. Dámoc

Dámóc neve egy 1364-es okmányban szerepel először. Az írás azt bizonyítja, hogy Dámóc már 1364-ben faluként állt. Régészeti leletek alapján már 5000 éve lakott vidék.

A lácai határjáró okmány tanúsítja, hogy a helységek nem voltak egymástól elzárva. Itt vezetett a nagy út, amely Erdélyt és a felvidéki városokat, valamint Lengyelországot összekötő utak egyike volt. Ezen fontos kereskedelmi és hadiutak környékén fontos városok alakultak ki, s ez meghatározta Dámóc történetét is. Gazdaságilag előnyt jelentett, háborús időkben az átvonuló csapatoktól azonban sokat szenvedett a vidék.

1411-ben a falu az Agárdy család birtokaként kerül említésre, de hat évvel később Nagytárkányi György és Perényi Miklós kapja királyi adományként.

1487-ben a Tőke és Széchi családok is birtokjogot nyernek, de utóbbiak része a Tárczai családra száll zálogként. 1510-ben Csaloviti Horváth Péter, valamint a Vékeyek birtokolják. Később a Sennyey birtoka lesz, akik a XIX. Század első feléig uralják, amikor is a község a Mailáthok birtokába kerül.

A török uralom alól felszabadult területekre ezrek érkeztek a jobb megélhetés reményében a zsúfolt Felvidékről. Így falunk már 1714-ben benépesült, lakosságának száma folyamatosan változott a század első felében. Zemplén megye 1727-ben összeíratta a görög rítusú egyházközségeket és templomokat. Ez az első feljegyzés a Dámóciak vallási hovatartozásáról.

A templom ekkor fából épült, zsúpfedezés volt. Különálló haranglába volt két haranggal. Az egyik harang 1616-os, a másik 1651-es öntésű volt. Az 1751-es canonica visitacio szerint 121 gyónóképes hívőt számolt az ecclesia. Az 1773-as országos összeírásban falunkat ruszin nemzetiségűnek tüntetik fel. Kétségtelen a falu nagyobb százaléka görög katolikus, de vannak más vallásúak is.

1787-ből ismeretes a falu első népszámlálási adatai. Ekkor 299 lakos volt, 4 volt távol. 41 ház, 53 család, 153 férfi, 150 nő, 1 pap, 30 jobbágycsalád, 27 annak örököse, 25 zsellér és 11 egyéb foglalkozású volt Dámócon. A faluban nemes ember nem lakott.

1816-ban kezdenek hozzá a görög katolikus Dámóciak a jelenleg is álló kőtemplom építéséhez. A templom mellé 1836-ban lelkészi lak is épül, mely 1846-ban leégett, s 1850-ben újjáépítik.

Látnivalók: Görög katolikus temploma amely 1816-ban épült. A településhez tartozó Órhegy környékén szép erdőségek vannak. Szép érmaradvány a községtől keletre fekvő Szahajdó is. A Mocska-tó közelében, a révleányvári határban áll az úgynevezett „révleányvári szürke nyár“, amely szerepel a hazai faóriások és famatuzsálemek listájában is. A monda szerint Rákóczi is megpihent hűségében.

22. Kenézlő

Kenézlő, honfoglaláskori település, természeti adottságai miatt egyike volt a honfoglaló magyarok által legkorábban megszállt területnek. Ezt bizonyítják az 1913-ban talált és 1930-ban feltárt honfoglaláskori leletek, melyek a nyíregyházi Józsa András Múzeumban tekinthetők meg. A honfoglalók a község mai helyén telepedtek le, s a település területe állandóan gyarapodott.

A község névváltozásai: 1239-ben már IV. Béla király idejében fellelhető a település neve Keleznei elnevezéssel, majd 1312-ben Keleznő, 1410-ben Felkeleznő, 1585-ben Keleznő, 1773-ban Kenizlő, 1900-ban Kenyizlő, 1930-tól pedig Kenézlő.

A múlt századi folyamszabályozás előtt a terület egy része vizes, mocsaras volt. A mai település szerkezete a XIII. - XIV. században alakult ki, megtörtént a Tisza folyó szabályozása, a mocsarak lápok teljesen eltűntek. Mint sok település közelében nagybirtokok voltak, így Kenézlőn is, mely befolyásolta a község gazdasági, társadalmi, szociális helyzetét, a lakosság foglalkozását, összetételét. A lakosság fő megélhetését a mezőgazdaság és az állattenyésztés biztosította. A növényi táplálékban és vízben gazdag rétek, legelők kedvező feltételeket teremtettek az állattartás számára, a változatos talajféleségek lehetővé tették, hogy szinte minden gazdasági növényt meg lehessen termelni.

A község gazdasági élete XIII. - XIV. században alakult ki. A XIV. - XV. században nyomásos gazdálkodás folyt. A XIX. században a rozs volt a fő termény a kukorica mellett. Ipari növények közül a burgonya és a kender. A kötött talajon búzát, árpat a homokos részeken rozst, burgonyát, dohányt, répát, a humuszos földeken kendert és kukoricát termesztettek eredményesen.

A szarvasmarha tenyésztés magyar fajtával kezdődött, majd a nyugati eredetű piros-tarka fajta terjedt el. A háború után háromnyomásos gazdálkodással művelték a földet. A vasút létrehozásával (1925 Gróf Károlyi László) megoldódott a terményszállítás, a Tisza híd megépítésével a Tiszántúl felé is lehetett szállítani (A Balsai híd a 2. világháboróban megsemmisült, azóta komp köti össze a Tisza túlsó partjával).

1960-ban megalakult a termelősövetkezet. A későbbi években a szántó egy részén zöldségféléket termesztettek, a gyümölcs és szőlőtermesztés a jövedelem alakulásánál fontos szerepet játszott. 2001-ben a termelősövetkezet részvénytársasággá alakult át. Közel százötven embert foglalkoztat⁴².

⁴² <https://www.kenezlo.hu/tortenet.php>

Látnivalók:

Templomok (római-, görög katolikus, református)

Hősök emlékműve

Szent István szobor

23. Lácacséke

Láca első említése 1364-ben történik, amikor Tárkányi László és az Eszenyiek pereskedtek rajta. Birtokosai között az Agárdiak, Perényiek, a Döryek és Sennyeiek neve szerepel. A Lácay családdal utoljára 1958-ban találkozni Lácay Péter személyében. Cséke neve 1333-ban a pápai tizedjegyzékben szerepel először. A Csékey család ősi fészke, mely család várat is épített, ami a XVI. században még fennállt. A Csékeiek eredetét az 1940-ben megjelent Vármegyei Szociográfiák rutén eredetűnek írja. A XX. sz. elejéig nagyon sok család birtokolta.

Lácacséke 1950-ben jött létre, Láca és Cséke községek, valamint a külterületek (Buglyoska, Mokcsa, Monyhá, Órhegy és Szélföld) egyesítésével. A település fénykora a 1940-es években volt. Az ekkor 1.400 lelket számláló településen, mára pár százan laknak.

A Tisza- és Bodrog-folyó természetes választó vonala, a Trianoni határok meghúzása, évtizedeken keresztül elzárta községet a „nagyvilágtól”, talán épp ezért is nagy a munkanélküliség.

A település pozitívuma a friss levegő és a nyugodt környezet, ezek mellett látnivalók is találhatók, többek között a község külterületéhez tartozó Monyhá-tanyán nagyon régi temető található Gróf Mailáth József egykori tulajdonos síremlékével, amelyet valószínűleg, felesége Bárány Schell Lujza Anna állíttatott.

Látnivalók, nevezetességek:

Csékei görög katolikus templom, amely a Csékey család várának romjaiból épült 1854-ben, a templomról érdemes tudni, hogy anyaegyház volt, és hozzátartozott Láca, Semjén, Ricse, Kis és Nagyrozvágy, Pácin, Karcsa és Cigánd.

Lácai református templom, a Bodrogköz legnagyobb temploma, 540 fő befogadására alkalmas, Az 1636-ban épült kőtemplom helyére építették fel 1808-ban az új református templomot, amely 1888-ban leégett, és a tűzvész után nyerte el ma is látható formáját.

Jelentős a település néprajzi hagyománya. Külön ki kell emelni a népmesék jelentőségét. Már 1941-ben és 1942-ben jelentősek voltak az első gyűjtések. Híres mesemondó volt Földyné Virány Judit. A tőle gyűjtött 148 meséből 25 jelent meg 1957-ben a Sárospataki Rákóczi Múzeum sorozatban „a Bodrogközi Láca Népmeséiből” címmel.

24. Kisrozvágy

A település legkorábbi feljegyzései, még Nagyrozvágyot és Kisrozvágyot együtt említik Rozvad néven. Kisrozvágy már az Árpád-korban is lakott település volt. Rozvad az írások szerint ősi királyi birtok volt és a zempléni vár tartozéka. A tatárjárás idején teljesen elnéptelenedett, majd Ádám Igenec és Ambrus nagybirtokosok telepítették be. 1330-ban a füzéri várnagy, 1350-ben pedig a Kistárkányiak birtoka. 1371-ben Nagyrozvágy és Kisrozvágy szétválak. A XIV. században a település sok erdővel, és kiterjedt vízhálózattal rendelkezett, amiből arra lehet következtetni, hogy csak kevés terület volt alkalmas a földművelésre. A lakosság megélhetését többnyire nem a földművelés, hanem a halászat biztosította.

A legfrissebb népszámlálási adatok alapján a település lakónépessége 158 fő, amely 61 családot alkot. A településen élők között a középkorosztály a legnagyobb lélekszámú, de sokan vannak az idősek is, és kevesebb a fiatal. A lakosság kb. 7 %-a tartozik valamilyen nemzetiséghez, akik nagyon jól beilleszkedtek már a település vérkeringésébe.

Kisrosvágy az ország periferiájában helyezkedik el, ennek következményeként gyakori a fiatalok elvándorlása a nagy városok nyújtotta jobb tanulási- és munkalehetőségek miatt. Aki mégis úgy dönt, hogy itt marad, az a környező kisvárosokban és nagyobb településeken találhat munkát. A faluban élők közül sokan máig is foglalkoznak földműveléssel és állattartással.

A nagy távolság és a nehéz gazdasági helyzet ellensúlyozásaként elmondható a településről, hogy gyönyörű természeti környezetben fekszik, színes történelmi múlttal rendelkezik, és a gyárak szennyező füstjétől mentes a levegője. Aki ide ellátogat egy kis csendes falucskát talál, ahol az emberek úgy élnek, mintha mindenki egy nagy családhoz tartozna. Pihenésre kiválóan alkalmas ez a környék, hiszen itt reggel nem a villamos csengetésére, az autók zúgására, és a nagyváros reggeli rohanásának hangjaira ébredhet, hanem a kismadarak boldog csicsérgésére. Nagyokat sétálhat a friss levegőn, megismerkedhet a falusi élet minden mozzanatával. A falu közterei és utcái rendezettek és tiszták. Az utcákat minden kapu előtt virágos kiskertek díszítik. Nagyon barátságos és vendégszerető emberek élnek itt, akik szívesen fogadják az erre látogató vendégeket.

Látnivalók, műemlék:

A csend és a tiszta levegő mellett számos kulturális értékkel is büszkélkedhet a település. Van a faluban egy **református templom**⁴³, melyet kazettás mennyezete miatt műemlékké nyilvánítottak és van egy görög katolikus templom is, melynek szép és tiszta épületére szintén büszke lehet a lakosság. A település közepén alakítottak ki egy parkot, amely a Béke park nevet kapta. Található benne egy emlékfal, amely méltó emléket állít a magyar hősök tiszteletére, és kiváló helyet biztosít a nemzeti ünnepeink alkalmával rendezett megemlékezésekre. A falu határában rengeteg olyan állat és növény fedezhető fel, amelyek kizárólag ezen a környéken élnek. Aki ellátogat ide, annak érdemes megnézni Kisrosvágy mellett a Bodrogyó többi települését is, hiszen mindenütt érdekes látnivalók várják.

25. Nagyrosvágy

Nagyrosvágy 1258-ban vált önállóvá, amikor kivált a zempléni vár fennhatósága alól, ugyanis az írások IV.Béla uralkodása idején Rozvad nevét a zempléni vár tartozékaként, mint ősi királyi birtokot említik. Korábbi feljegyzések Nagyrosvágyat és Kisrosvágyat még együtt említik Rozvad néven. A tatárjárás idején elnéptelenedett, majd Ádám Igenec és Ambrus nagybirtokosok telepítették be. 1330-ban a füzéri várnagy, 1350-ben pedig a kistárkányiak birtoka volt. Nagyrosvágy és Kisrosvágy 1371-ben vált ketté.

Földrajzi adottságait tekintve kiváló termőfölddel rendelkezik, melynek oka a következő : a levantei édesvízű tó visszahúzódott, helyén a homokos talajban szélbarázdák jöttek létre É-D irányban. A Tisza és a Bodrog állandó kiöntései behúzódtak a homokhátak közötti szélbarázdákba, a homokot elsímitották, az árkokat kitöltötték iszappal, melyben a lápi növényzet kitűnő talajra talált és a partok felől indulva mind jobban elhatalmasodott. Ebből a lápi növényzetből képződött az a kiterjedt tőzegtalaj, mely a homokhátak felé keveredve azok anyagával, ma a földművelésre legkitűnőbb földét adja.

⁴³ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/2856>

Nagyrozság földrajzilag 2 részből áll, az u.n. mélyfekvésű síkságból, és az ezt félkör alakban övező hepe-hupás homokdombos részből. A sík részen gazdag rétek és legelők vannak, a kissé emelkedettebb részein pedig termékeny, koromfekete szántóföld. A mélyebb fekvésű részt 1930-ig sík víz borította, melynek széleit körülfonta a titokzatos, sűrű, zizegő nád.

Vallási múltját tekintve a faluban 1830-ban 48 római katolikus, 14 görög katolikus, 281 református, 67 izraelita, 1930-ban 240 római katolikus, 111 görög katolikus, 973 református, 67 izraelita vallású ember élt.

A református egyház a szájhagyomány szerint akkor keletkezett, amikor a szomszédos Pácin község ura, Magócsy Gáspár kassai főkapitány, Drugeth Borbála a Felvidék egyik leggazdagabb földbirtokosa a reformáció buzgó pártfogója lett, és a bodrogi községeket is az új vallás hitvallóivá tette. Ez pedig a XVII. század közepére tehető. A reformáció korai elterjedése nyomán az 1595. évi összeírás szerint a faluban volt református templom. 1696-ban használtak egy fatemplomot, ebben volt található a Pallagi család kriptájának fedőlapja, de ezt a templomot 1820-ban lebontották és a megújított templomba 1820. augusztus 27-én mehetett be először a nép. Sajnos ez a templom a XX. század elejére megrokkant, így a renoválás után 1912. november 17-én szentelték fel az új templomot, mely ma is helyt ad az istentiszteleteknek. Orgonáját Angster József építette 1913-ban.

26. Révleányvár

A község településszerkezetének kialakulásában a Tisza közelsége és a XIX. Század végi lecsapolások előtt még jelen lévő számos ér és vízfolyás ölelése meghatározó szerepet játszott.

Nevét először 1364-ben Laca határjárásakor említik, akkor még possessionis Leanwar-ként. Révleányvár az Árpád-korban is forgalmas átkelőhely volt Zemplén és Szabolcs között, és a hagyomány úgy tartja, hogy Aba Sámuel király sokat mulatott itt.

A községtől délkeletre a Tisza partján fekvő Várdomb feltehetőleg már ekkor is megerősített hely lehetett. 1381-ben a községet a Várdyak birtokolják, ebben az évben Zsigmond királynak kellett felszólítani a Homonnayakat és Gerényi Lászlót, hogy ne háborgassák az újonnan engedélyezett leányvári vám birtokait. Ez a révjog a továbbiakban még számos összeütközést okozott, mert 1420-ban a Tárkányiak és az Agárdiak is pereskednek érte a Várdyakkal. A régi földvárat 1440-ben említik újra, amikor megerősítik a husziták ellen, részben Kisvárda nyugalmanak, részben a zavartalan tiszai átkelésnek a biztosítására.

27. Ricse

A vidéket (a régészeti leletek tanúsága szerint) az újkőkortól egészen napjainkig folyamatosan lakják, lélekszáma 1730 fő (2013).

Maga a település már a XIII. században létezett. Erre utal az 1288 évből származó első írásos emlék is; egy adománylevél, melyben Boleszló váci püspök a leleszi konvent részére adományozta a falut. Később 1307-ben az egri káptalan latin nyelven írt oklevelében Ryuche néven említi a települést. Az egyházi érdekltség évszázadokon át kiterjedt Ricseire, a hozzá tartozó földterületekre és Budahomok tanyára is. Az egyház mellett más birtokosai is voltak a területnek; az Aba nemzetség, a Ricsei család: Ricsei Fekus András, Ricsei László, Ricsei András, Pálóczy Mátyás, Károlyi Antal stb.

A vidéken található lápok, mocsarak egészen a XIX. századig meghatározták az itt élő emberek életmódját. A fő megélhetési forrást a halászat, a vadászat, a sulyomszedés és a nádvágás jelentette.

A XIX. században a mocsarakat végül lecsapolták. A vízmentesítés után jelentősen megnövekedtek a művelhető földterületek, de a korabeli fejletlen társadalmi- és birtokszerkezet miatt a szegény családok megélhetése mégis egyre nehezebbnek bizonyult. A ricsei lakosok egy részének a kivándorlás jelentette a probléma megoldását. Ebben az időszakban a ricsei lakosság mintegy 15%-a külföldre (USA, Kanada, Ausztrália) távozott.

Az első világháborút követően a jelentős területvesztés folytán Ricse község vált a Bodroghöz járási székhelyévé. Ekkor épült fel a településen a főszolgabírói hivatal, a laktanya épülete, a csendőrség és a vámőrség épülete, a gyógyszerház, a posta, az iskolák és a vasútállomás.

A település központjában található az 1828-ban épült református templom, mely a benne található orgonával ritka látványosság a Bodroghözben. A községben egy katolikus templom is épült.

A település legfőbb nevezetessége a falu központjában található artézi kút és a hozzá tartozó szoborcsoport. A „Juhász-kút” néven ismert műemléket a település híres szülője Zukor Adolph építette szülőfalujának. Zukor Adolph nevét viseli a ricsei Művelődési Ház⁴⁴.

A település a helyi emberek munkájának köszönhetően több parkkal és virágos környezettel fogadja az idelátogatókat. Ricsén jelenleg 3 – fákkal, virágokkal beültetett – park található. Az egyik park a falu régi „vásárterén” kapott helyet. Ebben a parkban a közelmúltban került felújításra egy régi kút. A kút vizének a helyi lakosok gyógyító erőt tulajdonítanak, és ha tehetik, mindennap isznak egy pohárral a vizéből.

A település legnagyobb parkosított területe a tájház mellett terül el. A ricsei tájház a benne található falumúzeummal, és a hozzátartozó zöldfelület egy tóval, egy madárházzal és egy szabadtéri színpaddal, üde színfoltja a településnek.

A település határától körülbelül 2 kilométerre található Budahomok tanya, ami jelenleg magántulajdonban van. A tanyán előzetes egyeztetést követően egy teljesen felújított kúriát, szürkemarha csordát, és díjnyertes ménest tekinthetnek meg az idelátogatók.

28. Semjén

A Rozvány-Agárdi dombsorra és az egykori Karsa folyó hátjára települt község a magyarországi Bodroghöz része. Egykor jelentős szerepe volt vízrajzában a Pallagcsa tónak is. Településszerkezetét a XIX. Század végi lecsapolások előtt még jelen lévő számos ér és vízfolyás ölelése határozta meg. Mára északról a Dobra-Semjéni csatorna, délről a Ricsei-, keletről a Kisrozvágyi csatorna érinti területét.

Árpád-korban is lakott község, nevét elsőször 1258-ban említik fennmaradt források (villa Semian) Baksa várispán és Roland nádor között kötött cserelevélben. 1288-ban az Aba nemzetség Amádé ágának uradalmához tartozott. 1318-ban I. Károly elveszi az Amádéktól és

⁴⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M&t=1s>

Pauki Jakabnak adományozza. 1403-ban Zsigmond király Pálóczi Mátyásnak ajándékozza, majd sokáig a leleszi prépostság birtoka.

A későbbi századok során Ricse sorsától elválaszthatatlan volt, régen vasútállomása és postája is Ricséhez kötötte. Lakói földműveléssel, állattenyésztéssel és pákászattal foglalkoztak, megélhetésük nagy részét az ártér biztosította (halászat, méhészet, stb.). Az asszonyok, ahogy az egykor a Bodroghközben általános volt szövessel és fonással töltötték idejüket, kezeik közül kerültek ki a díszes szőttesek, melyek akkoriban egész Zemplén vármegyében keresettek voltak. Régen külterületi lakott települése volt Viktortanya.

29. Tizacsermely

Az öntéstalajon épült falu határában halad a Bodroghköz vizeit összegyűjtő Tizakarádi-főcsatorna. A település déli határa – habár a Tisza jelenleg távolabb folyik – a korábbi nagy folyókanyarulatok miatt ma is Szabolcs-hoz tartozó terület.

Tizacsermely község 1948-ban jött létre a Cigándi-határszél, a Harkói tanyák, József-major, Kishalászi tanyák, Kökényes-tanya, Pusztakarád-határszél, Nyúlvár és Újrakodó egyesítésével. Először a József-falva nevet viselte, majd felvette a Tizacsermely nevet.

Az alacsonyabb területek egykor a Tisza árterületéhez tartoztak, melyet évről-évre elöntött a folyó. A szabályozás előtt a lakói halászkok: pákászok, csikászok voltak, de foglalkoztak a nádvagással és gyékényfonással is. Lakossága: 695 fő.

A falu megközelítése: Sárospataktól mindössze 22 km-re található ez a kis település. Közúton ez menetrend szerinti autóbusz közlekedés igénybevételével is mindössze 20 perces időt igényel. A szomszédos település, Cigánd határában épült Tisza-hídon Szabolcs-Szatmár-Bereg megye irányából is könnyen megközelíthető.

30. Tizakarád

A Tisza mellé települt falu 1904-ig Karád néven szerepelt. A Bodroghköz más falvaihoz képest Karád első okleveles említése viszonylag későn 1411-ben kelt. Karádhoz tartoztak Csermely-tanya, és Nagyhomok puszta is, amelyet a korabeli oklevelekben 1367-ben Csaszlóczi Mihály birtokaként tüntettek fel. Nagyhomok-puszta a XV. században még község volt.

Első birtokosai az Agárdiak voltak, majd 1417-ben a település nagy része Perényi Miklós és Nagytárányi György tulajdonába kerül. 1590-es években Rákóczinak is volt itt birtoka. A XVII. század és a XX. század között a Sennyeyek, Dory Ferenc báró és Mailáth József birtokolja. A XIX. század elejétől területéhez tartozik az 1367-ben Csaklóczi Mihály által birtokolt és a XV. századig községként szereplő Nagyhomokpuszta. Tizacsermely a II. világháborúig Tizakarádhoz tartozott, és csak 1948-ban lett önálló település. A lakosság megélhetését az 1990-es években a mezőgazdaság és a malomipar biztosította.

A Tisza szabályozás megkezdése után jelentősen megnőtt a művelhető területek nagysága. A mocsarak lecsapolása végképp elhárított minden akadályt a föld megművelése elől. Karád a legnagyobb határral és a legtöbb tanyával körbevett község lett a 20. századra Tizakarád környékén a Tisza árterében még az 1900-as évek elején is élt az ártéri gyümölcsstermesztés. A Tisza szabályozása, a csatornázás jelentős változásokat hozott a falu életében. Áttértek a földművelésre, állattenyésztésre. A lakosság 1954. előtt általában kis- és középparaszti

földbirtokon gazdálkodott. A lakosság létszáma elsősorban a megélhetési gondok miatt – csökkenő tendenciát mutat.

A Tisza-ártér természetvédelmi terület Tiszakarád és Tiszacsermely község határokkal, a Tiszatelek-Tiszaberceli ártér TT⁴⁵ területéhez tartozik. A tipikus felső-tiszai táj képét mutatja. A Tisza valamikori mederjárása által hátrahagyott morotvák, tavak, nagy kiterjedésű láp és mocsárrétek, bokorfüzesek és a folyókat kísérő galériaerdők jellemzik e tájat

A megélhetést az itt lakó emberek számára ma is a mezőgazdaság adja nagyrészüknél. Vannak akik, csak is kizárólag a saját eszközeikkel műveleik földjeiket, és vannak akik munkahely mellett végzik ezeket a tevékenységet megélhetésük jobbá tételéért, mivel elmondhatják, hogy a mai helyzetet nézve nagyon nehéz munkát találni, akinek van az pedig kinsként kezeli.

Egykor a keskeny nyomközű vonat hat helyen is megállt a karádi határban, de sajnos azóta erre már nem a jár, pedig régen az emberek a bodrogi közúti kisvonattal közlekedtek., és elmondásuk szerint „az volt a szép idő!”. Ehhez képest a mai közlekedés kissé bonyolult az itt lakó emberek számára, meg a bodrogiaknak is, mert sajnos a mai útviszonyok nem felelnek meg a mai világ követelményeinek. Igaz eléggé kieső részen helyezkedik el Tiszakarád, de ők is a Bodrogihoz tartoznak.

Műemlékek, védett értékek⁴⁶:

kúria, volt iskola - Nagyhomok

Lakóépületek

Látványvédelem alatt áll a Holt-Tisza és az azt kísérő ligeterdő, illetőleg a szöggyéi üdülőterület

református templom

Római Katolikus Gyülekezet

31. Zempléagárd

A település nevééről a meglévő adatok szerint annyit tudunk 1299-ből származó oklevél Aagaar néven említi, amely egy ősi magyar személynévből eredeztethető. Az 1398-ból származó oklevél említi először az Agárdy család nevét, akik a kor legnagyobb bodrogi birtokosai voltak.

A 14. században még Kis és Nagyagárd külön településként szerepelt. A későbbiekben, több formában is megjelenik a név, de biztosan csak 1417-től jelenik meg, mint település név. Valószínűleg nyugati szláv eredetű község, melynek jelentése karcsú, nyúlánk vadászkutya, ebből alakult, hogy egy ilyen nevet viselő személy volt a névadója.

Másik jelentése a település nevének, mely egy elavult ősi magyar község, amely fűz cserjékkel benőtt zátony jelent, ami az akkori szabályozatlan Tisza miatt, akár helyén való is lehetett. Van egy olyan teória is, hogy V. István királyunk nagyon szeretett vadászni, és amikor erre járt az Ő hajtói itt telepedtek meg a kutyáikkal és ebből eredeztethető a név a kutyák miatt. Ami a legközelebb áll talán az igazsághoz azaz, hogy Agárdy földesúrról kapta a nevét, mert ez a földbirtok az Ő tulajdona volt (1521). A monda szerint a földesúr itt fulladt bele a Garadnába és ezért nevezték el így a települést. 1904-től megkülönböztető névvel látták el a falut és így lett Zempléagárd, bár először Révagárdot akartak.

⁴⁵ <https://www.hnp.hu/hu/szervezeti-egység/termeszetvedelem/oldal/tiszatelek-tiszaberceli-arter-tt>

⁴⁶ http://www.muemlekem.hu/muemlek?szuro%5Bhelyseg_nev%5D=Tiszakar%C3%A1d

A főváros és nagy városoktól való távolság miatt, Zemplénagárd helyzete nagyon nehéz a gazdaság szempontjából. A rendszerváltás után a termelészövetkezet és állami gazdaság felbomlott és emiatt sok ember elvesztette munkáját. Aki tudott mezőgazdasági vállalkozó lett, de többen elköltöztek, vagy munkát vállaltak a nagyobb városokban a jobb megélhetés reményében. A fokozatosan romló tömegközlekedés elvette az esélyt a közeli városokban való munkavégzéstől. A helyi lakosok mégis felemelt fejjel küzdenek a mindennapi gondok ellen.

A rossz gazdasági helyzetet kismértékben kárpótolja a tájegység szépsége. A Bodroghözhöz tartozó terület az ország legalacsonyabban fekvő vidéke, az Alföld pereme. Meghatározó szerepet játszik a település életében a Tisza. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyét és Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyét határolja el egymástól, de a révközlekedés működésével van megfelelő kapcsolat a két megye között a közlekedés szempontjából. A Tisza növény és állatvilága nagy csodálattal tölti el az itteni lakosokat és az erre átutazó embereket is.

A faluba érve több kulturális értéket talál az erre látogató. Kiemelkedik a faluból a műemlék görög katolikus templom⁴⁷ és a református templom épületszerkezete, de a római katolikus templom kisebb épületére is büszké a felekezet hívei. A Hét vezér parkban felállított faragott szobrok és makettek szép képet mutatnak a faluról az arra közlekedők számára. Kézzel faragott üdvözlő és utcablák, a kőből kirakott virágágyások javítják a közterületek látványát.

Látnivalók, műemlék:

görög katolikus templom

Református templom

Hét Vezér park és szobrai

Tiszai rév.

3. ÍZELÍTŐ A DESZTINÁCIÓ GASZTRONÓMIÁJÁBÓL

A Sárospataki desztinációban nemcsak magyarok, hanem szlovákok (tótok), németek és ruszinok is laknak. Ennek következtében táplálkozási vonásai is összetettek⁴⁸.

További fontos tényező vallásuk, illetve annak eltérő volta. A különböző népek jellemzői ételei már-már feledésbe merültek, egymás ételeit már átvették egymástól. Táplálkozásukra jellemző a hegyekben, erdőkben, folyókban található alapanyagok /elsősorban a gombafélék/ felhasználása. Leggyakoribb alapanyaguk a burgonya, a kukoricaliszt és búzaliszt. Kukoricalisztból készült a kása, melynek neve zsámiska.

Az ünnepi ételek jórészt hasonlítanak azokhoz, melyeket hazánk más tájain is ismernek. Itt most néhányat azok közül ismertetünk, melyek eltérnek az előbbiektől.

Húsvét napján ezen a területen is összekészítették a szentelni valót, a szentelményt. Neve itt pászka, melyet a szépen hímzett pászkaterítővel borítottak le. Ebben a kosárban a sonka /sódar/, a szalonna, a kolbász, a tojás, a kalács és a bor mellett sárgatúró, egyes területeken töltelék, tötélék is található. A sárgatúró, túrócska, szirka, sirek, édestúró készítése főleg a görög katolikus vallásúakra jellemző. Egyes vélemények szerint a szegényebb vidékeken a húst pótolta.

⁴⁷ <http://www.muemlekem.hu/muemlek/show/3316>

⁴⁸ <http://www.zemplen.net/index.php/kulturalis-elet-zemplenben/gasztronomia>

A húsvéti töltelék csak erre a napra készült sütéssel a szlovák nemzetiségűek konyhájában. Együtt fogyasztották a sonkával, tojással és a túrócskával, sárgatúróval. A húsvéti kalács ezen a területen kerek alakú. A kalács széle cakkos, belső részén keresztben egy-egy fonalat helyeznek el. Ez a keresztet jelképezi. A kalácsra még 5 rózsát is tesznek, amellyel Jézus öt sebére emlékeznek. A húsvéti eledelek morzsáját nem volt szabad kidobni. Ezt is szentelménynek tartották. Emiatt vagy az állatoknak adták, vagy a növények földjére szórták, azzal a céllal, hogy jobban fejlődjenek. Filkeházán a morzsát elvetették, a kertben ebből nőtt az apró, szagos maronka virág, melyet a templom díszítésére használnak.

3.1 Cigándi helyi gasztronómiai értékek

Cigándi apróbéles - a múltban lakodalmi sütemény volt, jelenleg napi szinten készítik édes süteménynek⁴⁹. Cigánd vendégház bélése, amelyet frissen készítenek és azonnal tálalnak. A termék 2014 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal.

Cigándi kásakáposzta⁵⁰ - a termék 2015 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal.

Cigándi nyújtott káposztás béles⁵¹ - a termék 2018 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal

Cigándi kött káposztás béles - a termék 2018 óta rendelkezik a Hagyományok Ízek Régiók (HÍR) védjegy használati jogosultsággal

3.2 Néhány további helyi recept

Tejleves

Hozzávalók: 6 dl tej, só, cukor, a tésztához 1 tojás, só, liszt.

Elkészítjük a tésztát és nagy lyukú reszelőn lereszeljük. A tejet 6 dl vízzel, csipetnyi sóval és cukorral felforraljuk és belefőzzük a tésztát. Ha a tészta megpuhult, máris tálalhatjuk. Reszelt tészta helyett tehetünk a levesbe más betétet is.

Párán/gőzön főtt (gombóc)

Hozzávalók: 500 g liszt, 3 dkg élesztő, 2 evőkanál olaj, 1 teáskanál só, 300 g víz.

Alapanyaga sűrű kelt tészta. Ebből pogácsaszaggatóval kis gombócokat formázunk. Szilvalekvárral megtöltjük. Egy nagy edényben feltesszük a vizet főni, s azt egy ritkább konyharuhával lekötjük. Mikor fő a víz a tésztát rárakjuk. A kis fánkok tetejére pirított vaját kenünk. Rátesszünk egy tálat, úgy, hogy nagyon pontosan fedje a felületet. Kb. 7-8 percig pihentetjük. Ezen idő alatt a tészta a gőz felett megpárolódik, puha lesz. Mikor készen van, újra megvajazzuk. Darált dióval, mákkal vagy fahéjjal megszórjuk.

Káposztás gombaleves

Hozzávalók: 40 dkg savanyú káposzta, 30 dkg friss gomba /tinórugomba/, 5 dkg zsír, 1 nagy fej vöröshagyma, 10 dkg liszt, kevés pirospaprika, 1 gerezd fokhagyma, 1 dl tejföl.

Elkészítése: A savanyú káposztát feltesszük főzni. Mikor félig megpuhult, hozzáadjuk a hosszúkásra vágott gombát. Az egészet berántjuk vöröshagymás rántással. Még kb. 10 percig főzzük. Végül tejfőllel ízesítjük. Böjti időszakon kívül adhatunk hozzá füstölt oldalast vagy kolbászt is.

Mákos guba, bobájka

⁴⁹ <http://www.baz.hu/ertektar/obj.php?id=22>

⁵⁰ https://eoq.hu/akt14/konf/cig_kap.pdf

⁵¹ <https://www.facebook.com/borsodihirek/posts/10161130604765287/>

Hozzávalók: fél kg liszt, 2 dkg élesztő, tojásnyi zsír, 1 tojás, 1 bögre tej, csipetnyi só, 20 dkg mák, tojásnyi vaj, 2-3 evőkanál méz.

Elkészítése: A lisztből, a tojásból és az élesztőből kalácstésztát készítünk. A megkelt tésztából hüvelykujnyi vastag rudakat sodrunk. Elvágjuk a tepszi hosszára, lisztben meghempergetjük, és a liszttel kihintett tepsiben ritkára rakjuk. Megsütjük, jól kiszárítjuk. A megsült rudakat 2 cm hosszú darabokra vágjuk. Forró tejjel leforrázzuk. Szűrőtálba öntjük, és lecsepegtetjük. A forró vajban elkeverjük a mézzel és mákkal. Forrón tálaljuk. Túrós esetén a túrót tejföllel és apróra vágott szalonnával keverjük össze.

Szirka, túrócska /édes vagy sárgatúró/

Hozzávalók: 1 liter tej, 12 darab tojás, kevés cukor /kb. 5 dkg/, só.

Elkészítése: Egy liter tejnek a felét feltesszük főzni. A másik felébe 12 darab tojást verünk habverővel. Lazán elkeverjük, majd kis cukorral és sóval ízesítjük. Hozzáöntjük a forrásban lévő tejhez. Amikor a savó kezd kiválni belőle, akkor túrózacskóba öntjük. Leszűrjük, és 3-4 órán keresztül ebben tartjuk, amíg le nem csöpög és túrószerűvé nem válik. Lehet bele tenni mazsolát is.

Húsvéti töltelék

Hozzávalók: darált hús, hagyma, fokhagyma, zsemlekocka: a hús mennyiség fele, füstölt szalonna, bors, só, 1-2 db tojás, delikát, kevés élesztő.

Elkészítése: A zsemlet kockára vágják. Erre ráütik a tojást, melyben megpuhul a zsemle. Kétféle darált húst kell beletenni, marha- és disznóhúst. Hozzáadják a kockára vágott, megpirított szalonnát, a fokhagymát, a hagymát, a delikátot, a borsot. Ízlés szerint sózzák. Sütés előtt egy kis élesztőt morzsolnak a tetejére. Zsírozott, lisztezett tepsibe vagy lábasba helyezik, és megsütik. Tálaláskor szeletekre vágják. Sonkával, tojással, túrócskával együtt fogyasztják.

Zempléni tál (töltike)

Hozzávalók: 1 kis fej vöröshagyma, petrezselyemzöld, só, bors, ételízesítő, 1 gerezd fokhagyma, 0,5 evőkanál zsír, 0,5 evőkanál olaj, 5 evőkanál zsemlemorzsa, 1 evőkanál liszt

Elkészítése: A petrezselymet finomra vágjuk, a hagymát lereszeljük, a fokhagymát összenyomjuk, és összekeverjük a többi hozzávalóval. A sóval, borssal, és az ételízesítővel ízesítjük. Zacskóba öntjük, megkötjük, 30 percig a levesbe zacskóval főzzük, félidőnél megfordítjuk, majd 20 percig zacskó nélkül főzzük tovább. Levesbetétnek is lehet használni, de a Zemplénben a főtt húsok, és zöldségek mellé kínáljuk köretnek.

A receptek forrása: <http://www.zemplen.hu/index.php/kultura/zemplen-gasztronomiaja> és Kaszás Ildikó, Pethő Mária <http://www.zemplen.net/index.php/kulturalis-elet-zemplenben/gasztronomia>

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Aubrőzy Á.: Tokaj-hegyalja Központi Sajtóvállalat, Budapest, 1992.

Dankó L.: Zemplén térségi turizmusfejlesztési terv, Magyar Turizmus Rt. 1997. 230p.

Dercsényi B.-Dercsényi D.: Guide Artistique de la Hongrie Corvina Kiadó, Budapest, 1979.

http://anp.nemzetipark.gov.hu/?pg=menu_476

<http://www.baz.hu/ertektar/obj.php?id=22>

<http://www.bodrogkoz.com>

<http://www.haromhuta.hu/falutortenet/>

<http://www.makkoshotyka.hu/index.php/latnivalok>

<http://www.muemlekem.hu>

http://www.olaszliszka.hu/main.php?telepules_tortenete
<http://www.prozemplen.hu>
<http://www.viss.hu/tortenelem.php>
<http://www.wikipedia.hu>
<http://www.zemplen.hu/index.php/kultura/zemplen-gasztronomiaja>
<http://www.zemplen.net/>
<http://www.zemplen.net/index.php/kulturalis-elet-zemplenben/gasztronomia>
https://eoq.hu/akt14/konf/cig_kap.pdf
<https://gasztrohos.hu/recept/erdohorvati-percec/>
<https://rakoczimuzeum.hu/hu/a-falu>
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/>
<https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>
<https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>
<https://www.britannica.com/biography/William-Fox-American-film-producer>
<https://www.facebook.com/borsodihirek/posts/10161130604765287/>
<https://www.hnp.hu/hu/szervezeti-egyseg/termeszetvedelem/oldal/tiszatelek-tiszaberceli-arter-tt>
<https://www.kenezlo.hu/tortenet.php>
<https://www.termeszetjaro.hu/hu/pont/latogatokoezpont/honfoglalas-kori-latogatokoezpont-karos-/22696284/>
<https://www.tolcsva.hu/turisztika/nevezetessegek>
<https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M&t=1s>
<https://www.youtube.com/watch?v=02U7nfXIC4M&t=255s>
https://www.youtube.com/watch?v=bW8_Mfli7KI
<https://www.youtube.com/watch?v=fR870kX0hrI>
<https://www.youtube.com/watch?v=UC9gTgtI9OM>
Kiss G.: Várak, várkastélyok, várhegyek Magyarországon Panoráma Kiadó, Budapest, 1984.
Megyekönyv BAZ Megye BAZ Megyei Közgyűlés, Miskolc, 1994.
Pauler Gyula: A Magyar Nemzet Története I. 342.
Révai Nagy Lexikona, Budapest, 1926.
Szombathy V.: Az északi hegyek ölelésében Móra Kiadó, Budapest, 1984.
Viga Gy.: Hármaskút Hermann Otó Múzeum, Miskolc, 1996.
ZEMPLÉN VÁRMEGYE TÖRTÉNETE. Irta ifj. dr. Reiszig Ede I.: Borovszky Samu: Zemplén Vármegye. Apolló Irodalmi Társaság, Budapest. Évszám nélkül
Zempléni RVA, www.zrva.hu

II. RÉSZ: A DESZTINÁCIÓFEJLESZTÉS STRATÉGIAI DIMENZIÓI

TOKAJ-ZEMPLÉN DESZTINÁCIÓ TURIZMUSÁNAK FEJLESZTÉSE (1995-2020)

DANKÓ LÁSZLÓ CSc.

tanszékvezető egyetemi docens

Miskolci Egyetem Marketing és Turizmus Intézet

Zemplén régió Magyarország északkeleti részében a szlovák-ukrán hármashatárnál helyezkedik el. Tanulmányunkban összefoglaljuk az elmúlt 25 évben a térség turizmusának fejlesztését előmozdítani hivatott szakértői munkáink és egyben a tőlünk független kezdeményezések és pályázatok főbb eredményeit, tapasztalatait. Megállapítható, hogy a Tokaj-Zemplén desztinációban a turisztikai egyesületek létrehozása, majd együttműködése a turisztikai desztinációrendszer keretében hozzájárult a térségi szereplők szakmai és pályázati abszorpciós képességének megerősödéséhez, ezáltal a desztináció turisztikai szolgáltatási színvonalának emeléséhez.

Kulcsszavak: Zemplén, Tokaj-Zemplén desztináció, turizmusfejlesztés, TDM

1. ZEMPLÉN TURISZTIKAI RÉGIÓ

Zemplén régió Magyarország északkeleti részében a szlovák-ukrán hármashatárnál helyezkedik el. Nyugatról a Hernád, délről a Tisza folyók határolják. A hazánkban kialakult ún. funkcionális fejlesztési régiókkal megegyező területű idegenforgalmi régiók közül a északkelet-magyarországi régió adja meg azt a kapcsolódási keretet, melynek révén Borsod-Abaúj-Zemplén megyén túl, éppen a Tisza turisztikai hasznosítása kapcsán a szomszédos Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével közös fejlesztésekbe kezdhet.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye Zemplén térsége az 1950-ig önálló Zemplén vármegye magyarországi részét, valamint az ugyancsak a megyeegyesítésig működő Abaúj-Torna vármegye Hernád folyó és mai országhatár közötti részét öleli fel.

Mindkét vármegye az államalapítás korában szerveződött, Abaújnak Kassa, Zemplénnek Sátoraljaújhely volt a székhelye. Az 1920. évi trianoni békeszerződés után a „*csonka*” Abaúj székhelye Szikszó lett, míg Zemplén megyeszékhelyét a Ronyva folyó vonalában kettévágták, elsősorban a Csehszlovákiához került – Magyarországot megkerülő – vasútvonal okán. 1938-ban a I. Bécsi döntéssel (*Felvidék visszacsatolása*) újból kiegészültek a csonka megyék, de teljes területüket nem kapták vissza. 1945-ben visszaállt az 1938 előtti állapot, s 1950. január 1-jétől megtörtént az önálló megyék összekapcsolása Borsod-Abaúj-Zemplén néven, Miskolc székhellyel. Ugyanakkor a Zemplén régióhoz kapcsoltak néhány Tiszától északra lévő települést a Bodroghözben és a Taktaközben.

A Zemplén régió lehatárolásánál Zemplén vármegye területének relevanciája egyértelmű, ugyanakkor magyarázatra szorul, hogy Abaúj Hernádtól keletre eső részét miért tekintjük vizsgálódásunk tárgyához kapcsolódónak.

A turisztikai vonzerővel rendelkező települések rendszerezésénél a *1. sz. táblázatban* megjelölt „Zemplén”, a Zempléni hegység tájvédelmi körzetét és annak környezetét egységes üdülőkörzatként megjelölve integrálja az ún. „*Abaúji Hegyalját*”, a Zempléni hegység

nyugati peremvidékét is, hisz ebben az esetben a közigazgatási körzetek mentén való lehatárolás éppen a térség tájvédelmi körzetét vágná ketté!

1. sz. táblázat

BAZ megye tájegységeinek turisztikai vonzású települései

Tájegység	Nemzetközi vonzáskörzet	Országos vonzáskörzet	Regionális vonzáskörzet	Idegenforgalmi település összesen
Mátra-Bükk	2	11	10	23
Aggtelek vidéke	2	2	22	26
Zemplén	5	12	33	50
Felső-Tiszavidék	-	2	2	4
Közép-Tiszavidék	-	-	3	3
Összesen:	9	27	70	106

Borsod-Abaúj-Zemplén megye idegenforgalmi stratégiájában a stratégia alkotói a megyét turisztikai szempontból öt körzetre osztották, s ezek között Zemplénnek meghatározó szerepe van.

A körzetek lehatárolásánál a turisztikai kínálat egységes, vagy egymáshoz szorosan kapcsolódó jellegéből indultak ki, s igyekeztek az egész megyét lefedő, a meglévő üdülőkörzeti beosztást és a valós területi kapcsolódásokat is tükröző rendszert kialakítani.

Zemplén turisztikai körzetet négy tájegységre bonthatjuk, melyek a következők

- I. Bodrogek,
- II. Taktaköz-Harangod,
- III. Tokaj-hegyalja,
- IV. Zempléni-hegység (*Abaúji Hegyalja, Hegyköz*).

A megyei turisztikai stratégiában kijelölt körzethez a megye 346 településéből 104 tartozik, népességszáma mintegy 160 ezer fő.

Zemplén turisztikai körzetet az öt zempléni statisztikai kistérségi vonzáskörzet teljes egészében, valamint az Abaúji Hegyalja 20 települése alkotja.

Amint azt már érintettük Zemplén régió a hajdani Zemplén vármegye mai Magyarországon lévő területét, továbbá a hajdani Abaúj-Torna vármegye Zempléni hegységében lévő településeit öleli fel az országhatár és a Hernád folyó közötti területen.

1.1 Turisztikai települések, turisztikai vonzerők

Zemplén térség településeit az idegenforgalom területi irányításáról és tervezési rendszerének korszerűsítéséről szóló 2006/1979. (III.16) Mt. h. sz. határozat alapján sorolhatjuk az üdülőkörzetek, vagy gyógy-helyek közé. Ezen és más jogszabályok szerint a térség nem tartozik kiemelt üdülőkörzetekhez, kiemelt idegenforgalmi körzethez, országos, illetve kiemelt gyógyhelyekhez, viszont két üdülőkörzetben már releváns, így:

Felső-Tisza szakasz üdülőkörzetben ide tartozó települések: Cigánd, Csobaj, Kenézlő, Révleányvár, Ricse, Taktabáj, Tiszacsermely, Tiszakarád, Tiszaladány, Tiszalúc, Tiszatardos, Zalkod, Zemplénagárd (összesen: 13 település).

Zemplén üdülőkörzetben a régióhoz tartozó települések: Abaújalpár, Abaújkér, Abaújszántó, Abaújvár, Alsódobosza, Alsóregmec, Arka, Baskó, Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Bodrogolaszi, Boldogkőváralja, Bózsza, Erdőbénye, Erdőhorváti, Felsőregmec, Filkeháza, Fony, Füzér, Füzeskajata, Füzérkomlós, Füzéradvány,

Golop, Gönc, Göncruszka, Háromhuta, Hejce, Hercegkút, Hernádcéce, Hollóháza, Kéked, Kishuta, Komlóska, Korlát, Kovácsvágás, Makkoshotyka, Mád, Megyaszó, Mezőzombor, Mikóháza, Mogyoróska, Monok, Nagyhuta, Nyíri, Olaszliszka, Pálháza, Pányok, Prügy, Pusztafalu, Rátka, Regéc, Sáradsadány, Sárospatak, Sátorajjáújhely, Sima, Szegi, Szegilong, Szerencs, Tarcal, Tállya, Telkibánya, Tokaj, Tolcsa, Újcsanáros, Vágáshuta, Vámosújfalud, Vilmány, Vilyvitány, Vizsoly, Zsujta (összesen: 71 település, amiből abaúji 20).

Az üdülőkörzeten kívüli üdülési-idegenforgalmi adottságokkal rendelkező térségek, illetve települések közül ide tartozik:

- Tokaj és környéke, (1 település)
- Műemléki városok települések: Sárospatak, Karcsa, Pácin, (összesen 3, ebből 2 még nem szereplő település).

Az idegenforgalmi települések száma a Zemplén térség 84 településéhez viszonyítva nagy: 67, ami 79,8%-os aránynak felel meg, ami mindenképpen komoly potenciális vonzerő együttesről árulkodik.

Amint azt az 1. sz. táblázatban bemutattuk a Zemplén térség települései közül, egy a nyolcvanas években végzett felmérés 50-et talált olyannak, amelyik nemzetközi (5), országos (12), vagy regionális (33) vonzásjelleggel rendelkezik.

2. ZEMPLÉN TÉRSÉGI TURIZMUSFEJLESZTÉSI TERV

A turizmusban rejlő térség- és gazdaságfejlesztési lehetőségek hatékonyabb hasznosításának igénye vezette a Magyar Turizmus RT. K+F Igazgatóságát, amikor kidolgoztatta a Megyei Idegenforgalmi Hivatallal és az érintett kistérségi központok önkormányzataival egyeztetett és elfogadott térségi közösségi turizmusfejlesztési tervet.

2.1 Zempléni térségi SWOT (erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek) elemzés keretében a négy kistérségre külön-külön vizsgáltuk meg a régió erős és gyenge pontjait (2. sz. táblázat), s meghatároztuk az egyes kistájakra vonatkozó általános fejlesztési célokat is:

2. táblázat

Zemplén térségi SWOT elemzés

	Bodrogköz		Taktaköz Harangod		Tokaj- Hegyalja		Zempléni hegység	
	E	GY	E	GY	E	GY	E	GY
Fekvés, megközelítés	5	3	4	1	7	3	3	5
• országhatár	x	x			x			x

• megyehatár	x				x		x	
• hegyek					x			
• folyó, árterület	x		x		x			
• repülőtér					x			
• jó közút	x	x	x	x	x			x
• vasút		x	x		x	x		x
• kerékpárút	x		x			x	x	x
• turistautak					x	x	x	x
Látnivalók	9	1	5	0	15	0	14	1
<i>a.) természeti</i>	5	0	3	0	6	0	7	0
• háborítatlanság	x		x		x		x	
• hegyvidék					x		x	
• vízpart	x		x		x			
• erdők, ligetek	x						x	
• geológia					x		x	
• élővilág	x						x	
• tájkép					x		x	
• természetvédelem	x				x		x	
• gondozott szántóföld			x					
<i>b.) kulturális és gazdasági</i>	4	1	2	0	9	0	7	1
• műemlékek	x	x	x		x		x	
• történelmi emlékek					x		x	
• építészet, település					x		x	
• művészet, kultúra					x			
• múzeumok					x		x	
• folklór, hagyományok	x				x		x	
• termék			x		x		x	
• mesterség	x				x			
• vállalkozási övezet	x				x		x	
Programok	5	0	3	0	9	1	6	0
• rendezvények	x				x			
• természetjárás	x		x		x		x	
• strand, fürdő					x		x	
• lovaglási lehetőség	x				x			
• vadászat							x	
• sportlehetőség	x		x		x		x	
• táborozás			x		x		x	
• borkóstolás, borút					x	x		
• gasztronómia					x			
• erdei kisvasút	x				x		x	
Szállás	1	5	1	5	6	0	6	2
• szálloda		x		x	x		x	x
• panzió		x		x	x		x	x
• kemping		x		x	x		x	

<ul style="list-style-type: none">turistaháznyaralóházfalusi vendégforgalom	x	x x	x	x x	x x		x x x	
Vendéglátás	1	4	1	4	5	1	5	4
<ul style="list-style-type: none">étterembüfékorcsma, borozócukrászdapresszó	x	x x x x	x	x x x	x x x	x	x x x	x x x
Szolgáltatás	0	3	0	2	2	1	0	3
<ul style="list-style-type: none">autóssífelvonókereskedelmiegészségügyi		x x x		 x x	 x x	x		x x x
Humán erőforrás	0	3	0	2	4	2	4	2
<ul style="list-style-type: none">szemléletelőregedés, elvándorlásvegyes etnikumnyelvtudásszakemberekszakképzésvendégszeretet		 x x x		x x	x x x x	x x	x x x	x x
Települési környezet	1	4	1	3	3	3	2	3
<ul style="list-style-type: none">úthálózatközművesítettség, infrastruktúrarendezettségpihenőhelyekbiztonságos parkolásértékes településképközbiztonság	x	x x x x	x	x x x	x x x	x x	x x	x x x
Tájékoztatás	1	1	0	1	3	2	2	1
<ul style="list-style-type: none">meglévő hírnévkiadványokinform. táblákturinform	x	 x		 x	x x x	 x x	x x	 x
Intézmény	1	3	0	0	2	2	2	2
<ul style="list-style-type: none">kistérségi em.szakmai em.utazási irodák	x	x x x			x x	x x	x x	x x
Piac	0	3	1	2	2	1	1	2
<ul style="list-style-type: none">értékesítés, marketingtőketávolság		x x x	 x	x x	x x	 x	x	 x x

Megjegyzés: Az x jel az adott szempont relevanciája a kistáj erősségei vagy gyengeségei tekintetében

A SWOT elemzés és az erre alapozott fejlesztési célkitűzések alapján meghatároztuk Zemplén térség turisztikai jövőképet:

- a célcsoportok,
- megközelíthetőség, elérhetőség,
- turisztikai termékkínálat,
- fogadóképességek,
- táji és települési környezet,
- szereplők tekintetében.

2.2 Általános fejlesztési igények

1. Minőségi szállások fejlesztése
2. Turistautak rendbetétele, felülvizsgálata
3. Tájérendezés
4. Információs hálózat kiépítése
5. Vadászati kínálat fejlesztése
6. Marketingtevékenység fejlesztése
7. Lovasturizmus feltételeinek javítása
8. Mountainbike és síklub működésének támogatása
9. Turisztikai termékcsomagok összeállítása
10. Helyi túravezetők képzése
11. Szálláskatalógus összeállítása
12. Pihenőhelyek, esőbeállók, illemhelyek létesítése
13. Kerékpárutak kijelölése, építése
14. Falusi vendégfogadók képzése
15. Tájékoztató táblák kihelyezése
16. Kulturális programok szervezése
17. Erdei kisvasút rekonstrukciójának, fenntartásának támogatása
18. Koordináló, együttműködési szervezet segítése
19. Ökológiai szakmai rendezvény szervezése
20. Hagyományos erdőkielési mesterségek (*szénégetés, hordókészítés, faipar*) újjáélesztése, támogatása
21. Gépkocsimentes övezetek létrehozása
22. Az erdő- és vadgazdálkodás összehangolása a turizmusfejlesztéssel
23. Az ifjúsági, természetjárás turizmus újjáépítése Zemplénben
24. Kereskedelmi, vendéglátói szolgáltatás fejlesztése

2.3 Fejlesztésre ajánlott turisztikai termékcsoporthoz a 3. sz. táblázatban foglaltuk össze:

3.sz. táblázat
Turisztikai termékcsoporthoz ajánlások

Turisztikai terméktípus	Bodrogköz	Taktaköz-Harangod	Tokaj-Hegyalja	Zempléni-hegység
1. Üzleti utazások:				
• konferencia, szeminárium	+	+	+	+
• incentive			+	+

2. Wellness:				
• termálturizmus			+	
• falusi turizmus	+	+	+	+
• ifjúsági turizmus			+	+
3. Speciális érdeklődés:				
• természetjárás			+	+
• kerékpáros turizmus	+	+	+	+
• sportturizmus	+	+	+	+
• vadászat	+		+	+
• kulturális turizmus	+		+	+
• kastélytúrák, műemléki turizmus			+	+
• borturák, szüreti programok			+	
4. Vízparti üdülés:				
• vízi sportok	+	+	+	

A térségi turizmusfejlesztési feladatokat a vázolt jövőkép alapján általános és termékenkénti csoportosításban határoztuk meg.

Minden fejlesztésre ajánlott termékhez megjelöltünk a térségből egy-egy olyan intézményt, vállalkozást, személyt aki a térségi termékfejlesztésben érintettsége okán a leginkább generálója, gesztora lehet az irányított, vagy spontán fejlesztésnek.

2.4 Turizmusfejlesztési feladatok:

1. Látnivalók feltárása, megóvása és bemutatása

- A bemutatatható értékek turisztikai szemléletű leírása, szóróanyagok formájában való megjelentetése
- A térség turisztikai értékeinek megóvása, helyreállítása és bemutatása
- Helyi értékörző szerveződések bátorítása, anyagi és szakmai támogatása
- Magángyűjtemények minősítése és bemutatathatóvá tétele

2. Turisztikai programcsomagok kialakítása

- A térség turisztikai kínálatát meghatározó öt termék (*borutak, termálturizmus, falusi turizmus, viziturizmus, vadászati, turizmus*) kimunkálása, komplex rendszerbe való fejlesztése
- További wellness programok, kulturális és szórakozási programok, a természeti adottságokra épülő öko- és vadászati programok, kulturális hagyományokat bemutató aktív programok, gazdasági adottságokra épülő praktikus programok kifejlesztése
- Termelő üzemek technológiáit bemutató és vásárlást is lehetővé tevő túráinak kifejlesztése
- Üzletemberek, munkahelyi csoportok fogadását segítő speciális szolgáltatások kialakítása
- A települési programkínálatokból térségi termékek kialakítása

3. Szállásfeltételek javítása

- A minősített, katalógusokban megjelenő kempingek, falusi vagy fizető vendéglátóhelyek és közösségi szállások számának növelése
- Szálláshelyek korszerűsítése, rekonstrukciója

- A vendégek számára programot és színvonalat, változatos szolgáltatásokat nyújtó panziók, szállodák férőhelyeinek fejlesztése, szakmai és műszaki színvonalának növelése
- Szálláshelyek hálózatba szerveződésének és más turisztikai szolgáltatásokkal való integrációjának elindítása

4. A vendéglátás fogadókapacitásainak és minőségének javítása

- Egyenletes területi eloszlásban házias kis éttermek indításának segítése
- A rurális térségekben az önkormányzati konyhák turisztikai hasznosítása
- A meglévő éttermek műszaki és szakmai színvonalának növelése, belső arculatának javítása, az étlapok esztétikumának javítása és idegen nyelvre történő lefordítása
- Tájjellegű ételek és italok felkerülése az étlapra, helyi termékek felhasználásának növelése

5. A kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése

- Kölcsönzői szolgáltatások (*autó, kerékpár, csónak, egyéb sportszerek*) fejlesztése
- Ajándékboltok hálózatának kialakítása és áruválasztékának fejlesztése
- Pénzváltóhelyek térben és időben elérhető szolgáltatást biztosító hálózatának kialakítása
- Információs irodák, utazásszervezői, idegenvezetői és helyi túravezetői szolgáltatások fejlesztése

6. A szervezeti háttér megerősítése

- A Zemplén térségi TDM együttműködés, a helyi TDM-ek munkájának segítése
- A kereskedelmi és iparkamara turisztikai feladatokat is ellátó területi hálózatának kialakítása
- A vállalkozói integrációk kialakulásának elősegítése
- Kistérségi turisztikai szervező irodák létesítésének segítése, megyei szakmai hálózatba történő szervezése

7. Aktív turizmus növelése

- A különböző szervezetek aktív turizmust növelő feladatainak meghatározása (*utazási irodák, utazásszervezők*)
- Az utazási irodák tevékenységében a beutaztatás ösztönzése, a közgazdasági és jogi környezet biztosítása
- Beutazó programok kidolgozása

8. Települési, táji környezet fejlesztése

- Turista pihenőhelyek és információs pontok többszintű hálózatának kialakítása
- Turista utak, városnéző útvonalak kijelölése, felfestése, leírása és szórólapokon való bemutatása
- Kastélyok, műemlékek turisztikai célú hasznosításának felgyorsítása
- Parkosítási, településszépítési akciók szervezése
- Falufelújítás, belváros rehabilitáció folytatása, az ingatlantulajdonosok rekonstrukciós tevékenységének ösztönzése

9. Elérhetőség javítása

- A 37-es út négysávosítása a Sárga Borházig, mellékutak felújítása
- Kerékpárutak építése, karbantartása

- Határátkelő utak hálózatának és az ott elérhető szolgáltatásoknak a fejlesztése
- Az autóbusz és a vasúti menetrendek egyeztetése
- A zempléni kisvasút nyomvonalán kerékpárút folytatása Kenézlő-Balsa felé.

10. A marketing tevékenység fejlesztése

- Kiadványok (*szórólapok, utifüzetek, képeslapok, katalógusok, video-filmek*) megjelentetése
- A turisztikai célpontokhoz vezető utak mentén a turisztikai lehetőségeket mutató jelzőtáblarendszer kialakítása
- A médiában való megjelentetés tudatos alakítása
- A térség képviselete rangos nemzetközi és belföldi vásárokon
- Megjelenés az INTERNET-en, közösségi médiában
- Ízléses, a kívánt arculat kialakulását erősítő ajándéktárgyak kifejlesztése és gyártása
- A helyi és a térségi külkapcsolatok erősítése, turisztikai hasznosítása
- Kapcsolattartás szakmai és társadalmi szervezetekkel.

11. Humánerőforrások fejlesztése

- Felsőfokú idegenforgalmi menedzserképzés (FOKSZ) indítása az EKE Comenius Campuszon
- Felnőttek idegennyelv oktatásának fejlesztése, különös tekintettel a vendéglátás területén dolgozóakra
- Tolmácsok, idegenvezetők listájának összeállítása és nyilvánossá tétele
- Vendégfogadók és vendéglátók képzése, továbbképzése
- Helyi túravezetők képzése

12. Finanszírozási feltételek megteremtése

- Regionális/megyei Turisztikai Fejlesztési Alap elkülönítése a központi decentralizált és az idegenforgalmi adóbevételeket kiegészítő központi támogatás egy részéből és ebből a közvetlen turisztikai feladatok megvalósulásának támogatása.
- Országos/Regionális fejlesztési forrásokból (Széchenyi, Darányi Terv) közvetett fejlesztési feladatok (pl.: út, közlekedés) megvalósulásának elősegítése.
- Turisztikai Célelőirányzat pályázati lehetőségeinek kihasználása.

Jelen dolgozat következő pontjai tartalmazzák a realizálást támogató turizmusmarketing koncepciót, illetve a releváns szereplők felé megfogalmazott főbb marketing javaslatokat.

3. ZEMPLÉN TÉRSÉGI TURISZTIKAI FEJLESZTÉSEK

3.1. Zemplénben a térségszintű turisztikai fejlesztések első lépésének a Zempléni RVA „*Zemplén*” című színes, négy nyelvű kiadványának 1995. évi megjelentetését tekintjük.

A Magyar Turizmus Rt. támogatásával készült kiadvány a négy zempléni várost, valamint a három jellemző kistájat (*Bodrogköz, Hegyalja, Hegyköz*) mutatja be 7x8 oldal terjedelemben, térképpel és idegenforgalmi adattárral kiegészítve.

3.2. A Magyar Turizmus Rt. támogatásával a Zempléni RVA megbízásából készítettük el 1997-ben a *Zemplén térségi turizmusfejlesztési tervet*, melyben turisztikai helyzetértékelésre, a régió turisztikai keresletének, célcsoportjainak azonosítására, majd turisztikai SWOT analízisre és a fejlesztési célkitűzések meghatározására került sor, hogy mindezek alapján kimunkáljuk a régió turizmusfejlesztési stratégiáját.

3.3. A térségi PR marketing munka összehangolására 1998-ban a Zemplén RVA-nál elkészült **Zemplén public relations stratégiája**, majd megkezdődött és azóta is folyik annak realizálása:

- Kiállítási installáció készült, melynek hordozható elemein a négy város és a három tájegység turisztikai célú bemutatása látható,
- A Zemplén Televízió 30 perces videofilmet készített angol, magyar, német hangalámondással Zemplénről,
- Utánnnyomásra került a „Zemplén” idegenforgalmi kiadvány 4000 példányban,
- 1999. májusában elindult a Zemplén komplex bemutatására törekvő website a www.zemplen.hu címen az interneten,
- 1999-ben az Utazás kiállításon Borsod-Abaúj-Zemplén megye standján önálló Zemplén kiállítás és bemutató került kialakításra.

3.4. A **Zempléni Idegenforgalmi Szövetség** égisze alatt összeállított EU-Phare **kistérségi komplex fejlesztési program** a Hegyköz szinte egyetlen kitérési pontjaként az idegenforgalmat megjelölve, annak fejlesztésére koncentrált.

A pályázatban együttműködő szervezetek:

- Bózsza Község Önkormányzata,
- Pálháza Nagyközség Önkormányzata,
- Vágáshuta Község Önkormányzata,
- Mikóházi Mezőgazdasági és Ipari Szövetkezet,
- Palágyi János magánvállalkozó, Bózsza,
- Parkfalu Kft., Vágáshuta,
- Zempléni Idegenforgalmi Szövetség, Sátorajaujhely
- Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, Sátorajaujhely.

3.5. A **Zemplén térségi turisztikai fejlesztések programjai az ezredfordulón:**

- Zemplén térségi turizmustermékek fejlesztése, promóciója (*Zempléni RVA*), (*Vonzerőleltár, termékszintű együttműködés, termékismertető, promóció*)
- Zempléni Idegenforgalmi Szövetség marketing iroda felszerelése (*ZISZ*)
- Idegenforgalmi tanfolyami oktatás szervezése, rendezése (*ZISZ*)
- Erdei kisvasút végállomás építése, idegenforgalmi pont kialakítása (*Pálháza Önkormányzat*)
- Gumikerekes „kisvasút” beszerzése (*Mikóházi Szövetkezet*)
- Üveghuta építése és nemzetiségi tájház kialakítása (*Vágáshutai Önkormányzat*)
- Vendégház és oktatási centrum kialakítása (*Parkfalu Kft. Vágáshuta*)
- Melegkonyha vendéglő kialakítása (*Palágyi János, Bózsza*)
- Pálháza-Rostalló-Susulya rakodó erdei kisvasút továbbfejlesztési hatástanulmány (*Pálháza Önkormányzat*)
- Kisbózsvai Lónyai –kastély rekonstrukciójának hatástanulmánya (*Bózsai Önkormányzat*)

3.6. Az ezredforduló óta megvalósult - folyó főbb turisztikai fejlesztések:

- Bodrog Hotel wellness részleg (*Sárospatak*),
- Bodrog viziturisztikai fejlesztései,
- Bodrog Wellness Hotel fejlesztése a Kisfaludy 2030 keretében (*Sárospatak*)
- Carpathian region as an attractive tourist destination” (CARAT projekt), (*Sárospatak*)

- Füzéri Vár folyamatos rekonstrukciója (*Füzér*),
- Hercegkúti Világörökségi Pincesorok rehabilitációs fejlesztései (*Hercegkút*),
- Hunor Hotel építése (*Sátorajaujhely*),
- Huszár panzió építése (*Sárospatak*),
- Interregionális turisztikai együttműködések (klaszter) kialakítása,
- Károlyi kastély rekonstrukciója (*Füzéradvány*)
- König hotel rekonstrukció (*Sátorajaujhely*)
- Magas-hegyi libegő kiépítése és üzemeltetése (*Sátorajaujhely*),
- Magyar Kálvária út és környezet rekonstrukció (*Sátorajaujhely*).
- Mezőzombor-Sátorajaujhely vasútvonal felújítása, villamosítása, IC járatok közlekedtetése,
- Múzeumkert Vendéglő fejlesztése panzióvá (*Széphalom*),
- Művelődési Központ építése (*Pálháza*),
- Nagy-Milic Naturpark kialakítása, fejlesztése (*Füzér és még 3 község*),
- Rákóczi Vár rekonstrukció + Múzsák Palotája (*Sárospatak*),
- Sonta-Safari Park fejlesztése (*Bózsza*),
- Sportsarnok és uszodaépítés (*Sátorajaujhely*),
- Szálláshely és kiegészítő fejlesztések a ZTVE működési területén (2008-15),
- Tengerszem turisztikai attrakcióvá fejlesztése (*Sárospatak*),
- Termálfürdő rekonstrukciók és beruházások (*Sárospatak*),
- Tokaj-hegyalja Világörökség program fejlesztései (*TH települései*),
- Újhelyi vár feltárási munkálatai, turisztikai attrakcióvá fejlesztése,
- Vadászkastély és szálloda-panzió fejlesztés (*Kőkapu*),
- Zempléni Klanadpark folyamatos fejlesztései (*Sátorajaujhely*),
- Zempléni Művészeti Napok átalakítása eurorégiós Zemplén Fesztivállá,
- Zöld Zemplén eszközfejlesztések (*Sárospatak*),
- ZTK látogatóközpontok megvalósíthatósági és építészeti tervtanulmányai,

4. A FEJLESZTÉS TURIZMUSMARKETING ESZKÖZEI

A térségi turizmusfejlesztési stratégia Zemplén turisztikai jövőképre támaszkodva határoz meg turisztikai fejlesztési és ezt támogató turizmusmarketing feladatokat.

A marketing megfontolások az ún. termék/piaci döntések állnak, vagyis azok a termékpolitikai döntések, melyek a „mit” és azok a piacpolitikai döntések, melyek a „kinek” szegmentációs kérdésekre válaszolnak. Nyilvánvaló, hogy ezek a döntések nem kerülhetik meg az árproblémát tehát szerepelniük kell az alapvető árpolitikai céloknak és eszközöknek is („mennyiért”). Továbbá hasonló módon szerepet kap a kommunikációs és értékesítési stratégia is.

4.1 A térség turisztikai keresletének értékelése

Zemplén turisztikai keresletét az országos középtávú turisztikai marketingstratégiához és a Zemplén térségi turizmusfejlesztési tervhez felhasznált megkérdezéssel vizsgálatok alapján a következők szerint értékelhetjük:

A turisztikai keresletet négy termékcsoportha bontva célszerű vizsgálni:

- Üzleti utazások: a térség vonatkozásában a kisebb konferenciák, szemináriumok és az incentive (ösztönző) turizmus relevanciáját mutattuk be. Számosságuktól eltérően

azonban ezen utazók, kirándulók egyrészt véleményformáló lehetőségeik, másrészt költési hajlandóságunk okán sem hanyagolhatóak el.

- Wellness: vidéki rekreációként az ifjúsági, termál és a falusi turizmus terméktípusok kapcsolódnak Zemplén fejlesztési programjához. Mindkét típusú terméket nagy tömegben veszik igénybe, bár a szezonáltság különösen az ifjúsági és a termál turizmusnál májustól szeptember végéig, míg a falusi turizmusnál húsvétól az őszi szünetig jellemző. Vannak próbálkozások a téli programok szervezésére (*szánkózás, disznótor*), de tömegszerűségükben ezek jelentősen elmaradnak a szezonális turistaszámtól.
- Speciális érdeklődés: Zemplén területén ezen termékcsoporthoz 7 turizmus termék van jelen: természetjárás (*kirándulás*), kastély- és műemlékturizmus, bor- és gasztronómia, kulturális turizmus, kerékpáros turizmus, sportturizmus és vadászati turizmus.
- A vízparti üdülés – vízi sportok a Tisza, Bodrog és Hernád folyókon, illetve partvidékükön releváns.

Az értékesítési területeket, beutazási forrásokat számba véve térségünkben jellemzően a belföldi turisták a meghatározóak, akik a fővárosból, az alföldi területekről, illetve a Dunától keletre eső városokból érkeznek ide, de mellettük jelentős szegmens a Zemplénben élő helyi lakosság is, akik főként hétvégén, nagyobb ünnepnapokon kerekednek fel kirándulni.

Külföldről a sárospataki termálfürdőt látogató nagyszámú szlovák és lengyel, valamint az érintetlen hegyvidéki területeket kedvelő holland, dán turisták megjelenését, mozgását tapasztalhatjuk, míg a vadászat főként német és olasz vendégvadászokat csábít erre a tájra.

A keresletet befolyásoló tényezők a minőség különböző összetevői tekintetében:

- Szolgáltatás minősége, azaz a megbízhatóság, segítőkészség, empátia, kézzel fogható dolgok,
- A hely minősége: azaz a táj- és településképe, a természeti és épített környezet, közbiztonság, társadalmi és gazdasági állapotok,
- A funkcionális és infrastruktúrális minőség: azaz a szállás- és vendéglátóhelyek, szórakozás, vásárlás lehetőségei,
- A termék minősége: azaz a tájékoztatás, programkínálat, választék, tetszetősség, az életmód és szolgáltatások,
- Az imázs minősége: azaz a kínált termékek tudatosításához, megismertetéséhez használt eszközök, média, légkör, szimbólumok,
- Az ár, azaz a piaci megítélés, a kereslet, költségek és az ajánlat feltételei.

Az üdülési és kirándulási programok, a leginkább végzett tevékenységek rangsorát mindkét esetben a természetjárás vezeti. Mind az üdülésnél, mind a kirándulási programoknál a második leggyakoribb program az országjárás (*azaz esetünkben ide sorolható az ifjúsági, kastély- és műemlék, valamint a falusi turizmus*) mely üdüléseknél alig marad el a természetjárástól, míg kirándulásnál a természetjárók számának kevesebb, mint fele választja ezt a programtípust.

A vizsgálatok alapján jelentős még a strandolási (3.) és a pihenési (4.) tevékenység, a többi tevékenységi kör gyakorlatilag egyenletes eloszlásban, számosságát tekintve messze leszakadva került említésre, ahogyan ez térséget látogató turisták gyakorlatában is tapasztalható.

Az üdülések és kirándulások időtartamát vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy az egyhetes üdülések a leggyakoribbak, míg a kirándulások jellemzően egynaposak, esetenként kétnaposak.

A közlekedés tekintetében meghatározó a személygépkocsi, de a csoportos autóbuzsosz és vasúton utazás is számottevő, főként az ifjúsági csoportok esetében. Térségünkben az országosnál számottevőbb a kerékpáros turizmus is.

Az üdülési-kirándulási igények köréből elemzésünkhöz a keresett hely imázsát, földrajzi, kulturális és mentális adottságai fontosságát vizsgáltuk, s a válaszadók az előre megadott jelzőkből hetet jelölhettek meg, s így kirajzolódott a tipikusan szívesen választott célterület, mely: hegyvidéki, csendes, várostól távoli, történelmi hangulatú, kulturális élményt is nyújtó, pihentető, erdős.

A turisztikai szokások és igények egymásra vetítésével meghatároztuk a Zemplén térség számára az elérendő célcsoportokat.

4.2 Előzetes célkitűzések

A marketingterv összeállításához szekunder információk alapján meghatároztuk a kiinduló helyzetet a térségre, korábbi turisztikai fejlesztési programokra és a keresletre vonatkozóan.

Ezek a szekunder és primer információk, elemzések képezik a marketing eszközrendszer meghatározásának alapját. Sajnos nem sikerült fellelnünk a megkérdezettek körében olyan koherens, konszenzusra épülő, egységesnek mondható elképzeléseket, melyeket a térségi turizmusfejlesztéshez kapcsolhatnánk, ezzel is erősítve a hatékonyságot, pozitív hatásokat.

Márpedig a Zemplén térség turisztikai fejlesztésének – s az ezt támogató marketingnek – az együttműködésre, együttgondolkodásra, koordinációra célszerű alapozódnia, hisz az ide látogató turisták, kirándulók komplex szolgáltatást igényelnek, egy rekreációs programot szeretnének megélni.

A természetes marketing cél az, hogy kiválasztott termékcsoporthaival Zemplén nemcsak komplexitásra törekvő kínálatával, hanem annak megjelenítésével is megkülönböztethető legyen a versenytárs térségektől. Óhatatlan, hogy a fejlesztések eredményeként nagyobb számban ide látogató turisták által negatív hatások is érik a térséget, melyekre alternatív programok tudatos ajánlásán keresztül megvalósítható „terelésekkel” lehet felkészülni.

4.3 Turizmusmarketing koncepció és stratégia

Mindezek figyelembevételével határoztuk meg a térség releváns turisztikai termékcsoporthait, s készítettük el a termékfejlesztési ajánlásokat. Ezek megfelelnek az alábbi kritériumoknak:

- Zemplén sajátos, egyedi, más versenytárs térségektől jól megkülönböztethető vonzerőin alapulnak,
- Integrálni és hasznosítani képesek Zemplén egyéb, még nem kellő hatékonysággal működtetett erőforrásait,
- Reflektálnak Zemplén történelmi-kulturális értékeire,
- Harmonizálnak a természet- és környezetvédelmi törekvésekkel,
- Sajátos, egyedi, arculatot, térségi megjelenést tesznek lehetővé.

Ezen előzetes célkitűzésekkel és a fejlesztéssel összhangban 12 térségi turizmustermék-csoport eredményes értékesítésének látjuk a realitását, ezekre vonatkozóan fogalmaztuk meg a marketing feladatokat.

A fejlesztési program marketing koncepciójának lényege, hogy meghatározzuk: a jelenlegi helyzetünk és a külső tendenciák figyelembe vételével hová kívánunk eljutni? Ezt a kérdést Zemplén vonzerejének növelésével összefüggésben a prognosztizált turisztikai jövőkép részletezésével válaszoltuk meg.

A marketing célok (*jövőkép*) elérésének lehetséges változatai (*piaci térhódítás, piaci fejlődés, szolgáltatásfejlesztés, diverzifikálás*) közül az együttműködő szolgáltatásfejlesztés útján valósíthatjuk meg leginkább térségi törekvéseinket.

A térségi turizmusmarketing stratégia főbb elemei:

- egyediségre, a természeti, történelmi és kulturális értékek bemutatására építés,
- kínálat minél komplexebbé tétele, együttműködő, külső elemekkel való kiegészítése,
- vertikális marketing értékesítési rendszer kialakítása, szerződéses együttműködés utazási irodákkal, közvetítő cégekkel elsősorban a kulturális és rendezvényközpontok, kereskedelmi szálláshelyek kapacitásainak kihasználása céljából,
- a termékfejlesztési, értékesítési és kommunikációs tevékenység összehangolására, szervezésére, lebonyolítására együttműködési hálózat (klaszter) kialakítása külső intézmények, szakcégek bevonásával,
- a közösségi marketing tevékenység realizálása, finanszírozása érdekében is aktív pályázati tevékenység.

4.4 Marketing program

A marketingstratégia megvalósításának eszköze a marketing-mix, melynek elemeire vonatkozóan az alábbi javaslatokat tesszük:

➤ Turisztikai termék-mix

Elemzéseink eredményeként kirajzolódott célcsoport és a hozzájuk kapcsolódó igények, valamint Zemplén adottságai alapján határoztuk meg azon turisztikai termékeket, melyek a fejlesztési programhoz szorosan, illetve lazábban kapcsolódnak.

A szolgáltatások fejlesztésénél alapelvnek tekintettük, hogy keskeny, de mély szolgáltatási területtel teremtsünk választékot, ezt testesítik meg azok az ökotúra útvonalak, melyek vagy túravezetővel, vagy önállóan látogathatók. A fogyasztók feltételezett igényeit csak részben tudtuk és akartuk kiszolgálni, hisz feladatnak tekintettük a térségi értékek megőrzését is, ezért kompromisszumokat kellett kötni: olyan turisztikai kínálatot ajánljunk ki, mely összeegyeztethető a védett értékek védelmével.

Ajánlataink egyedisége Zemplén természeti és emberalkotta adottságaira épít és fokozható a kiegészítő szolgáltatások újszerűen megtervezett kombinációjával. Erre akkor célszerű visszatérni, ha a látogatók a kiegészítő szolgáltatásokat is preferálnak (*létszám, egyidejűség, fizetőképesség stb.*). A turizmushoz kapcsolódó kínálati elemeknek ugyanis ki kell elégíteniük a következő feltételeket:

- Az alapcél (*szolgáltatások értékesítése és az értékek védelme*) konzekvens megvalósítása,
- Gazdaságosság (*a befektetések megtérülését biztosítani kell*),
- Rendszeresség (*tervezettség, célirányosság*),

➤ A helyi, térségi, határon túli turisztikai célú vállalkozások együttműködése.

A fejlesztésre javasolt turisztikai termékcsoporthoz lehetőséget kínálnak arra, hogy változatos, egymással jól kombinálható, egymást kiegészítő és egyben erősítő programokat kínáljanak az egyes turisztikai szereplők részben saját égiszük alatt, részben kapcsolódó térségi vállalkozások közreműködésével.

➤ Ár-mix

Az árpolitika alapja a saját költségek, a konkurencia és a piac árszínvonalának ismerete, melyet a piaci szegmensek vásárlóereje, költése hajlandósága nagyban determinál.

A kínálandó szolgáltatások árait, a várható pénzforgalmat, a kalkulálható bevételeket az egyes turisztikai vállalkozások, intézmények önállóan tervezik, a fejlesztési programmal alapvetően – térségi szempontokból következően – a látogatók színvonalasabb kiszolgálását, s irányított mozgását szeretnénk elérni, ezért az árképzést legális közösségi eszközökkel célszerű befolyásolni.

A megalapozatlan árképzés következménye kétféle lehet:

- Túlzottan magas ár: látogatók nem/kevésbé veszik igénybe a térségi szolgáltatásokat – vendéghiány,
- Túlzottan alacsony ár: bevételkiesés, a turisztikai beruházások megtérülési idejének növekedése.

➤ Értékesítés

A fejlesztési program eredményeként létrejövő termékek, létesítmények, szolgáltatások kereskedelmi jellegű (*utazási irodák*) értékesítését mind közvetlenül, mind tour operátorokon keresztül ajánljuk. Fontosnak tartjuk a jól megjelenített kínálat helyi, regionális és országos médián keresztüli kommunikációját, de az interneten keresztüli interaktív tájékoztatást is.

A tágabb – határon átnyúló – térség turisztikai kínálatának értékesítésében a már több szálon működő interregionális együttműködések hálózattá (klaszterré) szervezése jó megoldásnak látszik, annak előkészítésére és kiépítésére a Zempléni RVA-nál Interreg pályázatot készítettünk.

➤ Kommunikációs-mix

A kommunikációs-mix helyes megválasztása a kulcsa a turizmusmarketing sikerének. Nemzetközi tapasztalatok szerint a tevékenység eredményessége legalább 80 százalékban ettől függ.

A tájékoztatás, a befolyásolás és a meggyőzés a marketingkommunikáció fő feladatait jelentik, melyet a turizmus területén is a reklámozás, közönségkapcsolat (*PR*), vásárlásösztönzés és személyes eladás közösségi és egyéni módszereivel, eszközeivel valósíthatunk meg.

FORRÁSMUNKÁK:

- [1] Dankó L.: A regionális marketing alkalmazása a területfejlesztésben
Publ. of the Univ. of Miskolc, Series F. Volume 2. Miskolc, 1995.
- [2] Dankó L.: Zemplén térségi turizmusfejlesztési terv
Magyar Turizmus Rt. – Zempléni RVA, Sátoraljaújhely, 1997.
- [3] Dankó L.: Zemplén térségi public relations stratégia
USAID-CIPE és Zempléni RVA, Sátoraljaújhely, 1998.

- [4] Dankó L.: A kisbózsvai Lónyai kastély rekonstrukciójának megvalósíthatósági és hatástanulmánya
EU-Phare, Bózsva, 1999.
- [5] Dankó L.: Pálháza – Rostalló erdei kisvasút továbbfejlesztésének megvalósíthatósági és hatástanulmánya
EU-Phare, Pálháza, 1999.
- [6] Dankó L.: Hogyan lehetünk sikereesebbek Európában?
Zempléni RVA, Sátoraljaújhely, 2004.
- [7] Dankó L.: A Zempléni Tájvédelmi Körzet ökoturisztikai fejlesztése
Pro Marketing Miskolc Egyesület, Miskolc, 2004.
- [8] Ferner, F.K.: Idegenforgalmi marketing
Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- [9] Jandala Cs. – Gubán P.: Regionális marketingterv készítésének módszere a turizmusban
Marketing 1995. 2. szám pp. 23-27.
- [10] Mudroczó Gy.-né – Stone G.: Turizmus elmélet és gyakorlat
KJK, Budapest, 1996.
- [11] Örökségértékeke és turizmusfejlesztés, *SKTE, Sárospatak, 2011.*
- [12] Zempléni gazdaságfejlesztési tanulmányok 2017. *SKTE, Sárospatak, 2017.*
- [12] Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030, *MTÜ, Budapest, 2017.*

A SÁROSPATAKI DESZTINÁCIÓ KULTURÁLIS TURISZTIKAI ÉS MARKETING KONCEPCIÓJA

DANKÓ LÁSZLÓ

tanszékvezető egyetemi docens

Miskolci Egyetem Marketing és Turizmus Intézet

A Sárospataki, de ezen túl az egész Zemplén turizmusa vonatkozásában meghatározóak azok a természeti és emberalkotta adottságok, melyek az örökségturizmus, kulturális turizmus iránt érdeklődő hazai és külföldi látogatók számára hivatató vonzerőt jelentenek. A desztináció kulturális turisztikai és marketing koncepciója kísérletet tesz ezen kiemelt turisztikai termékkör összehangolt továbbfejlesztését előmozdítani hivatott munkának koncepcionális irányt szabni. A koncepció a nemzeti turizmusfejlesztési stratégiákkal összhangban, azokra építve tesz ajánlásokat azokra a desztinációs feladatokra, melyek részben a kiemelt turisztikai fejlesztési térségben a Kisfaludy 2030 kft, a helyi TDM szervezetek, illetve az önkormányzatok, turisztikai vállalkozások, attrakciógazdák számára nyújthatnak megfontolásra érdemes gondolatokat.

Kulcsszavak: kulturális turizmus, turizmusfejlesztés, marketing, termékfejlesztés

1. KULTURÁLIS TURISZTIKAI TÖREKVÉSEINK LEVEZETÉSE A NEMZETI TURIZMUSFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁKBÓL

A 2005-ben elfogadott Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2013-ra az IFA-t kivető önkormányzatoknál teljes lefedettséggel, ezzel az IFA bevételeknél a 2003. évi bázis megduplázódásával, valamint a vendégéjszaka szám alakulásánál 25 %-os növekedéssel számolt⁵². Még ambíciózusabb növekedést tervez az NTS 2030 dokumentum⁵³.

Miután az előző NTS 2005 2017-ig a turizmuspolitika meghatározó pillére volt, az NTS 2030 mellett a Tokaj-Zemplén térségi desztináció esetében is célszerű a kulturális turisztikai és marketing koncepciót⁵⁴ ezen két dokumentum törekvéseire építeni, azokkal harmonizálni.

1.1 A desztináció fenntartható turizmusa versenyképességének növelése

A Hernád és Tisza valamint országhatár alkotta Tokaj-Zemplén turisztikai desztináció több, mint 100 települése helyi-térségi turisztikai szolgáltatásainak versenyképessége nagymértékben függ attól, hogy a kínálat mennyire képes a fogyasztói igényeknek megfelelni, illetve azok változásaira felkészülni és reagálni. Folyamatos innovációra, vagyis megújulásra való képességre van szükség ahhoz, hogy az ágazat ki tudja használni a lehetőségeit és a versenytársaktól markánsan megkülönböztethető ajánlattal jelenjen meg a piacon.

⁵² <http://itthon.hu/szakmai-oldalak/strategiai-dokumentumok/nemzeti-100112>

⁵³ http://www.kormany.hu/download/8/19/31000/mtu_kiadvany_EPUB_297x210mm%20-%20preview.pdf

⁵⁴ A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 igényli a közösségi turizmusfejlesztést felvállaló turisztikai egyesületektől, hogy koncepcionális alapokon nyugvó, konszenzussal kialakított, koordinált, desztináció szintű fejlesztési, márkázási elképzelésekkel rendelkezzenek. A Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület – a társalgóesületekkel közösen kialakított munkamegosztás szerint – a Tokaj-Zemplén turisztikai desztinációóban a kulturális turizmus térségi fejlesztésének és realizálásának összehangolásában kapott szerepet.

Jelen koncepció ehhez a térségi munkához kívánt – Sárospataki desztinációs fókusszal - hozzájárulni, de jellegénél fogva személyes szakértői, szakmai álláspontot, kiindulási alapot tartalmaz.

Elengedhetetlen feltétel a szakmai színvonal emelése, amelyet kiegészít a hosszú távra történő tervezés⁵⁵ és a finanszírozási források azonosítása.

Az egyre erősebb piaci versenyben csak azok a szolgáltatók, desztinációk képesek sikereket elérni, amelyek a fogyasztók minőséggel kapcsolatos elvárásainak is meg tudnak felelni. A vállalkozások jövedelmezőségét, így az ágazatban dolgozók létbiztonságát is növeli, ha az „olcsó desztináció” imázs helyett a speciálisan egyedi kínálat és a magas minőségi színvonal válik a fő versenytényezővé, amely az élménylánc minden elemében érvényesülni tud.

1.1.1 A piaci pozíciót meghatározó tényezők optimalizálása

Tokaj-Zemplén-Abaúj turisztikai piaci pozícióinak javítása érdekében ki kell alakítani azt az új, vonzó arculatot, amely nem az áraival, hanem a kínálat egyediségével, minőségével képes megnyerni a fizetőképes vendégkört.

Cél, hogy az örökségturisztikai attrakciókhoz komplex szolgáltatási háttér kapcsolódjon, többek között színvonalas szállás- és vendéglátóhelyek formájában. A turisztikai szolgáltatások – a keresletnek és a létező, valamint fejlesztés alatt álló kulturális, rekreációs attrakcióknak megfelelően – területileg kiegyensúlyozott fejlesztése, a minőségi színvonal javítása a versenyképes ár - érték arány kialakítása szempontjából is alapvető fontosságú.

Tokaj-Zemplén térségben a turizmussal foglalkozókat ösztönözni kell a gyors és rugalmas alkalmazkodásra. Ez megköveteli a piac alapos ismeretét, az információk folyamatos frissítését és pontosítását. Cél, hogy a Zemplén térségi turisztikai szakma proaktívan és piackutatások alapján reagáljon, illetve készüljön fel a piaci igények változásaira. A turisztikai vállalkozás, a világörökségi terület sikere nagymértékben függ attól, hogy milyen mértékben tudja az általa kínáltakat megkülönböztetni a nemzetközi és hazai versenytársaktól, miközben nem mondunk le alapértékeinkről és az egyedivé tevő, magas minőségről.

1.1.2 A turizmus életminőségre gyakorolt hatásainak optimalizálása

A turizmusban érdekeltnek hasonló indokai vannak a fenntarthatóság elvének megvalósítására, mint más iparágaknak: a természetünkért és a jövő generációiért érzett felelősség. Mint a világ legnagyobb iparága, és mint globális hatásokkal járó tevékenység morálisan felelős azért, hogy fejlődése ne járjon olyan károkozással, mely a jövő generációit lehetetleníti el.

A többi iparág közül a turizmus az egyik, amelyik legközvetlenebbül hasznosítja a környezet adottságait, illetve a kulturális értékeket, így ezek romlása a legnagyobb kárt okozhatja ebben az iparágban. Az ágazat tehát a fenntartható fejlődés kialakulásában üzletileg is érdekelt, különösen az UNESCO kultúrtáj kategóriában világörökség „Tokaj-hegyalja Történelmi Borvidék” területén és a tájvédelmi körzetekben, természetvédelmi területeken.

A turizmus életminőségre gyakorolt hatásának optimalizálását három specifikus cél mentén érhetjük el:

1 A turizmus társadalomra gyakorolt hatásainak optimalizálása

A turizmusban való részvétel lehetőségének megteremtése és ezáltal a kedvező hatásokból való részesedés hozzájárul a turizmusbarát helyi társadalom kialakításához. A turisztikai

⁵⁵ Dankó L.: Zemplén térségi turizmusfejlesztési terv Magyar Turizmus Rt. K+F Igazgatósága, Bp. 1997. 230p.

tervezés folyamán a helyi szint bevonása, az alulról jövő kezdeményezések ösztönzése és felkarolása kulcselem.

A turisztikai fejlesztések területi lehatárolása, főként a kijelölt kiemelt turisztikai fejlesztési térség településeire való szétterítése, a turizmus területi koncentráltságának oldásán kívül a munkahelyteremtés, a zempléni vidékfejlesztés és a helyi lakosság megtartásának szempontjából is fontos. Figyelembe kell azonban venni, hogy turizmusfejlesztés csak a megfelelő adottságokkal és feltételekkel rendelkező településeken indokolt

Fontos feladat, hogy a tokaj-zempléni desztináció társadalmának lehető legszélesebb rétege részesedjen a turizmus előnyeiből. A lakosság életminőségének javítása, az egészséges élethez való jog és a szabadidő tartalmas, regenerálódást és rekreációt biztosító eltöltése érdekében olyan örökségturisztikai fejlesztéseket preferálunk, ahol az egyediség, speciális kínálat mellett a tömegszerűségnek is teret adhatunk.

2. Hozzájárulás a magyar kulturális örökség megőrzéséhez

A tágan értelmezett kulturális örökség – mint turisztikai kínálatunk meghatározó alapja – megőrzését minden gazdaság-és turisztikai fejlesztésnél előtérbe kell helyezni.

Fontos, hogy helyi és a térségi desztinációnk jellegzetességei fennmaradjanak. Tokaj-Zemplén-Abaúj a természeti és kulturális örökségre, hagyományokra épülő sajátos arculat kialakításával, megőrzésével érheti el a turisztikai piacon a megkülönböztetést.

Fontos, hogy tudatosuljon a helyi lakosságban, hogy hagyományaink, helyi értékeink továbbéléséhez sok esetben a turizmus az egyetlen eszköz. Az épített értékek tudatos, átgondolt hasznosításán keresztül az adott helyszínek többletbevételekhez juthatnak, és ez megfelelő kezelés esetén nem jár együtt az adott helyszínek túlzott és visszafordíthatatlan értékvesztést okozó használatával. A különböző helyszínek turisztikai hasznosításából származó bevételek anyagi bázist biztosítanak az értékek fenntartásához és fejlesztéséhez, így elérhető, hogy a jelenleg fokozatosan romló értékeink megújuljanak és hozzájáruljanak a helyi lakosság jó értelemben vett önbecsüléséhez is.

3. A turizmus természeti környezetre gyakorolt hatásainak optimalizálása

A turizmus eszköz a természet-és környezetvédelmi szemléletformálásban, amiben a turizmusban érdekeltekre és a turisztikai vállalkozásokra kiemelt szerep hárul.

Meg kell határozni és számszerűsíteni kell a turizmus természeti környezetre gyakorolt hatásait, és meg kell különböztetni azokat a desztináción belüli településeket, helyszíneket, szolgáltatásokat, amelyek sajátosságaik okán, vagy szabad elhatározásból környezettudatosan alakítják tevékenységüket.

Tudatosítani kell a turistákban a zempléni védett természeti területeken az elvárt viselkedést. Ezt, a turistát partnerként kezelve, ismeretátadással, meggyőzéssel lehet elérni, tiltás helyett megfelelő érveléssel kell a kívánt magatartásra és szemléletre ösztönözni.

A turistákat és a turisztikai vállalkozásokat is megfelelő módon tájékoztatni szükséges tevékenységük lehetséges negatív természeti környezeti hatásairól, illetve a meghozott korlátozó intézkedésekről is, bemutatva annak indokait. A turistákon kívül a turisztikai vállalkozásokat szintén – szemléletformálással, szabályozással és adott esetben szankciókkal is – ösztönözni kell a környezetbarát működésre.

A térségi desztináció területén a károsanyag kibocsátás csökkentését a környezetbarát közlekedési módok előtérbe helyezésével kell elősegíteni. Ösztönözni szükséges a környezetbarát megújuló energiaforrások alkalmazását, valamint a helyben előállított alapanyagok és termékek felhasználását. Turisztikai fejlesztéseknél elengedhetetlen a környezeti hatások előrejelzése és az ennek megfelelő tervezés kialakítása.

1.2 Attrakciófejlesztés

A termékfejlesztés során az erőforrások hatékony felhasználása, és a kívánt eredmény elérése érdekében ki kell jelölnünk a prioritásokat, és az adott feladatokat a szubszidiaritás elvének megfelelően az azokat legjobban ellátó szintre kell delegálni.

A térségi desztinációfejlesztés komplex szemlélettel, integrált megoldásokkal szolgálja a turisztikai szektor fejlődését⁵⁶. Az egymáshoz kapcsolódó, együttesen megjelenített kínálattal rendelkező – földrajzi alapon meghatározott – turisztikai célterület lehatárolására azért van szükség, hogy a terület turizmussal összefüggő fejlesztési és marketing feladatai egységesen kezelhetők, ugyanakkor megoszthatóvá váljanak.

Ez a szemlélet a magyar turizmus gyakorlatában most alakult ki, ezért az a cél, hogy a szétagolt szervezeti rendszer egységessé válva járuljon hozzá a szektor működésének alapját jelentő kínálat fejlesztéséhez.

A kiemelt fejlesztési desztinációk fejlesztése kulcskérdés a kínálat legfontosabb részét jelentő, illetve az eddig kiugrási lehetőséget nem kapott területek számára, hogy azok is lehetőséget kapjanak a nemzetközi turizmusba való bekapcsolódásra és ezen keresztül a helyi közösségek életminőségének a turizmus általi javítására.

A kínálatfejlesztés területén a legjobb, legerősebb, legvonzóbb attrakciók versenyképességét kell fenntartani, illetve tovább növelni, és ehhez megfelelő erőforrásokat szükséges átcsoportosítani. Ugyanakkor a kisebb vonzerővel, de megfelelő potenciállal rendelkező területek (mind termék, mind földrajzi értelemben) számára is biztosítani kell a kiugrás lehetőségét és az ehhez szükséges erőforrásokat.

1.2.1 Termékfejlesztés

A termékfejlesztési célok kijelölése során nem az egyes célcsoportok, hanem az desztináció örökségértékei, kulturális vonzerői oldaláról közelítjük meg a kérdést. A termékfejlesztés az 5 helyi TDM egyesület összehangolt tevékenységével, a térségi TDM keretében a Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület koordinációjával valósulhat meg.

A kiemelt desztinációkra, termékekre vonatkozóan a részletes fejlesztési elképzelések, a fejlesztési kritériumok és egyéb szükséges jellemzők meghatározása részletes kutatások, trend-, kereslet-, kínálat- és versenytárs vizsgálatok alapján a Nemzeti desztináció menedzsment szervezet (Magyar Turisztikai Ügynökség) feladata.

A regionális, térségi és helyi szintű termékek fejlesztésére az NTS-ek nem térnek ki. Ezen termékek esetén a fejlesztési prioritások és a kritériumok kidolgozása a fejlesztőcégek, márkagondnokságok, térségi és helyi TDM szervezetek, illetve az egyes egyesületi tagok, egyesületen kívüli attrakció tulajdonsok feladata.

⁵⁶ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1092.KOR&txtreferer=00000001.TXT>

A kulturális és örökségtermékek fejlesztés esetében általános követelmény, hogy a minőség és az attraktivitás tekintetében az elkövetkezendő években a versenytársak folyamatos követése helyett a nemzetközi trendekhez való igazodás, azok egyedi felülmúlása valósuljon meg a célcsoportok elvárásainak való megfelelés érdekében.

A fenntarthatóság elveinek való megfelelés érdekében a termékfejlesztési irányok kijelölésekor a turisztikai szempontok mellett terméktől függően annak a környezetre, a vidékfejlesztésre és a lakosságra gyakorolt hatásai is érvényesülnek.

1.A turisztikai termékfejlesztés nemzeti szintű prioritásai

Egészségturizmus

A magyar turisztikai szektor elsődleges kiemelt terméke az egészségturizmus, mely egyúttal a természeti adottságokra épülő kínálatfejlesztés legfontosabb eleme. E termékek belföldi és nemzetközi versenypozíciójának javítása a cél. Ez egyrészt folyamatos fejlesztéseket igényel a termék minden vonatkozásában, elsősorban a komplex termékek kialakítása érdekében. Szükséges olyan létesítményfejlesztések megvalósítása, amelyek a nemzetközi trendeknek megfelelően nemzetközi versenyképességet, elsőszámú motivációt jelentenek.

Markánsan el kell különíteni az egészségturizmus két fő ágának fejlesztését:

A gyógyturizmus esetén egymástól megkülönböztethető, saját arculattal rendelkező gyógyhelyek kialakítását kell ösztönözni. A természetes gyógytényezőkön alapuló turisztikai infrastruktúrát fejlesztő beruházások csak akkor válhatnak versenyképesé és működhetnek gazdaságosan, ha a desztináció infrastruktúrája, és a kapcsolódó, kiegészítő szolgáltatások – ide értve az egészségügyi szakmai háttérrel is – kínálata is a vezető attrakcióhoz hasonló színvonalú. Ezért szükséges az egészségturizmus fejlesztését a jövőben a turisztikai és egészségügyi szakmai elvárások összehangolásával folytatni.

Az egészségturizmus fejlesztésének az egészségüggyel közös átfogó célja a magyarországi és ezen belül a borvidéki kínálat nemzetközi versenyképességének és jövedelmezőségének javítása. Közvetlen cél a gyógyhelyek számának növelése, illetve a gyógytérsegek létrehozása. A gyógytérsegek egy olyan funkcionális kistérség, amely egy (természetes vagy speciális) gyógytényező jobb kihasználása érdekében összehangoltan fejleszti a hasznosítást elősegítő és ehhez kapcsolható egészségügyi szolgáltatásokat, valamint a specifikus és általános turisztikai szolgáltatásokat és desztináció-menedzsment elemeit.

Desztinációnkban Sárospatakon, a Végardófürdő termálvizének gyógyvízzé nyilvánításával volt az első lépés az egészségturizmus fejlesztéséhez az örökségturizmus vezértermék ernyője alá helyezve „ép testben ép lélek!”⁵⁷).

Erőteljesebb hangsúlyt kell adni a nemzetközi terminológiában jelenleg *wellness*-ként jelölt, nem a betegségek kezelésére, hanem annak megelőzésére, az egészségtudatosságot kiszolgáló kínálat fejlesztésére. A wellness az átfogóan értelmezett (testi és lelki) egészség összehangjának megteremtését célozza; a wellness turizmus pedig mindezen célokat szolgálja összetett szolgáltatásaival, amelyek egyszerre célozzák a fizikai és szellemi állapot megőrzését, javítását. A wellness szolgáltatások között találhatunk hagyományos gyógyászati szolgáltatásokat éppúgy, mint szépségprogramokat vagy sporttevékenységeket.

⁵⁷ Schmitt Pál <http://www.hir24.hu/sport/160938/ep-testben-ep-lelek.html>

Örökségturizmus

A 2005-ös NTS-ben másodikként kiemelt turisztikai termék az örökségturizmus. A stratégia az örökségturizmus kifejezést a **kulturális értékeken alapuló turizmus értelemben** használja, kiemelve, hogy ezen vonzerők összessége közös örökségünk, amely egyúttal turisztikai vonzerőként hasznosítható. Ebben az értelemben tehát az örökségturizmus a kulturális turizmusnál tágabb fogalom.

Az örökségturizmus tekintetében meg kell különböztetni a kiemelt termékek és a regionális jelentőségű termékek körét. A szétválasztás alapja a nagyságrend (mekkora fizikai beruházásra van szükség, országosan mennyire széleskörű és általánosan jellemző az adott termék) és a vonzerő (mennyire ismert, mennyire jelentős a szerepe a kül- és belföldi turisták értékrendjében, milyen mértékben befolyásolja a turisztikai imázsunkat). Azok a termékek, amelyek nem az örökségturizmus kiemelt termékköréhez tartoznak, ugyanúgy értéket jelentenek, ugyanakkor fejlesztésük elsődlegesen nem országos szinten egységesen, hanem az egyes régiókban differenciáltan kezelendő.

Ennek fényében *az örökségturizmus kiemelt területei* alatt az alábbiakat értjük: a kulturális örökség helyszíneken belül **Tokaj-hegyalját, mint kulturtáj világörökséget**, illetve a természeti örökségek megőrzését célul tűző **ANT világörökségi területtel átfedésben lévő tájvédelmi körzetei területeit, a gasztronómiát és borturizmust, a falusi turizmust, a lovas turizmust, valamint a kiemelt rendezvényeket**.

Az örökségturizmus részeként kiemelt cél a **világörökségi helyszínek**, valamint – az átfedésekre tekintettel – a **nemzeti parkok** turisztikai termékké fejlesztése (utóbbiak az ökoturizmus céljait is szolgálják). A Tokaj-hegyaljai Történelmi Borvidék Kulturtáj⁵⁸ és a tájvédelmi körzetekből formálódó Zempléni Nemzeti Park relevanciája egyértelmű.

A központi célhoz azaz, hogy a tervezési időszak végére az adott terület teherbíró képességét figyelembe véve minden világörökségi helyszínen és nemzeti parkban kialakításra kerüljön egy látogatóközpont, amely alkalmas többek között kiállítások és rendezvények szervezésére is, megvalósuljon a nemzeti park lakosság- és turistabarát működése, a „barátságos természetvédelem”.

A **bor-és gasztronómia turizmus** fejlesztésének célja a desztinációban elsősorban Tokaj-hegyaljai kulináris értékek turisztikai termékként való hasznosítása. El kell érni, hogy az éttermek feleljenek meg mind a külföldi, mind a belföldi turisták által támasztott minőségi elvárásoknak, így például különösen fontos, hogy a lehető legtöbb étteremben legyenek igazi magyar és lokális ételek, italok, legyenek idegen nyelvű étlapok és az ezeket a nyelveket beszélő udvarias felszolgálók. Különös fontos a visszaélések számának további csökkentése. Az éttermekben kínáljanak hegyaljai borokat is, és a jó minőségű tokaji borok exportját elő kell segíteni, hogy megfelelően pozicionálva jelenjenek meg külföldi piacokon.

A falusi turizmushoz szorosan kapcsolódik, hogy a gasztronómia fejlesztéséhez szükséges elősegíteni a Magyarországon őshonos, illetve hagyományos állatok és növények tenyésztését illetve termesztését, és ösztönözni ezek vendéglátásban való felhasználásukat.

Az örökségturizmus további kiemelt területét képezik a **nagyrendezvények**. Ezek a rendezvények elsősorban az örökség értékeire, hagyományaira, valamint kortárs művészeti értékekre építenek, és fontos vonzerőt jelentenek mind a belföldi, mind pedig a külföldi turisták számára. A nagyrendezvények számos kritériumnak kell, hogy megfeleljenek.

⁵⁸ <http://www.vilagorokseg.hu/h8.html>

Ezek elsődlegesen az alábbiak:

- belföldön valósul meg,
- jelentős turisztikai vonzerővel rendelkezik,
- éves szinten ismétlődik,
- programterve legalább egy évvel korábban és egész évre ismert,
- legalább 5-6 rendezvényből áll,
- költségvetése legalább 50 millió Ft,
- 3-4 évre szóló koncepcióval rendelkezik,
- célcsoportoknak megfelelő marketinget folytat,
- nagyszámú látogatót mozgat meg,
- a költségvetésének legalább 15%-át elérő saját bevétellel rendelkezik,
- szakmai referenciával rendelkező készítő által összeállított hatástanulmánnyal rendelkezik.

Célszerű a Zempléni Fesztivált a fenti szempontokat szem előtt tartva is értékelni, továbbfejleszteni (elsősorban marketing – értékesítés), s kitűzni a nagyrendezvény besorolás elérését az örökségturizmus attrakciófejlesztés keretében.

A falusi turizmus jellegéből adódóan a természeti adottságokhoz kötődik, de szorosan összefügg a helyi közösségek sajátos kulturális örökségével, hagyományaival. A keresleti trendek alapján kiemelt jelentőséget kap ez a terület, mint az EU-tagság, valamint az agrárium szerkezetváltozásának következtében a vidéki lakosság alternatív jövedelemforrása. Előtérbe kerül a falu-, és településkép LEADER forrású rekonstrukciós program, amely során külsőleg a tájegységre jellemző hagyományos építészeti stílusra vonatkozó ajánlásoknak megfelelő, a falusi turizmusban szolgáltatóként résztvevő épületek belsejében azonban a mai kor kívánalmainak is eleget tevő átalakítások során a fejlesztési programban részt vevő települések arculata megváltozik, vonzerőt jelent. A szálláshelykínálaton túl a falusi turizmus városi ember számára a vidéki élet teljességét bemutató és élményeket nyújtó termék, amelyet többek között a gasztronómia és borturizmus is kiegészít.

A lovas turizmus fejlesztésének egy – a vidékfejlesztésen belüli – önálló magyar lovas ágazati fejlesztési program keretében kell megvalósulnia, amelynek alapja a hagyományok megőrzése és turisztikai hasznosítása. A lovas turizmus fejlesztésének célja, hogy megfeleljünk a külföldiek körében élő „Magyar nemzet, lovas nemzet” képnek. Létezik tehát egy meglévő imázs, asszociáció, amelynek nehézkes és költséges kialakítása helyett a feladat „csupán” ennek megtartása.

Kongresszusi turizmus

A nemzeti szintű termékfejlesztés harmadik számú prioritása a hivatásturizmuson belül a kongresszusi turizmus, amely a nagy létszámú, nemzetközi rendezvényeket foglalja magába. E termékcsoporthoz örökség adottságaink elsősorban a kulturális (vallási és oktatási, művelődési, régészeti, stb.), szőlészeti és borászati tárgyú rendezvények desztinációnkba csábításában, ilyen konferenciák szervezésében kínálnak lehetőséget.

2.A turisztikai termékfejlesztés regionális szintű prioritásai

A fenti nemzeti szintű prioritásokon túl számos olyan turisztikai adottsága van Zemplénnek, amelyek jelentőségéhez nem fér kétség. Ugyanakkor az ezekre épülő termékek elsősorban meghatározott rétegkereslet kielégítésére szolgálnak és a piaci rések kihasználására

alkalmasak, vagy nagyságrendileg nem igényelnek nagy beruházásokat, illetve nem igényelnek az egész térségre vonatkozóan átfogó fejlesztési intézkedéseket. Ezek fejlesztése borvidéki szinten kell, hogy történjen, így a regionális, térségi és helyi turisztikai szervezetek feladata.

Ezen termékek Zemplénhez, desztinációinkhoz kapcsolódóan elsősorban a következők:

Örökségturizmus regionális jelentőségű termékei

Rendezvények: Ahol indokolt, növelni kell a nagyobb tömegeket vonzó, a hagyományteremtő, a (kiegészítő) programot jelentő rendezvények számát. A meglévő rendezvényeket legalább egy évre előre kell tervezni, és szükséges egymással összehangolni. Különösen a környezetileg érzékeny helyszíneken korlátozni kell az adott rendezvény növekedését, nehogy a vonzerőt jelentő adottságok károsuljanak (a természet szépsége, a hely „varázsa”, stb.).

Kastélyok, várak: a néhány kiemelkedő kivételtől eltekintve a zempléni kastélyok és várak a szűkebb térség számára jelentenek vonzerőt, ezen a területen nemzetközileg nem vagyunk versenyképesek (például Csehországgal), ezért a kastélyok és várak turisztikai hasznosítása elsősorban regionális feladat, a kiemelkedő létesítmények (pl.: MNM Rákóczi Múzeuma) fejlesztése pedig nagyprojektként lehetséges.

Múzeumok: szükséges a kulturális örökség és a kortárs alkotóművészet értékeit egyaránt bemutató, fontos turisztikai vonzerőt jelentő múzeumok látogatóbarát fejlesztése, hogy a szolgáltatási színvonal, látogatottság növekedjen. Ennek eléréséhez szükséges a bemutatásra kerülő műtárgyak korszerű formában, új ismeretátadó módszerekkel történő megjelenítésének bevezetése. Ennek keretében támogathatók élményelemekkel, újszerű, kreatív, interaktív bemutatói módszerek bevezetésével kapcsolatos beruházások.

Történelmi városok: Magyarország sok városa rendelkezik történelmi értékeket felvonultató városközpontokkal. Ezek folyamatos fejlesztése, a turisták és a helyi lakosság számára attraktív történelmi belvárosok kialakítása helyi feladat. Tokaj-Zemplén desztináció esetén nagyprojektként is fejleszthetők.

Vallási turizmus: ki kell használni a meglévő adottságokat, vagyis a viszonylag sok országon belüli és beutazó zarándoklatot (Mád, Monok, Sárospatak, Sátorajaujhely, Bodrogkeresztúr). Ennek érdekében fel kell készíteni a vendégfogadásra a kegyhelyeket és a templomokat, menedzsmenst és turisztikai, egyházi és helyi ismeretekre kell oktatni a zarándokhelyeken dolgozókat, valamint a zarándoklat és idegenvezetőket.

Népi hagyományok, népi kézműves mesterségek: az adott terület vonzerejét növelő, csak Zemplénre, a borvidékre jellemző egyedi sajátosságok bemutatása. A hagyományokon alapuló turisztikai termékek újjáélesztése és funkcióval történő ellátása hozzájárul a vidék lakosságmegtartó képességének erősítéséhez, a vidéki lakosság életminőségének javításához. El kell érni, hogy elterjedjen a desztinációra jellemző márkázott kézműves ajándéktárgyak kínálata. Törekedni kell az elfeledett (illetve ismert, de fel nem használt) régi mondák, legendák, mesék, híres emberek történeteinek felelevenítésére és feldolgozására, melyek lehetővé teszik a helyi attrakciók különleges vonzerőkkel való kiegészítését, sikeres pozicionálását, kommunikálását.

3. Innováción alapuló kínálatfejlesztés

A turisztikai kínálatban elengedhetetlenül szükséges az újszerűség, az innovatív szemlélet megjelenése, hogy ezáltal kreatív és vonzó termékek jöjjenek létre. A cél elérését két

tevékenység segíti elő, egyrészt az innovativitás elősegítése általánosságban a turisztikai kínálat kialakításában, másrészt nagyprojektek megvalósításán keresztül.

Az újszerű, attraktív ötletek jellemzője az egyediség, hiszen az innováció a versenyképesség szempontjából rendkívül jelentős attraktivitás alappillére. Amennyire szükséges ennek az elterjedése Magyarországon, annyira nehéz is, hiszen a vállalkozások általában szűkös erőforrásokkal csak a legfontosabbnak vélt tevékenységekre tudnak koncentrálni.

A napi gyakorlat azt mutatja, hogy az ötletgazdák és a befektetők, döntéshozók egymásra találása nem valósul meg. Ennek egyrészt a találkozás fórumának hiánya, másrészt a térségi ötletgazdák – sokszor indokolt – bizalmatlansága az oka. Az innováció helyi és regionális szinten az ott élőkkel és a turisztikai vállalkozásokkal történő folyamatos kapcsolattartás, egyeztetés, műhelymunka (workshop-ok) eredményeképpen valósulhat meg, mely a regionális és Zemplén térségi turisztikai szervezetek elsődleges felelőssége.

Az innováció tipikusan olyan tevékenység, amely az alulról jövő kezdeményezésekben valósul meg, ugyanakkor ehhez megfelelő ösztönző feltételek szükségesek.

További cél lehet az innovatív elképzelések (ötletek, találmányok, módszerek) felhasználásának terjesztése a turisztikai fejlesztések rendszerében (sárospataki harangjáték).

1.2.2 Komplex turisztikai tájékoztatórendszer működtetése

Szükség van egy áttekinthető, jól működő, folyamatosan karbantartott, hiteles adatbázisra, egy rétegesen, minden promóciós eszközt magában foglaló felépített komplex turisztikai tájékoztatórendszerre, a látogatóközponttól (Visitor Center) az ingyenesen megkapható várostérképig.

A tokaji világörökségi látogatóközpont működtetése mellett további, az örökség-és természeti turisztikai attrakciók és kapcsolódó kiegészítő szolgáltatások megjelenítését célzó létesítmények, funkciók kialakítása indokolt. A komplex szolgáltatást nyújtó látogatóközpont a természeti és kulturális értékek (TH világörökség, ANP ZTK és T-B TK, stb.) bemutatása mellett (borszaküzlet és webes értékesítés, kazamata, multimédiás bemutatóterem, ajándékuzet, minőségi borozó, higiénés helységek) a turisták magasabb, koncentrált költségét teszik lehetővé.

A látogatóközponton kívül szükség van a **Tourinform irodák és társirodák működésére** is, amelyek információs és vendégkapcsolati pontként szolgálnak. A Tourinform irodák karbantartott adatbázis alapján versenysemleges módon ajánlják a turisztikai látnivalókat, program és szállás lehetőségeket, és egyben fogadják, továbbítják és orvosolják a turisták visszajelzéseit.

Az internet és az e-turizmus lehetőségeinek fokozottabb hasznosítása elengedhetetlen. A turisztikai szolgáltatók (vállalkozások, non-profit irodák, magánszemélyek stb.) megjelenése az interneten lehetővé teszi, hogy forgalmukat, hasznukat fenntartsák, illetve növeljék. Az információszolgáltatás ezen formájának teljes körű kihasználásához elengedhetetlen az idegen nyelven való tájékoztatás is. Nemzeti szintű hatáskörrel rendelkező szervezet által koordinált információs rendszer (NETA) szükséges ahhoz, hogy a magyarországi turisztikai szolgáltatók egységesen jelenhessenek meg a világhálón. Mivel az internetes megjelenés költségei viszonylag alacsonyak, minden szolgáltató feladata ezt a lehetőséget kihasználni.

Az egyszerű internetes megjelenést folyamatosan az on-line tranzakciókat lehetővé tevő rendszereknek kell felváltaniuk (információszerzés, foglalási rendszerek, vásárlás). Az

internet, mint medium bizonyos célcsoportok számára fontos promóciós eszköz is, ennek kihasználása minden szinten (nemzeti, regionális, szolgáltatók) egymásra épülve az érintettek feladata.

Az internetről kapott információnak azonosnak kell lenni mind tartalmában, mind kivitelében, de legalábbis utalás szinten a nyomtatott formában kiállításokon, információs irodában, vagy postán kapott promóciós eszközökkel, illetve azok megjelenésével. Ezt a rendszert összhangba kell hozni a közutakon, városokban, falvakban kiépített táblarendszerrel. A turistának azt kell éreznie, hogy az utazási döntés pillanatában böngészett honlap és a falusi tanösvényen informáló tábla ugyanolyan logikai és tartalmi felépítésű, érthető és átlátható, és az adott tájékoztatási szintnek megfelelő mennyiségű és minőségű információt hordoz.

1.2.3 Kiemelt turisztikai célterületek

NTS cél, hogy egyértelműen kijelölésre kerüljenek azok a területek, amelyek Budapest és a Balaton mellett további turisztikai fejlesztések révén kiemelt desztinációkká válhatnak, illetve ezáltal egyértelművé váljon, hogy hol nem indokolt a további fejlesztés. Tokaj-Zemplén a kiemelt turisztikai fejlesztési térség része lett 73 településével.

A területfejlesztés alapvető célkitűzését, a területi kiegyenlítődést szolgáló fejlesztés szempontjából a turizmus adottságai az országot lefedik, s jelentős mértékben érintik a gazdasági és szociális szempontból hátrányos helyzetű térségeket is.

Turizmusfejlesztés szempontjából az alábbi területi prioritások relevánsak a desztinációnk szempontjából:

Speciális természeti adottságú területek: nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek, kulturtájak, natúrparkok.

Összefüggő tájegységek, amelyek karakterükben ökoturisztikai jellegűek, ugyanakkor más hálózati elemként is megjelenő turisztikai szolgáltatások helyszínéhez is közvetlenül kapcsolódnak.

A kulturális örökség attraktív helyszínei: kisvárosok, történelmi városközpontok, kulturális világörökség helyszínek, jelentős múzeumok, muzeális létesítmény együttesek, kiemelt fesztivál és konferencia helyszínek, egyéb hálózatba szervezhető kulturális látványosságok. A piaci szempontból önmagukban kisebb vonzerejű helyszínek hálózatba szervezése feltétele a hatékony turisztikai hasznosításnak (hazai, határon átnyúló, interregionális együttműködés, kulturális utak,...)

Gyógy- és üdülőhelyek. Elsősorban a gyógy- és termálvíz adottságaira épülő, komplex kritériumoknak megfelelő településtípusok fejlesztése indokolt. Területi menedzsment szempontjából mind a gyógy- illetve üdülőhelyi igazgatási intézmények kialakítása, mind pedig a hálózatba szervezés egyaránt indokolt (az országban már több termálk拉斯zter létezik).

A rurális térségek turisztikai fejlesztésének alapjait részben lefedik a 2-4. pontban megjelölt területek, további fejlesztési irányokat jelenthet az integrált folyógazdálkodás keretében fejleszthető víziturizmus, a kerékpáros- és lovasturizmus, a borvidékekhez kapcsolódó borturizmus, a falusi turizmus többirányú szolgáltatásaival. A rurális térségek hatékony turisztikai fejlesztésének is alapja a térségi szakmai szervezeti háttér, az egyes jellemző termékelemek hálózatba szervezésének lehetősége.

A speciális földrajzi adottságú térségek között a határ menti térségek turisztikai fejlesztései előbbi célokhoz közvetlenül kapcsolódnak, s jelentős szerepet vállalhatnak periféria helyzetük oldására.

1.3 A turistafogadás feltételeinek javítása

A turisták élményét alapvetően befolyásoló tényező Tokaj-Zemplén elérhetősége és az igénybe vehető turisztikai infrastruktúra állapota. A turistafogadás feltételeinek javítása összetett feladat, amely a rendelkezésre álló közlekedési eszközökön túlmenően a turisztikai alapszolgáltatások (szálláshely, vendéglátás) keresleti trendeknek megfelelő fejlesztését tűzi ki célul. E cél megvalósulását az alábbi sarkalatos célok elérése teszi lehetővé:

Tokaj-Zemplén és ezen belül a turisztikai attrakció egyszerű, gyors és biztonságos megközelíthetősége alapvetően befolyásolja az utazási döntés meghozatalát akár a belföldi, akár a külföldi turista esetében. Bármely közlekedési mód választása esetén a megalapozott infrastruktúrájú, átlátható hálózatu és helyfoglalási/jegyeladási rendszerét egyszerűen elérhetővé tevő szolgáltatások iránt van kereslet. A helyszínen átélt tapasztalatok, a célterületen belüli közlekedési élmények jelentős hatással vannak a turista komfortérzetére.

Az országról, Zemplénről kialakított kép – amely a visszatérő turisták tekintetében kiemelkedően fontos – nagymértékben összefügg a vasútállomásokon keresztül, az egyes attrakciók megközelíthetőségének minőségével. A vasúti közlekedésben komoly előrelépés a vasúti pálya villamosítása, korszerűsítése

A közlekedési infrastruktúra javítása a helyiek életminőségének javításában is alapvető szempont. A nemzetközi megközelíthetőséget jelentősen javítja a szlovák-magyar határszakaszon egyre sűrűbb közúti összeköttetések hálózata.

Tokaj-hegyalja földrajzi fekvéséből, elhelyezkedéséből, domborzati viszonyaiból származó előnyök kihasználásával javítandó a turisztikai szempontból vonzó attrakciók, települések közötti biztonságos közlekedés lehetősége, összeköttetése mind az ország keleti és központi részei, mind Délkelet-Lengyelország és Erdély irányából (Via Kárpátia).

Turisztikai szempontból is hasznos, hogy a desztináció elérhetőségének javítását kiemelten kezelik a 37-es főútvonal Szerencsig történő négysávosítása által.

Tokaj-Zemplén földrajzi adottságai, éghajlata és dombvidékei alkalmassá teszik arra, hogy kerékpáros paradicsommá váljon. Cél, hogy az **EuroVelo 11 kerékpárút**-hálózat és a kapcsolódó szolgáltatások folyamatos bővítése mellett a már meglévő kerékpárutak minősége hosszútávon is biztosított legyen.

Erőteljesen hangsúlyozni kell a kibővült, illetve a későbbiekben csatlakozókkal tovább táguló Európa szívében fekvő országunk fekvésének előnyeit, gazdasági jelentőségét. A FERIHEGYI repülőtér környezet- és turistabarát infrastruktúra-fejlesztése (gyors, kötött pályás városi kapcsolat, M31 kialakítása megvalósult). A desztináció elérhetőségénél célszerű számolni a kassai, ungvári és debreceni repülőterek közelségével, amennyiben az attrakciókhoz buszos transzfert szervezünk. Sárospatakon működik négyüléses repülőgépek időszakos fogadására alkalmas füves leszállópálya.

Elengedhetetlen a Tisza és a Bodrog vízi utak és kiszolgáló-létesítmények fejlesztése, amely a folyóvizeink, a Bodrogszög és az árapasztó adottságait kihasználva megteremtik a vízi turizmus különböző formáihoz szükséges feltételeket. Létre kell hozni a vízi turizmusban résztvevők speciális igényeinek megfelelő szolgáltatási hátteret a Bodrog és a Tisza mentén, s az árvízi tározók térségében.

A belföldiek és a hazánkba érkező külföldiek komfortérzetének javítása elengedhetetlen feltétele a keresletélénkítésnek és forgalomösztönzésnek. Az utazási szándék megfogalmazódásakor döntő szempont a már ismert, vagy előzetes információk alapján kialakított komfort-kép minősége. A vendégszerető fogadónemzet, a turistabarát szálláshelyek és vendéglátó szolgáltatások, a közbiztonság és a tiszta, rendezett környezet egyaránt hozzájárul és fokozza az utazási kedvet, és a pozitív tapasztalat sokszorosára emeli a visszatérő vendég lehetőségét.

Az információhoz jutás minőségének, gyorsaságának és hitelességének javítása érdekében a települési free wifi rendszerek működtetése, s az online komplex turisztikai tájékoztatórendszer vezető marketingeszközzé válik.

A specifikus célként megfogalmazható hazai életminőség-javító intézkedések nagymértékben hozzájárulhatnak a bel-, és külföldi vendégforgalom növekedéséhez és az igényesebb szolgáltatásokat kereső vendégek számának növekedéséhez.

Elengedhetetlen a köz- és egyéb szolgáltatások turistabaráttá tétele. Az egészségügyi ellátásban, a postaforgalmi és közlekedési szolgáltatásokban, a bankszolgáltatások terén egyaránt ki kell alakítani a turisták által könnyen értelmezhető szolgáltatási rendszert, kommunikációképes alkalmazottak és az EU szabályait ismerő, betartó és betartató szolgáltatók részvételével. A vidéki teleházakat meg kell nyitni a külföldi és belföldi turisták számára is.

A kiskereskedelmi bolthálózat nyitva tartását és árukészletét – főként a kistelepüléseken - igazítani kell a turisták igényeihez is. A közterületeken illemhelyeket kell létrehozni, illetve a meglévőket fel kell újítani, és a higiénés körülményeit úgy szükséges kialakítani, hogy akár személyzet nélkül is üzemeltethetőek legyenek.

Ha a turista biztonságban érzi magát, szívesebben tér vissza újra desztinációnkba, ezért a közbiztonság fenntartása folyamatos feladatokat jelent mind az infrastruktúra (például térfigyelő rendszerek kialakítása), mind pedig a humán erőforrás fejlesztése területén (turistabarát panaszkezelés intézményesítése, egyre több helyen tourist police kialakítása, közlekedési morál javítása).

1.4 Emberi erőforrás fejlesztés

Átfogó cél a turizmus alágazataiban (utaztatás, szállásadás, vendéglátás) tevékenykedőknek, illetve a potenciális munkaerőnek: az emberi erőforrásnak – mint a legértékesebb erőforrásnak – a fejlesztése.

Ezen átfogó cél megvalósítását a tervezési időszak végéig három sarkalatos cél mentén érhetjük el:

A humán erőforrás fejlesztésének célja, hogy emelje a turisztikai szolgáltatások és termékek minőségének színvonalát, megalapozza a vállalkozások eredményességét és lehetőségeit, továbbá felépítse a karrier- lehetőségeket a tehetséges és a szakma iránt elkötelezett tanulók és munkavállalók számára. A meglévő alapok rugalmas átformálásának segítségével a XXI. század kihívásainak megfelelő, innovatív tudás és ismeret átadására képes korszerű oktatási rendszer kialakítása a cél.

A piaci igényekhez igazodó, rugalmas és korszerű képzés megvalósításához, mind a közép-, mind pedig a felsőoktatás (Zempléni TIKSZ, EKE) szintjén a meglévő oktatási szerkezet átformálására, továbbfejlesztésére van szükség.

A regionális turisztikai felsőoktatás súlyának megerősítése, a turisztikai diploma presztízsértékének növelése érdekében szükséges az életminőség javítását szolgáló, értékközpontú turizmusfejlesztést megalapozó, valamint a piaci igényekhez igazodó, versenyképes és gyakorlatorientált helyi oktatási rendszer működtetésére (desztináció menedzsment képzés).

Az iskolarendszerből kikerült, illetve más szakképesítéssel a turizmus területén tevékenykedők, illetve a munkavégzésük során a turistákkal kapcsolatba kerülők számára is biztosítani kell a szolgáltatásközpontú vendégfogadáshoz szükséges gyakorlati ismeretek megszerzésének, elmélyítésének a lehetőségét.

A turizmus általános megítélése és elfogadottsága meghatározza a turistákkal kapcsolatba kerülők hozzáállását, ezáltal a desztinációról alkotott képet is alakítja. Ha a turisztikai szakma építeni akar az egyre inkább feledésbe merülő „a magyarok vendégszerető nemzet” imázsra, javítani kell az ágazatról alkotott véleményt, formálni az emberek szemléletmódját.

A lakosság nagy része csak áttételesen kerül kapcsolatba a turistákkal, a velük szemben tanúsított magatartásuknak azonban nagy jelentősége van. A legtöbben sajnos nincsenek ezzel tisztában, ezért tudatosítani kell a közvéleményben annak fontosságát, hogy a kedves, segítőkész, mosolygós emberek milyen befolyással lehetnek a turisták elégedettségére és nem utolsósorban ez a pozitív hozzáállás a mindennapi életet, életminőséget is jobbá teszi.

Az idegen nyelvismeret elterjedése is javítja a fogadóterületen élők hozzáállását, a turistákban kialakult képet. Támogatja a szemléletformálás törekvéseit, ha a fogadóterületen élők a turizmus révén saját magukra nézve is kedvező változásokat tapasztalnak: például munkahelyek keletkeznek, javul a szolgáltatási színvonal, vagy szépül a település.

A turistákkal közvetve kapcsolatba kerülő szakmák esetében a nyelvtudás javítása mellett cél az is, hogy megfelelő ismereteik legyenek a turizmusról és abban saját jelentőségükről.

Ugyanakkor ki kell emelni, hogy a barátságos, tisztességes viselkedés nemcsak a külföldi vendégeknek jár, az munkájuk alapvető kritériuma kell, hogy legyen.

Az ágazat elismertetéséért a legtöbbet a turizmusban dolgozók tehetnek. A képzett, elhivatott, barátságos munkaerő biztosításának érdekében az ágazatnak létbiztonságot és perspektívát kell nyújtania. A fogadóterületen működő, generációkon keresztül öröklődő, jó hírű családi vállalkozások szintén megalapozzák az egész ágazat arculatát.

1.5 Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030

A 2017-ben elfogadott Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030⁵⁹ a kiemelt turisztikai „altermék” egyikének a kulturális turizmust és annak fejlesztését tekinti, úgy, hogy ezen fejlesztések a desztináció-fejlesztésekbe ágyazottan jelennek, jelenjenek meg.

⁵⁹ [A Kormány 1747/2017. \(X. 18.\) Korm. határozata a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 elfogadásáról](#); Magyar Közlöny 2017. évi 169. szám 2017. október 18. 28391. oldal

A stratégia megvalósításának kiemelt szereplője az állami turizmusirányítás csúcsszervezete, a Magyar Turisztikai Ügynökség, amely az első, nagyjából 2023-ig terjedő időszakban jelentős állami szerepvállalással kritikus tömegű fejlesztés megvalósítását generálja az ágazatban, felépíti a megújult turisztikai országmárkát és a kapcsolódó márkarendszert, emellett megteremti az ágazat tisztességes és versenyképes működésének keretfeltételeit, jelentős figyelmet fordítva a humán feltételek fejlesztésére is.

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 az állami turizmusirányítás célrendszerét és eszközrendszerét 2030-ig meghatározó alapidokumentum. Feladata, hogy a turisztikai szemléletváltás megalapozásával, a főbb beavatkozási pontok azonosításával, stratégiai célok kijelölésével rövid, közép- és hosszú távon definiálja az állam feladatait az ágazatban, illetve a célok eléréséhez megfelelő eszközöket, forrást és intézményrendszert rendeljen.

A turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól szóló 2016. évi CLVI. törvény⁶⁰ (a turisztikai térségek fejlesztésének állami feladatairól) a turisztikai fejlesztések fókuszát az egyedi attrakciókról a turisztikai térségekre helyezi át, kimondva, hogy Magyarország turisztikai potenciáljának növelése a turisztikai desztinációkban rejlik. Olyan komplex turisztikai élménycsomagok biztosításában, menedzselésében és piacra juttatásában, amelyek jelentős keresletbővülést jelentenek az adott területeknek. Az állami turizmusirányítás feladata a desztinációs logika értelmében az, hogy lehatárolja az egyes desztinációkat, azokra egyedi beavatkozási programot dolgozzon ki, az egyedi élménnyel azonosítható desztinációkhoz pedig önálló márkákat, mákaprofilokat építsen fel és menedzseljen.

A desztinációs megközelítést kiegészítő új szemléletű attrakciófejlesztési és alapinfrastruktúra-fejlesztési logika biztosítja a fejlesztett attrakciók gazdasági-társadalmi-környezeti fenntarthatóságát, továbbá azt, hogy minőségi élményt biztosítsanak a látogatók számára. Emellett kijelöli az attrakciófejlesztések irányát és főbb tartalmi követelményeit akkor, ha az attrakciófejlesztés desztináción belül, illetve ha azon kívül történik. A Stratégia kiemelten foglalkozik az állami turizmusirányítás új, integrált intézményrendszerének bemutatásával és az állam turizmusban betöltött szerepének meghatározásával.

A kihirdetett stratégia a turisztikai paradigmaváltás megalapozásával, a főbb beavatkozási pontok azonosításával, stratégiai célok kijelölésével rövid, közép és hosszú távon definiálja az állam feladatait az ágazatban, illetve a célok eléréséhez megfelelő eszközöket, forrást és intézményrendszert rendel.

A stratégia helyzetelemző része azonosítja azokat a globális trendeket és kihívásokat, melyekre választ kell adni. Ezek közül kiemelik, hogy a turizmusban várhatóan jelentős növekedés lesz 2030-ig: az elkölthető jövedelem emelkedésével, új térségek és csoportok turizmusba való bekapcsolódásával, illetve a fogyasztói szokások változásával a turizmusban jelentős növekedési potenciál azonosítható.

Térségi átrendeződés várható, míg Nyugat-Európa jelentősége küldőpiacként és fogadópiacként egyaránt csökken a következő 10-15 évben, addig a küldőpiacok körében felértékelődik Kína és Délkelet-Ázsia, a fogadópiacok esetén pedig növekszik a kereslet korábban kevésbé keresett desztinációk, közöttük Közép-Európa országai iránt. További trend lesz, hogy az utazók egyre inkább egyedi, autentikus élményt, nem pedig terméket, szolgáltatást keresnek.

⁶⁰ https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600156.TV×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT

A stratégia szerint a megosztáson alapuló gazdaság gyors terjedése drasztikus átalakulást eredményezett például a szálláshely-szolgáltatás, személyszállítás terén, mely változásokat eddig csak korlátozottan volt képes követni a szabályozási környezet. Várhatóan a következő 10-15 éves távlatban a sharing economy tovább terjed, új formái, üzleti modelljei pedig jelentős hatással lesznek a turizmus ágazatára is.

1.5.1 A stratégia célrendszere

A Stratégia célrendszere úgy épül fel, hogy az indíttatás, a vízió és a misszió megfogalmazását követően pilléreket, stratégiai és horizontális célokat határoz meg. Az indíttatásban azt a közös gondolatot kívánták meghatározni, amellyel az ágazat valamennyi szereplője azonosulni tud. Vallja, hogy nekünk, akik a turizmust, a vendéglátást nem foglalkozásunknak, hanem hivatásunknak tekintjük, a legfontosabb célunk, hogy adjunk másoknak abból az élményből, amit Magyarország jelent számunkra.

A turizmust mint ágazatot meghatározó Stratégia legfelsőbb szintjén sem szerepelhet más mondat, indíttatásunk sem lehet más:

„Azért dolgozunk, hogy megoszthassuk Magyarországot iránti szeretetünket.”

Vallja továbbá, hogy a turizmusban és vendéglátásban dolgozók feladata, missziója: ***„Elmesélni Magyarország történetét, és a turizmus fejlesztésén keresztül biztosítani az ország gyarapodását.”***

A stratégia víziója szerint a magyar turizmus jellemzői 2030-ban:

1. a fenntartható gazdasági fejlődés húzóágazata,
2. minőségi élménykínálat,
3. elérhetőség és széles körű hozzáférés, innovatív megoldások,
4. erős turisztikai országmárka,
5. vonzó karrier, és a turizmus jelentős mértékben járul hozzá az alábbi két célhoz:
 - közösségeink és értékeink védelme,
 - a hazaszeretet táplálása.

A Stratégia következő szintjén szereplő pillérek és a horizontális célok azok a nagyobb tématerületek, amelyekhez a Stratégia eszközzrendszere kapcsolódik.

A Stratégia pillérei a következők:

A. Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program. A stratégiai pillérhez kapcsolódó célok a turisztikai desztinációk, termékek és attrakciók fejlesztésének irányait határozzák meg, azaz a hazai turisztikai kínálat minőségének javítása, térbeli és időbeni koncentrációjának csökkentése valósul meg az egységes térségi szemlélet, jövedelmezőségi szempontok, illetve társadalmi-gazdasági-környezeti fenntarthatóság érvényesítése mellett.

B. Stratégiai márkakommunikáció, célzott marketingkommunikációs kampányaktivitás és értékesítés A stratégiai pillérhez kapcsolódó célok előirányozzák a turisztikai országmárka megújítását, a desztinációs márkarendszer felépítését, a külpiazi értékesítési tevékenység újragondolását, illetve a hatékony marketingkommunikációs tevékenység megvalósítását.

C. Elhivatott szakemberek, visszahívó vendégszeretet. A stratégiai pillérhez kapcsolódó célok a turizmus ágazatában foglalkoztatottak felkészültségének és motivációjának erősítését irányozzák elő.

D. Megbízható adatok, mérhető teljesítmény. A stratégiai pillérhez kapcsolódó célok a kutatási-elemzési-értékelési feladatok hatékony megvalósítására, turisztikai tudásbázis építésére irányulnak. A pillér legfontosabb célja valós piaci, ágazati helyzetkép kialakítása, ami lehetővé teszi a teljesítmény értékelését és alakulásának nyomon követését.

E. Transzparens, kiszámítható szabályozás és ösztönzés. A stratégiai pillérhez kapcsolódó célok az ágazati szabályozási, finanszírozási környezet megreformálására irányulnak, kiemelt figyelmet fordítva a feketegazdaság visszaszorítására, illetve a hatékony forrásallokáció megvalósítására.

F. Iránymutatás és együttműködés. A stratégiai pillérhez kapcsolódó célok az ágazati szereplők együttműködésének javítására irányulnak, melynek eredményeképp világos feladat- és felelősségi körök mentén szerveződik a munkamegosztás az állami, önkormányzati és magán, forprofit és non-profit érintettek között.

G. Identitás és kötődés. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 kiemelt jelentőséget tulajdonít annak, hogy a turizmus eszközzrendszerével nemzetstratégiai célokat is támogasson.

A Stratégia célrendszerét horizontális beavatkozási területek teszik teljessé, melyek a következők:

H1. Együtt-élő turizmus. Célja a helyi közösségekkel és a természeti környezettel harmonikusan együtt élő turizmus megvalósítása.

H2. Családbarát turizmus. Célja több generáció közös élményszerzését lehetővé tevő turisztikai attrakciók megvalósítása, a szálláshelyek, vendéglátóhelyek és a közlekedési infrastruktúra családbarát szempontoknak megfelelő fejlesztése.

H3. Hozzáférhető turizmus. Célja a fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés, illetve az attrakciók közvetlen megközelíthetőségének fejlesztése.

H4. Érthető turizmus. Célja a következetes, informatív tájékoztatás, illetve a többnyelvűség megfelelő megvalósítása.

H5. Digitális turizmus. Célja a digitális technológiák alkalmazása, a bennük rejlő lehetőség kiaknázása a turizmus valamennyi aspektusában.

1.5.2 A Stratégia eszközzrendszere

A Stratégia eszközzrendszerét mindazon beavatkozások jelentik, amelyeket az állami turizmusirányítás a jövőben tervez megvalósítani azért, hogy a Stratégiában foglalt célokat elérje.

Ezek az eszközök az alábbi főbb csoportokba sorolhatók:

1. fejlesztéspolitikai, tervezési és támogatási eszköztár,
2. marketingkommunikációs eszköztár,
3. értékesítési eszköztár,
4. képzéshez, oktatáshoz, szemléletformáláshoz kapcsolódó eszköztár,
5. kutatási eszköztár,
6. szabályozási eszköztár,
7. horizontális célok megvalósítását támogató eszköztár.

A „Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030” feladata az, hogy igazodási pontként szolgáljon a turizmusban érdekelték és a turizmushoz kapcsolódó ágazatok szereplői számára és keretbe foglalja a magyar turizmus gazdasági folyamatainak fehérítése, szakmai fejlesztése, illetve a fentiekben említett strukturális problémáinak orvoslása érdekében előirányzott állami cél- és eszközrendszer.

A Stratégia első vezérmotívumát az egységes desztinációs szemlélet érvényesítése, illetve az ezen alapuló új szemléletű attrakciófejlesztés és alpinfrastruktúra fejlesztés adja

A Stratégiával párhuzamosan, azzal összhangban készül az országos szintű turisztikai márkakommunikációt meghatározó új Marketingstratégia, illetve az értékesítési irányokat meghatározó Értékesítési Stratégia.

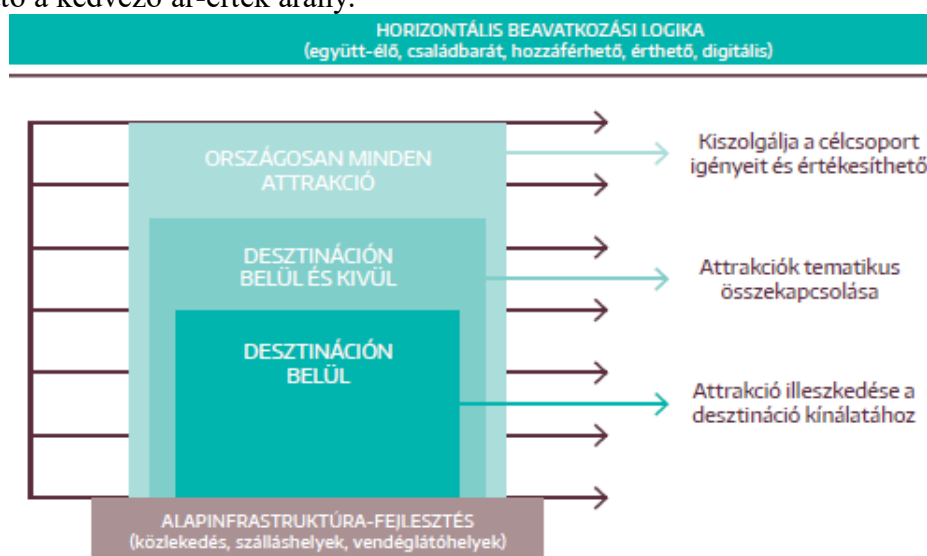
A dokumentumok egymás mellett, egymást kiegészítve értelmezendők. Míg az NTS 2030 elsősorban fejlesztésorientált, addig a Marketingstratégia a marketingkommunikációs irányokat, cél- és eszközrendszer, akciókat, országos szintű turisztikai márkaelemeket határozza meg, az Értékesítési Stratégia pedig a külpiaci értékesítési tevékenység főbb fókuszait, elemeit, így ezekre az NTS 2030 utalást tesz.

1.5.3 Az új szemléletű attrakciófejlesztési és alpinfrastruktúra-fejlesztési logika érvényesítése

A stratégiában megfogalmazott - a desztinációs logikával együttesen értelmezendő - irány a turisztikai attrakciófejlesztés új szemléletben történő megközelítése, melyhez kiegészítő elemként társul az alpinfrastruktúra-fejlesztés.

A turisztikai attrakciók fejlesztésének középpontjában a látogatói élmény teljessé tétele, azaz az egyes célcsoportok, keresleti igények pontos, mélyreható feltárása és az azokra releváns módon választ adó bemutatás megvalósítása áll.

Ez jelenti egyrészt a valódi élményt biztosító, megfelelő impulzusokon alapuló, interpretációs megoldásokat, a látogatófolyam újraszervezését, az új élményelemek beépítését. Másrészt a fenntarthatóság jegyében olyan szolgáltatások bevezetését, amelyek segítségével jelentősen növelhetők a bevételek (vagy csökkenthetők az üzemeltetési költségek), és ezzel egyidejűleg fenntartható a kedvező ár-érték arány.

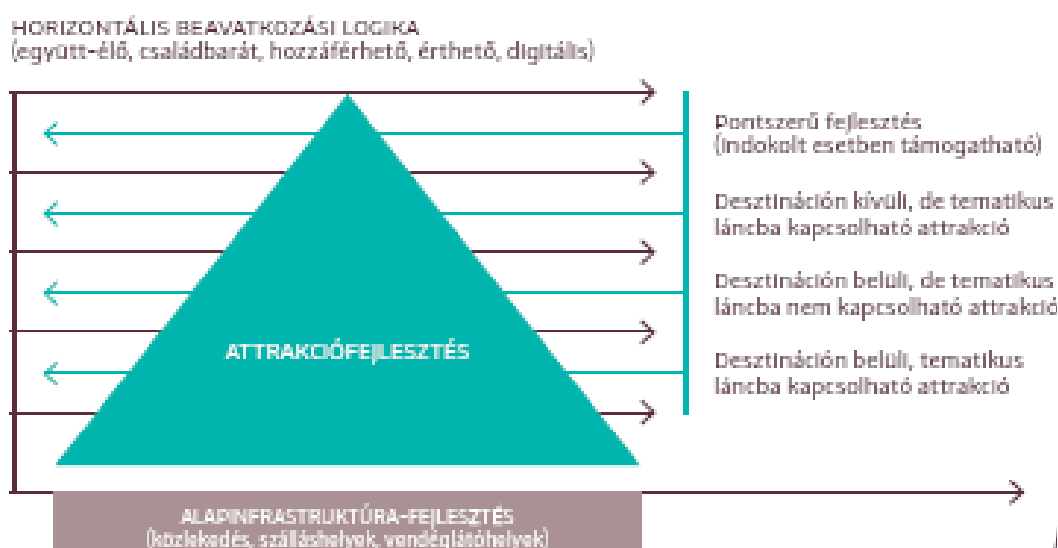
1. ábra: Az új szemléletű attrakciófejlesztési és alpinfrastruktúra-fejlesztési logika

Forrás: NTS 2030, MTÜ, 19.o.

Azt mondhatjuk tehát, hogy egy turisztikai attrakció olyan természeti vagy ember alkotta erőforrás, amely megfelelő szolgáltatásokkal és kínálati palettával rendelkezik, és amely önállóan, vagy más attrakciókkal együtt egy adott térségbe, desztinációba képes látogatókat vonzani. A vonzerőket tehát önmagukban és egymáshoz képest is vizsgálni szükséges egy desztináción belül (Jancsik, 2007; Rácz, 2011).

Magyarországot gazdagnak tekinthetjük mind természeti, mind épített, mind egyéb kulturális vonzerő szempontjából, azonban ezeknek csak kisebb hányada tekinthető jelenleg is jól működő turisztikai attrakciónak. Sok esetben a stabil, önfenntartó működés biztosításához nem elegendő a látogatószám és az árbevétel, ezért az üzemeltetés, pénzügyi fenntartás csak folyamatos dotációval biztosítható.

1. Az új megközelítésű attrakciófejlesztési logika törekszik a desztináció elsődleges termékei szerint, valamint a desztináció mai, vagy jövőben kívánatos profilja szerint vizsgálni a fejlesztési lehetőségeket. Olyan USP-t (egyedi terméktulajdonság, USP – Unique Selling Proposition) biztosító, vélhetően nemzetközi vagy országos vonzerővel rendelkező attrakciók átgondolt fejlesztése élvez prioritást, amelyek akár át is pozícionálhatják az egész desztinációt. Ugyanakkor az egyes motivációkra épülő turisztikai termékeket építő attrakciók közösen biztosítják a desztináció élménynínálatát.
2. Az új megközelítésű attrakciófejlesztési logika második szintje a desztinációs lehatárolástól függetlenül – tehát desztináción belül és/vagy kívül található – tematikusan csoportosítható vonzerők egységes szemléletű, hálózatosodást és keresztpromóciót támogató fejlesztésére, összekapcsolására irányul.
3. A vonzerők csak megfelelő szolgáltatásokkal kiegészítve válhatnak valódi élményt kínáló turisztikai attrakcióvá, ezért szükséges egy olyan, harmadik szint értelmezése az attrakciófejlesztés során, ahová azon szempontok tartoznak, amelyeket tématerülettől, turisztikai terméktől, földrajzi elhelyezkedéstől függetlenül valamennyi attrakciófejlesztés során érvényesíteni szükséges.
4. Az attrakciófejlesztés a fentiekén túl minden esetben ki kell, hogy egészüljön az alpinfrastruktúra, a vendégfogadás feltételeinek minőségi fejlesztésével, azaz a közlekedési infrastruktúra, a szállás- és vendéglátóhelyek fejlesztésével. Ebben az értelemben az aktív turisztikai hálózatok is az alpinfrastruktúra részét képezik.

2. ábra: Az új szemléletű attrakciófejlesztési logika

Forrás: NTS 2030, 22.o.

Az állami szerepvállalás az attrakciófejlesztésben jelentős befolyású, hiszen az attrakciók jelentős része köztulajdonban van és a közszféra szervezetei üzemeltetik azokat. Ugyanakkor vannak, lehetnek, olyan piaci alapon működő attrakciók, ahol a jövőben is meg kell állapítani, hogy ezek milyen turisztikai hatásokkal bírnak, szükséges-e fejlesztésükhöz és/vagy működtetésükhöz állami dotáció, és ha igen, milyen mértékben.

Az attrakciófejlesztésbe történő beavatkozás során tehát egyrészt vizsgálni kell, hogy van-e jogosultsága az állami szerepvállalásnak, és ha igen, milyen formában és mértékben.

Másrészt desztináción belül az attrakciófejlesztés akkor támogatható, ha illeszkedik a desztináció élménykínálatához és nem jön létre párhuzamos kapacitás. Desztináción kívül ezzel szemben az attrakciófejlesztés elsősorban akkor támogatható, ha a fejlesztendő vonzerő valamilyen tematikus hálózatba integrálható.

1.5.4 A kulturális turizmus trendjei az NTS 2030 szerint

A kulturális turizmus a turisztikai piac legösszetettebb termékcsoportja, idesorolható többek között a (világ)örökségturizmus, kastély- és várturizmus, a szellemi örökségen, népi hagyományokon alapuló turizmus, filmturizmus, vallási, zarándok- és elvonulásturizmus, a városlátogatások és a kortárs művészeti turizmus is. A kulturális látnivalók jellemzően szélesebb rétegeket vonzanak, növekszik az igény a kulturális és egyéb turisztikai termékek komplex igénybevételére, autentikus, egyedi élményekre, melyek előállításában az utazó is közreműködik.

Az épített örökség és az örökségi helyszínek továbbra is a legfontosabb vonzerőt jelentik a világ kulturális utazói számára, ugyanakkor az egyes altermékek súlya változik. A galériák, az előadó művészetek és a fesztiválok részesedése folyamatos növekedésen ment keresztül, a múzeumok közül pedig a látogatóbaráttá váló, interaktivitást és szórakoztatást biztosító klasszikus létesítmények népszerűek. A városlátogatások jelentősége megnő, különösen az élhető, hangulatos, barátságos légkörű helyszínek vonzóak a turisták számára. Az élménykeresés térhódítása és a digitális technológiák elterjedése szintén kiváló lehetőség a kulturális turizmus fejlődése számára.

A magyarországi kulturális utazások résztvevői jellemzően belföldi turisták. Váraink, kastélyaink többsége felújításra és berendezésre szorul, azokban az esetekben ugyanakkor, amikor megfelelő minőségű és komplexitású rekonstrukció történik, a kastély akár nemzetközi viszonylatban is versenyképes attrakció lehet, nemzetközi rendezvényeknek is otthont adhat. Ezt a komplex, minőségi megújulást támogatja a Nemzeti Kastély- és Várprogram megvalósítása.

Világörökségi helyszíneink egyrészt nemzetközi és belföldi viszonylatban a speciális utazási motivációjú vendégek („világörökség-turisták”) számára jelentenek utazási motivációt, másrészt valamennyi világörökségi címmel rendelkező helyszín/attrakció egyben egy turisztikai termékhez, altermékhez is kapcsolódik.

A szellemi örökségen, néphagyományon alapuló vonzerők kapcsán csak a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum esetében beszélhetünk jelenleg kiemelt szerepről, miközben hazánk kulturális örökségének, szellemi hagyományainak kincsestára rendkívül gazdag. Múzeumaink, gyűjteményeink, színházaink, Nemzeti Emlékhelyeink, népi műemlékeink és tájházaink jellemzően a belföldi közönséget vonzzák.

Vallási, hitéleti motivációjú utazások terén a nemzetközi vallásturisztikai utakhoz való kapcsolódás, illetve olyan komplex, turisztikai termékeken átívelő turisztikai attrakció létrehozása jelenthet előrelépést, amelyre jó példa a Pannonhalmi Bencés Apátság. Szintén kiváló lehetőség lehet az elvonulás-turizmusban rejlő potenciál kiaknázása.

1.5.5 Tokaj kiemelt turisztikai fejlesztési térség bemutatása az NTS 2030-ban

1. A térség jelenlegi élménykínálata, főbb vonzerői:

A desztináció elsődleges élményígéretei a bor-gasztronómiai, kulturális és aktív termékek köré csoportosulnak. A világörökségi Tokaji borvidék belföldön és nemzetközi piacon meghatározó hívószó. A tokaji bor nemzetközi népszerűsége és elismertsége kiindulási alap az élménycentrikus, garantált gasztro- és bortúrákhoz, gasztronómiai élményekhez. Tokaj mellett Mád, Tállya, Tarcal, Sárospatak, Tolcsva, Hercegkút a jelentősebb települések, ahol több kiemelkedő borászat kínál prémiumkategóriás borkóstolós programot és dűlőtúrát. Attrakcióként a Gusteau Kulináris Élményműhely, az Első Mádi Borház, a Percze Élménybirtok, a sárospataki Vár Vendéglő, a Boros Borbár és az Oroszlános Borvendéglő említhető meg, míg Encsen az Anyukám Mondta Étterem önálló utazási döntést befolyásoló gasztronómiai szolgáltatást nyújt. Unikális színpont a gasztronómiai kínálatban a bodrogkeresztúri Acetánia.

A természetjárás szintén nagyon sok kirándulót vonz a Tokaj–Zemplén térségbe, mely versenytársainál sokkal vadregényesebb, érintetlenebb természeti képet mutat. Jelentős Országos Kéktúra szakasz húzódik a térségben. Unikális látnivaló, kedvelt fotós- és kirándulóhely a sárospataki Megyer-hegyi tengerszem. A tiszai hajózás, a Bodrog folyón történő kishajós közlekedés mind vonzó kikapcsolódást kínálnak, Tokajban biztosított a vízi infrastruktúra, több kis- és nagyhajó-kikötő áll rendelkezésre. A Sátoraljaújhelyen található Zemplén Kalandpark sípályájával, az ország leghosszabb bobpályájával és libegőjével, valamint új átsúszó és kabinos pályájával a térség aktív turisztikai USP-je.

A desztináció kulturális vonzerejét a történelmi emlékek, a térség kastélyai és vármaradványai adják. Füzer vára, a Regéci vár, Boldogkő vára, a füzérradványi Károlyi-kastély, a sárospataki Rákóczi-vár és a Református Kollégium Nagykönyvtára, Tolcsva épített öröksége (kastélyok és világörökségi pincesor) szinte kötelező látnivalói a térségnek. A kulturális vonzerő része a hollóházi porcelán és annak fejlődését bemutató Porcelánmúzeum, A Magyar Nyelv Múzeuma, a Vizsolyban található első, teljes magyar nyelvű bibliafordítás is. Emellett fontos kulturális és vallási csomópont Sárospatak városa, a reformáció és a Rákóczi-kultusz egyik magyarországi központja. Innen indul például a Szent Erzsébet út, mely névadója életútjának főbb helyszíneit köti össze. A térség kínálatát szervesen formálja a zene (pl. Zempléni Fesztivál). A kulturális kínálatban meghatározó infrastruktúra a Tokaj Fesztiválfatlan.

2. A térség jövőbeni márkapozíciója:

Ma a világörökségi státusszal bíró Tokaji borvidék turisztikai élményígérete elmarad a várttól. A kiemelt turisztikai fejlesztési térség nevesítése kapcsán elkészült beavatkozási program arra hivatott, hogy segítse a garantált világörökségi élményígéret elérhetőségét, a prémium minőségű, borfogyasztásra, kóstolásra épülő programkínálat kialakításával. Tokaj – a fogadóterületet nevesítő város – látványképének jelentős fejlesztése révén vonzó úti céllá válik a jövőben.

A térség számára javasolt új üzenet a „Tokaj, több mint bor”, mely fókuszba kívánja állítani az aktív turisztikai kínálatot, erősen építve a Zemplén Kalandpark adrenalint emelő

szolgáltatásaira, és az újonnan épülő függőhíd nemzetközi érdeklődésre is számot tartó attrakciójára. Tokaj és a Zemplén együtt képes megszólítani a belföldi és nemzetközi keresletet, csak ez az együtt gondolkodás teremtheti meg a vonzó turisztikai fogadóterület képét. Tokaj a világörökség részeként, míg Zemplén az érintetlen természeti adottságaival nyújt egyedi, komplex kikapcsolódási programot.

2. A SÁROSPATAKI DESZTINÁCIÓ KULTURÁLIS TURISZTIKAI ÉS MARKETING KONCEPCIÓJA

Zemplén egészéről, a Sárospataki desztinációról, annak településeiről kialakított képet, vagyis az arculatot számos tényező befolyásolja, melyek együttes hatással állnak össze rendszerré és befolyásolják az így létrejövő imázst. Az egységes és jól megtervezett, múltra építkező térség-és településkép mindenképpen pozitív tényezőként jelenik meg, de ugyanilyen hangsúlyos szerepe van annak, hogy mindez hogyan jut el a közönséghez: a helyi lakossághoz és a látogatókhoz.

A turizmus piacának nemzetközi és hazai tendenciái az egyre szerteágazóbb turizmustípusokról, a látogatók motivációinak szélesebb körben történő értelmezéséről árulkodnak. Meghatározó szerep jut a desztináció és a kulturális attrakciók hatékony menedzselésének, mely pozitív hatással van a desztináció és az egyes települések turizmusára és egyben imázsára is.

A kulturális turizmus értelmezése

A kulturális alapú örökségturizmus egyre nagyobb térhódítása figyelhető meg napjainkban, melynek során a látogatók főként annak kulturális értékei miatt keresnek fel egy-egy helyet. Fontos az, hogy ilyenkor az adott település, a desztináció minden apró részletében megragadja és visszatérésre készítse az embert. Emellett jelentős hangsúlyt kap a továbbadott információ, hiszen az ott szerzett benyomás- akár pozitív, akár negatív- nagy szereppel bír a terület vonzerejének alakulására.

A 2005-ös NTS az örökségturizmus kifejezést a kulturális értékeken alapuló turizmusnál tágabb fogalomként, míg az NTS 2030 annak részeként használja. Kulturális vonzerőink összessége közös örökségünk, amely egyúttal turisztikai vonzerőkként is hasznosítható. A 2017-es értelmezésben tehát a kulturális turizmus tágabb fogalom, amit elfogadunk, és tágabb értelemben, hozzá kapcsolódóan beleértendő:

- a kulturális örökség helyszínek, kiemelten Tokaj-hegyalja, mint világörökség,
- a természeti örökségek megőrzését célul tűző Aggteleki Nemzeti Park világörökségi területtel átfedésben lévő tájvédelmi körzetei,
- a várak, kastélyok, múzeumok,
- népi hagyományok, népi kézműves mesterségek,
- a vallási turizmus,
- a lovas turizmus,
- a falusi turizmus,
- a gasztronómia- és borturizmus, valamint a
- nagyrendezvények.

Rátz Tamara megfogalmazásában (ME-MIM, 2019): „a kulturális turizmus olyan turisztikai termék, amelynek keretében a turista elsődleges motivációja az adott desztináció tárgyasult és szellemi kulturális értékeinek megismerése és felfedezése, egyszerre tanulás és

élményszerzés. Kifejezetten kulturális jellegű motiváció lehet például a műemléke és örökséghelyszínek felkeresése, a fesztiválokra való részvétel, a kiállítás-, múzeum-, színház-, vagy koncertlátogatás, a tanulmányút, vagy zárandoklat, de turisztikailag hasznosítható kulturális értékek közé sorolhatjuk a gasztronómiai örökséget, az irodalmat, a filmforgatási helyszíneket, az építészetet, vagy a néphagyományokat is”.

2.1 A régió-és településmarketing

A turizmusfejlesztés stratégiája a desztináció és attrakció (turisztikai termék) fejlesztésre, valamint ezek keretében a régió-és településmarketingre együttesen épít, ugyanis a jó térség-és településmarketingnek, mint nagy piacorientált szolgáltatási keretnek a turisztikai szolgáltatások közösségi értékesítését (ha nem is konkrét vállalkozások szintjén – az már a vállalkozó feladata) is elő kell tudnia segíteni.

Az RTM kialakításával és amennyiben rendelkezésre állnak a szükséges anyagi források, akkor a meglévő értékekre építve, azokat új ötletekkel párosítva, lehetővé válhat a turizmus közösségi jellegű fellendítése, és a desztináció egységes, pozitív benyomásokat ébresztő arculatának megteremtése⁶¹.

A Corporate Identity fogalma egy szervezet azonosságát, arculatát jelenti. A CI analógiájára megalkothatjuk egy városra a **City Identity, egy régióra a Region Identity fogalmát**.

A City Identity a City Design, City Behaviour és City Communication összehatásából alakul ki. A design elem elsősorban a vizuális jegyeket foglalja magában, ideértve többek között a címet és a különböző logókat, valamint egyedi építészeti alkotásokat is. A behaviour elem meghatározó része az, hogy a lakosság miként viselkedik, milyen vendégszeretetet tanúsít például a látogatók irányába. A communication elem pedig a kommunikációs eszközök alkalmazását takarja információközlés, befolyásolás és meggyőzés céljából.

Az imázs fogalma rendkívül széles vetülettel bír, így tehát országok, régiók és települések tekintetében egyaránt értelmezhető. Egy régió vagy település imázsát a környezeti és emberi tényezők egyaránt befolyásolják.

A turizmus jelentős hatással bír a fogadó terület megítélésére, meghatározó, hogy valaki milyen benyomással távozik az adott helyről, és mit ad tovább. A már kialakult sztereotípiák akarva akaratlanul is szerepet játszhatnak a választásban, és Tokaj-hegyaljának rengeteg erőt kell abba fektetnie, hogy a már esetlegesen kialakult negatív képet módosítani tudja.

Ideális esetben egy terület, település tudatosan szervezett és összetett marketing tevékenységet, ezen belül kommunikációs kampányokat folytat az érdeklődés felkeltésének céljából. Az eredmény és hatékonyság pedig számos területen lemérhető, idesorolva a befektetői döntéseket, látogatói elégedettséget, valamint maguknak a lakosoknak a szemléletváltozását és érzéseit városuk, településük iránt.

A nemzetközi kulturális látogatói felmérések a következőket igazolták:

- Az összes látogató számát tekintve a kulturális turizmus iránt érdeklődő turisták aránya növekszik,
- A domináns korosztály a “kulturális turisták” esetében 20-29 év,

⁶¹ Gyurácz A.: Turizmusmarketing és arculaterősítés Szombathelyen a Savaria-múlta építkezve BGF-KKF

- Közülük azok aránya, akik felsőoktatásban képzettek és vezető beosztásban vannak, folyamatosan nő,
- A múzeumok és örökségközpontok tudhatják magukénak a látogatók legnagyobb növekedését,
- A kulturális turizmus iránt érdeklődő turisták a többi csoportnál nagyobb napi költséssel rendelkezhetnek,
- Valamivel több, mint 40%-uk elégedett a látogatásával,
- A kritikus sikertényezők a desztinációk esetében a következők:
 - aktivitás és légkör teremtése
 - attraktív imázs létrehozása
 - termékelemek összekapcsolása
 - hosszútávon gondolkodás⁶².

Az utóbbi évtizedekben jelentős hangsúly-áthelyeződés volt tapasztalható a gazdaság egyes szektorainak tekintetében. Napjainkban a mezőgazdaság és az ipar halványulása, és ezzel párhuzamosan a szolgáltató szektor rendkívüli mértékű térhódítása figyelhető meg. E népes táborba tartozik a turizmus is, mely meghatározó részesedést vív ki magának, fontos gazdasági hozadékot ígérve az adott területnek és lakosságának.

A marketing szemszögéből vizsgálva mindezt, megállapíthatjuk, hogy egyre inkább kiemelt jelentőséget kap a **turizmusmarketing** ágazata a bővebb halmazként értelmezett szolgáltatásmarketingen belül.

A marketingben gyakran alkalmazott **4 P** (Product, Price, Place, Promotion) a szolgáltatásokat vizsgálva elégtelennek bizonyul, hiszen legalább plusz egy tényező belép a humán erőforrás, azaz a szolgáltatást nyújtó emberek (People) képviselőjébe.

Cowell szemlélete azonban azt mutatja, hogy nem elégedett meg az 5 P alapú módszerrel sem, hanem 6. és 7. P-ként alkalmazta kutatásaiban a fizikai megjelenítést (Physical evidence) és magát a folyamatot (Process). Előbbi főképp a színek, hangok, design és berendezés szerepére összpontosít, utóbbi pedig a vevők szolgáltatásnyújtásba történő bekapcsolódását jelenti.

Morrison azonban ennél is továbblépett, amikor megteremtette a 8 P elméletét. Ez magában foglalja az 5 P mellett a szolgáltatások csomaggá szervezését (Packaging), az együttműködést (Partnership), valamint a mix koordinálását (Programming). Ennek a felosztásnak nagy jelentősége van a nagyszabású rendezvények tervezésének és szervezésének során, ahol előszeretettel alkalmazzák.

Mivel a 4P-n alapuló marketing-mix nem minden esetben alkalmazható tökéletesen, a régió- és településmarketing területén egy másfajta elméletet dolgoztunk ki⁶³. Eszerint a 4P helyett a 2K alkalmazása célszerűbb, ami a kínálati és a kommunikációs mixet takarja:

Kínálati mix: az adottságokra és kompetenciákra épít elsősorban, a különböző marketingeszközök segítségével alakítható ki a kínálat, az pedig eltérő, hogy az árnak milyen szerep jut.

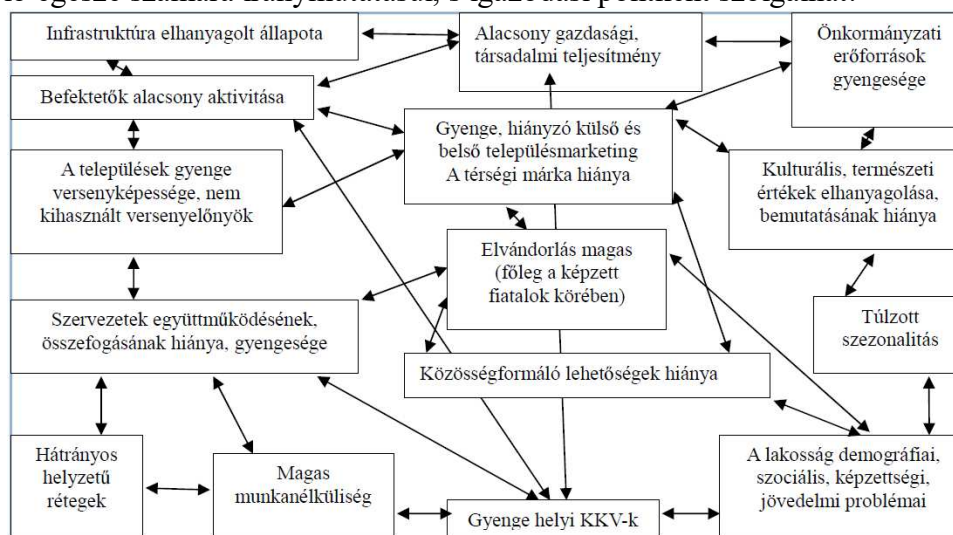
⁶² Forrás: <http://www.cultural-tourism.net/> ECTN (European Cultural Tourism Network)

⁶³ Piskóti I.- Dankó L.- Schupler H.: Régió- és településmarketing (23.o.)

Kommunikációs mix: marketingkommunikációs eszközök alkalmazásával valósul meg az értékesítési folyamat. Ebben az esetben a disztribúciós elem nem értelmezhető, hiszen „helyben maradunk”.

A turizmusmarketinget a városfejlesztési koncepcióban foglaltakhoz célszerű illeszteni, hisz a szinergia csak az együttműködés révén érhető el.

A jelenlegi helyzet rögzítéséhez érdemes áttekinteni azt a problématerképet, mely a desztináció egésze számára iránymutatásul, s igazodási pontként szolgálhat:

3. ábra: A Tokaj-Zemplén/Sárospataki desztináció problémáinak összessége

2.2 Tokaj-Zemplén/Sárospataki desztináció turisztikai koncepció vázlata

2.2.1 A desztináció turisztikai fejlesztésének hosszú távú célja:

- a „Tokaj-hegyalja Történelmi Borvidék Kulturtáj” világörökséget és
- a Tokaj-Zemplén, illetve szűkebben a Sárospataki desztináció további kulturális örökségeit, természeti értékeit fókuszba állító,
- határozott, egyedi arculattal és kínálattal rendelkező,
- országosan meghatározó súlyú,
- nemzetközileg is megjelenített, versenyképes,
- a fenntartható fejlesztés elvét valló,
- turisztikai kínálati csomagok (termékek) kialakítására és hatékony értékesítésére képes térségi desztinációvá, márkává formálása,

mely célok mentén megvalósuló turisztikai fejlesztések eredménye komplex hatású, kiterjed a borvidéki települések mellett az egész Tokaj-Zemplén, benne a Sárospataki turisztikai desztináció általános társadalmi-gazdasági fejlődésére.

2.2.2 A turisztikai fejlesztés céljainak, módszereinek alapelvei:

- Tudatosság.
- Gazdasági hatékonyság.
- Vállalkozások támogatása.
- Egyedi, „nagyhatású” differenciált kínálat kialakítása.
- Belföldi turizmus erősítése.

- Marketing szemlélet és gyakorlat erősítése.
- Humán erőforrás fejlesztés prioritása.

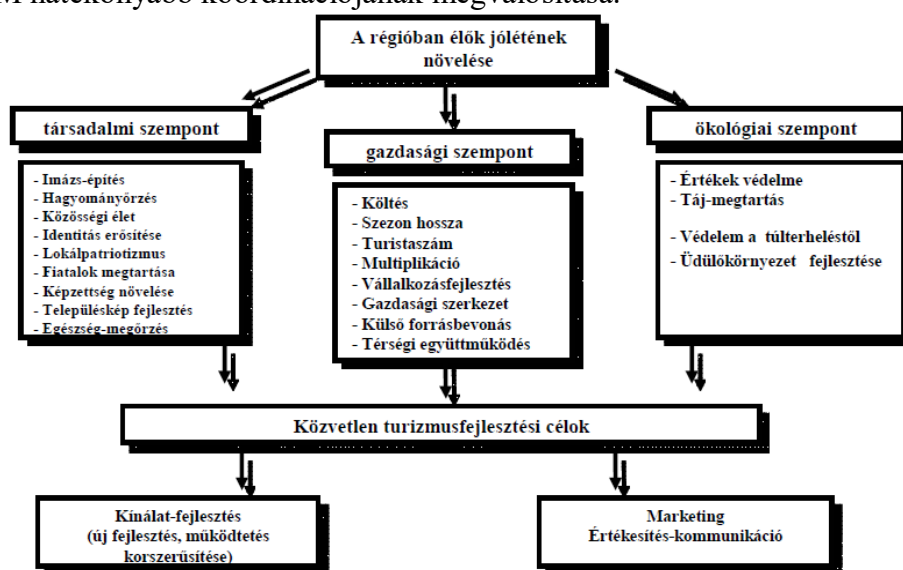
2.2.3 Sárospataki desztináció turisztikai fejlesztésének általános célrendszere

Közép- és hosszú távú célok:

- A turizmus gazdasági súlyának növelése a desztináció erre alkalmas településein.
- Adottságainkra épülő, kínálatorientált fejlesztés, versenyképes, hatékony (elsősorban kulturális, bor-gasztronómiai, aktív) turisztikai termékek kialakítása.
- Hatékony közösségi és vállalkozói turizmusmarketing rendszerének a felépítése.
- Minőségbiztosítási rendszer kialakításának megkezdése.

Rövid távú célok:

- Tokaj-Zemplén/Sárospatak egységes turizmusfejlesztési szakanyagainak összeállítása, megvitatása az érdeklődő TDM tagokkal, majd elfogadásuk, közzétételük (pl.: Zemplén Régió Fejlesztése sorozat jelen kiadványa).
- A desztináció turisztikai attrakcióinak, programjainak megjelenítése egy kiegyensúlyozott elnevezésű és tartalmú honlapon (www.gotokaj.hu, www.sarospatak.hu).
- A helyi TDM egyesületek tagjai szolgáltatási kínálata elérhetőségére felület biztosítása a térségi honlapon.
- A tagság szolgáltatási kínálatának piacra vitelében való közreműködés rendezvényeken, kiállításokon, konferenciákon való részvétel által.
- Turisztikai szakmai támogatás, oktatás az anyagi lehetőségeink függvényében.
- Hálózatépítési és termékfejlesztési pályázatokon való részvétel a tagság aktivitásának függvényében.
- Szakmai érdekképviselői tevékenység az önkormányzati és állami turizmusirányítási szektor irányában.
- Tokaj-Zemplén/Sárospataki desztináció turizmusában érintett és érdekelt szereplők tudatos együttműködésének kiszélesítése, erősítése, tagsági kör bővítése,
- A kulturális turizmus Zemplén térségi szintű kiemelt kezelése, ebben a Sárospataki TDM hatékonyabb koordinációjának megvalósítása.

4. ábra: Turizmus és régiófejlesztés összefüggései

2.3 A desztináció kulturális turisztikai és marketing koncepciója

A turizmus- vendéglátás szektor sikeressége – más gazdasági ágakhoz viszonyítva – erőteljesen függ, de legalábbis szoros kapcsolatban áll a világörökségi terület, s a teljes desztináció befelé és kifelé sugárzott imázsától, üzeneteitől, a lakosság anyagi-és lelkiállapotától, viselkedésétől, jövőbe vetett hitétől. Ezért is ajánljuk, hogy a kulturális-és örökségturizmus marketing törekvéseinket a teljes desztináció és az egyes települések marketingje keretei között helyezzük el és fejlesszük. Természetesen ennek ismeretében egy-egy vállalkozás kialakíthatja, s célszerű is kialakítania - saját üzleti-és marketingtervét is, hisz a desztinációra is az „együttműködve versenyezni” szituációja igaz.

A Sárospataki desztináció és az egyes települések különböző jellemzők, karakterek összessége, amelyek egyedi módon demonstrálják, közvetítik a térség értékeit. A különböző régiók versenyképességének összehasonlításában, megítélésében – a „komplex termék” alakító folyamatok formálásában – jelentős hangsúlyt kapnak azok az alkotóelemek, amelyek tradicionálisak, egyfajta sajátos, csak arra a desztinációra jellemző szellemiséget, értékrendet tükröznek.

Érték e tekintetben csak az lehet, amit a desztinációban élők annak minősítenek és elfogadnak. Hofstade⁶⁴ szerint „az érték egy világos irányultság, amely bizonyos magatartásformákat jobban preferál másoknál”. Tokaj-Zemplén imázsának kialakítása nagyban függ az itt elhelyezkedő településektől, azok jellemvonásaitól, tevékenységétől.

A Sárospataki desztináció helyi TDM egyesületének turizmusmarketing tevékenysége három céllal dolgozik:

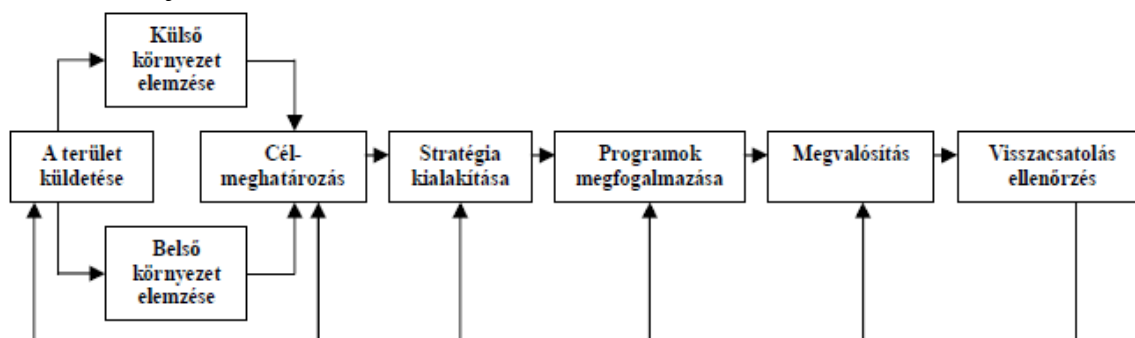
- **Belső céllal:** az egyesületi tagok: vállalkozások, önkormányzatok, intézmények és civilek közötti hatékony párbeszéd, információáramlás megvalósítása. A hatékonyság elérésének első számú feltétele az, hogy az egyesületek vezetősége és munkaszervezetei azonosítani tudják magukat a tagsággal és a tagság is azonosulni tudjon a menedzsmenttel. Ez az egyesületi menedzsmentek belső PR- kommunikációs feladata.
- **Külső céllal:** a helyi és a Tokaj-Zemplén desztináció imázsának formálását az önkormányzatokon kívül nagyban az itt élő polgárok, a gazdasági élet szereplői, a látogatók, a média és egyéb, az önkormányzattól független szervezetek és intézmények alakítják, jelentősen befolyásolják. E tevékenységek összehangolása, egyeztetése szükséges a település- és turizmusmarketing keretében a kívánt arculat kialakításához.
- **Hálózati céllal:** szoros együttműködés kialakítása célszerű a desztináción belüli és távolabbi környezetében (Tokaj-hegyalja, Abaúji-hegyalja, Bodroghely, Taktaköz-Harangod, Zempléni-hegység kistájak) elhelyezkedő településekkel, látogatókkal. Ezáltal a turizmusmarketing fontos helyet foglal el a régiómarketing alakításában. Ebbe a munkában a helyi TDM egyesületei a Zemplén térségi TDM együttműködésen keresztül kapcsolódhatnak be.

A régió-és a turisztikai marketing koncepció tervezésének folyamata a 4. ábra szerinti lépések sorozatával írható le.

Küldetés: az örökségturizmus marketingjének sajátos piacorientált eszközeivel a borvidék kulturális, szellemi örökségeire és természeti értékeire alapozott turizmus fenntartható

⁶⁴ HOFSTEDE, G.: Culture's Consequences. International Differences in Work-Related Values., Sage Publications, Beverly Hills, 1980.

fejlődéséhez-fejlesztéséhez és piacra viteléhez, ezen keresztül az élhető környezeti feltételeket, életminőséget nyújtó kisvárosi-falusias lakó-, és üdülőkörnyezet kialakításához, fenntartásához járul hozzá.

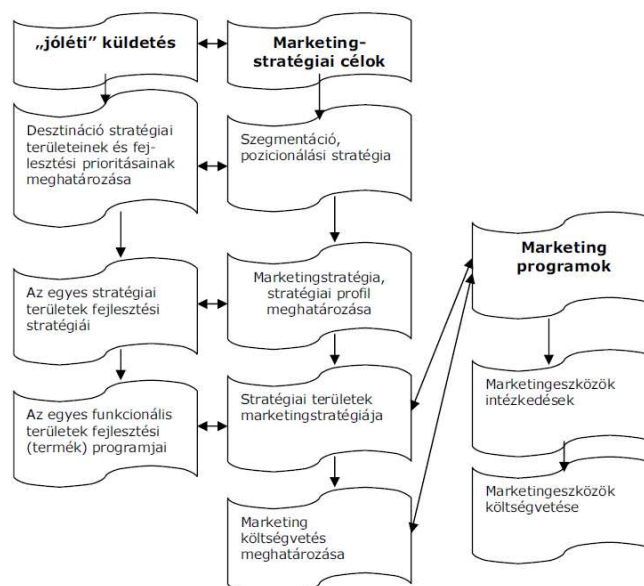

5. ábra: A régió-és településmarketing tervezés folyamata⁶⁵

A **környezetelemzést** a koncepció 1 részében elvégeztük, amikor a nemzeti turizmusfejlesztési stratégiák gondolatmenetét követve elhelyeztük a desztinációt a magyar desztinációs és szabályozási miliőben. A belső környezetelemzést más szakanyagok tartalmazzák, utalásul itt csupán a 2. fejezet települési értéktárára, vonzerőleltárára hivatkozunk.

A **célképzést** a jelenlegi NTS 2030 alapján értelmezzük és a Tokaj kiemelt turisztikai fejlesztési térségre vonatkozó MTÜ nyilatkozatokból kiindulva vezettük le, hisz a Sárospataki desztináció turisztikai szempontból is meghatározó fejlesztési lehetőségeit és elképzeléseit, irányait egyrészt követnie kell a kulturális turisztikai koncepciónak, másrészt pedig a desztináció települései, vállalkozásai, civil szervezetei, és a turisztikai egyesületek tagsága ezeknek, illetve a formálódó új kereteknek megfelelően tervezhetik jövőjüket.

2.3.1 A kulturális turizmus és marketingje a régió-és településfejlesztés keretében helyezhető el, annak célrendszerét követi, s a turizmuson kívül több pontján segíti a célok megvalósítását:

6. ábra: A turizmusfejlesztési-és a marketingstratégia, valamint az operatív marketingterv kapcsolata

⁶⁵ Kotler, P. – Keller, K. L.: Marketing-menedzsment, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. 985. o.

Hosszú távú kulturális turisztikai célok:

- A Tokaj-Zemplén kiemelt turisztikai desztinációvá nyilvánítás révén egyfajta rurális szellemi-kulturális modellszerepre törekvés együttműködésben a meghatározó örökségattrakciók kezelőivel (Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósága, Északerdő, MNM Rákóczi Múzeuma, Hermann Ottó Múzeum, Szent Erzsébet Ház, Sárospataki Református Kollégium, stb.)
- A kulturális turizmusban, kulturális nagyattrakcióknál egyedi, a desztinációra jellemző „termékek” fejlesztése, ezek infrastrukturális és szolgáltatási feltételeinek további javítása, a vállalkozásokat bevételhez juttató tömegturizmus volumenének fenntartása, növelése a szezon megnyújtásával,
- Tokaj-Zemplén külföldiekben és magyarokban kialakult hagyományos értékeinek, imázsának közvetítése, ehhez újfajta marketingkommunikációs csatornák (pl.: kisfilmek, reklámfilmek, egységes webes megjelenés, disztribúció) alkalmazása,
- A tömegturizmus integrálása a kulturális turizmussal, azaz a belföldi és szlovák, lengyel nagyszámú Sárospatak-Végardói fürdővendég, Tengerszemhez, Zempléni hegyekbe kiránduló nyáresti mozgásának ösztönzésére a kulturális, bor-gasztrónómiai turizmus fejlesztése művészeti programokkal, rugalmas vendéglátói nyitva tartással,
- A rekreációt, pihenést, feltöltődést igénylő célcsoport igényeinek színvonalasabb kielégítésére a kapcsolódó területek (Zempléni-hegység, Bodrog-mente és más természeti értékek) védelme, karbantartása, fejlesztése.

Rövid távú célok:

- A világörökségi törvény által kijelölt gazdaság-és turizmusfejlesztési feladatok és lehetőségek térségmarketing szempontokat is tartalmazó proaktív megfogalmazása.
- Tokaj-Zemplén desztináció lakossága hangulatának, közérzetének, közösségi aktivitásának javítása, a hit megerősítése abban, hogy élhető a desztináció, Zemplén, s hogy ne az elvándorlás lehetőségeit keressék,
- Helyi TDM-ek működtetése után a térségi TDM újbóli létrehozása (ha ebben partnerségre találunk az MTÜ-nél) a desztináció, s egész Zemplén térség kulturális-és örökségturisztikai szerepének erősítése, koordinációja és együttműködése erősítésére,
- Tourinform iroda, esetlegesen alirodák hatékonyabb, összehangolt működtetése, elektronikus kommunikáció fejlesztése,
- Éves desztináció szintű eseménynaptár előző év végén, idejekorán való összeállítása, egyeztetése során a lakosságot tömegesen vonzó programok kreálása, mert szükség van közösségi élményekre, s az ide látogatók egy része is a népesebb alkalmakat kedveli,
- Színvonalas és részletes Sárospataki desztinációs értéktár kialakítása, megjelenítése útikönyvként, cd-romként, webes elektronikus felületeken.
- Helyi és regionális rádiók, televíziók műsorkészítésébe való bekapcsolódás desztinációs hírekkel, eseményekkel, szolgáltató vállalkozások bemutatása,
- Nemzetközi és országos média felé a desztinációról imázsépítő hírek közvetítése.

2.3.2 Szegmentáció

Tokaj-Zemplén/Sárospatak kulturális turisztikai és marketing koncepciója esetében hét nagy célcsoport különíthető el, amelyek természetesen további alcsoportokra bonthatóak:

- Helyi/térségi gazdasági élet szereplői: a már itt működő vállalatok további fejlődésének elősegítése, a kisvállalkozások beindulásának támogatása,

- A helyi/térségi vállalkozások mellett a külső befektetők, vállalkozások új befektetésekre, munkahelyek létesítésére csábítása,
- a külső befektetők, vállalkozások új turizmus-vendéglátási szolgáltatásokat bővítő befektetésekre, munkahelyek létesítésére csábítása,
- turisták: az ide látogató turisták elégedettségének biztosítása és új turisták vonzása,
- lakosság: a helyi/világörökségi területi népesség elégedettségének a fokozása és a 27 település szempontjából hasznot hozó lakossági csoportok (haza-és betelepülők) vonzása,
- Az iskolaváros, az egyes települések hajdani diákjai, lakói, akik ugyan elköltöztek a desztinációból, ám a szülőföld szeretete tovább él bennük, figyelemmel kísérik a városuk és a térség történeteit, s lehetőségeikhez mérten segítik fejlődésüket tanácsaikkal, lobbi tevékenységekkel,
- A desztinációs és települési öntevékeny civil szféra (alapítványok, egyesületek), akik tudásukkal, önkéntes szakmai, szervező és tudatformáló tevékenységükkel társadalmi marketing célokat tűznek ki és valósítanak meg.

A kulturális turizmus marketingjében ezeket a célcsoportokat figyelembe kell venni, vagy azért mert aktív szereplői a turizmusnak, vagy pedig azért, hogy pozitív hozzáállást alakítsunk ki bennük a térségi és helyi turizmus szakma és az ide látogatók irányában.

A célszegmensek 7 fő csoportja mellett, azonban nem feledkezhetünk meg a további szereplőkről sem, akiknek véleménye, hangja, sokszor erősebben érvényesül, mint ahogyan azt a súlyához mérten várnánk. Éppen ezért érdemes minden mikroszegmenst településenként értelmezni és azonosítani, s feléjük célzott kommunikációt folytatni.

A Magyar Turizmus Zrt egy korábbi reprezentatív kutatása⁶⁶ szerint a magyar lakosság általános és személyes attitűdjei egyaránt pozitívak a magyar kulturális turizmus kínálatával kapcsolatban. A megkérdezettek elismerik annak változatosságát, magas színvonalát, vonzerejét. A személyes attitűdök ugyanakkor kissé kevésbé kedvezők, amiben részben a személyes érdeklődés és hiánya, részben a hiányos ismeretek mutatkoznak meg.

A kulturális turizmus iránti belföldi kereslet tehát jelentős és szilárd, amire sikeresen lehet építeni. Ezekben a célcsoportokban az utazási gyakoriság és a tartózkodási idő növelése jelenti a legnagyobb feladatot. Azon utazások során, amelyek fő célja kulturális volt, elsősorban az épített örökségeket keresték fel, abban az esetben pedig, amikor a kultúra más programokat egészített ki, a fürdőlátogatás, a panoráma és a gasztronómia élvezete volt a leggyakoribb kulturális tevékenység, vagyis az élményszerzés volt a fő motiváció.

A szegmentálást településen belül az egyes turisztikai termékcsoporthoz, attrakciók esetében is érdemes külön-külön elvégezni, hisz példaként említve: a Sárospatak-Végardó Fürdő lengyel és szlovák, vagy a Tolcsvai Borfesztivál vendégei nem azonosak a Zempléni Fesztivál, vagy a Máté-napi borünnep alapjain kialakítandó színvonalas szeptemberi Tokaj-hegyaljai borfesztivál, vásár és kongresszus vendégeivel.

A régió-és turizmusmarketing kiemelt célcsoportként kezeli a helyi lakosságot, hogy minél jobban megismerjék a városok, települések és a desztináció értékeit, szabadidős kínálatát, ezzel növelve az identitástudatot. Emellett a lakosság a legfőbb közvetítő közeg, amelyen keresztül, amely segítségével és vezetésével a turista megismeri a desztinációt, az egyes településeket.

⁶⁶ <http://itthon.hu/szakmai-oldalak/turisztikai-termek/turisztikai-termek>

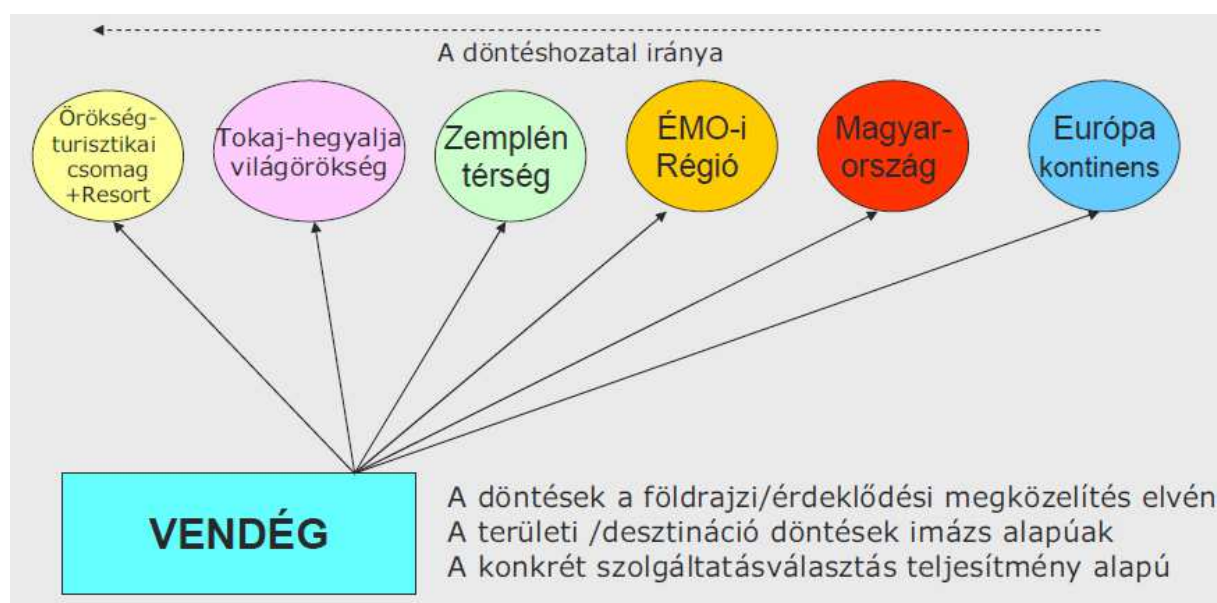
A lakossági célcsoporton belül kiemelt szerepet kaphat a diákság, így az iskolai oktatás-nevelés kezdetétől részesül már olyan képzésben, mellyel a települések és desztináció sajátos kulturális örökségét megismerik.

A visszacsatolásnak természetesen, mint minden marketingkommunikációs tevékenység esetében itt is nagy szerep jut, annak érdekében, hogy lemérhessük az elégedettséget. A szubjektív kép kialakulásával óvatossá kell lenni, hiszen rendkívül változékony kategóriáról van szó. Jó esetben a szubjektív kép nem áll messze az objektív valóságtól.

A belső és a külső irányultság összhangja is fontos tényezőként szerepel a város- és turizmusmarketingben. A sikernek belülről kell fakadnia, a lakosság megfelelő életérzése, pozitív jövőképe, és sokrétű igényeinek kielégítése alapvető feltétele annak, hogy desztinációnk és maga Sárospatak kifelé is egységes arculatot, pozitív képet sugározzon, meghatározva ezzel imázsát.

2.3.3 Pozicionálás

A látogató a Tokaj-Zemplén, s azon belül a Sárospataki desztinációt egy többlépcsős szelekció során „találja” meg, s hoz döntést az utazásáról, a befektetési helyszínéről. Ebben az eljárásban a desztináció imázsa és más desztinációkhoz, befektetési helyszínekhez mért pozíciója – a személyes, baráti ajánlásokon, kapcsolatok mellett – a meghatározó.

7. ábra: Tokaj-Zemplén/Sárospataki desztináció választás földrajzi és imázs alapon

A pozicionálással a célcsoportok (szegmensek) igényeinek kívánunk megfelelni, s magunkat a versenytárstól megkülönböztetni, ugyanis nem elég jónak lenni, másnak kell lenni.

A megkülönböztetésre Tokaj-Zemplén – a versenytárs világörökségekhez képest - alkalmassá teszik világhírű helyi terméke (tokaji aszú és borok), természeti adottságai, kulturális öröksége és épített környezete, valamint kulturális programjai.

A pozicionálást plasztikussá tehetjük az olyan egyszerűen megjegyezhető mondatokkal, mint
pl: Tokaj, több mint bor”, (NTS 2030 60.o.), vagy
egyesületünk desztinációs szlogenje: „A szabadság ősi földje”

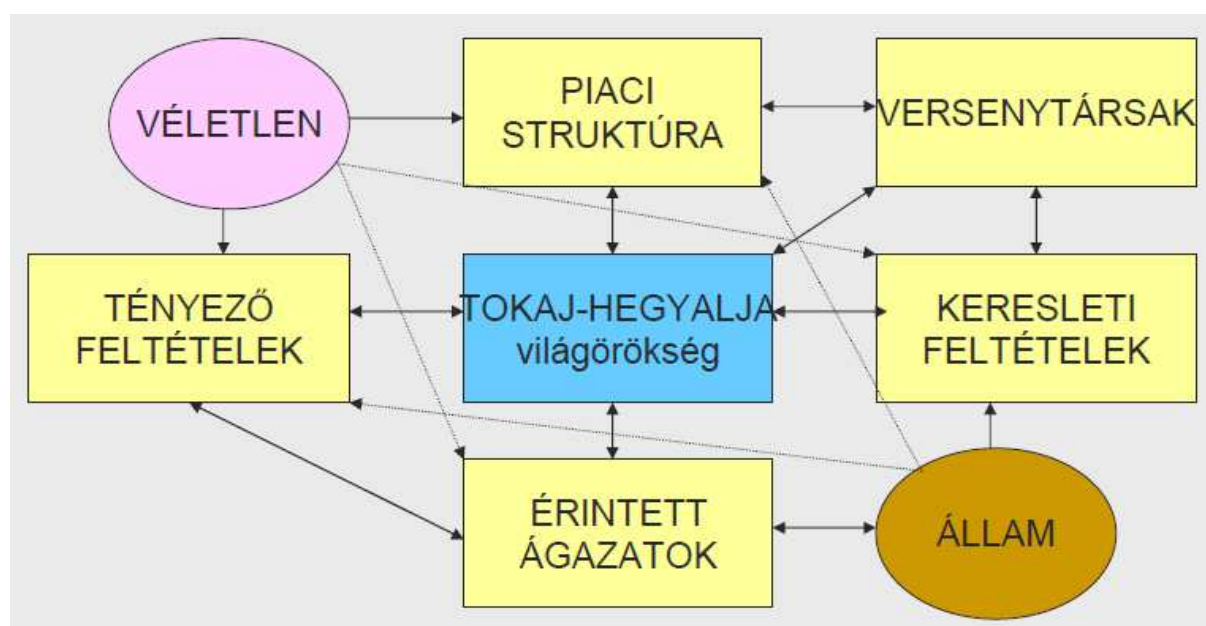
„Ahol a borok királya terem”
 „A borok királyának szülőföldje” vagy
 „A föld, ahol a borok királya terem” vagy
 „A hely, ahol a királyok borát őrzik”, stb.

2.3.4 Marketing stratégiai profil

Tokaj-Zemplén/Sárospatak kulturális turizmusa fejlődési képességét alapvetően befolyásoló elem a földrajzi fekvés – hol helyezkedik el, kapcsolódik-e a fejlődés dinamikus tengelyeihez – a másik, pedig a helyi társadalom minősége – amely kifejeződik nemcsak az iskolázottságban, de az alkalmazkodni kész és kifinomult munkára képes kultúrában, emellett a regionális identitásban.

A kultúra és a települési, térségi örökség elemei – legyen akár természeti, épített vagy szellemi – jelenleg lehet, hogy költségvetési teherként jelennek meg, de emellett elsőrendű közösségteremtő és turizmusfejlesztő elemek is.

Ennek felismerése ma még nem eléggé elterjedt, bár egyre több társadalom kutatja, és használja fel a kultúrában, örökségben rejlő lehetőségeket. Megőrzésre és átadásra érdemes örökség minden közösség birtokában van, csak fel kell ismerni, és meg kell találni a hasznosítás módját.

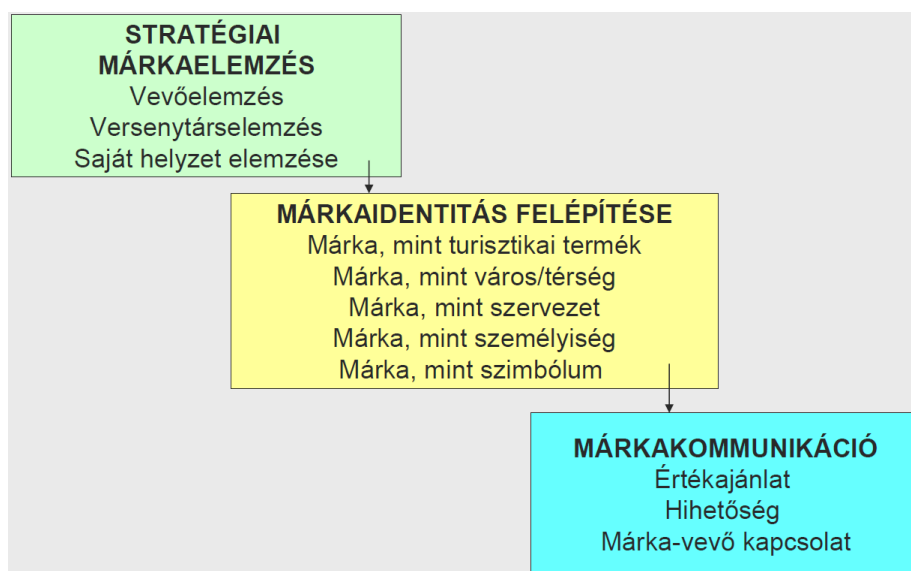

8. ábra: Tokaj-Zemplén/Sárospatak lehetséges versenyelőny forrásai
Forrás: Piskóti: Desztinációmenedzsment lépésről –lépésre ppt. alapján

2.3.5 Stratégiai területek marketingje

Márkaépítés

A régió és település-és az azon belül értelmezett kulturális turizmusmarketing központi eleme a település, a desztináció, mint márka. A márka jelentősége települések, desztinációk esetében az NTS 2030 kidolgozásáig kissé elhanyagolt volt, ezért az eddigi próbálkozások többnyire esetlegesek voltak.

9. ábra: Tokaj-Zemplén/Sárospatak térségi márkaépítés lépései

Forrás: Piskóti: Desztinációmenedzsment lépésről –lépésre ppt. alapján

A márkaépítésben az ún. *paritásos elemek* olyan asszociációk, amelyek a márka szempontjából nem feltétlenül egyediek és más márkához is kapcsolódhatnak. Ezek az asszociációk lehetnek kategória- és versenyképességi asszociációk.

- A kategória asszociációk azok, amelyeket a fogyasztók a hiteles ajánlathoz alapvetőnek tartanak, vagyis a márkaválasztás szükséges, de nem elégséges feltételei.
- A versenyképességi asszociációk célja, hogy a versenytársak differenciáló elemeinek hatását kioltsa.

A *differenciáló elemek* olyan tulajdonságok vagy előnyök, amelyeket a fogyasztók határozottan kapcsolnak össze a márkával, pozitívan értékelnek és úgy vélik, a rivális márkák nem tudják ugyanezt nyújtani. A differenciáló elemeket alkotó erős, kedvező és egyedi márkaasszociációk bármely tulajdonságra, vagy előnyre támaszkodhatnak.

A paritásos elemek esetében elegendő, ha a fogyasztó megfelelőnek ítéli a márkát, beleesik az elfogadási tartományába, differenciáló elemek esetében azonban a márkának egyértelműen jobbnak kell lennie.

2.3.6 Marketing program lehetséges további elemei

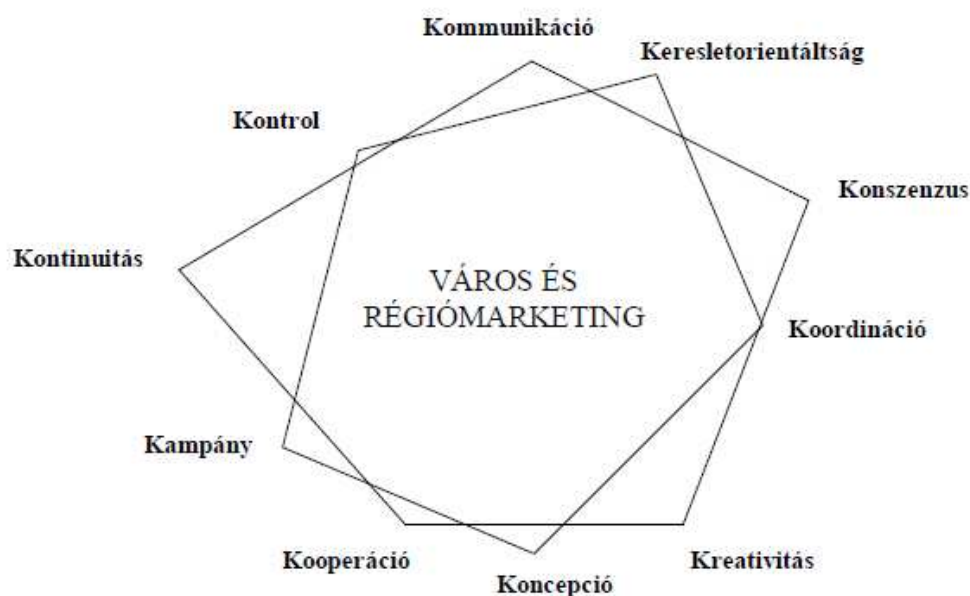
A kulturális turizmus marketing programja minden fő prioritáshoz, stratégiai programhoz kapcsolódik kisebb-nagyobb mértékben, ahogyan ezt a korábbiakban azonosított 7 fő célcsoport is jelzi. Ezen stratégiai területeken belül a legerősebb régió-és turizmusmarketing kötődés a Zemplén, illetve a Tokaj-hegylája történelmi borvidék kultúrtáj” meghatározás kapcsán érhető tetten, melynek keretei között a következő főbb feladatok azonosíthatóak:

- Tokaj-Zemplén/Sárospataki desztináció egyes települései megítélésének, imázsának javítása (külső, belső)
- Turizmusból származó jövedelmek és a turizmus révén teremtett munkahelyek növelése
- Hazai és nemzetközi szinten is versenyképes, egyedi kulturális turisztikai termékek létrehozása (kulturális és természeti örökségre, hagyományokra építkezve)
- Vendégéjszakák számának növelése
- kereskedelmi szállás-, és vendéglátó helyek színvonalának növelése
- Turisztikai együttműködések további javítása a Tokaj-Zemplén térségben

- Közös arculat, márka és összehangolt világörökségi marketing tevékenység kialakítása
- A programok összhangjának megteremtése, turisztikai hasznosításuk tudatosítása, erősítése a teljes desztinációban
- Helyi fogyasztás ösztönzése, az itt tartózkodás idejének meghosszabbítása
- A desztináció turizmusában a kulturális tematikán túli jelentős és kapcsolható ágak erősítése, összehangolása (aktív, sport, wellness, konferencia, stb.).

A település-és desztinációmkteting program egyes összetevőinek továbbgondolásához a 10K megközelítést követjük:

- Keresletorientáltság (fogyasztó-orientáltság), amely valamennyi közösségi marketing tevékenység (szolgáltatások, kommunikáció, stb.) meghatározó tényezője;
- Kommunikáció, amely minden kívülre és akciócsoporton belülre irányuló információs cserefolyamat vezérfonalát képezi;
- Konszenzus, amely a térség-és turizmusmarketing stratégiai prioritások és megteendő lépések előfeltételét alkotja (kötelező egyeztetések, önkormányzati döntések);
- Koordináció, amely a marketing- és turizmusprogram megvalósításában érdekelt helyi erők egységesítését jelenti;

10. ábra: A Tokaj-Zemplén desztinációmkteting a 10K marketingspirál koncepciójában⁶⁷
forrás: Szabó- Gergely, 2009. p. 17.

- Kooperáció, amely a Tokaj-Zemplén térségi szinergiák létrejöttében és szabaddá tételében játszik fontos szerepet a térségi tdm együttműködésen keresztül;
- Kreativitás, amely a meggyökeresedett térségi struktúrák széttörését és innovatív fejlesztési lépések meghozatalát foglalja magában;
- Konceptió, amely a fejlesztési célok világos megfogalmazására és egy jól szervezett végrehajtásra terjed ki;
- Kampány, amely az intézkedések hétköznapi nyelvre történő lefordítása szempontjából jelentős;
- Kontinuitás (folyamatosság), amely hosszú távon (2030-ig) követett stratégiát jelent;
- Kontroll (ellenőrzés), melynek értelmében szükséges a megtett lépések eredményességének, a stratégia realizálási helyzetének állandó vizsgálata.

⁶⁷ <http://miau.gau.hu/levelezo/topdf/Telmark2010t.pdf>

2.4 A kulturális turisztikai és marketing stratégia realizálásához szükséges struktúrák

Ahogy a Tokaj-Zemplén desztináció projektjének, a kialakuló márkagondnokságnak, úgy az aktív TDM szervezeteknek is célja, hogy versenysemleges módon vigyék piacra a desztináció kínálatát, ugyanakkor a működési feltételek megteremtését követően a szervezeteknek öfenntartóvá kell válniuk, ezért üzleti célú tevékenységet is végezniük kell.

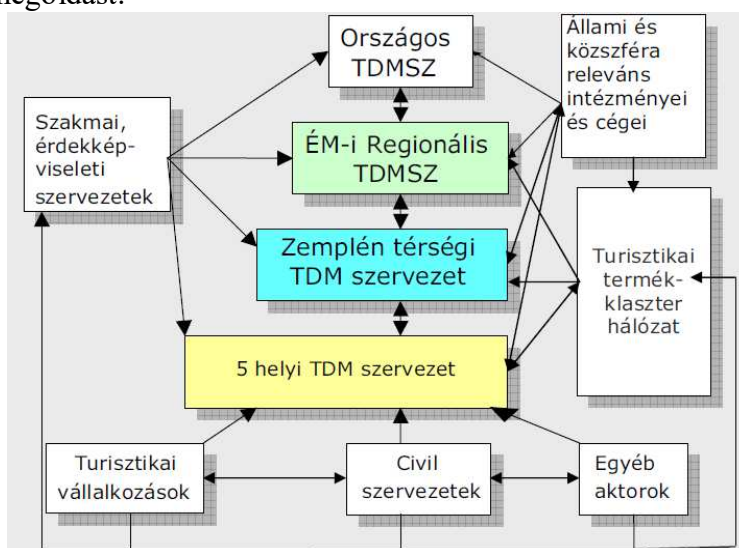
A turisztikai desztinációmenedzsment Tokaj-Zemplén esetében jelenleg három szinten releváns:

- Kisfaludy 2030 Turisztikai Fejlesztő Nonprofit Zrt, mint állami márkagondnokság,
- Azon helyi turisztikai egyesületek, melyek a városuk, desztinációs tagságuk hathatós anyagi és szellemi támogatásával működnek, az egyes desztinációk területén,
- A megszüntetett Tokaj-hegyalja – Zemplén - Abaúj térségi TDM Nonprofit kft-hez hasonló vállalkozás a desztináció turisztikai irányultságú fejlesztésére, piacra vitelére, amennyiben az MTÜ szán szerepet a kiemelt fejlesztési térségben a helyi szereplőknek.

2.4.1 Kulturális örökség fókuszú turizmust megvalósító struktúra

Tokaj-Zemplén térségben a turizmus sokszor túldimenzionált előtérbe állításával, közösségi forrásokból való, gyakorta kellő piaci igényfelmérésekre nem/vitathatóan támaszkodó, presztízsjellegű fejlesztésével, működtetésének finanszírozásával szemben a fejlesztések eredményeiből nem, vagy csak áttételesen részesülő települési önkormányzatok, vállalkozások, intézmények és a lakosság megkérdőjelezi ezek helyességét, fenntarthatóságát.

Értékelésünk szerint a helyi TDM-nek az egyesületi forma, míg a Tokaj-Zemplén térségi TDM szervezet számára a nonprofit kft forma jelenti a kedvezőbb szervezeti, jogi, együttműködési megoldást.

11. ábra: A TDM szervezetek egymásra épülése Zemplénben

Forrás: Piskóti: Desztinációmenedzsment lépésről –lépésre ppt. alapján

1. A helyi TDM turizmusmarketing szolgáltatási struktúrája

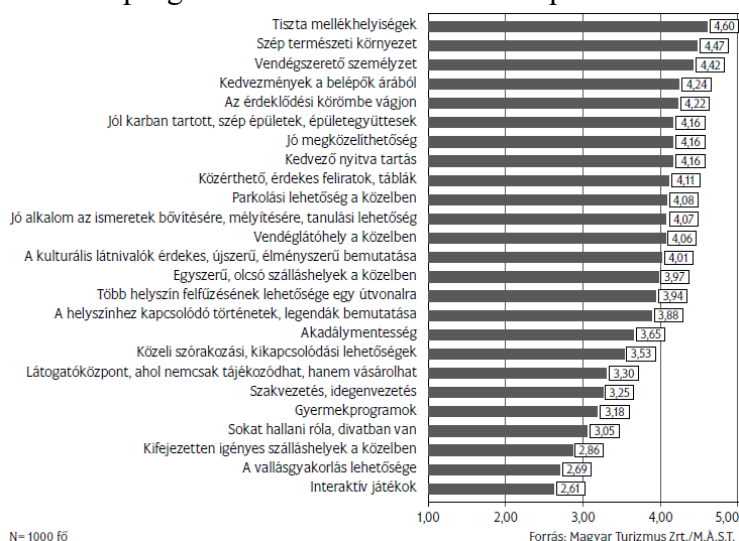
Kínálat – attrakciók:

A desztináció turisztikai kínálatának – ebben a TDM egyesületek közösségi szolgáltatásainak - fejlesztéséhez hasznos adalékul szolgál a Turizmus Bulletin XII. évfolyama 3. számában

megjelent korábbi piackutatási tanulmány, melynek néhány számunkra is releváns megállapítását idézzük:

A kutatás során megvizsgálták, hogy egy-egy kulturális látnivaló vagy program esetében melyek azok a tulajdonságok, tényezők, amelyek vonzóvá teszik. Összesen 25 tulajdonság ötös fontossági skálán való osztályozását kérték a válaszadóktól. Kifejezetten fontos tényezőnek három bizonyult: a tiszta mellékhelyiségek (átlaga 4,60), a szép természeti környezet (4,47) és a vendégszerető személyzet (4,42).

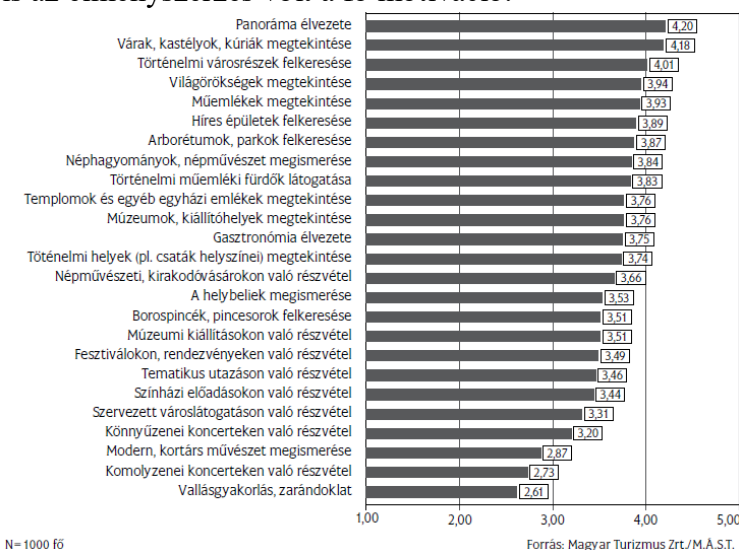
A felmérés során azt is vizsgálták, hogy milyen kulturális jellegű látnivalók és programok érdeklik a megkérdezetteket. Azt tapasztalták, hogy a panoráma, a várak, kastélyok, kúriák és a történelmi városrészek és a világörökségek érdeklik leginkább a megkérdezetteket. A különböző típusú kulturális programokon való részvétel közepes érdeklődéssel találkozott.

12. ábra: Kulturális látnivalók, programok meglátogatása esetén fontos tényezők

Forrás: Turizmus Bulletin XII. évf. 3. sz.pp.2-19.

Azon utazások során, amelyek fő célja kulturális volt, elsősorban az épített örökségeket keresték fel, abban az esetben pedig, amikor a kultúra más programokat egészített ki, a fürdőlátogatás, a panoráma és a gasztronómia élvezete volt a leggyakoribb kulturális tevékenység, vagyis az élményszerzés volt a fő motiváció.

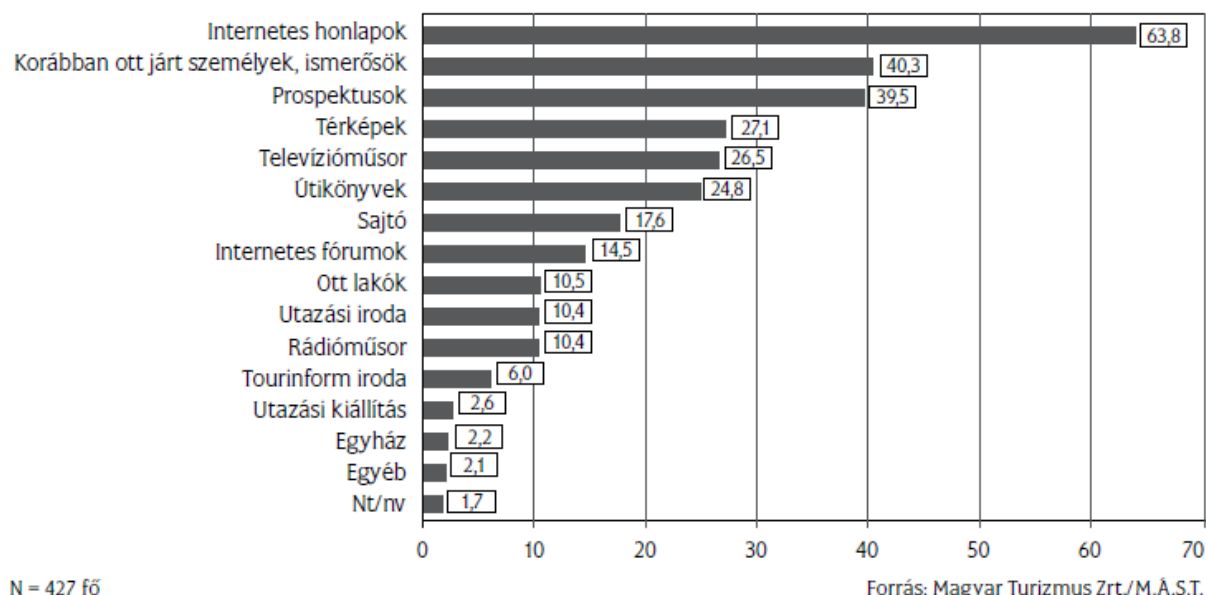

13. ábra: A kulturális látnivalók és programok vonzereje

Forrás: Turizmus Bulletin XII. évf. 3. sz.pp.2-19.

2. A helyi TDM kommunikációja

A kulturális célú turizmusra, utazásra vonatkozó felmérés szerint a kulturális jellegű utazáson részt vevők kétharmada (69,4%) jellemzően tájékozódott utazásai előtt a helyi kulturális kínálatról, látnivalókról, programokról. Az előzetes tájékozódás döntő forrása az internet volt, amelyet az utazók 63,8%-a vett igénybe.

14. ábra: Az utazás előtti tájékozódás információs forrásai (%)

Forrás: Turizmus Bulletin XII. évf. 3. sz.pp.2-19.

Kulturális turizmusunk belföldi keresletét azon célcsoportok érdeklődésének felkeltésével, ismereteinek gyarapításával tudjuk tovább fokozni, akik – bár utaznak belföldön – ezt jellemzően nem kulturális motivációval teszik.

3. FÜGGELÉK: A KULTURÁLIS TURISZTIKAI TERMÉKFEJLESZTÉS KONCEPCIONÁLIS VÁZLATA

A kultúra által motivált utazások többségében a városok épített öröksége, illetve a kulturális események jelentik a turisztikai termék alapját képező legfontosabb vonzerőket. A múlt összetett kulturális öröksége döntően városi terekben – illetve azok alkotóelemeiben – tárgyasul. A turizmus rendszerében a városok kulturális gazdagsága, hasonlóan a tágabb értelemben vett kultúra fogalmához (ETC–WTO 2005), egyszerre jelent vonzerőt és környezetet, háttérrel a turista tevékenységei és élményei számára.

A leggyakrabban szintén városi színtereken megrendezett, egyedi kulturális események vagy kulturális témájú fesztiválok mind közvetlenül, mind közvetetten képesek az adott desztináció vonzerejét növelni: közvetlen hatás a kifejezetten az esemény által motivált látogatók számának növekedése, közvetett pedig a desztináció identitásának (ki)alakítása, markánsan egyedi imázs létrejötte, amely hozzájárulhat az adott helyszín megjelenéséhez vagy pozíciójának javulásához a potenciális turisták mentális térképén.

A kulturális szolgáltatások földrajzi elhelyezkedését napjainkban erőteljes városi koncentráció jellemzi, ami természetesen a kulturális turizmus fejlődésében is tükröződik. A kulturális és örökségértékeket középpontba helyező turizmus leginkább jellemző célterületei az ún.

történelmi városok, amelyek általában jelentős keresletet vonzanak azon alapvető jellemzőiknek köszönhetően, amelyek biztosítják az adott helyszín történelmi jellegét

A hely szelleme olyan dinamikusan változó, természeti vagy épített környezeti helyekről kisugárzó, az észlelő számára csak ott, helyben átélhető transzcendentális teremtő erő, amelynek hordozói, közvetítő elemei a természeti és épített környezet, a kultúrtáj, a helyi társadalom, és többnyire közvetetten az információkat továbbító kommunikációs csatornák. Alapvető objektív elemei...a jelenlegi településkép, a helyi társadalom jelenbeli életmódja, életrendje, szokásai, de lehetnek szubjektív egyéni elemei is⁶⁸.

A kulturális tényezők a gazdasági teljesítményt és fejlődést, ezáltal a város és a desztináció versenyképességét közvetlenül befolyásolják. Telepítési tényezőként, innovációs miliőként jelennek meg. A kultúra és a gazdaság kapcsolatrendszerében a kultúra meghatározó szerepe érvényesül, így a regionális fejlődés történelmileg és kulturálisan is meghatározott.

A Tokaj-Zemplén/Sárospataki desztináció kulturális öröksége, kínálata jelentős tényezőjévé vált a versenyképességnek, erőteljes hatása van a desztináció imázsára. A kulturális örökség olyan kisugárzását képes adni a desztinációnak, mellyel a szereplők azonosulni tudnak. Az azonosulás pozitív eredményeként változik a korábbi sztereotípiákon alapuló imázs, arculat, a térségi identitás indikátora, a Destination Identity.

A Destination Identity keretet, a térségi identitások összegzését jelenti. Tudatosítja ebben az értelemben, hogy az életminőség nemcsak az anyagi jólét függvénye. Az atmoszféra, a település hangulata, a rendezvények, a helytörténeti hagyományok, az értékek tisztelete és ápolása összetartó erőt jelentenek, és térséghez kötődést eredményeznek. A helyi identitástudat erősítése a lokálpatriotizmus, a tradíciók, a hagyományok tiszteletéhez is hozzájárul, támogatja a Zemplén térségi kohéziót.

3.1 A kulturális örökségturizmus jelentősége

„Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarapítottuk az európai kultúrát.”

A termelés és fogyasztás, a kultúra és gazdaság közötti hagyományos határok átjárhatósága folytán a város és a település is áruvá válik. A befektetésekért folytatott versenyben az a város, település kerül ki nyertesnek, amelyik „kulturális tőkével” bír. Éppen ezért a turisztikai piac résztvevőinek is kínálati versenyre kell felkészülniük, ahol a versenyképességet illetően perdöntő lehet a kultúra.

A turisztikai piac minden kínálati elemének lehet, és van is kulturális vetülete, amelyet a potenciális turista egy településen, térségben tartózkodása során igénybe vesz. Ez a kínálat együttesen képezi a település, térség turisztikai vonzerőtényezőinek összességét, amely az idegenforgalmi kereslet alapja és a potenciális turista útra kelésének legfőbb motívuma.

A kulturális örökségturizmus a területfejlesztés eszközévé is válhat, különösen az olyan térségekben, mint a miénk, ahol a gazdaságban bekövetkező változások során a város elveszítette ipari bázisát, vagy az olyan településeken, ahol a mezőgazdaság hanyatlásnak indul, és így a város és a települések egyre erőteljesebben rá vannak kényszerítve a

⁶⁸ Jankó F.: A hely szelleme, a település image és településmarketing, Tér és Társadalom, XVI. évf., 4, 2002.

szolgáltatói szektorok kialakítására, amelyen belül azután a turizmus és az azzal összefüggő szolgáltatások meghatározó szerepet töltenek be.

A turizmus számára a térségi kultúra kiemelten fontos:

- A természeti- társadalmi- gazdasági környezet alapvető eleme a kultúra,
- A kulturális örökség idegenforgalmi vonzerőként, attrakcióként jelenhet meg a turizmusban.

A kulturális környezet a turizmus külső környezetének fontos eleme. A kulturális szint hat az utazási motivációkra, maga a kultúra az egyik kiemelt eleme a turisztikai vonzerőknek. A befektetői döntéseket ún. „szoft” tényezőként befolyásolja a térség természeti szépsége mellett történelmi és a kulturális értékei is. Érzelmi alapon erősíti a térségi identitást, ezzel hatást gyakorol a terület népességmegtartó erejére.

Az örökségturizmus a XX. század végén – a XXI. század elején a dinamikusan fejlődő turisztikai terméktípusok között foglal helyet világszerte, az állandóságot képviselik változó és egységesülő világunkban, így egyre nagyobb vonzerővel bírnak az élet minden területén.

Az örökségturizmus középpontjában az örökség áll, amely olyan múltbéli, az elmúlt időkből származó értéket jelent, amelyet egy generáció megőrzésre érdemesnek tart

A kulturális örökségattrakciók népszerűsége abból fakad, hogy növekszik a társadalmi igény a „közös múlt”, a gyökerek felderítése iránt, másrészt az adott térség, régió egyediségének, sajátosságainak, örökségének kiemelésével előnyre képes szert tenni az erősen kompetitív európai turisztikai termékek piacán. Ezt az igényt felismerve a hazai állami turizmuspolitika is lépéseket tett a népszerűsítésére. A turizmusmarketing középpontjába állította hazánk kulturális és természeti örökségét.

A kulturális örökségünk hasznosításához mindenképpen szükséges a helyi lakosság térségi identitás tudata, annak erősítése. Tisztában kell lennünk saját, egyedi értékeinkkel, hagyományainkkal, örökség értékeinkkel.

Ahhoz, hogy a turizmus valóban képes legyen a gazdasági fejlődés katalizátoraként működni egy területen, szükség van arra, hogy az adott térség rendelkezzen olyan országos vagy nemzetközi jelentőségű vonzerővel, amely versenyképes a turisztikai piacon, és amely alapjául szolgálhat a kifejlesztendő termékeknek.

Swarbrooke szerint turisztikai szempontból nézve csak az az örökség válhat attrakcióvá, amely képes felkelteni a turisták érdeklődését, és egyben fizikailag is elérhető számukra.

A versenyképes attrakció mellett jelentős szerepe van már a fejlődés kezdetén is az infrastrukturális ellátottságnak, a megközelíthetőségnek, a megfelelő közbiztonságnak, illetve a döntéshozók turizmussal kapcsolatos pozitív attitűdjeinek.

Lengyel Márton felhívja a figyelmet arra, hogy a kulturális turizmus esetében csak a magas színvonalú és koncentrált események, vagy rendezvények alakíthatóak turisztikai terméké a kiegészítő szállás, vendéglátóipari és egyéb szolgáltatásokkal együtt.

A kulturális turizmus esetében a termék tehát sok egyedi szolgáltatás összessége, mégis szerencsés, ha a vendég ezt a sokféle termékből álló csomagot egységes egészként tudja értékelni. Növeli a termék vonzerejét, ha mástól, főleg a konkurencia kínálatától jól megkülönböztethető, különleges elemeket is tartalmaz.

A kultúra és a kulturális örökség kiaknázásának lehetőségei és pozitív hatásai a gazdaság és a társadalom szempontjából

A kulturális örökség védelme során megmentett értékek mindennapi életben való hasznosítása a művelődés és az oktatás mellett napjaink legvirágzóbb gazdasági ágazatában, a turizmusban válik leginkább lehetővé.

Stephen Fuller közgazdász szerint az örökség mint erőforrás szintén alapul szolgálhat a helyi gazdaság fejlesztéséhez, mivel egymáshoz kapcsolódó üzleti tevékenységek lehetőségét rejti magában. Az örökség megőrzése és újbóli használatba vétele nemcsak elsődleges ipart teremthet, hanem másodlagos ipari ágazatok fejlődéséhez is hozzájárulhat (ez utóbbiak akár gyorsabb fejlődést is mutathatnak, mint az elsődleges ipar).

Kulturális örökség esetében legkézenfekvőbb fejlesztési lehetőség a turizmus irányában mutatkozik. Ez az iparág, a klasszikus értelemben vett turizmuson túl, ma már magában foglalja a konferenciák és gyűlések szervezését, a kiskereskedelmet, és a szórakoztatóipart is. A turizmus fejlesztése viszont egyéb hagyományos iparágakra és nem utolsósorban a lakásállományra is hatást gyakorol.

A kulturális értékek egyedi és különös arculatot kölcsönöznek a helynek, amely viszont más üzleti beruházások szempontjából vonzóvá teszi a helyi piaci viszonyokat. Ezen összefüggések pozitív agglomerációs hatással járnak, és munkahelyeket teremtenek, illetve a helyi gazdaság bevételeinek növekedését eredményezik.

(A Dunning-Norman-féle felmérés is bebizonyította, hogy a kulturális tényezők pozitívan befolyásolják a befektetői döntéseket: a „puha tényezők” sorrendjében a második helyet foglalják el a város, illetve a régió imázs mögött.)

A turizmus fejlődése érdekében rendszerint fejleszteni kell az infrastruktúrát (közlekedés fejlesztése, energiaellátás javítása, víz- és csatornahálózat bővítése, kommunikációs lehetőségek körének szélesítése és minőségének javítása), a szálláshelykínálatot, a vendéglátást, a kereskedelmet, az attrakciókat, az utazásközvetítő szektort és a kiegészítő szolgáltatásokat, de szükséges lehet a helyi közbiztonság javítása is, ami hozzájárul a helyi lakosság életminőségének javulásához.

A turizmus fejlődése következtében bővül a lakosság számára szintén rendelkezésre álló szolgáltatások kínálata, szélesedik a szabadidős létesítmények, kulturális programok köre, és így gazdagodik a helyi lakosság kulturális élete is, ami ugyancsak javítja a helyi lakosság életminőségét.

A kulturális turizmusra különösen jellemző, hogy föltárja, életre kelti a helyi kulturális értékeket, megőrzi és ápolja a tradíciókat, közönséget szolgáltat a kulturális eseményekhez, és ezzel hozzájárul a világ és az emberiség kultúrájának jobb megismeréséhez.

Emellett a turisztikai kínálat változatosabbá tétele érdekében új kulturális értékek teremtésére is inspirál, s ezzel nem csupán a turisták, hanem a település, a térség lakosságának kulturális – szabadidős választékát is bővíti.

A turizmus és a turisták jelenléte és vásárlási szándéka hajtóerő lehet a helyi kézművesség, művészetek átalakulásában is. Elfeledett vagy eltűnőben lévő hagyományos kézműves technikák éledhetnek fel a turisták érdeklődése következtében, erősítve egyben a fogadó közösség kulturális önazonosságát is.

A kulturális örökségattrakciók különösen fontos szerepet játszanak az egyéni identitás kialakításában.

Az örökségattrakciók jelentős része emberlakta területeken, településeken található. A helyi lakosság mindennapi élete tehát szorosan összekapcsolódik ezekkel az értékekkel, s ezen keresztül kialakul egy kapcsolat a múlt és a jelen között. A kulturális örökség anyagi, szellemi, intellektuális és érzelmi jellemzői segítenek annak meghatározásában, hogy miben különbözünk másoktól, és mi az, ami összekapcsol a társadalom más tagjaival.

Az örökségattrakciók a helyi identitás kialakítása és a lokálpatriotizmus megteremtése mellett fontos szerepet tölthetnek be a belföldi turizmus „fellendítésében” is, ami Magyarország esetében igencsak kívánatos lenne: mivel általában nagyobb számban vonzanak hazai, mint nemzetközi turistákat. Ennek oka, hogy a hazai turisták azok, akik leginkább képesek az attrakciók alapját képező kultúrát megérteni.

Az Európai Bizottság első ízben 2006-ban pályázatot írt ki ún. „European Destinations of Excellence”, tehát „Kiváló Európai Desztinációk” témában. A projekt évente más és más témában kívánja tagállamonként egy-egy díjazott desztináció kiválasztását ösztönözni. A díjazásban részesülő desztinációk a promóciós támogatások mellett az ún. „Best Emerging Rural Destinations”, tehát a „Legjobban fejlődő vidéki desztináció” címet is elnyerik, melynek használatára jogosultak.

A turizmuson belül Tokaj-Zemplén/Sárospataki desztinációban hagyományosan és napjainkban is egyre nagyobb szerep jut a kulturális turizmusnak. A jelenség lényegében:

- az utóbbi évtizedek fogyasztói szokásainak változásával,
- a diszkrecionális jövedelem növekedésével, annak megváltozott költési szokásaival,
- illetve elsősorban a kulturális igények iránti kereslet növekedésével magyarázható.

Világviszonylatban a kulturális turizmus az összes idegenforgalom mintegy 7-8 %-át adja.

Tokaj-Zemplénre fókuszáló szellemi „vonzáskörzete” számára a turizmus-vendéglátás területén belül a „kulturális turizmus” az a gyűjtőfogalom, amely mentén a turisztikai együttműködési hálózat és termékfejlesztés sajátos, egyedi tartalmú koncepcióval – a társegyesületek 2010 júliusi Tokajban meghozott döntése alapján a Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület koordinációjában - támogatható.

3.2 Attrakciómenedzsment- és marketing

A turisztikai motivációk sokrétűek lehetnek, és számos befolyásoló tényező hat szűrőként, mielőtt a kellő vonzerővel rendelkező attrakció felkeresésének döntése lejátsszódik az emberben, és a potenciális látogatóból valóban tényleges látogató lesz. Az attrakcióválasztás folyamatát tehát sok dolog befolyásolhatja, a látogatót sokfelől érkező hatások érik, és több tényezőt mérlegel a döntést megelőzően.

Kiemelt fontosságú az attrakció ismertsége, melynek elengedhetetlen feltételét alkotják a különböző promóciós tevékenységek, melyek segítségével az emberek tudomást szerezhetnek az adott pozitív tulajdonságról. A kínált sajátos élmény, amelyben a látogatás alkalmával része lehet az érdeklődőnek, szintén meghatározza a választást. Emellett sok esetben szempont az anyagi vonzat is, mely akadályozó tényezőként léphet fel.

„Attrakció mindaz a hely, téma vagy terület, amely látogatókat vonz.”⁶⁹

Egy attrakció esetében a látogató nem feltétlenül jelent turistát, hiszen a helybeliek ugyanúgy felkereshetik az érdeklődésüket felkeltő helyet.

Egy attrakció, vagy vonzerő önmagában is lehet elég erős és hatásos, de többnyire azért szükség van arra, hogy valamely külső személy vagy szervezet felhívja rá a figyelmet, előmozdítsa és koordinálja a látogatást. Ekkor beszélhetünk az attrakciómenedzsment jelentőségéről.

Ebben az esetben tudatos és szervezett háttérmunka segítségével történik az érdeklődés felkeltése, az információközvetítés és figyelemfelhívás.

Többféle csoportosítás létezik az attrakciók terén. Elkülöníthetjük őket többek között tulajdonságaik, keletkezésük szerint, a látogató indíttatása és élménye alapján, vagy éppen aszerint, hogy milyen messzire hat vonzáskörük.

Felmerül a szinergiahatás kérdése is, amely azt jelenti, hogy egyes esetekben a vonzerők kiegészíthetik egymást, hatványozottan jelennek meg, és erősítik az összképet.

Tokaj-Zemplén desztinációban a meglévő kínálati kompetenciára alapozott kulturális örökségturizmus termékek márkázása, csomaggá fejlesztése-szervezése tehető a vonzó attrakció alapjává.

3.3 Kultúra – kulturális örökség – turizmus - marketing

3.3.1 A kultúra

A kultúra szó a latin colere („művelni”) szóból származik és eredetileg a föld megművelését jelentette. A kultúra a múlt kivetítése. Inkább tanult, mint öröklött viselkedés, melyet a Cambridge Enciklopédia (Maecenas Kiadó, Bp. 1992. 791.p.) definíciója is kihangsúlyoz. Ez a következő: „Embercsoportok életmódja, amely tanult viselkedésmintákból és nemzedékről nemzedékre átadott tudásból áll. De magában foglalja a csoport hitvilágát, értékrendjét, nyelvét, politikai szervezetét és gazdasági tevékenységét, valamint szerszámain, technikáját és művészeti formáit”.

A kultúra kifejezést ma többféle eltérő értelemben használjuk, amelyek közül a tudományos (antropológiai) és a hétköznapi („magas kultúra”) értelmezés a leggyakoribb.

A kulturális antropológia meghatározása szerint a kultúra egy adott társadalom mindazon ismereteinek összessége, amelyek az emberi közösség összetartozását és fennmaradását biztosítják. A kultúra alapján tudunk eligazodni abban, hogy mik a fontos értékek és normák az életben.

A kultúra másik fő jelentése az úgynevezett „magas kultúra”, amely a tanulással, művelődéssel kapcsolatos területeket képviseli. Ez a jelentés a civilizációhoz, a differenciált társadalmi élethez, sokszor a polgári életformához kapcsolódik. A hétköznapi életben a leggyakrabban ebben az értelmében használjuk a kultúra kifejezést.

3.3.2 A kulturális turizmus

⁶⁹ Puczkó L.- Rátz T.: Az attrakciótól az élményig

A kulturális turizmus különböző formái más és más valószínűséggel jelennek meg az eltérő típusú és méretű városokban: a kisebb városok kulturális turizmusa döntően azok tárgyasult vagy megfoghatatlan örökségértékein alapul (ETC–WTO 2005).

A kulturális turizmus magába foglalja a kulturális örökség elemeinek, a nemzet jelenkori kultúráját, művészetét bemutató programoknak, rendezvényeknek és az egyházi - vallási helyszíneknek, szellemi és fizikai rekreációs létesítményeknek a turisztikai célú hasznosítását. A kulturális turizmus minőségi megkülönböztetést jelent a turizmus más típusaival szemben. Bár a kulturális turizmusnak nincs egyértelmű definíciója, a fenti kultúra meghatározásból, meg a Kulturális Turizmus Éve 2009 honlapjának tartalmából (<http://kultura.itthon.hu/index.php>) következően is részének tekinthetők mindazon természeti és emberalkotta adottságaink, programjaink melyek miatt városunkat és vonzáskörzetét az ide látogatók felkeresik, s melyekkel magunk is büszkélkedhetünk.

A kulturális turizmus a turizmus palettáján már régóta jelen van; de önálló turisztikai válfajként való megjelenése a modern kor terméke, ami egybeesik a kultúrának mint eladható, beruházható turisztikai terméknek az újszerű felfogásával.

Magának a kulturális turizmusnak az elhelyezése is nehézségekbe ütközik a turisztikai ágazatok között, hiszen minden turisztikai fajtnak van kapcsolódása a kultúrához.

A kulturális turizmus mint a turisztikai ágazatok egyike, olyan utazást jelent, melyben a turista számára a legfőbb indítékot a kulturális motiváció (érdeklődés, szándék, kívánság, vágy, stb.) szolgáltatja; a turista célja az új kultúrák megismerése, kulturális eseményeken való részvétel, vagy a kulturális attrakciók meglátogatása.

Lengyel Márton a kulturális turizmus lehetséges formái közül elsősorban az ifjúsági és nyugdíjas túrákat (táborok, tanfolyamok, körutazások), a speciális érdeklődésű (hobby) utazásokat, a kulturális és vallási témájú utazásokat, zenei és képzőművészeti túrákat, kulturális témájú konferenciákat, fesztiválokat, tapasztalatcserével egybekötött szakmai utazásokat és a falusi turizmust tartja fontosnak.

Fülöp Ilona a kulturális jellegű turisztikai kínálatot két nagy részre osztja:

- az egyik részt a múlt tárgyi kulturális öröksége (építészeti alkotások, múzeumi tárgyi emlékek és műalkotások);
- a másikat a jelen kulturális kínálata (rendezvények, fesztiválok, hangversenyek, színházi előadások, népművészeti vásárok, stb.) képezi.

A kulturális turizmus jelentősége az OKM Kulturális Turizmus Stratégiája szűkített értelmezésében:

- Az épített értékek hasznosításával elősegíti azok védelmét, jóvedelmet biztosít a karbantartáshoz.
- Elősegíti a tradíciók, szokások élővé tételét és fennmaradását
- Közvetítő szerepet tölt be a különböző kultúrák között
- Hozzájárul a területi különbségek kiegyenlítéséhez
- Növeli a kulturális kínálatot
- Ösztönzi a munkahelyek számának növekedését
- Lehetőséget biztosít az életminőség javulására
- Megismerteti az embereket más kultúrákkal.

3.3.3 A kulturális örökség

A kulturális örökséget mindig is az egyik olyan formának tekintették, amelyben egy társadalom, nép vagy nemzet szellemisége, „szelleme” a legvilágosabban tárulkozik fel.

A kulturális örökség magában hordozza egy térség és az ott élő közösség legjellemzőbb dimenzióját, a kultúrát, de azzal nem azonos. A kultúra fogalmköréhez hasonlóan a „kulturális örökség” fogalmát is nehéz körültekintően és megalapozottan értelmezni. A kultúra a halmozódó hagyomány jellege folytán válik örökséggé. Korábban az örökség fogalmköre csak a tárgyi emlékekre és a hagyományőrzésre terjedt ki.

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 4. § (1) bekezdése már egyértelműen úgy definiál, hogy a kulturális örökség a nemzet egészének szellemi örökségét hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége.

A fogalomkör folyamatosan tágul, újabb és újabb szférára terjed ki az értelmezése. Az alkotóelemek komplexitása miatt a kulturális örökség fogalma alatt tehát nem csak a szűken értelmezett hagyományokat értjük, véleményünk szerint sokkal mélyebb értelmezésre van szükség. A térségi tradíciókon, és a kulturális értékeken kívül a termelési, oktatási, ágazati örökség is beemelhető e fogalomkörbe.

A kulturális örökség fogalmával kapcsolatban lényeges momentumnak tartjuk – a kultúrához hasonlóan – a folytonosan formálódó, alakuló jelleget. Abból adódik, hogy mindkét fogalom szoros kapcsolatban áll a társadalmi-gazdasági térrel, mely bizonyos folyamatok eredményeként alakul ki, egyben kiindulópontja a további fejlődésnek.

Az örökség fogalmán belül megkülönböztethetünk kulturális és természeti örökséget. A kulturális örökség meghatározása az utóbbi időben jelentős mértékben kibővült, és magában foglalja mind a fizikai, mind a nem-fizikai természeti kulturális hagyatékot:

- A „nem-fizikai” kulturális örökségbe tartoznak azon jelek és szimbólumok, amelyeket a képzőművészek, az irodalom, a nyelvek, a szájhagyományok, a kézműiparok, a folklór, a mítoszok és hiedelmek, az értékek, a szokások, rítusok és játékok közvetítenek.
- A „fizikai” vagy „anyagi” kulturális örökségbe tartoznak a műemlékek, épületcsoportok és más történelmi értékű helyszínek, történelmi, művészeti, tudományos és technológiai érdekességű objektumok és ezen kívül mindenfajta mozgatható és nem mozgatható birtoktárgy, amely a különböző korszakok embereinek életéről tanúskodik.

3.3.4 Tokaj- Hegyalja, mint világörökség

Az UNESCO Kulturális és Természeti Világörökségének Védelméről szóló 1972. évi Egyezményhez csatlakozó országokban, így Magyarországon is fellelhető–ún. Világörökség Jegyzékbe felvett –helyek (természeti, vagy kulturális örökségek), amelyek védelme érdekében (a nemzeti szuverenitás és tulajdonjog megsértése nélkül) az egész nemzetközi közösségnek együtt kell munkálkodnia.

Az egyezmény azzal a céllal jött létre, hogy jogi, adminisztratív és pénzügyi keretet biztosítson a világ egyetemes értékeinek védelmére. Az Egyezmény egy egyedülálló jogi eszköz, amely lehetővé teszi a globális felelősségvállalást a világ kulturális és természeti értékeinek megóvásaért.

Az Egyezménynek az 1. és 2. cikkelye tartalmazza azokat a kritériumokat, amely alapján egy helyszínt a Világörökség részévé nyilvánítanak. A kritériumokat két csoportba foglalhatjuk össze, melyek alapján egy helyszín vagy kulturális, vagy természeti örökség kategóriába kerül fel a Világörökség Listára. Az első esetben a hitelesség (történelmi, autentikusság) számít a legfontosabb kritériumnak, míg a természeti örökség szempontjából pedig az integritás.

A 2002-ben világörökséggé nyilvánított 'Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj' a kulturális örökség kategóriába tartozik. Kulturális (világ)örökség kritériumok:

- az emberi kreatív szellem mestermunkája,
- emberi értékek adott kultúrában vagy adott időszakban érvényesülő kölcsönhatásának kifejeződése építészetben, technológiában, művészetekben, várostervezésben, tájtervezésben,
- élő vagy kihalt kulturális hagyomány vagy civilizáció egyedi vagy legalábbis kivételes emléke,
- az emberi történelem jelentős korszakát/korszakait jelképező, kiemelkedő épülettípus vagy építészeti együttes vagy táj,
- egy vagy több kultúrát reprezentáló hagyományos emberi település vagy földhasználat kiemelkedő példája, kölcsönösen, ha visszafordíthatatlan hatások veszélyeztetik,
- közvetetten vagy megfoghatóan kapcsolódik univerzális jelentőségű eseményekhez, hagyományokhoz, hiedelmekhez, képzőművészeti vagy irodalmi alkotásokhoz (különleges esetekben alkalmazott kritérium vagy más kritériumokkal együtt).

A Tokaj-hegyaljai borvidék legkiemelkedőbb déli termelőhelyei képezik a világörökségi terület magját, illetve Sátoraljaújhelyen az Ungvári Pince, Sárospatakon a Rákóczi pince, a hercegkúti pincesor, valamint Tolcsván a történelmi pincesor, az Oremus pincéi és a Tokaj Kereskedőház Bormúzeuma. A borvidék többi települése a világörökségre vonatkozó UNESCO-konvenció szerint „védőzónát” képez a világörökségi magtelepülések körül⁷⁰.

A világörökségi törvény a magyar helyszínek kiemelt védelmét, jövőjét szolgálja. A három részből álló világörökségi törvény közigazgatási egyeztetés alatt áll. Tartalmaz egy kezelési tervet, emellett gondoskodik a kezelő szervezetről, valamint a pénzügyi támogatásról. A finanszírozási lehetőségek függvényében a törvény várhatóan 2012. január 1-től lép érvénybe⁷¹. (A törvény szerinti kezelési terv megalapozásához kíván hozzájárulni jelen publikáció, illetve a sárospataki szimpózium). Tokaj-hegyalja turizmusa számára potenciális lehetőség a látogatóközpont (turisztikai desztináció, illetve attrakcióközponti elhelyezkedésű, komplex szolgáltatást nyújtó fogadó létesítménye) és kutatóközpont funkciók Sárospatakra telepítése, ehhez a megfelelő színvonalú várnegyedben lévő „Újbástya” ingatlan felajánlása megtörtént.

3.3.5 A kulturális örökségturizmus

Definícióját Swarbrooke alkotta meg: „örökségen alapuló turizmus, melynek esetében az örökség egyrészt a termék központi eleme, másrészt pedig a fő motiváció a turisták számára”.

Jelentős fellendülés a kulturális örökségturizmus fejlődésében az elmúlt ötven évben következett be, egyrészt ugyanazon okokból kifolyólag, amelyek a turizmusszektor növekedését is eredményezték (növekvő szabadidő és szabad rendelkezésű jövedelem,

⁷⁰ http://www.prozemplen.hu/zemplen_elemei/2_4_vilagorokseg_turisztikai_kiadvany.pdf

⁷¹ <http://orientpress.hu/77268> (2011.01.10.)

növekvő mobilitás, illetve csomagtúrák fejlődése), másrészt az alábbi tényezőknek köszönhetően:

- emelkedő iskolázottság,
- a média fokozott részvétele az örökségértékek bemutatásában, népszerűsítésében,
- az örökség áruvá válása, fogyaszthatóvá tétele a turizmussektor közreműködése által,
- új örökségturisztikai termékek kialakítása,
- az örökségturizmus egyéni és társadalmi értékének, támogatottságának növekedése,
- fokozott igény új utazási formák, programok, tevékenységek iránt.

A kulturális örökségturizmus iránti kereslet fellendüléséhez nagyban hozzájárult az a tény is, hogy az elmúlt évtizedekben a fejlett világban olyan morális, társadalmi és identitásválság alakult ki, amely alternatívák keresésére ösztönözte a lakosságot, és az egyik ilyen alternatíva a múltba való visszatekintés. A jelen már nem képes az alapvető emberi - kulturális – társadalmi igényeket kielégíteni, így az emberek a múlt, a történelem felé fordulnak.

Az emberek új utakat keresnek a múlttal való kommunikációra. Az örökségturizmus biztonságot nyújtó kapcsolatot teremt a múlttal a turista, a „jelen gyermeke” számára. A turisták hagyományos értékeket tesznek magukévá, ízléseik és stílusaik visszautalnak a múltra, és követeléseik egyre specifikusabbá válnak. E jelenség eredetiség- és identitáskeresésre utal.

A globalizálódás hatására a világ összeszűkülni látszik, a kultúrák egyre inkább homogenizálódnak. Az egyes kultúrák egymás hatása révén egyre inkább elveszni látszanak azok a kulturális különbségek, amelyek egyedivé tehetnek egy országot, egy népcsoportot. A történelmi, kulturális örökség felértékelődése, a hagyományok, a gyökerek felé fordulás az uniformizálódással szembeni válasznak tűnik, ami egyben az érintettek egyéni vagy nemzeti identitástudatát is erősíti.

3.4 A kulturális örökségre alapozott termékfejlesztés

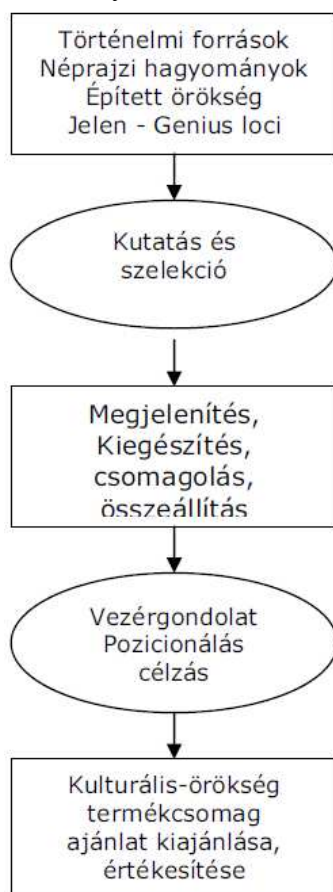
Az 1970/80-as években alakult ki először Nyugat-Európában a kulturális örökségi tervezés, mely során a település, térség örökségi értékeit állítják középpontba, azoknak olyan módszerekkel történő hasznosítását, mely révén kézzelfogható előnyök is keletkeznek. Tehát az örökségi értékeket gazdasági funkciókra használják fel (turizmus, szálloda, kulturális intézmény, látogatóközpont).

Az örökségi termék kialakítása több szakaszból álló tevékenység eredménye. Az kulturális örökség „termék” tervezés első szakaszában a történelmi, néprajzi, irodalmi, építészeti források szelekciója, kutatása, mindezek jelen időben, a „hely szellemében” való tettenérése, különböző szempontok alapján (pl. mi az, ami egy városlakó, vagy potenciális fogyasztó, látogató számára értékes lehet) való szelekciója valósítandó meg.

A következő elem a megjelenítés szakasza, amikor a kiválasztott attrakció elemekre építve kiegészítjük azokat akár mai funkcióval, aktualitással és csomaggá állítjuk össze. Az összeállítás, a csomag kialakítása során nem csak a fizikai elemek vannak középpontban, sokkal inkább az azokat körülvevő érzések, gondolatok. Kell keresnünk egy jól érthető, megfogható és elgondolkodtató, helyhez kötődő vezérgondolatot, szlogent, melyet majd igyekszünk az értékesítést segítő kommunikációban mindenütt alkalmazni.

A harmadik szakaszban elhelyezzük a kulturális örökség termékünket a versenytársakhoz képest, meghatározzuk a célcsoportjainkat, s felépítjük a kialakított termékünket célzottan eljuttatják közvetett úton (tour operátor, utazási iroda), és/vagy közvetlenül (helyi TDM többnyelvű honlap, attrakció honlapja, direkt értékesítés (DM, telefon, személyes eladás).

Az örökségi tervezés során kiemelten kell figyelembe venni, hogy a tevékenység - így a szelekció, a csomagga szervezés - helyben történik, így annak sikerességét meghatározzák a helyi szervek, intézmények munkája. A sikeresség emellett attól is függ, hogy a helyi lakosság mennyiben érzi magáénak, mennyire része identitásának.

15. ábra: Kulturális örökség termék fejlesztése és piacosítása

3.5 Kulturális örökség termékfejlesztés forrása

A 2005 óta elnyerhető Kultúra Magyar Városa cím megszerzésével járó közvetlen előnyök a következők: a cím elnyerését igazoló oklevél, valamint a cím használata és a Kultúra Magyar Városa kezdeményezés emblémájának feltüntetése a város marketingkommunikációs tevékenységében és a városi önkormányzat intézményei és rendezvényei által. Szintén a díj elnyeréséből adódó további lehetőségek közé sorolható a cím használata további pályázatok során, ahol a kitüntetés által elismert teljesítmény versenyelőnyt biztosíthat az érintett települések számára.

A Kultúra Magyar Városa kitüntetés összekapcsolja a kultúrát és a turizmust: a KMV státusz által közvetített üzenet egyaránt irányul „befelé”, a város és az azt körülvevő térség lakói felé, illetve „kifelé”, a várost felkereső potenciális és tényleges látogatók felé. Az elismerés mint az adott desztináció imázsának egyik eleme tehát hozzájárulhat a kulturális összetevő

megerősödéséhez az adott közösség belső identitásában, továbbá minőségi védjegyként jelezheti a potenciális látogatók számára a címet elnyert város kulturális kínálatának magas színvonalát.

A 2006-ban Sárospatak és a 2008-ban Tokaj által elnyert „Kultúra Magyar Városa” cím annyiban tud desztináció lakóinak életminőségéhez, vagy beutazó turizmusának volumenéhez hozzájárulni, amennyiben a döntéshozók megfelelő marketingkommunikációs tevékenységgel képesek a potenciális célközönség – a lakosság és a látogatók – figyelmét ráirányítani e kitüntetés értékére.

A Tokaj-Zemplén kiemelt turisztikai fejlesztési desztináció a két „Magyar Kultúra Városa” kitüntető cím (Sárospatak, Tokaj) birtokosaként, nagyszámú természeti, épített és szellemi örökséggel rendelkezvén eséllyel pályázhat nemzetközi, vagy hazai forrásokra.

IRODALOMJEGYZÉK:

- [1.] Bartha E.-Sipos A.: A világörökségi cím és térségfejlesztési hatásainak összefüggései a Tokaji Borvidék példáján keresztül, OTDK dolgozat, ME-GTK, Miskolc, 2010.
- [2.] Dankó L.: Községi turizmusfejlesztés, In.: Marketing kaleidoszkóp, ME, Miskolc, 2010.
- [3.] Dankó L.: Tokaj-Zemplén desztináció kulturális örökségturisztikai és marketing koncepciója – 2012. Zempléni gazdaságfejlesztési tanulmányok 2017. SKTE, pp.120-172.
- [4.] Dankó L.: Turisztikai desztináció menedzsment kialakítása és megvalósítása Zemplénben. In: Marketingkaleidoszkóp 2008, ME Miskolc, 2008. p. 188-208.
- [5.] Dankó L.: Zemplén térségi turizmusfejlesztési terv Magyar Turizmus Rt. K+F Igazgatósága 1997. 230p.
- [6.] Dankó L.: Zempléni gazdaságfejlesztési tanulmányok 2017. SKTE, Sárospatak, 2017. 192
- [7.] Dávid A.: Sárospatak turisztikai szemléletű városmarketing programja, ME-GTK szakdolgozat, Miskolc, 2010.
- [8.] Gyurácz A.: Turizmusmarketing és arcuaterősítés Szombathelyen a Savaria-múlta építkezve BGF-KKF
- [9.] HOFSTEDE, G.: Culture's Consequences. International Differences in Work-Related Values., Sage Publications, Beverly Hills, 1980.
- [10.] <http://itthon.hu/szakmai-oldalak/turisztikai-termekek/turisztikai-termekek>
- [11.] <http://miau.gau.hu/levelezo/topdf/Telmark2010t.pdf>
- [12.] <http://orientpress.hu/77268> (2011.01.10.)
- [13.] <http://www.cultural-tourism.net/> ECTN (European Cultural Tourism Network)
- [14.] <http://www.ngm.gov.hu/feladataink/kkv/turizmus/TDM-regisztracio.html>
- [15.] http://www.kormany.hu/download/8/19/31000/mtu_kiadvany_EPUB_297x210mm%20-%20preview.pdf
- [16.] http://www.prozempen.hu/turizmusfejlesztes_elemei/8_5_TDM_kialakitasa_Zempenben.pdf
- [17.] http://www.prozempen.hu/zempen_elemei/2_4_vilagorokseg_turisztikai_kiadvany.pdf
- [18.] http://www.tokajvilagorokseg.hu/index.php?i=2_3_2
- [19.] http://www.turizmusonline.hu/cikk/tdm_rendszer_az_eszak_magyarorszagi_pelda
- [20.] <http://www.vilagorokseg.hu/h8.html>
- [21.] <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1092.KOR&txtreferer=00000001.TXT>
- [22.] Jankó F.: A hely szelleme, a település image és településmarketing, Tér és Társadalom, XVI. évf., 4, 2002.

- [23.] Kotler, P. – Keller, K. L.: Marketing-menedzsment, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.
- [24.] Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia <http://itthon.hu/szakmai-oldalak/strategiai-dokumentumok/nemzeti-100112>
- [25.] Page, S.J.- Swarbrooke, J. (ed.): Development and Management of Visitor Attractions Butterworth-Heinemann Publ., Oxford, 2002.
- [26.] Piskóti I.- Dankó L.- Schupler H.: Régió- és településmarketing, KJK, 2002. 23.o.
- [27.] Piskóti I.: Desztinációmenedzsment lépésről-lépésre ppt.
- [28.] Puczkó L.- Rátz T.: Az attrakciótól az élményig
- [29.] Rátz T.: Kulturális turizmus – előadás az ME-MIM 25. éves fennállásának konferenciáján, Miskolc, 2019. november 29.
- [30.] Schmitt Pál <http://www.hir24.hu/sport/160938/ep-testben-ep-lelek.html>
- [31.] Turizmus Bulletin XII. évf. 3. sz. pp.2-19.
- [32.] WORLD HERITAGE STATUS Is there opportunity for economic gain? Research and analysis of the socio-economic impact potential of UNESCO World Heritage Site status Rebanks Consulting Ltd and Trends Business Research Ltd. on behalf of the Lake District World Heritage Project.

TURISZTIKAI TERMÉKCSOPORT AJÁNLÁSOK A SÁROSPATAKI DESZTINÁCIÓBAN

SKTE MUNKAKÖZÖSSÉGE

Sárospatak és Környéke Turizmusáért Egyesület

A korábbi fejezetekben taglalt desztinációs adott ságok, turisztikai vonzerők, illetve az ezekre építő koncepcionális szakanyagaink figyelembe vételével a Szent Márton Egyesület un. brainstorming technikával állította össze azon tucatnyi fejlesztendő turisztikai termék ajánlását, melyet a helyi TDM egyesület, a desztináció releváns településeinek önkormányzatai, intézményei, mind a turisztikai vállalkozók felé jelen tanulmánykötetben teszünk közvé.

A sárospataki desztináció vezérterméke a Tokaj-hegyalja világörökségre, kulturális és épített örökségértékeinkre támaszkodó kulturális turizmus. Ehhez szorosan kapcsolódik a kastély-és műemléktúrák, az ifjúsági turizmus, bor-és gasztroturizmus, valamint a tematikus konferenciaturizmus.

A természeti értékek mind hatékonyabb hasznosítására ajánljuk a legtöbb vendéget vonzó termálturizmus, a bakancsos turizmus, víziturizmus fejlesztését. A falusi turizmus, kerékpáros turizmus, a sportturizmus és a vadászati turizmus további jó kiegészítői és hasznosítói lehetnek az egyébként változatos lehetőségeinkre épülő turisztikai fejlesztéseknek.

Kulcsszavak: sárospataki desztináció, turisztikai termékek, turisztikai termékfejlesztés

1. A BRAINTORMING TECHNIKA ÉS ALKALMAZÁSA A DESZTINÁCIÓBAN

A brainstorming támogatja a kreatív gondolkodást. Az egyik alapelve, hogy halasszuk el az ötletek elemzését, hogy ezzel se akadályozzuk a gondolatok szabad áramlását, szabadságát.

A brainstorming egy olyan technika, amelynek célja, hogy nagyméretű ötletthalmazt hozzon létre esetünkben a sárospataki desztinációban fejleszthető- fejlesztendő turisztikai termékekre, ezek rangsorolására. egy témára. Csoportos technikaként használható, ami ják.

A leggyakrabban – és munkaközösségünk által is - használt csoportos módszer az Osborne-féle brainstorming eljárásra épül. Lényege, hogy egy kiscsoportos foglalkozást folytatnak le moderátor segítségével úgy, hogy egy előre meghatározott probléma kapcsán felvetett kérdésekre keresnek megoldási ötleteket. Ezeket lejegyezzük – kritika nélkül – majd az ülés végén más technikákkal értékeljük a kapott ötleteket (például pontozással). Az új ötleteket a csoportbeli lét, a légkör serkenti. A sikeresség feltétele, hogy 5-6 fős csoportunk dolgozzon együtt, a közvetlen függelmi felettes és a kritikai megjegyzések kizárásával (azok félelmet keltenek, gátolják az ötletek megszületését).

A brainstorming esetében tehát először félre kell tenni a véleményezést, az értékelést, ezt elég, ha csak a végén tesszük meg. Ügyelni kell arra is, hogy mindenki, aki a csoportos munkában részt vesz, tisztában legyen az alapelvekkel, a célokkal, tehát most még nincs értékelés, csak ötletelés van:

1. Felírjuk a problémát nagy betűkkel egy kartonra, táblára, hogy a vitapartnerek a brainstorming során ne térjenek el nagyon a fő témától.
2. Felírjuk az összes ötletet úgy, ahogy azok elhangzottak, szerkesztés nélkül.

3. Minden egyes ötletet megjelölünk egy sorszámmal (hogyan később jobban tudunk dolgozni az ötletekkel).

A brainstormingnak három formája lehet: strukturált, szabad és csendes⁷².

Strukturált brainstorming: egyszerűen fogalmazva, ebben az esetben egy tárgyalóasztal körüli kört alakítunk ki a brainstorming résztvevőivel – minden jelenlévő egy ötletet mond. Ha valakinek nincs ötlete, a következő résztvevőhöz kerül a szó.

Az ilyen strukturált brainstormingnak akkor van vége, ha egy teljes kör úgy ér véget, hogy egy új ötlet sem hangzik el.

Személyes tapasztalat, hogy ez a brainstorming legjobb formája (és a legnagyobb exhibicionistákat is kordában tartja, hiszen így nem tudják túlkiabálni a többiek meglepő, de hasznos ötleteit).

Nem strukturált, szabad brainstorming elve egyszerű – az emberek akkor járulnak hozzá ötleteikkel, amikor éppen eszükbe jut valami. Az ilyen szabad brainstorminggal lehet befejezni a strukturált brainstormingot is.

A csendes brainstorming során mindenki egy kis papírlapra írja ötleteit. Ezeket összeszedik, majd felragasztják egy jól látható helyre úgy, hogy mindenki számára hozzáférhetőek legyenek.

Ez elsősorban az olyan csapatok számára lehet jó módszer, akiknek nincs, vagy nincs sok tapasztalata a brainstorminggal, és félő, hogy az ilyen brainstorming az ötletek elemzésével végződik. Természetesen az ilyen csendes brainstorming esetében nincs meg az ötletek szabad áramlásának varázsa.

A munkaközösségi brainstorming eredménye egy turisztikai terméklista ajánlat és rangsorolás lett, tele ötletekkel a fejlesztendő, továbbgondolandó, részletezendő témákra. A brainstorming vége után ezt a listát megtisztítottuk és véglegesítettük.

1. Csökkentettük a listán szereplő termékcsoporthoz ötletek számát. Törekedtünk arra, hogy csak a legfontosabb 10-12 ötlet maradjon a papíron.
2. Ehhez csoportosítottunk, egyesítettük a kapcsolódó, hasonló ötleteket.
3. Minden egyes megmaradó tételről, annak részleteiről, realitásáról hosszabban beszélgettünk.
4. Tovább tisztítottuk, finomítottuk a listát. Töröltük azokat az ötleteket, amelyek nem kötődnek kellően a turisztikai desztinációhoz.
5. Nyitva hagytuk az ötletelést egészen a tanulmánykötet szerkesztésének lezárásáig, hisz a szabályozási változások, új információk esélyt adhatnak a résztvevőknek, hogy még egy ötletet hozzáadjanak a brainstorming eredményéhez.

A fejezet további részében a turisztikai termékcsoporthoz ajánlásainkat részletezzük. A sorrendiség egyfajta munkaközösségünk által ajánlott fontossági sorrendet is tükröz, meghagyva a fejlesztők azon szabadságát, miszerint egy-egy konkrét településen, vállalkozásnál a helyi értékek és adottságok, a fejlesztő turisztikai piaci trendelemzései, üzleti lehetőségei felülírják a desztináció egészére tett javaslatainkat.

2. A DESZTINÁCIÓ KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÉRTÉKEIRE ALAPOZOTT TURISZTIKAI TERMÉKCSOPORTOK

2.1 Kulturális turizmus

⁷² Coast Guard Process Improvement Guide

https://reklamtorta.blog.hu/2010/05/25/hogyan_csinaljuk_jol_a_brainstormingot

Elfogadván azon megállapításokat, hogy Sátoraljaújhely a régió gazdasági-kereskedelmi központja, Szerencs a Hegyalja kapuja, Tokaj pedig a borok városa, úgy Zemplén kulturális-oktatási központjaként Sárospatakot jelölhetjük meg. Hajdani főúri pártfogók mai utódaiként korszerű mecénaturával sikerült határokon túlnyúló hírvé és jelentőségű, térségi kisugárzású kulturális rendezvényeket létrehozni és megerősíteni. Zemplén, benne a Sárospataki desztináció természeti és emberalkotta adottságai mellett ezek az új vonzerők hozzájárulnak a színebb, tartalmasabb időtöltéshez, rekreációhoz.

A magyar művelődéstörténet kiemelkedő jelentőségű településén, Sárospatakon „Sárospataki nyár” címmel június elejétől augusztus végéig hétről-hétre kulturális (zenei és folklór) programokat kínálnak a város, a régió lakossága és az idelátogató turisták számára.

Önálló rendezvénysorozat a Zempléni Fesztivál, melynek fő irányvonala a komolyzene. A már előzőekben említett Zempléni Fesztivál rendezvényeinek a zempléni városok mellett a desztináció kisebb települései is évről-évre helyet adnak, mint Erdőhorváti, Hercegkút, Karcsa, Komlóska, Olaszliszka, Tolcsva.

Megemlítjük még a Szent Erzsébet Napok, a Zempléni Családi Napok, Sárospataki Bornapok és a korábbi Sárospataki Dixieland és Blues Fesztivál tematikáját a Zempléni Fesztivál keretében továbbélő éjszakai jazz rendezvényeket melyek külön-külön is jelentős eseményei a régiónak. A rendezvények helyi szervezője a sárospataki Művelődés Háza és Könyvtára (<https://www.amuvelodeshaza.hu/>), mely a Makovecz Imre által tervezett épületében önmagában is különleges és egyedi látványosság.

A desztináció kulturális turizmusának nemzetközi vonzerőként megjelenő része a Tokaj-hegyalja Világörökség kultúrtáj, mely jellege okán több turisztikai termék alapját is erősíti. A világörökségi terület ún. magterülete a desztinációból Hercegkút (Kőporosi és Gomboshegyi Pincesorok (http://hercegkut.hu/?page_id=152), Sárospatak (Rákóczi Pince: <http://www.tokajvilagorokseg.hu/hu/vilagoroksegi-helyszin/sarospatak-rakoczi-pince>) és Tolcsva kijelölt pincészeteire (Oremus, Bormúzeum) terjed ki, de a terület védőzónája gyakorlatilag felöleli a teljes desztinációt.

2.2 Katély-és múzeumi turizmus

Hasonlóképpen értékes a kulturális turisztikai termékhez kapcsolódóan a múzeum-és kastélytúrák lehetőségeit biztosító több vár, várrom, kastély, udvarház, műemlék épületek, melyek kiállításokkal, vagy csupán a természetben látható látvány értékükkel támogatják a kulturális értékek sokszínűségét. Ezek között jelentősége népszerűsége okán is kiemelendő a sárospataki Rákóczi Vár (<https://www.rakoczimuzeum.hu/hu/>), melyben a Magyar Nemzeti Múzeum működteti a Rákóczi Múzeumot, a Sárospataki Református Kollégium és a benne működő Tudományos Gyűjteményeket és Múzeumot (<http://patakcollege.hu/>), iskolakertet, Szent Erzsébet Házat (<https://rkegy.hu/szent-erzsebet-haz>).

A teljesség igénye nélkül kiemelhetjük továbbá a pácini Mágóchy kastélyt (<http://pacin.hu/telepulesunk/a-magocsy-kastely-es-vendeghaz>), Sárospataki Képtárat (<https://www.patakikeptar.hu/>), cigándi Múzeumportát (<http://www.muzeumporta.hu/>), tolcsvai Hélia-D Herba kastélyt, benne kastély és kozmetikatörténeti kiállítással (<https://herbakastely.hu/helia-d-herba-kastely/>), az olaszliszkai Zsinagóga emlékhelyet és temetőt a zempléni Csodarabbik útja egyik állomásaként (<https://csodarabbikutja.hu/hu/turizmus/elem/zsinagoga-emlekhely-60838>).

2.3 Ifjúsági turizmus

A desztináció természeti és ember alkotta adottságairól a magyar iskolai tankönyvek többféle összefüggésben szólnak. A természet sokszínűsége, a történelmi emlékek, műemlékek és kulturális látnivalók, rendezvények százezreket vonzanak Zemplénbe, akik között meghatározóak az iskoláskorú fiatalok, diákok. Az ifjúság számára a térség turisztikai kínálatának sajátos szegmenseként a sárospataki vár és a református kollégium meglátogatását, illetve turázást, fürdőzést ajánljuk, mely kiegészülve szerényebb - ugyanakkor olcsóbb - szállás- és étkezési lehetőségekkel, speciálisan fiataloknak szóló attrakciókból tevődik össze.

Sárospatakon működik több diákszállás, kollégium, amit a helybeli tanulók mellett, a városba érkező kirándulók is igénybe vehetnek pihenőhelyként, rendezvény, vagy szállás céljára. Megemlíthető még a Háromhutai Ifjúsági tábor a sárospataki Pataqua kft gondozásában. A régió legnagyobb ifjúsági rendezvénye Sárospatakon a Várnegyedben, június második felében megrendezésre kerülő Családi Nap, ahol a gyermekek és fiatalok számára monstre szórakozási lehetőség kínálkozik. De több táncos rendezvény, verseny is része a kínálatnak és a kapcsolódásnak.

A térség színvonalas ifjúsági szórakoztató centruma a Highlander Disco, mely Sárospatakon a 37. sz. főút mellett üzemel. Sajátos ifjúsági attrakció a közeli Hegyközben a Kemencepataki Állami Erdei Vasút, mely Pálháza - Kőkapu - Rostalló útvonalon közlekedik. Az iskolai osztálykirándulások jellemző célállomásai a zempléni városok, ahol a diákokthonok hétvégéken és szünidőben nyitva állnak a turisták előtt. A nyári szünidőben még a falusi iskolák is diákszállóvá alakulnak (Boldogkőváralja, Gönc, Vizsoly stb.).

Az ifjúsági turizmus kiszolgálására több térségi vállalkozás, intézmény szakosodott, így Termálfürdő campingje, illetve a Tengerszem Camping teltháza esetén igénybe vehető az Ifjúsági Tábor Telkibányán, Füzérradványban, a Kőbérc Panzió és Camping Bózsván, a Nagytanya Fogadó Füzérradványban, a Strand Camping Abaújszántón, a, az Unió Alapítvány Vizitelepe Tokajban.

2.4 Bor-és gasztroturizmus

Zemplén régió világhírű attrakciója a hegység déli lejtőin: a 29 település alkotta, zárt borvidéken - Tokaj-Hegyalján - termő különleges minőségű tokaji bor és az ezt népszerűsíteni hivatott bor-gasztronómia. A magyar-, de a világirodalomnak is több neves személyiségét megihlette e bor, mely világhírű útjára a XV. század közepétől indult el, ám virágkorát 1630-ban éli, amikor is Szepsy Laczkó Máté - Lorántffy Zsuzsanna udvari papja - leírta az aszúkéészítés máig is alkalmazott módját. 1703-tól már szinte az egész világon ismert, s XIV. Lajos francia király így aposztrofálta: "Vinum regum, rex vinorum" (azaz a királyok bora, borok királya).

A tokaji sikerét tovább fokozta, az a nézet, miszerint mértékkel való fogyasztása gyógyító, regeneráló hatású, így "Vinum tokajense passum" néven felkerült a gyógyszerárak polcaira.

A tokaji bor titkát nehéz megfejtetni, de kétségtelen, hogy a vulkanikus talaj, a fekvés, paradús mikroklíma, a szőlőfajták kedveznek az aszúsodási folyamat kialakulásának. A borkezelés különleges módja, a nemes penésszel borított labirintus nagyságú pincék és az itt élők elkötelezettsége, szaktudása, hagyománytisztelete mind közrejátszik sikerében

A ma e tájra látogatók Zemplénben az érintetlen természet, a történelmi emlékhelyek, műemlékek, népi mesterségek, a gazdag folklór- és rendezvénykínálat, a speciális bor-gasztronómia eredményeként életre szóló élményekben gazdagodhatnak, mely kedvet ébreszt új titkok megismeréséhez, az ismételt visszatérésre.

A borvidék desztinációkhoz tartozó 9 települése gasztrorendezvényei köréből is kiemelkedik a tolcsvai borfesztivál, a hercegkúti pincenapok, valamint a sárospataki bornapok. 1997-ben alakult meg az első Tokaj-Hegyaljai borút egyesület, amelyet azóta újabbak követtek, s a tokaji borvidékre kiterjedően a bor-gasztronómia turisztikai infrastruktúrájának fejlesztését, a szükséges kooperáció megteremtését igyekeznek elősegíteni.

2.5 Konferenciaturizmus

Zemplénben a kilencvenes évek közepétől szaporodtak meg a konferenciák, work-shop-ok, értekezletek és az ezekhez kapcsolódó incentive programok. A desztináció történelmi és kulturális értékeihez szerencsésen társultak a vendégfogadás feltételeinek javulásával azok a turisztikai vállalkozások, melyek képesek a nemzetközi és hazai igények kiszolgálására. Megfelelő technikai felszereltség megteremtésével, konferenciák helyszínül alkalmas előadó- és tárgyalótermek felkutatásával, a szállásférőhelyek jelentős növekedésével megelénkült a térségi konferenciaturizmus.

A térségi idegenforgalomban érdekelt vállalkozók felismerve e speciális turisztikai terület jelentőségét, jelentős összefogással - kihasználva az egyéb turisztikai értékeit is - egyre több sikeres referenciával rendelkeznek.

Sárospatak városban a Bodrog Wellness Hotel - számítva a többi szálláshellyel rendelkező település együttműködésére - tudatosan fejleszti ezirányú humán és technikai infrastruktúráját. A Művelődési Háza, Újbástya, az Eszterházy Károly Egyetem Sárospataki Campusa a Furmint Hotellel, a Rákóczi Vár, a Városháza, a Couvé Rendezvényház, az Ipartestület székháza kínál előadó és tárgyalótermet.

Kapcsolódó és térségben kínálkozó incentive programok – főként bor-gasztronómiai tematikával minden borvidéki helyszínen megszervezhetők.

3. A DESZTINÁCIÓ TERMÉSZETI ÉRTÉKEIRE ALAPOZOTT TURISZTIKAI TERMÉKCSOPORTOK

3.1 Termálturizmus

A Zempléni-hegység lábánál, Sárospatak - Sátoraljaújhely térségében található az ország egyik legnagyobb geotermikus energia vagyona. Sárospatak-Végardó fürdője a 300 méteres mélységből feltörő mélykarszt eredetű termálkincsre épült, 1975-ben ásványvízzé nyilvánították. A termálfürdő 47-48 0C-os kalcium-magnézium, nátrium-szulfát, hidrogén-karbonát tartalmú termálvize gyógyulást kínál az ízületi és érrendszeri megbetegedésben szenvedőknek. Nőgyógyászati panaszok enyhítésére is alkalmas, sőt ivókúraként is alkalmazható.

A termálvíz gyógyhatásának mérésére klinikai vizsgálatokat végeztek, s magas sótartalma és ionösszetétele, valamint a kedvező tapasztalatok alapján javasolták a víz gyógyvízzé nyilvánítását, melynek eredményeként 2019-ben megtörtént a gyógyvízzé nyilvánítás. A

város tulajdonában lévő fürdőben a termálvízű medence mellett úszó - és gyermekmedencék, valamint szolgáltatóegységek is találhatók.

A vízforgatóval ellátott úszómedencét és tanmedencét télen sátorral fedik és termálvízzel fűtik, így az egész évben használható. A fürdő területén faházak, sátorhelyes camping, étterem és bazársor áll a pihenni vágyók rendelkezésére.

A termálfürdő szomszédságában található a Pataqua kft fenntartásában a fürdő campingrészlege, valamint a 3 csillagos Tengerszem Camping mely üdülőházakkal, élő sövénnyel elválasztott sátor- és lakókocsihelyekkel várja a természetet kedvelő vendégeket.

3.2 Bakancsos turizmus

A Zempléni-hegység javarészt érintetlen, egybefüggő erdőségei, sátor formájú hegyei, festői völgyei, egykori várak romjaival vadregényes kirándulásokat, nagyszerű túrákat ígérnek a hegyvidék szerelmeseinek. A városi élet forgataga után órákig, napokig, háborítatlanul túrázhatunk, kirándulhatunk, miközben megcsodálhatjuk a ritka, de itt még virágzó növényeket (boldogasszony papucs, kárpáti fogasír stb.), beszívhatjuk a tiszta, friss hegyi levegőt, természetes életközegben megfigyelhetjük a vadakat, madarakat.

A Zempléni-hegységben 18 település területén (ebből 3 esik desztinációnkba) mintegy harmincezer hektáron került kijelölésre a Zempléni Tájvédelmi Körzet, mely a fokozottan védett részek kivételével szabadon látogatható. A Zempléni-hegység több, mint 340 km hosszúságú jelzett turista útvonalával szerteágazó lehetőséget kínál a kirándulásra, akár többnapos túrára is. Ezen turistautak teljesen behálózák a hegységet, így mindenki megtalálhatja a magának megfelelőt.

Legismertebb jelvénytérkép turistaútvonal az Országos Kéktúra, melynek zempléni szakasza közel 90 km hosszúságával kb. 26 óra menetidővel Boldogkőváralja - **Regéc** - **Háromhuta** - **Komlóska** - **Makkoshotyka** - Vágáshuta - Bózsza - Füzér - László-tanya útvonalon halad végig. A Rákóczi-túra szinte az egész hegységet átfogó, öt várat érintő túraútvonal. A háromnaposra tervezett túra Füzerről indul (piros sávval jelzett), majd Hollóházán, Telkibányán át vezet Amadévár és a Regéci vár romjaihoz. A harmadik nap **Erdőhorváti, Komlóska (Pusztavár), Sárospatak (Rákóczi vár)** az útirány. (<http://www.eszaktura.hu/newpage/?oldal=turamozgalmak>)

A Zempléni hegységbe látogató turista szinte minden településen talál szálláslehetőséget, melyekről előzetesen a tourinform irodákban tájékozódhatnak. Itt tudnak ajánlani képzett túravezetőket is. A hegység túraútvonalairól turistatérkép került kiadásra.

A természetjárás, ökoturizmus másik fókuszja a vízivilág, ornamentika szerelmesei számára a Tokaj-Bodrogzug Tájvédelmi Körzet négy és félezer hektáros területével, morotváival, mocsárréteivel desztinációnkból **Viss és Zalkod** területén, ősszel a legmutatósabb, amikor sűrűn szőtt virágszőnyeg borítja őket.

3.3 Vízi turizmus

Zemplén turisztikai régiót nyugatról a sebes vízű Hernád, délről a szőke Tisza határolja, a Bodrog pedig a magyar Alföld és a Zempléni hegység határán méltóságteljesen ömlik Tokajnál a Tiszába. A vízitúrák résztvevői a Tisza bodrogi jobb partján, a Bodrog két

partján és a bodrogi tájakon rácsodálkozhatnak a sok helyütt még érintetlen táj gazdag növény és állatvilágára, az épített környezet látványosságaira.

A Bodrog és Tisza menti természetes és mesterséges morotvák, tavak gazdag hínárvegetációval rendelkeznek. A parthoz közel eső nádasok, mocsárterek, bokorfüzesek, nyár ligeterdők igen gazdag madárvilágnak adnak otthont. A túrakenusok közelről ismerkedhetnek a meredek partfalakba vájt partifecske és gyurgyalag lyukakkal, az úszkáló récék, vízciszkák életével, az ártéri erdőkben fészkelő, rejtőzködő madarak ezreivel.

A gazdag halállományra utal a part mellett üdögélő sok horgász, kitűzött varsa. A tavasz első meleg napsugarai április elején csalják vízre a bátor kenusokat, akik még a késő őszi, októberi időkben is hódolnak szenvedélyüknek.

A tokaji Unió Vízitelepen a tavaszi szünethez igazítva rendezik meg az Evezés hetét, valamint a tavaszi Bodrog-ártéri túrákat, melyekre több száz kilométerről is jönnek túrázók. A nyári vízitúrák elsősorban a kezdők és családok számára népszerűek a Bodrogon és a Felső-Tiszán.

A Bodrogon a határ menti Felsőberekítől szervezhető vizi túrák. Sárospatakon a kikötő, kemping, valamint a Református Kollégium Csónakháza az induló állomásai a Tokajig tartó mintegy 40 km-es Bodrog túrának. A Tiszán a Tiszabecstől indított 200 km-es (hosszú menetelés), vagy a Gergelyugornytól indított 140 km-es (könnyed lapátolás) sok száz, sokezer résztvevővel Tokajnál találkozhatnak a Bodrog kajakosai, kenusai. Ettől válik a Tisza-Bodrog összefolyás élővé, nemzetközivé, élményt adóvá.

A desztináció víziturizmusának remélhetően komoly nemzetközi érdeklődést is kiváltó fejlesztése jelenleg zajlik kikötők építésével és állami tulajdonú bérelhető motoros lakóhajók telepítésével a Bodrogra és a Tiszára. A nyaralóhajózási programban húsz hajót vásárolt a Mahart Zrt. A hajóbeszerzés mellett a Mahart tendert írt ki a hajózáshoz szükséges kikötői infrastruktúra kiépítésére is. Próbaüzemben 2019 nyarán már igénybe lehetett venni a nyaralóhajókat a Felső-Tisza és a Bodrog környékén.

A programban nem csupán a nyaralóhajók beszerzése történik meg, hanem az ehhez kapcsolódó infrastrukturális fejlesztések is, azaz Tokajtól a Bodrogon több olyan kikötő is létesül, amely alkalmas ezeknek a hajóknak a fogadására.

4. A TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK ÉS ÖRÖKSÉGEK HASZNOSÍTÁSA

4.1 Falusi turizmus

Desztinációnkban a falusi turizmus elsősorban a Zempléni hegység körzetében rendelkezik hagyományokkal. A kis falvak sajátos néprajzi örökségét, gazdag nemzetiségi (ruszin, szlovák) kultúráját, a mező- és erdőgazdálkodás hagyományait, a kismesterségeket, háziipart bemutató falusi vendégfogadást összegző turisztikai ágat tekintjük falusi turizmusnak. A falusi turizmus a térség természeti és ember alkotta adottságainak természetes és kulturális kínálatára épül, azokhoz sokrétűen kapcsolódik.

A hegység és a Bodrogi köz falvaiban a hagyományos paraszti gazdálkodást, erdőkielést, háziipari tevékenységeket tanulmányozhatják a vendégek, sőt a házigazdák mellett be is kapcsolódhatnak ezen munkák végzésébe. Tokaj-Hegyalján a falusi vendéglátók bor- és gasztronómiai szolgáltatásaival ismerkedhetnek meg. A folyópartokon, fürdők közelében a

vízparti pihenés, üdülés közönsége kapcsolhatja szállás- és vendéglátási igényeit a falusi turizmussal.

A túrázók, kerékpározók, sportolók alkalmi szállásigényeiket elégíthetik ki e módon. A nyári szezonban több száz vendég pihenhet nyugodt, csendes környezetben, de egyre több család tud fogadni vendégeket a tavaszi és őszi kirándulás-szezonban, valamint a téli hónapokban is. A falusi turizmus így desztinációinkban is az üdülés természet- és emberközeli formája, ahol a gyermekek, de alkalmanként a felnőttek is életre szóló élményekkel gazdagodhatnak.

A Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége és megyei tagszervezete: a Falusi Turizmus Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Egyesülete gondoskodik arról, hogy a „napraforgó” minősítés révén a falusi vendéglátó tagjai desztinációinkban is megbízható minőségben, megfelelő színvonalú szolgáltatásokkal fogadják a régióba érkező vendégeket. A megyei egyesület gondoskodik térségünkben a falusi vendéglátók továbbképzéséről, minősítéséről.

4.2 Kerékpáros turizmus

Zemplén régió mára az egyik legkedveltebb kerékpár-turisztikai célponttá vált. A régióban az alsóbbrendű utakon viszonylag kis gépjármű forgalommal számolhatunk, így azokon zavartalanul lehet kerékpározni. A közelmúltban épült két kerékpárút nagymértékben hozzájárult a kerékpáros turizmus fejlődéséhez és a kerékpáros közlekedés biztonságához. 2007-ben került átadásra a Sárospatak-Sátoraljaújhely közötti kerékpárút teljes hosszában, majd Sárospataktól Tarcalig, illetve Tokajig az EuroVelo 11A nemzetközi kerékpárút nyomvonala alsórendű közutakon van kijelölve.

A Zempléni-hegység legnagyobb kerékpáros körtúra útvonala kb. 155 km hosszú és 3 túranapra tervezhető. Szerencsi indulással, Monok - Abaújszántó - Boldogkőváralja - Vizsoly - Gönc - Kéked - Hollóháza - Füzér - Széphalom - Sátorajaujhely - Sárospatak útvonalon halad a túra, s közben elénk tárul az Abaúji-hegység, a Zempléni-hegység, a Hegyköz és Tokaj-hegység páratlan panorámája, az érintetlen természet látványa.

A Bodrogközbe szervezett túrákat Sárospatakról, vagy Sátorajaujhelyről indíthatjuk. Célállomások lehetnek a Bodrogzug tájvédelmi területe, a tiszai árterületek, illetve a cigándi járás műemlékei (Karcsa, Pácin). Pácinon keresztül a szlovákiai Királyhelmecre is ellátogathatunk. A cigándi-hídon átkelve a kerekedés a Felső-Tisza vidék, Tiszahát felé folytatható.

Egyre több gyalogos teljesítménytúra útvonalat kerékpárral is megtehetnek a vállalkozó szellemű hegyikerékpárosok. Ilyen pl. a Zemplén 26 és Zemplén 50, a Rákóczi túra 78 km-es távja, valamint az Öreg Bence Nagy-Milic túraútvonalának 27-től 120 km-ig terjedő szakaszai.

A kerékpáros turizmussal a Unilever Tömegsport Egyesület foglalkozik. Kapcsolatban állnak a térség legfontosabb szállásadóival, szolgáltatóival, így naprakészen szervezik a hegyi, országúti, vagy kombinált túrákat. Csoportos, családi, vagy egyéni igények szerint több túratervet tudnak ajánlani, kérésre kerékpáros túravezetőt is biztosítanak.

4.3 Sportturizmus

A turisztikai vonatkozású sportpiacnak számos csoportja van. Ezek az alábbi három kategóriába sorolhatóak be:

1. Sport látnivalók: az egyik legnépszerűbb a „sport látnivalók”, azaz a nagy versenyekre, meccsre való látogatások (évi 15 millió utazás világszinten). Desztinációnkban e körben a SUSI sportiskola versenyei vonzanak nagyobb látogatót, de megemlíthetők a falusi sportklubok versenyei, vagy a Tiszakarádi lovassport látogatókat vonzó rendezvényei is.
2. Sportélményre épülő turizmus: a „sportélményre épülő turizmus” szinte minden sportágat érint, a tömegsportokon túl (pl. futás, kerékpár, úszás) a kisebb szub-sportok is jelentős utazást generálnak saját közösségeikben, melyek mögött a különleges és egyedi infrastruktúra, illetve a versenyek állnak. E tekintetben desztinációnban a aktív turizmus olyan ágai relevánsak, mint a teljesítménytúrák, vagy a sárospataki Tengersizem turisztikai fejlesztése keretében kialakítás alatt lévő ViaFerrata pályákon és mászóutakon a sziklamászás.
3. Szabadidősport: a szabadidősport erősödésével a sport továbbá – hasonlóan a gasztronómiához – önálló kikapcsolódásként is megjelenik, vagyis az utazók már nem hagyják otthon edzőfelszereléseiket még egy rövidebb utazás alkalmával sem, hiszen az adott desztinációban is folytatni kívánják kedvenc sportjukat.

A desztinációban tehát a termálturizmushoz, ifjúsági turizmushoz, vízi turizmushoz, bakancsos turizmushoz szorosan kapcsolódóan jelenik meg a sportturizmus, amit elősegítenek a sportiskolák versenyei, autó-és motorsport versenyek, a lovaglási lehetőségek szélesedése, edzőtermek és más sportolási lehetőségekre nyitott teremlétesítmények fejlesztései.

4.4 Vadászati turizmus

A mintegy 75 ezer hektár területű Zempléni hegység kedvező adottságokkal bír a vadgazdálkodás és vadászat területén. A nagy múltú elődök munkájának eredményeként mennyiségben és minőségben is egyedülálló az itt honos nagyvadállomány. A zempléni erdők királya a kárpáti gímszarvas gyönyörű agancsot nevel. Üde színfoltja a hegység vadászati kínálatának a közel száz éve itt élő muflon.

Tiszta, ősi vérvonalukat megőrizték a hegység vaddisznói. Elejtésük és trófeájuk felejthetetlen élményt jelent a vadásznak. Erdőterületeink szélén és tisztásain kiváló életfeltételeket talál az őz. Természeti védelmet élvez, nem vadászható de rendszeresen előfordul az erdőkben a farkas, a hiúz és a vadmacska, sőt mostanában már a farkas is.

A Bodroghözben kiváló minőségű apróvad vadászterületek találhatók. E vadászterületek őzállománya mellett jelentős számban fácán és nyúl is megtalálható. Mindenütt lehet vadászni vadkacsára, és az időjárás függvényében vadlibára is. A Kossuth Holding területén előnevelt félvad kacsára is van vadászati lehetőség.

Jól kombinálható egymással a két vadászati forma a nagyvad és apróvad vadászat, avagy a hegyvidéki és síkvidéki vadászat. Gyakorolható vadászati módok: az egyéni és társas vadászat. Az egyéni vadászat lehet cserkelő és lesvadászat. A társas vadászati formák közül vaddisznóra a terelővadászat és a hajtóvadászat folytatható.

Zemplénben az Északerdő Rt. a legnagyobb vadgazdálkodó. A külföldi vadászvendégek fogadására, kalauzolására szakosodott vállalkozás a Lenár Jagd utazási iroda Sátoraljaújhelyben.

A vadászvendégek elszállásolására a nagy múltú kastélyszállók (Kőkapu, Lászlótanya, Újhuta) mellett vadászházak sora áll rendelkezésre, melyekről a vadásztársaságok tájékoztatják vendégeiket.

III. RÉSZ: A DESZTINÁCIÓS STRATÉGIÁK MEGVALÓSULÁSÁT TÁMOGATÓ SZAKÉRTŐI TANULMÁNYOK

A TOKAJI BORVIDÉK KÖZÖSSÉGI BORAINAK BEMUTATÁSA ÉS GASZTRONÓMIAI KÜLDETÉSÉNEK TANULMÁNYOZÁSA

DR. BENE ZSUZSANNA

borász-kutató

Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet

A közösségi összefogás szükségessége a borvilágban is megjelenik és ösztönzőleg hat a gasztronómiai turizmusra is. Napjaink bor- és gasztroturizmus trendjeiben egyre inkább kibontakozik az élményszerzés igénye oly módon, hogy az adott desztinációba ellátogatva a turista a helyi közösség életébe nyerjen betekintést és részese lehessen valamilyen formában az ott folyó életnek. A Tokaji Borvidéken is megjelentek a kistérségi összefogások, jelenleg 6 település (Mád, Tállya, Olaszliszka, Sárospatak, Tarcál, Herceghút) rendelkezik közösségi összefogás eredményeképpen létrejött településborral. Azonban önmagukban ezek a borok nem elegendők ahhoz, hogy a turistákat megnyerjék, szükség lenne összekapcsolni a helyi népi gasztronómiai különlegességekkel és egy étel-ital párosítás egyediségére már jobban lehet fókuszálni. Tanulmányomban bemutatásra kerülnek a Tokaji Borvidék közösségi borai, a hazai jó gyakorlatok és elsősorban a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Értéktárban szereplő kulináris ételekkel próbáltam párosításokat létrehozni.

Kulcsszavak: bor, borgasztronómia, borturizmus, közösségi bormarketing, Tokaj, gasztronómiai trendek

1. KÖZÖSSÉGI BORMARKETING

Napjaink egyre nehezebb borpiaci helyzete megerősíti a hazánkban is gombamód szaporodó közösségi marketing tevékenységek nyomán létrejövő közösségi borok létjogosultságát. Ezek a borok az adott borvidéken belüli összefogást képező csoportok számára nyújthatnak gazdasági előnyöket, ha megfelelően felépített stratégia mentén születnek meg.

A **bormarketing** fogalma Hajdu, 2004 megfogalmazásában: „A bormarketing a marketing és a bortudományok ötvözte, de nem csupán egyszerű összessége.” Botos 2004-ben a következőképpen definiálta: A bormarketing a marketing- és a bortudományok ötvözte, de nem csupán egyszerű összessége. A bormarketing gyakorlati tevékenység, alkalmazott tudomány, számos szakterület kapcsolódásából jött létre. Az elméleti marketing mellett a szőlészeti és borászati technológia, a borökonómia, a piaci ismertek, szociológia, reklám, stb. szükségeltetnek ahhoz, hogy a bormarketing jól felépített, hatékony legyen. A bormarketing fogalma alatt nem két független tudomány egymáshoz illesztését kell érteni, hanem egy teljesen önálló szakterületet. A bormarketing feladata, hogy hosszú távon megvalósítsa a fogyasztóorientált marketingtevékenységet és a követendő marketingstratégiákat a szőlő- és borgazdaságban, az ágazat fejlődésének érdekében. A megfelelő pénzügyi háttér és a szakmai összefogás mellett a jó marketinghez a marketing-mix elemeinek (termék, ár, értékesítési hely, kommunikáció) átfogó, kombinatív alkalmazása is szükséges a különböző bormarketing szinteken. (Molnár, 2007)

Több egymásra épülő szintje van:

- **Nemzetközi** szint, amelynek végrehajtója az O.I.V. és FIVS (Organisation Internationale de la Vigne et du Vin – Nemzetközi Szőlészeti és Borászati Szervezet

és Fédération Internationale des Vins et Spiritueux - Borok és Szeszesitalok Nemzetközi Szövetsége);

- **Regionális** szint, amely szűkebb réteg érdekeit képviseli, mint például az AREV (Assemblée des Régions européennes viticoles – Európai Bortermő Régiók Gyűlése);
- **Nemzeti** szint, nagyon erős közösségi erővel bír, de alaposan átgondolt stratégia esetén tudja a hozzá fűzött reményeket beváltani;
- **Borvidéki** szint, az adott borvidék fogyasztóit célozza meg;
- **Körzeti** bormarketing, amikor egy adott borvidéken belül, kisebb egység érdekeit képviseli;
- **Borászatok**, a legkisebb szintet képviselik.

Levitt (1969) szerint a piacon a verseny nem az előállított termékek között zajlik, hanem a hozzáadott értékeken dől el. Minden lépés idetartozik, amelyet a potenciális fogyasztó értékkel: a csomagolás, reklám, szállítás stb. A marketing tevékenység a bor esetében nem a borkészítéssel kezdődik. Az előrelátó bortermelőnek fel kell mérnie a piacot, hogy az általa elképzelt borra van-e igény, melyek azok a fogyasztók, piaci szegmensek, ahol értékesíteni tud. A technológiai realitásoknak megfelelően elkészített bort ezek után el kell juttatni a fogyasztóhoz. Itt fontos szerepe van a megjelenésnek, felismerhetőségnek. Ezeket a tulajdonságokat a palack és a címke hordozza. Az értékesítési csatornák megválasztása és a reklám segítségével jut el végül a termék a fogyasztóhoz.

A marketing-mix elemeinek alkalmazása tehát már a bor készítése előtt elkezdődik, és nem fejeződhet be az értékesítésnél, hiszen a termelőnek fontos a visszajelzés is a fogyasztótól, vagyis a fogyasztói magatartás nyomon követése. A sikeres bormarketing a magyar szőlőfajtákon, a kiemelkedő ökológiai adottságú borvidékeken, a zászlós borok kialakításán, a szakmai összefogáson, a hatékony kommunikáción, az elegendő pénzügyi ráfordításon és a szigorú szabályozáson alapul mind nemzeti, mind borvidéki vagy borrhíós szinten (Molnár, 2007).

A Kormány a Magyar Turisztikai Ügynökséget bízta meg az állami bormarketing feladatok ellátásával. Az Ügynökség célja, hogy a turisztikai márka élő alkotóelemévé tegye a magyar bort és gasztronómiát, amely magában egyesít sok olyan értéket, amit Magyarországról is gondolunk: a hozzáférhetőséget, a megismerhetőséget és a különleges történeteket. Az MTÜ feladata, hogy a turisztikai márkán keresztül a magyar bor értékeit megismertesse a világgal, és így lendületet kapjon a bor- és gasztroturizmus is. Az 1259/2016. (VI. 6.) Kormányhatározat értelmében 2016. június 15-től az állami bormarketing tevékenységet érintő feladatok koordinálását és felügyeletét, illetve az ehhez kapcsolódó támogatások allokációját az MTÜ végzi. Az MTÜ a bor és a gasztronómia párosa által kínált komplex élményt népszerűsíti, mert turisztikai szempontból így lehet a leginkább érvényre juttatni a két területet. Az Ügynökség célja, hogy közelebb vigye a kulináris élményeket a turistákhoz (MTÜ, 2019).

A **közösségi bormarketing** Nemes (2006) megfogalmazása szerint, az árutermelő borászok „közösségének” érdekeit tükröző, releváns piaci adatokon, információkon alapuló a fogyasztók valós igényeire építő átfogó bormarketing stratégia kidolgozását és megvalósítását jelenti. A közösségi bormarketingre elsősorban azért van szükség, mert a borpiacon túltermelési válság van évek óta, a verseny rendkívül kiélezett, a borfogyasztás stagnál vagy csökkenő tendenciát mutat, a borárok pedig nyomottak. A közösségi bormarketing célja, a hazai termékek piacának feltárása és szélesítése a bel- és külföldi piacokon.

Ezen belül három rész cél fogalmazható meg:

- A hazai fogyasztás növelése, az elosztási csatornák szélesítése
- A hazai piacon a magyar termékek részarányának növelése
- Az export piacok bővítése. (Kopcsay, 2011).

A közösségi bormarketing nem lehet öncélú. Szervesen illeszkednie kellene egy nemzeti szinten megfogalmazott borstratégiába.

2. A HAZAI JÓ GYAKORLATOK

2.1. Szekszárdi Borvidék

2.1.1. Szekszárdi Borászok Céhe

A Szekszárdi Borászok Céhe Eszterbauer János elnökletével Szekszárdon alakult meg 2006-ban, küldetésük és feladatuk, hogy közösségi összefogást teremtsenek és a szekszárdi bor jövőjét és fejlődését biztosítsák. Rendezvényeket szerveznek, 2015-től közös palacktípust hoztak létre, amelyet kizárólag a Céh tagjai használhatnak (1.ábra). Az egységes palackba a jellegzetes szekszárdi fajták – kadarka, kékfrankos és bikavér – kerülhetnek, kizárólag a középkategória feletti borokat lehet forgalomba hozni ebben a palacktípusban. A borok minőségét bírálóbizottság vizsgálja vakkóstolóval. Az adott tétel akkor nyeri el a jogot, hogy ilyen üvegbe kerüljön, ha a zsűri tagjainak legalább kétharmada arra érdemesnek ítéli.

1.ábra: A szekszárdi palack

Forrás: https://hvg.hu/gasztronomia/20150918_A_szekszardi_palack

2.1.2. Szekszárdi Fuxli

Hat borász: Sebestyén Csaba, Eszterbauer János, Posta Borház, Németh János, Merfelsz Gábor és a Heimann-család 2011-ben történő összefogásából született meg a Szekszárdi Fuxli azzal a céllal, hogy közösen visszaállítsák a köztudatba a siller bortípust. A **Fuxli-készítés** (2.ábra) kritériumának megfelelően a borok gerincét Kadarka vagy Kékfrankos szőlő adja, alkoholtartalom nem lépheti túl a 13%-ot.

2.ábra: A különböző grafikájú Fuxli borok

Forrás: <https://kadarka.net/cikkek-kat/ravasz-mint-a-fuxli>

1.2. Villányi Borvidék

1.2.1. Villányi Franc

A **Villányi Franc** 2014. májusától létező közösségi bormárka. A **Villányi Bormarketing Műhely a Villányi Borút Egyesülettel együtt népszerűsíti a villányi cabernet franc fajtaborokat Villányi Franc néven (3.ábra)**. Legalább egy éves fahordós érlelést kap, valamint ezt követő hosszú palackos érlelést.

3.ábra: A Villányi Franc logó

Forrás: <https://villanyiborvidek.hu/villanyi-borvidek/vorosborok/villanyi-franc>

2.2.2. VillányiRedY

A **VillányiRedY** az Y generációt célozza meg. A „Villány vidám arcát” szimbolizáló bor egy portugieser alapú házasítás, amelyben megjelenhet a Blauburger, Zweigelt, Kékfrankos, Kadarka és más Villányban honos fajták. Az alkotók elképzelése szerint illatában elsődlegesen a piros- és feketebogyós gyümölcsök, fellelhetők enyhe hordóhasználatra utaló fás jegyek, miközben ízben a lendületes, gyümölcsös primer ízek dominálnak. Az adott kategóriában mindenki a legjobbat szeretné megmutatni a borászata arculatából és nincsenek merev szabályok meghatározva, a kiváló és megkérdőjelezhetetlen minőség elérése a legfontosabb szempont. 10 pincészet állította elő először, közös, játékos címkével jelentek meg: Bock Pincészet, Csányi Pincészet, Gere Tamás és Zsolt Pincészete, Maczkó Pincészet, Mokos Családi Pincészet, Ősi Pincészet, Polgár Pincészet, Szemes Pincészet, Tiffán Ede és Zsolt Pincészete, Vylyan Szőlőbirtok és Pincészet.

4. ábra: A Villányi RedY logója

Forrás: <https://www.redivillany.hu/>

2.3. Balatoni borrhéio borvidékei

BalatonBor

A **BalatonBor** a Balatoni Kör, a Rizling Generáció és a Csopaki Kódex elnevezésű szervezetek összefogásának eredményeképpen született száraz fehérbor olaszrizling szőlőfajtából OFJ Balaton eredetvédelmi megjelöléssel. Mindenki elkészíti a saját olaszrizling BalatonBorát (5.ábra), amelynek a piacra juttatása is átgondolt, szépen felépített stratégia mentén történik. A Balatoni Körnek 35 tagja van, ebből számos borászat és vendéglátóhely

van, de a boron kívül a pálinka, a kézműves sajt és a cukrászat is képviselteti magát. Példaértékű az összefogás és az együttes megjelenésük, azonban megkérdőjelezhető a „közösségi” erő, mert a Balatoni Borrégió 6 borvidékből áll és erősen vitatható, hogy a Balatoni Kör 35 fős tagsága, akik közül nem is mindenki borkészítő, nem fedi le a teljes Balatont és sokan a körön kívül maradnak. Azonban már negyedik éve bizonyítanak és kitart a lendület és egyre eredményesebben szerepelnek.

5.ábra: A BalatonBor készítő borászok és a BalatonBor logója

Forrás: <https://borszakkor.24.hu/tag/balatonbor/>

HegyBor

A **HegyBor** a Balatoni Kör, a Rizling Generáció és a Csopaki Kódex elnevezésű szervezetek összefogásának eredményeképpen született száraz fehérbor olaszrizling szőlőfajtából OEM Balaton eredetvédelmi megjelöléssel. Így a Vinea Balaton elnevezéssel ellátott tudatos programnak ez a 2. lépcsője⁷³ a BalatonBort követően, a „hegy” megnevezés a Balaton körüli hegyek (Csobánc, Szent György hegy, Somló) földrajzi eredetére utalnak és magasabb oltalmi kategóriát képeznek, mint a BalatonBor.

A Balatoni borrégióban történő összefogás eredményeképpen létrejött BalatonBor, Hegybor és DülösBor hierarchiáját mutatja a 6.ábra.

6.ábra: A Vinea Balaton borpiramisa

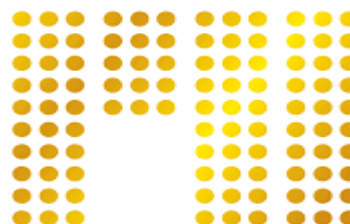
Forrás: <https://danubewines.co.uk/blogs/news/balatonbor>

⁷³ A harmadik szintet a DülösBorok alkotják, amelyek a legkevesebb mennyiségben, de a legmagasabb minőségi kategóriában készülnek.

2.4. Pannonhalmi Borvidék

Pannonhalmi PH-érték

A **Pannonhalmi PH-érték** a Pannonhalmi Borvidék termelői szintű szabályozás alapján létrejött közösségi bormárkája. A játékos név a PannonHalmi Értékre utal, a kezdeményezés célja a pannonhalmi borvidéki pincészetek szakmai alapú és marketingkommunikációs összefogása. 6 pincészet: Cseri Pincészet, Hangyál Pincészet, Herold Pince, Pécsinger Szőlőbirtok, Tar Pincészet, Pannonhalmi Apátsági Pincészet készít bort egységes PH-Érték címkével.

7. ábra: A Pannonhalmi klaszter és a PH-logó

Forrás: <https://apatsagipincszet.hu/ph-ertek-borvideki-klaszter-es-kozossegi-bormarka/>

2.5. Egri Borvidék

2.5.1. Egri Borműhely

Az Egri Borműhelyt tíz egri borász közös gondolkodása, együttműködésre való törekvése hozta létre. Célkitűzésük az egri bikavér és az egri csillag létjogosultságának és piaci pozíciójának megerősítése, a Szépasszony-völgy borturizmusának újragondolása, az egységes Egri Borvidéki Palack létrehozása, valamint a fiatal generációkban a helyi borok iránti érdeklődés erősítése. Tagok: Bolyki Pincészet és Szőlőbirtok, Egri Csillagok Zrt., Eszterházy Károly Egyetem, Gál Tibor Pincészet, Juhász Testvérek Pincészete, Ostoros Családi Pincészet, Petrény Winery, St. Andrea Szőlőbirtok és Pincészet, Thummerer Pincészet és Szőlőbirtok, Tóth Ferenc Pincészet.

2.5.2. Egri palack

Helyi tradíciókra épülő palacktípus lett tervezve az „1552 Eger” felirattal az Egri Vár ostromának tisztelegve. A palackokba a legmagasabb minőségi kategóriát képviselő bortípusok kerülhetnek, amelyek az egri superior és grand superior termékjelzés követelményeinek megfelelnek.

8. ábra: Az Egri Borvidéki palack

Forrás: <https://gusto.hu/cikk/1421-sajat-palackot-kapott-az-egri-bor>, fotó: Talabér G.

2.6. Pécsi Borvidék

A Pécsi Összhang elnevezésű közösségi összefogást 8 helyi borász hozta létre és 2 közös brandet alkottak Déli Fény és Egyéjszakás elnevezéssel. A Déli Fény 2017-ben 2578 néven került forgalmazásra, ami a napsütéses órák számára utal. Legalább háromfajta kell a házasításba, min. 50% kárpát-medencei fajták, max. 25% hordós és max. 25% illatos fajta kerülhet bele. Az Egyéjszakás egy egész éjszakán héjon tartott, tartalmasabb, mélyebb rozé bor. Kereskedelmi forgalomban megtalálható mindkettő bortípus.

9.ábra: A Pécsi Borvidék közösségi borai és a közös kóstolópohár

Forrás: <https://www.pecsiborozo.hu/blog/deli-feny-az-ejszakaban>

2.7. Bükki Borvidék

Bükki Terroir

A Terroir Bükk eredet- és érdekvédelmi közösség, amelyet Sándor Zsolt, Borbély Roland és Hajdu Roland alapított 2018-ban azzal a céllal, hogy a termőhelyi sajátosságokat be tudják mutatni, a hagyományokat ápolni tudják és megőrizni. Terveik között szerepel a BükkBor létrehozása a BalatonBor márkafilozófiája mentén; 3 szőlőfajtából -Olaszrizling- Chardonnay- Zenit- 90 %-ban egyenlő arányban kell tartalmaznia és 10.000 palackot szeretnének készíteni belőle. Komoly összefogás szükséges hozzá, mert senkinek nincs elegendő szőlője és fajtaválasztéka a készítéshez, így, ha valaki be szeretne kapcsolódni a BükkBor készítői sorába, akkor egymástól kell megvenniük a szőlőt. Az értékesítési filozófia még nincs kidolgozva.

2.8. Kunsági Borvidék

Monori bor

7 borász hozta létre: Lukácsy Pince, Bóka Pince, Kult Pince, Arany Pince, Tápió-Vin Kft., Kovács Endre, Czégény Gábor. A Monori Községi Bor négy település (Bénye, Gomba, Monor és Monorierdő) különleges termőhelyi adottságain gazdálkodó szőlőtermelők közös munkájának eredménye. A bor lendülete, fiatalossága az összefogás szőlőműveléssel és borkészítéssel szembeni elhivatottságát és alázatát tükrözi. A hét borászat a 2018as szüret alkalmával egy borászatba szállította a szőlőt, mindenki ugyanabban a mennyiségben, de azt a fajtát, amelyből neki van és szigorúan az OEM Monor oltalomkörbe tartozó fehér szőlőfajtát lehetett hozni, így 7 szőlőfajtából álló fehér cuvée bor a Monori közösségi bor: Chardonnay, Hárslevelű, Rajnai rizling, Zöld veltelini, Irsai Olivér, Sauvignon blanc, Cserzei fűszeres. A kiválasztott egy borászatban készült és palackozták, friss, gyümölcsös-virágos könnyed bor, a lepalackozott tételt 7felé visszaosztották és mindenki értékesíti a sajátjával együtt, illetve közösen létrehozták a weboldalt, amelyet együtt finanszíroznak, hogy a későbbiekben az értékesítést is szeretnék összefogni. 100 g/ha termésátlag és kézi szüret, szakaszos préselés az oltalomkategória kritériuma, így azért minőségi alapanyag és nagyobb

szakmai felügyelet mellett készítik (ezek a fajták bőven tudnak 160q/ha termésátlag mellett is teremni, de hozamkorlátozás van).

10.ábra: A Monori bor

Forrás: <https://www.monoribor.hu/>

3. A TOKAJI BORVIDÉK KÖZÖSSÉGI BOR KINÁLATA

A Tokaji Borvidék borvidéki és körzeti szintű bormarketing egyaránt jelen van elsősorban közösségi bor megvalósítása terén.

3.1. Borvidéki szinten

Kingling

A **Kingling** egy „közösségi bor” fantázianeve a Tokaji Borvidéken. A Tokaji Szőlő- és Bortermelési Közösségi Infrastruktúra Központ Nonprofit Kft. kezdeményezésére a Tokaji Borvidék Hegyközségi Tanácsa révén valósult meg, a Hegyközségi Tanács védjegyeztette és elkészítette a Kinglingre vonatkozó szabályzatot, amelyben belefoglalja, hogy ki használhatja a nevet, milyen borkészítésre és jelölésre vonatkozó szabályok vannak. Jelenleg a védjegy használója a Tokaji Szőlő- és Bortermelési Közösségi Infrastruktúra Központ Nonprofit Kft., felvásárolja a szőlőtermelőktől a szőlőalapanyagot, amelyből bort készít száraz és félédes formában, lepalackozza és értékesíti, majd ezt követően visszaosztja az értékesítési árból az előállítás költségét, valamint a felhasznált palack, címe, csavarzár költségét, majd a beadott szőlőmennyiségre eső összeget megfizeti a termelőnek. Ezáltal a szőlőtermelők kevésbé vannak kitéve a szőlőfelvásárlási árak ingadozásának, biztos helye van a megtermelt szőlőjüknek.

11.ábra: A Kingling száraz és félédes változatban

Forrás: <https://ihatobb.hu/kiralyka-csinalok-uj-kozossegi-bormarka-piacon/>

3.2. Körzeti szinten

3.2.1. Mádi bor

Mádi Kör Eredetvédelmi Egyesület

Szepey István vezetésével 2007-ben alakult meg Mád település borvidéken belüli pozicionálása érdekében. Szigorú hozamkorlátozások és borkészítési szabályok mentén Mád neve minőségmeghatározó tényező. Rendkívül sokat tesznek a gasztroturizmus fellendítéséért is. Tagok: Árvay Családi Pincészet, Áts Családi Pincészet, Barta Pince, Budaházy Pincészet, Demetervin, Holdvölgy, Lenkey Pincészet, Mád Hill, Orosz Gábor Pincészet, Royal Tokaji Borászat Zrt., Szent Tamás Szőlőbirtok és Pincészet, Szepes Pincészet, Tokaj Classic Borászati Kft. Az Egyesület a község természeti értékeit, a táj adottságait védi és a „mádi” bor felismerhető karakterének kialakítására törekszik.

Mádi Furmint

A Tokaji Borvidék első településszintű dűlőszelektált száraz bora. A Mádi Kör tagjai készítik és csak az viselheti a településnevet, aki eleget tesz az egyesületi szabályzatban leírtaknak. A mádi dűlőkre jellemző ásványosság jellemzi ezeket a borokat.

12.ábra: A Szent Tamás Pincészet Mád bora

Forrás: <https://www.kostolom.hu/Boraszat/603/szent-tamas-szobirtok-es-pinceszet>

3.2.2. Tállya Wines

A TállyaWines egy termelői közösség, amely három borász összefogásából jött létre 2013-ban: Szűcs Ferenc, Barta Péter és Zsadányi László, majd bővült a tagság Márton-Kovács Krisztina és Polgár Attila személyével. Dűlőszelektált borok háziasításával egy borász segítségével hoznak létre olyan bortípusokat, amelyekben Tállya egyedi arculata jelenik meg.

13.ábra: A Tállya Wines borok

Forrás: <https://welovebudapest.com/program/artwine-lovers-club-a-tallya-wines-boraival/>

3.2.3. Olaszliszka bora

2015-ben készítették Hárslevelű szőlőfajtából és a Bortársaság forgalmazza Falubor néven.

14.ábra: Olaszliszka Falubor

Forrás: https://borrajongo.blog.hu/2016/10/29/tokaji_evjaratkorkep_a_bortarsasagnal_296

3.2.4. Sárospatak bora

Sárospataki Borterasz Egyesület

Öt pincészet - Pajzos, Harsányi, Portius, Espák, Naár pincék- összefogásával jött létre. 2015-ben készítették el először Patakbor néven és az öt pincészet adta össze hozzá a szőlőt. Céljuk a Sárospatak márkanév létrehozása és megalapítása, valamint annak a bemutatása, hogy a Tokaji Borvidék északi régiójának dűlői, a gondos szőlészeti és borászati munka, valamint a kulturális örökség együttesen mekkora lehetőségeket hordoznak magukban. Először az önkormányzat számára készült 200 palack mennyiségben, 2016-ban már kereskedelmi mennyiségben készült, 1800 palack, tipikus hegyaljai fajtákból: 87 százalékban furmintból, 13 százalékban hárslevelűből. A feldolgozott szőlő javát a Megyer- és a Király-hegy termőterületei adják; a bor nagyobb része acéltartályban, egyötöde másod- és harmadtöltésű, 3 és 5 hektoliteres hordóban érlelődött 6 hónapig. A Patakbor 2016 ízében és illatában az ásványos, sós jegyek dominálnak.

15.ábra: Sárospatak bora

Forrás: <https://sarospatak.hu/2015/07/26/elkeszult-sarospatak-bora/>

3.2.5. Tarcal bora

A csatlakozó pincészetek összeadják hozzá alapboraikat. 2016-ban 9 borászat járult a közösségi bor elkészítéséhez: Basilicus Borkultúra Központ és Szőlőbirtok, Gróf Degenfeld Szőlőbirtok, Kern Pincészet, Kikelet Pince, Majoros Birtok és Borbár, Myrtus Pince, Palásthy-Emmert Pince, Tokajicum Borház, Volt Császári Birtokközpont és Pince – Tokaji Borvidék Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet. Furmint és Hárslevelű szőlőkből álló borok kerültek házasításra 2 hl mennyiségben. A lepalackozott bor OEM Tokaj eredetvédelmi

kategóriában kerül forgalmazásra és minden résztvevő pincészet önmaga értékesíti a ráeső darabszámokat.

16. ábra: Tarcál Bora

Forrás: <https://wineartculture.hu/tarcál-bor-2016-az-összefogas-bora/>

3.2.6. Hercegkút Bora

A 2018-as évjáratban készítették először, 46 termelő adta össze hozzá a szőlőt az önkormányzat és a Hercegkúti Világörökségi Pincesorokért Egyesület felhívására önkéntes alapon és a Tokaji Szőlő-és Bortermelési Közösségi Infrastruktúra Központ Nonprofit Kft. helyi feldolgozójában készítették el a bort közösségteremtő céllal és nem lehet forgalomba hozni. Felszáráz Furmint-Hárslevelű Cuvée.

4. TOKAJI BOR-GASZTRONÓMIA

Az ideális bor-étel összehangolását hívjuk borgasztronómiának, amikor az a legjobb párosítás, amely során a bor a lehető legtöbbet hozza ki a vele együtt tálalt ételből. Mindig harmóniát kell keresni és nem éles ütköztetéseket, kontrasztokat. Egy pikáns és fűszeres fogáshoz illatos és hosszú utóízű bort kínálunk, míg egy édes és enyhén zsíros ételhez friss és aromás, könnyed borok illenek. Ez utóbbi esethez ajánlott szénsavas, illetve habzó bort javasolni, melynek szén-dioxid tartalma külön kiemeli a bor jellegét.

A mai világban nincsenek könnyű helyzetben a séfek, borászok, kézműves élelmiszerkészítők, mert a gasztronómia területén egyre több kihívással kell szembenéznük. Változnak a fogyasztói ízlésvilágok, új konyhatechnológiai eljárások jelentek meg, új trendek mentén változnak a mindennapok élelmiszerfogyasztásai. Az egyes nemzetek kulináris örökségei, az évszakok fontossága és a helyi specialitások újrafelfedezése révén folyamatosan változik a fogyasztók ízlésvilága. A „locavore”-izmusnak nevezett világtrend szerint azt fogyasztjuk, ami a környezetünkben megterem, és helyben is dolgozzák fel. Az autentikus főzési technológiák és a természetes ízek ismét nagyon népszerűek lettek.

A legfőbb globális gasztronómiai trend: a helyi. Nevezhetjük lokálisnak, vagy terroirnak, vagyis helyi, minőségi alapanyagokból készüljön az étel. Ezen kívül nagyon fontosnak tartják a friss, eredetvédett, hiteles termékek használatát. Új lehetőségeket teremt az elfeledett, régi idők termékeinek újra felfedezésére a korábbi generációk ételeinek újra értelmezésére. Valószínűleg a helyi jellegzetességek felvonultatása finomodik, specialitások előkerülnek, esetleg régi zöltségek, régi fajok, az állatállomány újrafelfedezése (Csíki, 2016).

A tokaji borok mind a hagyományainkat, mind a gasztronómiai értékeinket tekintve kiemelkedő jelentőséggel és figyelemmel bírnak. Ételpárosítás során keresnünk kell azokat a pontokat, ahol más, helyi alapanyaggal, kézműves élelmiszerrel való találkozás lehetősége áll fenn, mert akkor tud az étel-ital párosítás megfelelni a trendeknek és maradandóan a kínálatban fellelhető lenni. Nagyon fontos az egyediség és olyat alkotni, amely csak erre a

térségre jellemző, az itt történő elfogyasztása olyan élményt teremt, amely miatt érdemes ellátogatni ide.

A Tokaji borvidékről származó borokat sokféle ízvilággal rendelkező étellel, ételsorral párosíthatjuk. A tokaji borok karakteres savuk, magas extrakt tartalmuk miatt különösen alkalmasak ízesítéshez, pácoláshoz és főzéshez. A Tokaji lehet egy étel akár kizárólagos, akár társított fűszere.

Könnyű, száraz, gyümölcsös Tokaji

Ajánlhatók aperitifként, ill. szárnyas- és halételekhez, melyeket egy könnyed, friss gyümölcsökkel (körte, alma, birsalma, trópusi gyümölcsök frissen, nem cukrozott változatban stb.) készült mártással vagy raguval kínálhatunk.

Testes, száraz, karakteres savú Tokaji

Lehetnek aperitifek savas karakterüknél fogva, de halételekhez is kiválóan párosíthatók, például fahordóban érlelt furmintokhoz jól illenek a füstölt halak.

Késői és alacsonyabb cukortartalmú Tokaji

Itt jelennek meg a már klasszikusnak számító Tokajit kísérő ételek, mint a liba- és kacsamájából készült fogások: pástétom, mousse (hab), roston sült vagy párolt változatban. Kísérőként adhatunk zöldsalátát egy könnyed vinaigrette-tel vagy csak olívaolajjal, ha az adott bor cukortartalma nem túl magas. Viszont az édeesebb borok esetében érdemes mézzel és magával a borral párolt karamellizált gyümölcsragut kínálni.

Tokaji aszúborok és eszenciák

Cukortartalmuknál fogva figyelni kell a párosításra, hogy ne nyomja el a bor az ételünket. Fontos szerephez jut a méz, az aszalt gyümölcsök világa, a különféle fűszerek, mert külön egyedi ízvilágot képviselnek és szépen tudnak társulni egy másik, hasonló karakteres összetevőhöz. Nem szabad elfeledkeznünk a sajtokról sem, a képpenészes sajtok igazi szép párost nyújtanak az aszúborok mellé.

5. A TOKAJI KÖZÖSSÉGI BOROK GASZTRONÓMIÁBAN VALÓ ELHELYEZÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A gasztronómiai trendeket és gasztronómiai párosításokat figyelembe véve az alábbi étel-ital egyedi, kistérségekre jellemző társításokat lehetne létre hozni és a kulináris kínálatban elhelyezni oly módon, hogy ezek miatt (is) érdemes az adott helyszínre ellátogatni.

5.1. Sárospatak bora – Cigándi kásáskáposzta

A cigándi kásáskáposzta egytál étel, amely durvára darált kukoricából készített kásából, apróra vágott káposztával, füstölt hússal, szalonnával van főzve. Paradicsommal, paprikával dúsított, híg lecsós állagú. Fokhagymás, füstölt illatú enyhén csípős ízű laktató eledel (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Értéktár).

17. ábra: A cigándi kásáskáposzta

Forrás: <https://bodrogkoz.com/ujabb-gasztronomiai-elismeresben-reszesult-cigand-varosa/>

5.2. Tarcal bora – Zempléni Sajtmanufaktúra hegyvidéki sajtja

Tarcal település ad otthont a Tokaji-hegy lábánál található, Zempléni Kézműves Sajt Manufaktúrának, ahol saját termelésű magyar tarkatehéntejből készült sajtkülönlegességek találhatóak. Szilágyi Tibor sajtkészítő mester hegyvidéki sajtja olyan sajtkülönlegesség, amely félzsíros, félkemény érlelt tehénsajt fölözött tehéntejből természetes kéreggel.

18.ábra: Hegyvidéki sajt a Zempléni Sajtmanufaktúrából

Forrás: <https://zemplenisajt.hu/galeria/>

5.3. Mád bora – „kecskehús és a mádi kék sajt”

Mád a gasztronómia területén (is) saját utat jár. Ha ki kellene emelni, ami leginkább a településhez köthető, az a kecskehús és a mádi kéksajt. A köves gyógynövényes legelőkön kóborló kecskék húsanak különleges zamata tökéletes párost alkot a mádi borok ásványos karakterével. A mádi kéksajtot pedig egy hétre aszúfürdőbe helyezik azért, hogy az édes tokaji kívülről kellemes, édeskés ízt adjon neki különleges zamatokkal.

19.ábra: Gusteau válogatás

Forrás: <https://www.svet.hu/place/gusteau-kulinaris-elmanymuhely-mad/>

5.4. Kingling - Aszalt sárgabarackos vargabéles

A bélesek a rétescsalád tagjai, de itt a tésztát nem feltekerik, hanem 2-4 réteslappal kibélelnék egy zsiradékkal kikent tepsit, és ebbe helyezik el a töltelékét. A vargabéles esetében ez cukros tojással kevert laska, édes tejföl vagy tehéntúróval kevert tejföl, mazsola és aprított vaníliarúd keveréke. Ezt egy vékony tésztalappal lefedik és bőven bevajazzák, majd lassú tűzön megsütik. A vargabélesek a Hungarikumok értéktáának tagjai (NEMZETI ÉRTÉKTÁR,

2019), szépen harmonizálnának a Kingling félédes cukortartalmával, mindkettő azonos rangú és egyediségű élelmiszer.

5.5. Tállya Wines – Tállyai babéros cinkével

A tállyai babéros tarjából készül borókabogyó, babér, sárgarépa, fehérrepa, karalábé, zeller, burgonya felhasználásával, a köret sárga burgonya, póréhagyma és túró összetevőkből áll. Igazi íz kavalkád, a tállyai borok alapanyagát biztosító dűlők sokféle karakterét kiemelve.

20.ábra: A tállyai babéros

Forrás: <https://gasztroangyal.hu/receptek/tallyai-baberos-cinkevel/>

5.6. Hercegkút bora – Hercegkúti tunki

Hercegkút a Tokaji Borvidék egyik legmeghatározóbb sváb települése. Jellegzetes sváb étel a tunki, amelynek alapformája a tradicionális disznóölések alkalmával először kikerülő, feldolgozható alapanyagokból összeállított étel. Sertés lapockát, bordahegyet „riplspite” és sertésmájat vágnak össze, majd babérlevéllel ízesítve pörköltet készítenek belőle. A megpuhult hústra paprikás rántást öntenek. Kenyérrel fogyasztják, tunkolják, elnevezése is innen ered. Az ételhez rizzsel és apró kockákra vágott, tokaszalonnával gazdagított főtt savanyú káposztát tálalnak.

5.7. Olaszliszka bora – Bodrogszparti fokhagymás roston sült balin római salátával és tokaji balzsamecettel

A Bodrog közelségét kihasználva a hal alapanyag biztosított és mindig rendelkezésre álló helyi alapanyag, a fokhagyma elveszi a halillatról a figyelmet átadva a bor markáns karaktereinek. A saláta köretet megfűszerezzük a Tokaji Borecet Művek különleges balzsamecetjével.

21.ábra: Tokaji balzsamecet

Forrás: <https://borecet.hu/>

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A bor- és gasztroturizmus fejlődése egyre inkább a figyelmet olyan helyekre fókuszálja, ahol megjelenik az adott élelmiszert előállító helyi közösséggel való kapcsolatteremtés. Már nem elegendő, hogy legyen egy kiváló minőségű különleges termék, hanem szükség van az élményszerzésre, el akarjon oda látogatni a vendég. Ha pedig ellátogat a turista az adott desztinációra, az elsődleges motivációja legyen, hogy az adott kézműves élelmiszer motiválja az utazását.

Igy nem elegendő a Tokaji Borvidéken sem önmagában, hogy vannak kiváló minőségű borok, meg borászatok, amelyeket meg lehet kóstolni, akiket fel lehet keresni, hanem kell a vonzerő, a csábítás, ami miatt oda utazzon, ki kell próbálnia valamilyen étel-ital párosítást, ahol az élményben való részesüléshez az adott hely szelleme szükséges. így azok a közösségi borok, amelyek a kistérségi összefoglalás szellemében születnek, kiválóak lehetnek vonzerőnek, mert könnyebben és gyorsabban viszik a hírnevet, a létezését, ha egy fesztiválon találkoznak vele, vagy borkóstoló rendezvényen, utána meg felkeltik az érdeklődést, hogy az adott tájegységre utazva étellel is összehangolva kipróbálják.

Kitűnő példája ennek Tarcal bora, rengeteg helyszínen az országban felbukkan a különböző gasztronómiai rendezvényeken és nem csalódik a turista Tarcalra utazva, mert a Zempléni Sajtmanufaktúra elkápráztatja őket olyan ízvilággal, amely szép harmóniát mutat az itteni dűlők adta alapanyagok ízével.

Tudatos és átgondolt marketingtevékenységre van azonban ehhez szükség, amely még nincs jelen a Tokaji Borvidéken. Sokkal összetettebb és összehangoltabb megjelenési koncepció kellene, hogy egyrészt a közösségi borok, termőhelyeik is ismertebbek legyenek, meg hogy ráébredjenek a gasztroturisták, hogy mennyi népi, tájegységre jellemző kézműves terméket nyújt az adott desztináció, ami miatt érdemes felkerekednie és ellátogatni az adott helyre. Az adott településeken működő egyesületek szerepvállalása fontos, de önmagában kevés, mert sokszor az adott szervezet létezéséről sem tudnak. Jó lenne megjelenni magasabb szinten, a Tokaji Borvidék égisze alatti ismertetés, nem különálló elszigetelt megjelenést szorgalmazni, mert Mádat kivéve egyik kistérség híre sem elegendő ahhoz, hogy utazást motiváljon egy gasztroélmény kedvéért.

A közösségi borok ismertetésében is vannak hiányosságok, sokszor csak annyit tudunk, hogy kik azok a borászatok, akiknek az összefogásából született az adott termék, de nem tudjuk, hogy mi is az a bor. Szőlőt adtak össze, bort öntöttek össze, ki készítette el, ki palackozta le, ki kezdeményezte a forgalombahozatali eljárást, ki értékesíti, hol lehet megkóstolni, hol lehet információt gyűjteni róla, van-e közös megjelenési csatorna, ahol lehet róla információt gyűjteni.

Összegzésül megállapítható, hogy szép és dicséretes közösségi összefogások indultak el az országban és kiemelten a Tokaji borvidéken, a termékek jelenléte érezhető, azonban a benne rejlő lehetőségek még kihasználatlanok, nem átgondoltak és amelyik településen erős a kitartás, ott előbb-utóbb kirajzolódnak a különböző csatornák, ahol megjelennek és értéket teremtenek, de ahol nincs meg ez az elhatározás, ott kérészeletűek lesznek és mire felkutatják a turisták a létezésüket, addigra már nem léteznek nagy valószínűséggel.

IRODALOMJEGYZÉK

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYEI ÉRTÉKTÁR (2019): Turizmus és vendéglátás értékeink, <http://www.baz.hu/ertektar/obj.php?category=7> (Letöltve: 2019.06.26.)

- BOTOS E.P. – TARJÁN B. (szerk.) (2002): Nemzeti Borstratégia Tézisei in Török Z. (2012): Községi bormarketing helyzete jelenleg Magyarországon, kitekintés a francia és cseh gyakorlatra, BCE szakdolgozat, http://publikaciok.lib.uni-corvinus.hu/publikus/szd/Torok_Zita.pdf (Letöltve: 2019.06.29.)
- CSIKI S. (2016): Gasztronómiai trendek 2017, házi készítésű, ősi in <http://www.foodandwine.hu> (Letöltve: 2019.06.29.)
- HAJDÚ I.NÉ (2004): Bormarketing, Mezőgazda kiadó, Budapest, p. 167.
- KOPCSAY L. (2011): Mi is az a közösségi bormarketing? Borászati Füzetek. 2011. (1) p. 18-21.
- LEVITT, Th (1969): The Marketing Mode. McGraw-Hill, New York
- MOLNÁR E. (2005): A bormarketing jelentősége a Szekszárdi és a Villány-Siklói borvidéken. In: Élelmiszer, táplálkozás és marketing. 2 (1-2) p. 55-59.
- MTÜ (2019): Turisztikai termékek/Bor és gasztroturizmus, <https://mtu.gov.hu/cikkek/bor-es-gasztroturizmus> (Letöltve: 2019.06. 07.)
- NEMZETI ÉRTÉKTÁR (2019): Vargabéles, <http://www.nemzetiertehtar.hu/index3.php?action=tartalom&kategoria=124> (Letöltve: 2019.06.29.)
- NEMES R. (2006): A közösségi bormarketing program megvalósításának módja. VII. Magyarországi Bormarketing Konferencia. Sopron, 2006. december 7-8. <https://borecet.hu/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://gasztroangyal.hu/receptek/tallyai-baberos-cinkevel/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://www.svet.hu/place/gusteau-kulinaris-elmanymuhely-mad/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://zemplenisajt.hu/galeria/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://bodrogkoz.com/ujabb-gasztronomiai-elismeresben-reszesult-cigand-varosa/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://wineartculture.hu/tarcal-bor-2016-az-osszefogas-bora/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://sarospatak.hu/2015/07/26/elkeszult-sarospatak-bora/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- https://borrajongo.blog.hu/2016/10/29/tokaji_evjaratkorkep_a_bortarsasagnal_296 (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://welovebudapest.com/program/artwine-lovers-club-a-tallya-wines-boraival/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://www.kostolom.hu/Boraszat/603/szent-tamas-szolibirtok-es-pinceszet> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://ihatobb.hu/kiralyka-csinalok-uj-kozossegi-bormarka-piacon/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://www.monoribor.hu/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://www.pecsiboroza.hu/blog/deli-feny-az-ejszakaban> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://gusto.hu/cikk/1421-sajat-palackot-kapott-az-egri-bor> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://apatsagipinceszet.hu/ph-ertek-borvideki-klaszter-es-kozossegi-bormarka/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://borszakkor.24.hu/tag/balatonbor/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://www.redyvillany.hu/> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://villanyiborvidek.hu/villanyi-borvidek/vorosborok/villanyi-franc> (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://kadarka.net/cikkek-kat/ravasz-mint-a-fuxli> (Letöltve: 2019.06.23.)
- https://hvg.hu/gasztronomia/20150918_A_szekszardi_palack (Letöltve: 2019.06.23.)
- <https://danubewines.co.uk/blogs/news/balatonbor> (Letöltve: 2019.07.24.)

AZ EGÉSZSÉGES ÉLETMÓD TURISZTIKAI TERMÉKKÉ VALÓ ALAKÍTÁSA

DR. DÓZSA CSABA - MATÓ-JUHÁSZ ANNAMÁRIA

egyetemi docens, egyetemi tanársegéd

Miskolci Egyetem Egészségügyi Kar

Az emberek életmódja elkezdte csökkenteni a várható élettartamukat és az egészségben eltöltött évek számát. Orvosként-közgazdászként felmerült bennünk a kérdés, hogyan lehetne az egészségnek, az egészségtudatosságnak egy olyan jövedelmező szegmensét megalkotni, amiben az elsők között tudunk lenni? Emiatt kezdtünk el azzal foglalkozni, hogy az egészségtudatosságot a turizmussal kapcsoljuk össze.

Tanulmányunk a rövid piacelemzést követően egy üzleti és marketing terv koncepció, amelyben vázoljuk egy életmód szálloda lehetséges termék és szolgáltatási portfólióját, költség és bevételi struktúráját, valamint értékesítési és kommunikációs irányait.

Kulcsszavak: életmód, életmódturizmus, üzleti és marketing terv

BEVEZETÉS

Sajnálatos tény: világszinten az emberek életmódja elkezdte csökkenteni a várható élettartamukat és az egészségben eltöltött évek számát. Magyarország ezekben az adatokban eddig is elmaradt a kívánatos számoktól, de az, hogy ez már világszinten ekkora problémát jelent, megdöbbentő. Nem véletlen, hogy a világ számos táján keresik és kutatják a válaszokat erre a jelenségre. Az életmód látszik a közös nevezőnek.

Mivel a saját életmódunkért mi magunk vagyunk a felelősek, a saját kezünkben van a megoldás. Azonban a 3. évezred információs társadalmában sokszor egymásnak ellentmondó információk találják meg az embereket. Önjelölt tanácsadók és életvezetési módszerek széles tárháza zavarja össze a fejeket.

Akik szakavatott megoldásokban gondolkoznak, azok a világ bármely pontjára elutaznak a kívánt információért, szolgáltatásért és termékért. Orvosként-közgazdászként felmerült bennünk a kérdés, hogyan lehetne az egészségnek, az egészségtudatosságnak egy olyan jövedelmező szegmensét megalkotni, amiben az elsők között tudunk lenni? Az is felmerült bennünk, hogyan lehetne mindezt Magyarország és a magyar emberek javára is fordítani? Ekkor kezdtünk el azzal foglalkozni, hogy az egészségtudatosságot a turizmussal kapcsoljuk össze.

A legjelentősebb szakmai szervezetek szerint az egészségturizmus az egyik legdinamikusabban fejlődő ágazat a turizmus szektorában. A statisztikák alapján a wellness turizmus növekedési üteme eddig is minden évben meghaladta a turizmus átlagos növekedését. Az IMF (Nemzetközi Valutaalap) átlagosan évi 4,8%-os turisztikai növekedést prognosztizál 2020-ig, a wellness (well being = wellness) turizmusnak az előrejelzések szerint 7,5%-os lesz az éves növekedési üteme. A WHO (World Health Organization) véleménye, hogy 2022-re a turizmus és az egészségügy együtt lesz a világ vezető gazdasági ágazata⁷⁴.

Az egészség szerepének felértékelődésével az egészségturizmus területén egyre élesebb a versenyhelyzet. Az egész világban tapasztalható árversenynek, és annak közvetlen

⁷⁴ Magyar Turisztikai Ügynökség

eredményeképpen létrejövő megfizethető légi közlekedésnek köszönhetően ma már nemcsak a szomszédos európai országok jelentenek egymás számára versenytársat, egyre inkább előtérbe kerülnek a fejlődő ázsiai országok is.

1. EGÉSZSÉGTURIZMUS MAGYARORSZÁGON⁷⁵

Magyarország a világ fürdőpiacán bevétel szempontú piaci részesedését tekintve a második harmad élmezőnyében szerepel. Az európai országok közül mindössze Németország, Olaszország és Ausztria előzi meg, és közvetlenül a nyomában ott van Spanyolország, Lengyelország és Franciaország és Csehország is. 2015-ben a világ fürdőpiacán a 8. helyet foglalta el.

A KSH adatai alapján a **Magyarországra irányuló külföldi utazások 12,9%-ának fő motivációja a gyógy- és egészségturizmus**; 2016-ban 2.595 ezer fő kereste fel ezzel a kifejezett céllal országunkat. Ez a bevételek tekintetében még magasabb, 14,7%-os részesedést (169.359 millió Ft) jelent. Nemzetközi szinten hazánk egyedi termékértékesítési előnyét ma elsősorban **kedvező ár-érték arányú szolgáltatásai jelentik**, illetve jóval kisebb arányban, de szerepet játszik **az ország kedvező földrajzi fekvése** is.

Becslések szerint a teljes magyar fürdőágazat csaknem **16-18.000 főt foglalkoztat**, ebből **8.000 fő teljes munkaidős dolgozót**, 60-70%-ban fürdők, illetve kiszervezett és külsős szolgáltatók alkalmazásában.

Magyarországon 2017 májusában az ÁNTSZ adatai szerint:

- 1453 termálvízkút volt található, 210 településen működik termál-, illetve gyógyvizű fürdő,
- 32 gyógyhely (2015 óta + 12 gyógyhely),
- 40 minősített gyógyszálló,
- 98 minősített gyógyfürdő (ebből 11 Budapesten),
- 5 gyógybarlang,
- 274 OTH által elismert ásványvíz-, illetve 270 gyógyvíz,
- 5 gyógyiszaplelőhely található,
- 1 mofetta (szárazfürdő) és 1 szén-dioxid-fürdő kezelő üzemel.

Az egészségturizmus a jó egészségi állapot jelentőségének és felértékelődésének köszönhetően (well being = wellness) **az egyik legdinamikusabban fejlődő ágazat a szektorban**, ahol Magyarország egyedi adottságokkal, hagyományokkal (gyógyturizmus) és magas színvonalú szolgáltatáskínálattal (wellness és medical turizmus) rendelkezik.

1.1 Gyógyturizmus

A tradicionális **gyógyturizmus alapját és folyamatosan bővülő keresletét az egyre jobban elöregedő társadalom, valamint a 21. századi civilizációs betegségek** (magas vérnyomás, cukorbetegség, ízületi bántalmak, allergiás megbetegedések, stressz) biztosítják. A gyógyturizmus fő vendégkörét jelenleg elsősorban az **orvosi javallatra gyógykezelést igénybevevő vendégek (betegek)** jelentik. Az elsődleges keresleti részhalmazt leginkább a **60 év feletti idősök** alkotják, akik elsősorban mozgásszervi bántalmakkal keresik fel gyógyfürdőinket. A gyógyturizmus piacának másik jelentős részét a **műtét utáni rehabilitációban résztvevők** jelentik korra és nemre való tekintet nélkül. A gyógyturizmus vendégeinek **átlagos tartózkodási ideje hosszabb**, mint az átlag turistáé, egy-egy -----

⁷⁵ A Magyar Turisztikai Ügynökség 2017-es adatai alapján

gyógykezelés számtalanszor heteket is igénybe vehet. A szezonálisból fakadó egyenetlenségeket is remekül oldja, mert **a kúrák igénybevétele egész évben jellemző, függetlenül az évszakoktól.**

A gyógyturizmus legnagyobb vívmánya az utóbbi években, hogy a **régi, tradicionális kezelési módszereket a modern technológia minden vívmányának felhasználásával, a legfrissebb tudományos kutatási eredményekre támaszkodva alkalmazzák világszinten.** Ezen kívül egyre népszerűbbek azok a kúrák is, amelyek különböző holisztikus, vagy természetgyógyászzal összefüggő tényezőket kombinálnak a természetes gyógytényezővel.

A magyarországi gyógyturizmus fő színterei a minősített gyógyfürdők. A magyarországi gyógyvizek többsége a mozgásszervi betegségek enyhítésére javallott elsősorban; főként az idült degeneratív, vagy gyulladásos reumatológiai megbetegedések esetén, amely szerencsés helyzet, ugyanis a mozgásszervi megbetegedések a harmadik legnagyobb egészségvesztést okozó betegségcsoport hazánkban.

A teljes hazai vendégforgalom 1/5-ét azok a fürdőtelepülések biztosítják, amelyek jelentős külföldi látogatószámmal rendelkeznek: Budapesten elsősorban a **Széchenyi és Gellért gyógyfürdők**, vidéken **Hévíz, Zalakaros, Bük és Sárvár**, ezen kívül **Hajdúszoboszló, Debrecen, Miskolctapolca, Egerszalók**, valamint **Gyula**, és **Harkány**.

A vendégforgalmi vizsgálatok szerint **a legmagasabb belépésszám a májustól szeptemberig tartó időszakban (számítás alapját képezte: második negyedév 70%-a és harmadik negyedév 100%-a) realizálódik a fürdőkben** (májustól szeptemberig tartó időszak adja az éves forgalom 59%-át), addig az év többi része nagyjából hasonló vendégforgalmat eredményez.

A legmagasabb vendégforgalom a nagy létszámú külföldi vendégforgalommal rendelkező fürdőinknél tapasztalható. A tervezési-statisztikai régiók közül **a legnagyobb vendégforgalmat Nyugat-Dunántúl generálja nemzetközi jelentőségű fürdőivel (Hévíz, Zalakaros, Sárvár, Bükfürdő), amelyet Közép-Magyarország, azaz legfőképp Budapest műemlék gyógyfürdői, élményfürdői és strandjai követnek.** Az alföldi és észak-magyarországi fürdők legjelentősebb intézményeiben szinten 500.000 fő feletti a vendégszám (**Debrecen, Hajdúszoboszló, Nyíregyháza, Miskolctapolca, Gyula**), de itt a jelentős külföldi látogatószám mellett inkább a belföldi látogatók száma dominál. Dél-Dunántúl egyetlen **nemzetközi jelentőségű fürdővel** rendelkezik (Harkány). A legkisebb részesedése a közép-dunántúli régióknak van, ahol nincs nemzetközi jelentőségű, azaz jelentős külföldi vendégforgalmat, és többlet vendégéjszakát indukáló fürdő.

Az országos összesítés szerint **2016-ban a látogatónként generált átlagos bevétel nettó 2.316 Ft volt.** A **legalacsonyabb belépőárakat a nyári szezonban tapasztaljuk**, melynek oka, hogy a nyári időszak megnövekedett vendégforgalmának jelentős hányada kedvezményrel érkező (nyugdíjas, diák, csoport) fürdőző, amely jelentősen lenyomja az európai viszonylatban amúgy sem magas belépőjegy árakat.

Arányossági eltérések tapasztalhatók a vendégforgalom és az árbevételek megoszlása között. Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl, Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl tervezési-statisztikai régióknál magasabb vendégforgalom arányaiban alacsonyabb árbevételt generál. **A legmagasabb belépőjegy árakkal a fővárosban és tágabb agglomerációjában találkozhatunk**, amely magas diszkrecionális jövedelemmel rendelkező, illetve **elsősorban**

külföldi látogatókat jelez. A legalacsonyabb árak a kelet-magyarországi régiókat jellemzik, amely az **alföldi, elsősorban belföldi vendégkör** alacsonyabb fizetési hajlandóságát jelzi.

A fürdők közel **40,2 milliós vendégforgalmukkal** és **144,4 milliárd forintos árbevételükkel** közvetlenül hozzájárulnak a nemzetgazdaság bevételeihez, közvetve a **foglalkoztatottság fenntartásához** (a fürdők becslések szerint 16-18.000 ezer főt foglalkoztatnak), valamint a keresletre jellemző **szezonalitás csökkentéséhez** (az egészségmegőrző szolgáltatások jellegükből adódóan egész évben igénybe vehetők). A **bevételnek döntő hányada, 50,3%-a fürdőszolgáltatásból származó bevétel, 1/3-a egyéb és 16,0%-a a gyógyászati és egészségmegőrző szolgáltatások forgalma.**

1.2 Wellness turizmus

A wellness ágazat fogyasztóit elsősorban az **egészségtudatos életmód iránt érdeklődők és azt életstílusuként élők** jelentik. Motiváció szerint alapvetően két csoportra oszthatók: az **elsődleges wellness fogyasztók** – azaz akinek a wellness jelenti az utazás fő motivációját – elsősorban a hazai vendégek (nemcsak Magyarországra, globálisan jellemző attitűd). A **másodlagos wellness fogyasztók** azok a turisták, akiknek jellemzően más az elsődleges utazási motivációjuk, de a tartózkodás alatt jellemzően wellness szolgáltatást is igénybe vesznek. 2015-ben, csak Európában 250 millió wellness utazást regisztráltak, amelyek **döntő része a másodlagos wellness fogyasztásból ered.** Az átlagos wellness turisták köre a fiatal felnőttől az aktív, egészségtudatos senior korú fogyasztóig terjed. Jellemző rájuk az **átlagosnál magasabb költség és a magas minőségű szolgáltatások igénybevétele.** A wellness célú utazások sajátossága a **rövid, egy-egy hosszú hétvégre korlátozódó tartózkodás,** de a hosszabb (elsősorban nyári szabadságok) utazások alatt is egyre gyakoribb a wellness szolgáltatások igénybevétele.

1.3 Medical turizmus

A **medical turizmus** (más megnevezéssel orvosi, esetleg egészségügyi) alatt mindazon utazásokat értjük, amelyek során az utazó **saját döntéséből, egészségügyi beavatkozáson** vesz részt. Ezek a beavatkozások elsődlegesen a **hagyományos orvostudomány kezeléseit** jelentik, amelyeket kiegészíthetnek a **terápiás gyógyászat** (rehabilitációs és terápiás) módszerei.

Az orvosi turizmust évi 100-150 milliárd dollár forgalmat generáló üzletnek tartják, amely **évről évre megbízhatóan 15-25%-os növekedést** képes felmutatni. A globális orvosi turizmusban résztvevők 72%-a számára ma a **magasabb ellátási színvonal,** ezen belül a **fejlettebb technológia és a gyorsabb hozzáférés** együttese a legfőbb szempont a célország kiválasztásában. A leggyakrabban igénybevett formái a plasztikai és rekonstrukciós sebészet, a fogászati ellátás, az elektív – kardiológiai, ortopédiai, szemészeti – műtétek, a fertilitást javító diagnosztikai vizsgálatok (IVF), valamint az ortopédiai rekonstrukciós műtétek. Ezen belül Magyarországra elsősorban a fogászat, a plasztikai sebészet, az IVF és a medical spa-k jellemzőek⁷⁶.

Az elmúlt évek felmérései szerint Magyarország a **kedvező ár- és értékarányú szolgáltatásai** miatt közkedvelt célpont, ahol magas szintű, speciális szolgáltatások érhetők el. Az árelőnyre alapuló motivációk mellett a **gyors és rugalmas, várólista nélküli elérés**

⁷⁶ Global Wellness Institute: Global Wellness Economy Monitor, January 2017

szerepel még az utazást ösztönző okok között. A **leglátogatottabb orvosturisztikai desztinációnk Budapest**: itt található a szolgáltatói kínálat 40%-a és a kezelések 75%-a.

Egyre kedveltebbek a **vidéki desztinációk** is: a **nyugati határvidék** (Sopron, Győr, Mosonmagyaróvár), a komoly háttér-infrastruktúrával rendelkező **megyeszékhelyek** (Debrecen, Pécs, Szeged – egyben az orvosképzés központjai is), és a gyógyászati kúrái mellett, a külföldiek körében fogászati kezeléseiről ismert **Hévíz** is.

Az egészségturizmus 3 fő terméke közül a **legmagasabb fajlagos bevételek a medical turizmusban realizálódnak**. Ahogy a gyógyturizmusnál, itt sem jellemző a szezonális, és betegségtípustól függően a tartózkodási idő is jóval hosszabb az országos átlagnál.

1.4 Az egészségturizmus jövője

A rendszerváltás időszaka, majd a gazdasági világválság **sem kedvezett az átfogó turisztikai fejlesztéseknek**. Az elmaradt fejlesztéseket most tudatos munkával és megfelelő stratégiai szemlélet mentén van lehetőségünk bepótolni. Ezt az adósságot törleszteni kell minél előbb, hogy minél inkább versenyképes és vonzó kínálattal tudjon a külföldi és belföldi vendégek irányába nyitni Magyarország. Az újragondolás fontos eleme a **kiemelt turisztikai fejlesztési térségek kialakítása**. Az eddigi termék alapú megközelítést átvette a **desztináció alapú fejlesztési szemlélet**. Így az egyes úti célok fejlesztése az általuk kínált élmények mentén fejleszthető tovább. Az elsőként nevesített **Balaton, Sopron-Fertő és Tokaj, Felső-Tisza és Nyírség** kiemelt turisztikai fejlesztési térséggé nyilvánításáról megjelentek a kormányhatározatok.

A **balatoni programra** 365,4 milliárd forint áll rendelkezésre. Közel 570 projekt indul el a Balatonnál, 17 milliárd forintból, több helyszínen európai színvonalú turisztikai attrakciók épülnek. 101,5 milliárd forinthez jut **Tokaj-Hegyalja, Felső-Tisza és a Nyírség** turisztikai térség, amelynek közel fele hazai forrás; a **Sopron-Fertő turisztikai térség** fejlesztésére szánt közel 60 milliárdos fejlesztési keretből pedig mintegy 39 milliárd forintot biztosít a magyar költségvetés.

Ahhoz, hogy Magyarország Európa legnépszerűbb egészségturisztikai desztinációjává váljon, a **természetes gyógytényezőkön alapuló** (gyógyvíz, gyógybarlang, mofetta, gyógyiszap), továbbá az **egészségügyi szolgáltatásokra épülő** (fogászat, szemészet, plasztikai/esztétikai beavatkozások, stb.) **egészségturisztikai termékfejlesztés a kiemelt turisztikai fejlesztési térségeket meghatározó programokban hangsúlyosan meg kell, hogy jelenjen**. Fontos, hogy a fejlesztési program ösztönözze az egészségturisztikai szolgáltatókat (gyógy- és élményfürdők, egészségügyi intézmények/szolgáltatók) a **gyógyító- és turisztikai célú innovációs képességük erősítésére, új együttműködések és hálózatok létrejöttére**.

Az egészségturizmus területén az Magyar Turisztikai Ügynökség szerepe a következő:

- szakmai tudásbázis megerősítése;
- kiemelt térségek egészségturisztikai fejlesztéseinek elindítása és sikerre vitele;
- uniós és hazai források térben, időben és tartalomban jól monitorizálható költési optimumának menedzselése;
- egészségturisztikai termék(ek) kommunikációja nemzetközi és hazai célterületeken;
- egészségiparon belül az egészségturisztikai vonatkozású termékfejlesztési kutatások, stratégiák elkészítése;

- egészségturisztikai szolgáltatók üzemeltetési-szabályozási környezetének áttekintése, a hatékony üzemeltetésre vonatkozó előfeltételek kidolgozása;
- egészségturisztikai termékfejlesztés: gyógyturizmus, orvosi turizmus és wellness turizmus termékek innovatív fejlesztése, keresleti trendek feltárása.

A három kiemelt desztináció kapcsán elmondható, hogy a Balaton az aktív és fesztivál turizmusra pozicionálja magát, célcsoportjában magyar és külföldi fiatalok és családok állnak. Az észak-magyarországi desztináció a falusi és aktív turizmusra épít, célcsoportját elsősorban az ökotudatossággal rendelkezők alkotják. Sopron-Fertő desztináció a már jól megalapozott gyógy és medical turizmusra pozicionálja magát, célcsoportjában pedig döntően olyan külföldiek vannak, akik kifejezetten egészségük megővését és/vagy helyreállításuk miatt érkeznek Magyarországra.

Összességében elmondható, hogy az egészségturizmus 3 fő terméke közül a legmagasabb fajlagos bevételek a medical turizmusban realizálódnak. Ahogy a gyógyturizmusnál, itt sem jellemző a szezonáltság, és betegségi típustól függően a tartózkodási idő is jóval hosszabb az országos átlagnál. Emellett az egészségtudatosság folyamatosan nő világszerte, így a medical turizmus egyértelműen az egészségturizmus azon részszekektora, ahová érdemes fókuszálni. A másodlagos wellness fogyasztók aránya emelkedik. 2015-ben, csak Európában 250 millió wellness utazást regisztráltak, amelyek döntő része a másodlagos wellness fogyasztásból ered. Rájuk az egészségtudatosság mellett jellemző az átlagosnál magasabb költség és a magas minőségű szolgáltatások igénybevétele, és nyitottak a hosszú hétvégét meghaladó tartózkodási időre, ha az az egészségük megőrzését, helyreállítását szolgálja.

A felelősségteljesen gondolkodók az életmódjuk megváltoztatásával kapcsolatban gyakorlati szakemberekhez fordulnak. A berögzült napi rutinok megváltoztatása érdekében a néhány órás tanácsadások helyett a bentlakásos megoldások igénybe vétele a hatásosabb, amelyet egyre többen ismernek fel. Ezt a Magyarországra egészségturisztikai céllal érkező turisták számai is bizonyítják. Ami viszont piaci rés az országban, az életmód megváltoztatására irányuló több napos szolgáltatások csoportja.

2. EGÉSZSÉGTURISZTIKAI ÜZLETI ÉS MARKETING TERV

2.1 Célcsoport kiválasztás

A tudatossággal együtt növekszik a self-menedzsment módszereket alkalmazók, a magukért felelősséget vállalók aránya. Az önmenedzselés azt jelenti, hogy az életünket és saját magunkat is átgondoltan, tudatosan irányítjuk. A **Self-menedzsment** módszereit egészségünk védelmére is használhatjuk olyan módon, hogy egészséges életmódot élünk. Egyre többen ismerik fel a világban, hogy a saját életminőségükre rendkívül nagy hatással van az életmódjuk. **Az életmód változtatásához tényleges segítségre van szükség, amelyet az egészségügyi ellátó rendszer szinte egyetlen országban sem tud megvalósítani a statisztikai adatok alapján.**

Az **életmóddal összefüggő betegségek** ma Európában az elsőszámú halálozási okokat jelentik. Az életmóddal összefüggő betegségeket nevezik nem fertőző betegségeknak, illetve civilizációs betegségeknak is. Ezen betegségek megelőzhetők helyes táplálkozással, egészséges környezettel, életmóddal. Az életmóddal összefüggő betegségek közé tartozik az érelmeszesedés, a szív-érrendszeri megbetegedések, stroke, elhízás, 2-es típusú cukorbetegség, a dohányzás, alkohol és drog okozta betegségek. Az életmóddal összefüggő betegségekre jellemző a hosszú idő alatti kialakulás és a lassú lefolyás. Az életmóddal

összefüggő betegségek 4 fő csoportja: a szív-érrendszeri megbetegedések, a daganatos megbetegedések, a krónikus légzőszervi megbetegedések és a cukorbetegség.

Az életmóddal összefüggő betegségek más megközelítésben:

- elhízás, metabolikus szindróma, 2-es típusú DM
- szív-érrendszeri betegségek, stroke, szívinfarktus, magasvérnyomás
- egyes rosszindulatú daganatok
- csontritkulás, derék- és hátfájdalom
- depresszió

Az **életmód orvoslás** a bizonyítékokon alapuló orvostudomány egyik legújabb területe, ami - a betegségek alap kiváltó okait megcélózva - átfogó életmódváltást (köztük táplálkozás, fizikai aktivitás, stressz-menedzsment, szociális támogatás és környezeti hatások befolyásolása) használ az életmóddal összefüggő betegségek gyógyításában, megelőzésében, progresszió lassításában.

Az életmód orvoslás interdiszciplináris ág. Átöleli az orvostudományt, a pszichoszociológiát, a népegészségtant és a biológiát. Legfontosabb céljának ugyanúgy tartja az életmód szokások befolyásolása révén az elsődleges prevenciót, mint az életmóddal összefüggő betegségek közös kóroki és kórleletani eltéréseinek kezelését.

Bár az életmód orvoslás átvesz számos népegészségügyi megközelítést, továbbra is alapvetően mindennapi klinikai szakterület marad. A krónikus betegségek optimális kezelése elsősorban olyan életmód eszközöket tartalmaz, melyek kivitelezése járóbeteg szakrendelés keretében a leghatékonyabb.

Utóbbi évek kutatási eredményei (pl. The Lifestyle Heart Trial, a Lyon Diet Heart Study és a Dietary Portfolio study) erős bizonyítékokat szolgáltatnak az életmód orvoslás, mint első vonalbeli kezelés hatékonyságáról. Ezen tanulmányok eredményei elmozdították az életmód orvoslást a betegség-megelőző kezelések csoportjából a betegség-gyógyító kezelések csoportjába.

Az életmód orvoslás típusosan nem gyógyszeres kezelésem alapul, sőt az életmód orvoslás sokszor eredményezi a korábban szedett gyógyszerek mennyiségének csökkentését vagy akár elhagyását.⁷⁷

Az életmód orvoslás turisztikai termék (medical turizmus termék) alakítása minden bizonnyal gazdaságilag jövedelmezőnek bizonyul.

A medical turizmus kiemelt célcsoportja azon hazai és külföldi turisták, akiknek utazási motivációjában jelentős szerepet játszik az egészségtudatos életmód elsajátítása, fejlesztése.

Az életmód orvoslásra épülő szálloda elsődleges célcsoportja: külföldiek 30-35 év felett.

2.2 Pozicionálás

A pozicionálás kialakítására több lehetőség ismert. Például terméktulajdonság alapján: a termék vagy szolgáltatás egy egyedi, jellemző tulajdonságára, előnyére koncentrálván; felhasználás alapján: a versenytársaktól történő megkülönböztetés alapja a felhasználás egyedi területe, módja; fogyasztói csoportok alapján: a termék vagy szolgáltatás egy jól behatárolható fogyasztói réteg igényeinek kielégítését szolgálja; ár-minőség viszony alapján: a termék, szolgáltatás árával vagy a magas minőségével különbözik a konkurenciától.

⁷⁷ A Magyar Életmód Orvostani Társaság anyagai alapján

Kedvező ár- és értékarányú szolgáltatásai miatt is közkedvelt célpont Magyarország. Az árelőnyre alapuló motivációk mellett a gyors és rugalmas, várólista nélküli elérés szerepel még az utazást ösztönző okok között. Magas szintű, speciális szolgáltatásokat keresnek.

Életmód orvoslás a speciális szolgáltatásunk

Az egészségturizmus bevételeinek 50%-a fürdőszolgáltatásból származik.

Egyedülálló víz biztosítása elengedhetetlen

Az anti-aging trend és a már kialakult külföldi vendégkör miatt.

Szépészeti stúdió

Pozicionálási stratégiák közül az „Elsőnek lenni” stratégiát követjük.

Magyarország egészségturisztikai szerepe a világon egyértelmű. Elsők tudunk lenni abban, hogy a felelősséggel gondolkozók számára olyan kézzel fogható, napi rutinba beépíthető módszereket és tudást tudunk nyújtani, ami hozzá tud járulni a testi-lelki-mentális egészségükhöz. A távol keleti egészségturisztikai desztinációkhoz képest a harmadik évezred technológia és teljesítmény orientált napjaiba jobban megvalósítható módszereket tudunk kínálni, az amerikai és a nyugat európai egészségturisztikai desztinációkhoz képest pedig jobban tudunk az ember lelki-mentális aspektusaira is figyelni. A szolgáltatás komplexitása és hatásossága terén első a program.

A további versenyelőny a szakmai csapat, akik képzésére nagy hangsúlyt kell fektetni.

2.3 Potenciális versenytársak

Az életmód orvoslás azon tartalma alapján, amit a Magyar Életmód Orvostani Társaság definiál, tartalomelemzés alá vettük a Magyarországon megtalálható wellness szállodák honlapjait. Modellünkben lényegében 1 ilyen tartalmú szállodát nevezhetünk versenytársnak. Lényeges azonban megemlíteni, hogy az indiai gyógyászat a fő profilja a szállodának, ami csak részben tudja megelőzni az általunk definiált célcsoportot.

Magyarországon életmódváltozással kapcsolatos témában az alábbi versenytárs definiálható:

- **Calendula Hotel** – ayurvédikus orvoslás – Siófok: 4*-os szálloda, diagnosztikai, terápiás részleg, speciális kezelők, jóga, étterem stb. Klinikai orvoslás és hagyományos modern orvoslás egyesítése (fejlett technológia és keleti gyógyászat), holisztikus megközelítés. Ayurvédikus módszerek alkalmazása.
- Szolgáltatások: Diagnosztika (Kardiológia, radiológia, gasztroenterológia, labor vizsgálatok, gyors diagnosztika), Ayurveda (Panchakarma), komplex terápiák, célzott kezelések, kozmetológia (biomezoterápia), lökéshullám terápia, kezelések (kardiológiai problémák, metabolikus zavarok, allergiás és immun betegségek, légzési problémák, neuroendokrin rendellenességek, gyermekgyógyászat, vertebroneurológiai megbetegedések), rasszajana szépségerápiák.
- Programok: Maximum 21 naposak -> Pancsakarma, Komplex pancsakarma, gyógyprogram, májtisztító program (fix 5 nap, 125.000 Ft/fő). Napi árak: 39.000 - 54.000 Ft-ig.
- Fix programok, csomagok: 7 napos rassayana 630.000 Ft/fő; 10 napos pancsakarma; Calendula gyémánt csomag 3 nap/2 fő/200.000 Ft; 14 napos pancsakarma 1.190.000 Ft/fő; Calendula diagnosztikai csomag 3 nap 2 fő/250.000 Ft. Diagnosztika árak: 4.000 Ft -

35.000 Ft-ig. Ayurvedikus kezelések: kb 28 féle, 3.000 - 18.000 Ft-ig. Rasszajana szépségterápiák: 6 féle, 6.500 - 45.000 Ft-ig.

Az európai piacon életmódváltozással kapcsolatos témában az alábbi versenytársak definiálhatóak:

- **SHA Wellness Clinic Medical SPA Resort** (Alicante, ESP): 5 épületegyüttes (szálloda - étterem; Zen, Mediterrán és Trópusi kert, kinti és benti medencék, vízesések, relaxációs területek, 6000 nm klinika és wellness kezelők; könyvtár, butik, klub, kápolna, sportlehetőségek)
- Kezelések/témakörök: orvosi diagnosztika, bőrgyógyászat, csontkovácsolás, anti aging, táplálkozás, kínai orvoslás, haj probléma, dohányzás, alvás, fogászat, gyógytorna, ózonterápia, összejt terápia, génterápia, szépségápolás, masszázs, hidroterápia, arc- és testkezelések, fitness, test-lélek gyakorlatok, szakács tréning, pszichológia)
- Programok: általános program (4 nap – 1190, 1 hét-2450, 2 hét-3950 euro); speciális program (méregtelenítés 1-2 hét, 3150-4750 euro; fitness 1 hét – 3650 euro; rendbe hozatal 1 hét -4900 euro; újrakezdés program 4 hét -18900 euro; dohányzás leszoktatás 1 hét-3750 euro; méregtelenítés/testsúly program 1-2 hét-4700-7500 euro; alvásprogram 1 hét-3500 euro; fiatalító program 1-2 hét-8300-12950 euro; stressz-mentesítő program 1 hét-3200 euro; fogyás 1-2 hét- 3150-4600 euro).

Magyarország medical turizmus részszektorát, azon belül is az életmód orvoslás területét vizsgálva az látszik, kevés tényleges versenytárssal bír egy jövőbeni életmód szálloda.

2.4 Az egészséges életmód turisztikai terméké való alakítása - Életmód szálloda

Egy életmód szálloda fő tevékenysége **a szállásadáson kívül az életmód változtatást elősegítő csomagok értékesítése**, amelyhez kapcsolódóan a szálloda rendelkezik egy fitness és mozgásteremmel, egy látvány- és tankonyhával, egy fürdővel, szépészeti és a masszázs helyiségekkel, és az orvosi felmérésekhez és tanácsadáshoz szükséges helyiségekkel, berendezésekkel és felszerelésekkel is.

A szálloda nem csak szállóvendégeknek nyújt szolgáltatásokat, hanem helyi lakosok, illetve más szállóban megszálló turisták részére is. A fitness és mozgásterem, a látvány- és tankonyhában kínált programok, és a szépészeti szolgáltatások bárki számára elérhetőek kapacitás függvényében. Kedvező ár- és értékarányú szolgáltatásai miatt közkedvelt célpont Magyarország. Az árelőnyre alapuló motivációk mellett a gyors és rugalmas, várólista nélküli elérés szerepel még az utazást ösztönző okok között. Magas szintű, speciális szolgáltatásokat keresnek.

1. Életmód szolgáltatások:

Életmód orvoslás felmérése a speciális szolgáltatásunk

Az életmód változtatást elősegítő csomagok mindegyikének a gerincét az életmód orvoslás 5 lépcsős folyamata adja. Ezek lépései a következők:

a.) Életmód orvosi felmérés

Az életmód orvosi felméréssel tájékozódunk a szervezet pillanatnyi állapotáról. A felmérés az életmóddal összefüggő betegségek gyógyításához / megelőzéséhez szolgáló életmódprogram kiindulópontja. Így a felmérés ezen betegségek rizikótényezőinek detektálására koncentrálna.

Orvosi felmérés: átfogó szemléletű orvosi felmérés, ahol a fő hangsúlyok az anyagcserét, szív-érrendszert, mozgásszervrendszert érintő rizikótényezők (családi, genetika, életmód) beazonosításán, a kezdődő vagy meglévő elváltozások detektálásán, korábbi orvosi vizsgálatok eredményeinek, szedett gyógyszereknek, kapott kezelésnek az áttekintésén vannak.

Edzői, gyógytornászi felmérés: vázizomrendszer, erőnlét, szív-érrendszer, fitness felmérése.

Dietetikai felmérés: táplálkozási szokások feltérképezése.

Mentálhigiénés felmérés: személyes élethelyzet, pszichoszociális környezet, motivációk feltérképezése.

Az állapotfelmérés eredményeiből elkészül a személyes „betegség-kockázati térkép”. A térkép tartalmazza az életmóddal összefüggő betegségek kialakulásának személyes kockázatait. Alapját képezi a személyre szabott gyógyító, megelőző életmód összeállításának.

b.) Személyre szabott életmód összeállítása

A betegségek gyógyítása, megelőzése érdekében az életmód orvoslás célja a feltárt kockázatok csökkentése, az egyéni betegség-kockázati térképnek megfelelő étkezés, mozgás, stressz-menedzsment kialakítása és követése.

c.) Életmód program kivitelezése szakmai segítséggel

Az életmód-váltás legtöbbször több éve-évtizede rögzült szokások megváltoztatását, módosítását teszi szükségessé. Szakembereink kezdetektől segítenek a lépésről lépésre történő váltásban, a biztonságos mozgásban, egészséges étkezésben, mentális vezetésben.

d.) Rendszeres ellenőrzések

A gyógyító, megelőző életmód egy életre szól. Az élet előrehaladásával a hatékonyság fenntartása érdekében az állapot rendszeresen felülvizsgálatra, az alkalmazott eljárások pedig igazításokra szorulnak.

e.) Egyéni egészségterv

Az egyéni egészségterv egy személyre szabott cselekvési program, amely minimálisan tartalmazza az egyén egészségi állapotának megfelelően a betegségek megelőzését, a kialakult betegségek gyógyítását szolgáló orvosi, étkezési, mozgási és pszichés teendőket.

Az egyéni egészségterv egészséggé alakulása az egyén, a páciens területe, egy életen át tartó folyamat. A szakmai segítők jelenléte szükséges a megfelelő hatású, mellékhatásoktól mentes teendők meghatározásához, az egészségben bekövetkező változások detektálásához, az életmód eszközök szükség szerinti folyamatos igazításához.

Fitness és mozgásterem

Jelen tervszerűnkben a kb. 200 négyzetméteres alapterületen nyújtott szolgáltatások között lesznek csoportos órák, gyógytornák, személyi edző segítségével végzett programok, illetve önállóan is használhatják majd a termet mind a szállóvendégek, mind a szállodán kívülről érkező vendégek.

Látvány- és tankonyha

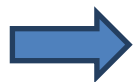
A látványkonyhában tudják majd a vendégek elsajátítani a javasolt új életmódnak megfelelő ételek elkészítését. Az oktatás csoportos lesz, ezért szükséges, hogy minden résztvevő saját munkapulttal, mosogatóval, főzőlappal és sütővel rendelkezzen.

Az egészségturizmus bevételeinek 50%-a fürdőszolgáltatásból származik, ezért:

Egyedülálló vizes szolgáltatások biztosítása elengedhetetlen - Fürdő részleg

Az anti-aging trend és a már kialakult külföldi vendégkör miatt, plusz:

Szépészeti stúdió

A szépészeti stúdió letisztult berendezéssel várja a vendégeket. A megszokott arckezelések mellett anti-aging, frissítő, nyugtató-relaxáló kezelések, különféle bőrhibák csökkentése szerepelnek a kozmetika szolgáltatásai között. Manikűr- pedikűr-gyógypedikűr szolgáltatások keretében bőrpuhítás, láb- és kézkezelések lesznek elérhetőek. A fodrász nem a hagyományos szolgáltatásokat fogja nyújtani, itt is nagyobb hangsúlyt fektetünk az ápolásra, egészségmegőrzésre, hajdiagnosztikára.

2. Csomagajánlat tervezetek

- 1 és 2 hetes általános
- újrakezdés (testsúly, fiatalítás, stresszmentesítés, speciális igény)
- fittség növelés
- kortalanság program
- dohányzásleszoktatás
- nyugodt alvás program
- stresszmentesítés
- fogyás
- inzulin rezisztencia
- diabétesz
- étel intolerancia
- nőgyógyászat
- menedzser vegán típusú szemléletmód
- clean eating
- fitness/mozgás.

Minden csomag tartalmaz 2 orvosi vizsgálatot – a turnus elején, illetve a végén, laborvizsgálatot, személyre szabott étrend javaslatot, mozgásprogramot. A csomagokban elérhető továbbá fürdő szolgáltatás, főzőtanfolyam, szépészeti szolgáltatások és masszázs.

3. Humán erőforrás, mint kiemelt kulcselem

A szolgáltatások piacán a szakmai tartalmon túl a humán erőforrás fogja a további versenyelőnyt biztosítani.

4. Árazási stratégia

1. Költségek

Az árak kialakításánál azon költségeket vettük számba, amely egy 4 csillagos szálloda életmód szállodává való kialakítása során felmerülhetnek.

Szálloda tőkekiadás

Egy 40 szobás szálloda kialakításának költsége 900.000 ezer Ft. Ez a 900.000 eFt tartalmazza:

- a szobák és a közös terek kialakítását, hideg-/melegburkolását, tapétáz, festés-mázolás költségeit
- a szükséges gépészeti munkák kivitelezését, víz-, csatorna-, áramvezetékek kiépítését, hűtés/fűtés kialakítását
- 1 db személylift beszerelését és beüzemelését
- 1 db teherlift beszerelését és beüzemelését

A kialakítás költségei között nem szerepelnek egyéb járulékos kiadások, amiket százalékos értékben adtunk meg az Egyéb kiadások bekezdésben.

A várható bútorozási költség 80 millió Ft.

Az ingatlan tőkekiadás csak abban az esetben jelenik meg a beruházási költségek között, ha a beruházó az ingatlan megvásárlása mellett dönt. Amennyiben ez történik, a beruházás összege további több száz millió forinttal növekszik.

Kozmetika tőkekiadás

A szépségszolgálatokat 5 fős személyzet fogja nyújtani. A párhuzamosan nyújtott szolgáltatások miatt szükség van 4 db masszázsszágyra, 1 db pedikűr-manikűr székre, 1 db kezelőágyra, illetve kezelőkocsikra, kozmetikus ülkékre, szekrényekre és egyéb kisbútorokra. Ezek egyszeri beruházási költsége 2.865 ezer Ft.

A minél színvonalasabb szolgáltatás nyújtásához szükség van különféle kezelőgépekre. A jelenlegi szépségszolgálati trendeknek megfelelő szépségszolgálatok nyújtásához körül-belül 13 db gépre van szükség, melyek beszerzési költsége 23.064 eFt.

Fitness szolgáltatások

A 200 négyzetméteres alapterületen nyújtott szolgáltatások között lesznek csoportos órák, gyógytornák, személyi edző segítségével végzett programok, illetve önállóan is használhatják majd a termet mind a szállóvendégek, mind a szállodán kívülről érkező vendégek.

A kezdeti géppark összetétele az igénybevételnek megfelelően változhat. A gépparkra a beszerzéskor kiegészítő csomagként évi kétszeri teljes átvizsgálás vásárolható az első két évre. A teljes géppark beszerzési ára 103.196 eFt+ áfa.

Életmód orvoslás tőkekiadás

A szálloda rész kialakításán kívül szükség van a szálloda profiljának megfelelő helyiségek kialakítására is. Ahhoz, hogy a csomagajánlatokban megjelenő szolgáltatásokat gördülékenyen el tudják látni, legalább az alábbi helyiségek kialakítása szükséges:

- 3+1 orvosi rendelő
- 1 vérvételi helyiség
- 1 asszisztensi rendelő
- 1 mentálhigiéniai rendelő
- recepció
- közös helyiség:
 - o WC
 - o váró
 - o teakonyha
 - o orvosi öltöző
 - o orvosi WC

- o takarítószer raktár
- o tisztaruha raktár
- o szennyes ruha raktár
- o irattár
- o iroda

A rendelők kötelező berendezése, a vizsgálatokhoz szükséges eszközök (ergospiro, karegométer, kerékpár, EKG, vérnyomásmérők stb) és az ellátáshoz szükséges informatikai eszközök (számítógép, monitor, nyomtató, vonalkód olvasó, operációs rendszer), illetve a recepció kialakítása váró fotelekkel, recepciós pulttal, informatikai eszközökkel 3.644 ezer Ft lesz.

Látvány- és tankonyha tőkekiadás

A látványkonyhában tudják majd a vendégek elsajátítani a javasolt új életmódnak megfelelő ételek elkészítését. Az oktatás csoportos lesz, ezért szükséges, hogy minden résztvevő saját munkapulttal, mosogatóval, főzőlappal és sütővel rendelkezzen. Hűtőből elég a törvényi előírásoknak megfelelő számú hűtő beszerzése (külön a húsoknak, tejtermékeknek és zöldségeknek-gyümölcsöknek). Az 5 kis konyha kialakításának költsége 5.925 eFt.

Egyéb kiadások

A beruházási költségek mellé még számoltunk egyéb tervezési és beszerzési költségekkel, amelyeknek értékét a teljes beruházás értékének hányadában adtuk meg.

Folyó közvetlen költségek

Az üzemeltetés napi közvetlen költségeit szolgáltatási áganként terveztük és bontottuk le. A legnagyobb közvetlen költséget előreláthatóan a látvány- és tankonyha üzemeltetése jelenti majd. Itt kurzusonként az alapanyag költség elérheti akár a 30 eFt is 10 fős csoportokkal számolva. A kapcsolódó fajlagos energiaköltség is igen magas. A fő szolgáltatás, az életmód orvoslás költségei illetve a a vizes és gázos kezelések szolgáltatáshoz kapcsolódó költségek is igen jelentősek lesznek majd.

A dologi költségek elsősorban a szálloda üzemeltetésével kapcsolatban merülnek fel, és a bevétel függvényében változnak.

A személyjellegű kiadások a 18 foglalkoztatott kapcsán felmerülő költségek, ebből is legnagyobb hányadot a teljes munkaidőben dolgozó menedzsment jelenti.

Az életmód orvoslást ellátó orvosok a tervek szerint nem lesznek állományban, hanem egy rendelkezésre állási díj ellenében bármikor elérhetőek lesznek, illetve az ellátott vizitek után fix díjazást kapnak majd.

2. Árbevétel

Költség és konkurencia elvű árképzés együttes alkalmazása javasolt a kiajánlási árak megalkotásához.

Összehasonlítva a spanyol versenytárssal az ajánlott árakat az látszik, hogy versenyképesebb árakkal rendelkezhetünk.

Spanyolország		Magyarország	
általános program 1-2 hét	2450 - 3950 Euro	1198 - 2157	Euro
méregtelenítés 1-2 hét	3150-4750 Euro	1198 - 2157	Euro

fitness 1 hét	3650 Euro	1678 Euro
rendbe hozatal 1 hét	4900 Euro	1678 Euro
újrakezdés program 4 hét	18900 Euro	4320 Euro
dohányzás leszoktatás 1 hét	3750 Euro	1438 Euro
méregtelenítés/testsúly program 1-2 hét	4700-7500 Euro	1558 - 3000 Euro
alvásprogram 1 hét	3500 Euro	1678 Euro
fiatalító program 1-2 hét	8300-12950 Euro	1678 - 3200 Euro
stressz-mentesítő program 1 hét	3200 Euro	1917 Euro
fogyás 1-2 hét	3150-4600 Euro	1558 - 3000 Euro

Csomagokból származó bevétel

Kezdetben még csak az árbevétel 50%-át fogják a csomagajánlatokból származó bevételek adni, a későbbiekben ez már eléri a 80%-ot, és a tervek szerint az első 15 évben ezen a szinten is fog maradni. A 15 évre szóló előrejelzések tartalmazzák a várható infláció hatását is. Szolgáltatástól függően 4-6 év alatt lehet elérni, hogy a kezdeti kb. 40%-os kihasználtságról a elérjék a 90%-os kihasználtságot.

Magyarországon **40 db, ÁNTSZ által minősített gyógyszálló** működik, amelyek a szállodai vendégéjszakák 11,2%-át realizálták 2016-ban. Csaknem minden kereskedelmi szálláshelyek működését leíró mutató tekintetében **az országos átlag felett üzemelnek**. Magasabb a tartózkodási idő (3,3 éjszaka), az 1 szoba 1 működési napjára jutó szállásdíj, azaz a REVPAR (11.325 Ft), és szobakapacitás kihasználtságuk is kedvezőbb arányt mutat (64,7%, míg a szállodáké 56,2%).

Külön szolgáltatások bevétele

A csomagajánlatok várható kihasználtsága mellett mindig marad majd szabadon értékesíthető vizes és gázos kezelések, szépészeti, fitness, életmód orvoslás és szállodai szolgáltatás.

A csomagajánlatokkal ellentétben ezeknél a szolgáltatásoknál a kezdeti dinamikus, akár 30-40% éves bevétel növekedés után a 3. évtől már csak 10 % körüli, majd a későbbiekben már csak inflációt követő árbevétel növekedésre számítnak.

2.5 Értékesítési és kommunikációs stratégia

Az életmód szálloda kommunikációjában és értékesítésében több irányt tartunk célravezetőnek. Néhány vezérelvet azonban mindenképpen szem előtt kell tartani.

- *erősíteni kell az „életen át tartó” megközelítést*
- *lelkésíteni kell a lakosságot és a közösségeket **egészséges környezet** kialakítására, aktív részvételre*
- *elő kell mozdítani **integrált**, több szakterületet átfogó, fenntartható és partnerségen alapuló megoldások létrejöttét*

- *biztosítani kell, hogy a fizikai aktivitási programok **adaptálhatók legyenek** eltérő körülmények, feltételek között is*
- ***bizonyítékokon alapuló** módszereket kell alkalmazni a fizikai aktivitás előmozdítására ugyanúgy, mint az eredmények nyomon követésére és kiértékelésére*

1. Értékesítési stratégia

Ügynöki hálózat

Az értékesítési stratégia egy ügynevezett ügynöki hálózaton keresztül valósulna meg. Az ügynökök a célországokban, a legfőbb küldőországokban dolgoznak. Ők szervezik a Magyarországra medical turizmus céllal érkező vendégeket.

Fő feladatunk, ennek az ügynöki hálózatnak a kiépítése, folyamatos működtetése és fejlesztése.

Hatásközpontok kialakítása

- Szakmai szervezetekkel kapcsolat kiépítése és fenntartása
- Rotary International bevonása

Mobil applikáció kialakítása

2. Kommunikációs stratégia

Az életmód orvoslás elismertetése Magyarországon az orvosszakmában és a turizmusban

Első helyen az életmód orvoslás (lifestyle medicine) tartalmát kívánjuk megismertetni a **magyar orvos szakmában**. Ezt személyes formában, a Magyar Életmód Orvostani Társaság alapító elnöke, dr. Babai László úr hathatós közreműködésével kívánjuk elérni. Célunk, hogy az életmód orvoslás, mint magánfinanszírozású egészségfejlesztő/egészségjavító módszer kerüljön be az orvosok ajánlási körébe.

A kommunikáció középpontjában a különböző nemzetközi szervezetek által is közzétett ajánlások és tanulmányok állnak. Kívánjuk bővíteni és erősíteni a nemzetközi szakmai kapcsolatokat, amelyek alapját szolgálják a nemzetközi piacok elérésének.

Továbbá az életmód orvoslás tartalmát kívánjuk megismertetni a **magyar egészségturizmus intézményrendszerével**, beleértve az állami, egészségügyi, önkormányzati és turisztikai szektor szereplőit.

- Jó az **államnak, biztosítónak** – kiadásmérséklés
- Jó az **önkormányzatoknak, államháztartásnak** – bevétel-növekedés
- Jó a **szállodáknak** – értéknövelt szolgáltatással, kihasználtság-növeléssel
- Jó a **fitneszlétesítményeknek** – rendszeres látogató, jól szituált vendégkör

Személyes kommunikáció

A kommunikáció formája itt személyes. Dr. Babai László és Dr. Dózsa Csaba, egészségügyi közgazdász közreműködése ajánlható ezen projektekben. Szerzőkként kívánjuk erősíteni és bővíteni velük a szakmai kapcsolatrendszert.

Tömegkommunikáció: Az életmód orvoslás elismertetése a lehetséges turisták fejében

Elengedhetetlen a páciensek/turisták felé történő kommunikáció.

Tudatosítani kell bennük, hogy az életmód megváltoztatása jó nekik, hiszen hosszabb, aktív, egészségben eltöltött életévek várnak ez által rájuk.

Probléma: páciensmotiváció

- Lusta és kényelmet szeret

- Hozzácsokott, hogy a „gyógyítást” a biztosító, állam fizeti
- Nem ismeri az életmód orvoslást, közben misztériumokat követ

Fő üzenet: Külön kiemelendő, hogy élmény és evidence based gyógyítás vegyítése – masszázs, étkezés, mozgás, wellness, kapcsolódás, pszichés vezetés – az életmód szállodában megtalálható.

Az üzeneteket **eseményekkel, saját honlappal, social media és hatásközpontok** használatával kívánjuk eljuttatni a célcsoport felé mind belföldön, mind külföldön. A megfelelő arculat kialakítása elengedhetetlen lesz a sikerhez.

Mind a szakma, mind a turisták felé PR eszközöket is kívánunk alkalmazni. De ezek mellett hazai egészségturizmus ösztönzők rendszerével is kívánunk élni.

A befektetők, üzemeltetők támogatások elérésére ösztönzése

Az **5/2004. (XI.19.) EüM rendelet** szabályozása értelmében az **OEP támogatásával** a fürdőkben természetes gyógytényezők felhasználásával, orvosi rendelvény **ellenében fürdőgyógyászati ellátások vehetők igénybe.** A fürdőgyógyászati ellátások olyan orvosi rehabilitációs ellátások, amelyeket főként krónikus reumatológiai, ortopédiai, neurológiai, valamint érrendszeri megbetegedések, funkciójavítások esetén rehabilitációs jelleggel alkalmaznak.

A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) által publikált, legfrissebb hozzáférhető lezárt adatok szerint 2016-ban **6.624.785 gyógyászati kezelést végeztek az ország gyógyfürdőiben.** Az **OEP 4,2 milliárd forintos és a lakosság 1,6 milliárd forintos térítése, 5,8 milliárd forint bevételt jelentett a gyógyfürdők számára.** **2016-ban a fürdőbelépések során a vendégek összesen 11.356.633 ezer Ft értékben fizettek Széchenyi Pihenőkártyával.**

Elismerések, díjak hangsúlyozása a promócióban

Az egészségturizmusban kiosztott díjakat az egészségturisztikai ipar kiemelkedő eredményeit felmutató vállalkozások kaphatják meg, **tevékenységük nemzetközi elismerését tükrözi.** A nemzetközi díjakkal rendelkező létesítmények nemcsak **szakmai berkekben** válnak egyre **ismertebbé.** A belföldi és a külföldi vendégek számára egyaránt egyfajta **biztonságot és biztosítékot** jelent a minőségre, amely jelentősen szereppel bír az **utazási döntések meghozatala során.** Nem utolsósorban az elismerések **további fejlesztésekre, még színvonalasabb, teljesebb körű szolgáltatások biztosítására inspirálják** az üzemeltetőket. **Különbségek figyelhetők meg a magyar és a külföldi célcsoport tekintetében, ami a kommunikációs tartalomban mutatkozik.** Az országspecifikus üzenetek megalkotásához további vizsgálatok kellenek.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

5/2004. (XI. 19.) EüM rendelet az orvosi rehabilitáció céljából társadalombiztosítási támogatással igénybe vehető gyógyászati ellátásokról

Bauer András, Berács József, Kenesei Zsófia. Marketing alapismeretek. Akadémiai Kiadó (2014)

Bauer András, Horváth Dóra. Marketingkommunikáció - Stratégia, új média, fogyasztói részvétel. Akadémiai Kiadó (2014)

<http://sarospatak.hu/2017/02/22/15-milliard-folytatodhat-vegardo-furdo-fejlesztese/>

http://turizmusonline.hu/cikk/a_wellness_turizmus_napjainkban_kutatasi_jelentes_elso_re_sz

http://turizmusonline.hu/tt_egeszsegturizmus/cikk/a_vilag_egeszsegugyi_turizmusa
<http://vegardofurdo.hu/>
http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/wellness/a_gygyturizmus.html
<http://www.zemplentv.hu/igy-fog-kinezni-a-teli-furdo-sarospatakon/>
<https://mtu.gov.hu/cikkek/egeszsegturizmus>
<https://termalonline.hu/termal-hirek/masfel-milliard-forintos-fejlesztes-sarospataki-termalfurdoben>
<https://termalonline.hu/termal-hirek/szep-kis-fedett-termalfurdot-epitenek-sarospatakon>
https://turizmusmarketing.lap.hu/turizmusmarketing_dokumentumok_pdf-ek/25523508
<https://www.eletmodorvosikozpont.hu/eletmod-orvoslas>

Kopányi Tamás. Üzleti esetek elemzése. Budapesti Corvinus Egyetem Vállalatgazdaságtan Intézet (2014).

Kutatás az orvosi ellátáson alapuló egészségturizmus belföldi kínálatának és nemzetközi keresletének felmérésére; BDO Magyarország Hotel és Ingatlan Szolgáltató Kft., 2015. november 30.

Magyar Életmód Orvostani Társaság anyagai

Magyar Turisztikai Ügynökség adatai

Turizmusmarketing <https://slideplayer.hu/slide/2162757/>
www.ksh.hu

VILÁGÖRÖKSÉGI HELYSZÍNEK TURISZTIKAI JELENTŐSÉGE

Hajdú Noémi

egyetemi docens

Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet

2020 év elején 1121 UNESCO világörökségi helyszínt tartanak nyilván, melyből 869 kulturális világörökség. Magyarországon hét kulturális és egy természeti helyszín van. A kulturális világörökségi helyszínek iránt megnőtt a turisztikai kereslet, így esszenciális turisztikai erőforrást jelentenek. A világörökségek gazdasági értéke meghatározható. Ez az érték mást jelent az egyes célcsoportok esetében. Az örökség jó lehetőséget jelent az egyes régiók felemelkedésére, a hazai és külföldi befektetők megjelenésére, munkahelyek generálására, értékteremtésre. A tanulmányban az erdélyi Szászfehéregyháza esetét ismertetem.

Beginning of 2020, 1121 UNESCO World Heritage sites are registered, from which 869 are Cultural Heritage. There are seven cultural and one natural sites in Hungary. The demand for cultural heritage sites has increased, making them an essential tourist resource. The economic value of World Heritage sites can be determined. This value differs for each target group. Heritage is a great opportunity for the growth of certain regions, for the appearance of domestic and foreign investors, for generating jobs and creating value. Current article the case of Szászfehéregyháza in Transylvania is presented.

1.BEVEZETÉS

A Világ Kulturális és Természeti Örökségének Védelméről szóló egyezményt 1972-ben alkotta meg az UNESCO. 2020 januárjában 1121 világörökségi helyszínről tudunk, melyek közül 869 kulturális világörökség. Magyarországon hét kulturális és egy természeti világörökségi helyszín van, melyek a következők:

- „Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete,
- Hollókő Ófalu és táji környezete,
- az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai,
- a Pannonhalmi Bencés Főapátság és közvetlen természeti környezete,
- a Hortobágyi Nemzeti Park – Puszták,
- Pécsi ókeresztény sírkamrák,
- Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj,
- a tokaji történelmi borvidék.” (UNESCO, 2019)

A kulturális világörökségi helyszínek iránt megnőtt a turisztikai kereslet, így esszenciális turisztikai erőforrást jelentenek. Az utóbbi években aktuális témává vált a kutatók körében a világörökségi helyszínek turizmusra gyakorolt hatását vizsgálni.

A világörökség jelentősége az általa teremtett értékben nyilvánul meg. Az UNESCO szerint jelentős gazdasági hasznat hoznak ezek a helyszínek. A turizmus és a globális tudatosság növekedésével, a helyi gazdaságokat körülvevő kulturális és természeti helyszíneknek hasznosulniuk kell a minősítésből (World Heritage, 2009 in VanBlarcom et al. 2009).

2.A VILÁGÖRÖKSÉGEK ÉS HASZNOSÍTÁSUK HATÁSAI

A világörökség helyszínek természeti vagy kulturális jellegük okán különböző esztétikai, történelmi, és egyéb tulajdonságokat tükröznek, így az értékük is eltérő lehet.

A kulturális örökségturizmus jelentőségét Dankó (2010, 5.o.) szűkített értelmezésben a következőkben foglalta össze:

- „az épített értékek hasznosításával elősegíti azok védelmét, jövedelmet biztosít a karbantartáshoz.
- Elősegíti a tradíciók, szokások élővé tételét és fennmaradását,
- közvetítő szerepet tölt be a különböző kultúrák között,
- hozzájárul a területi különbségek kiegyenlítéséhez,
- növeli a kulturális kínálatot,
- ösztönzi a munkahelyek számának növekedését,
- lehetőséget biztosít az életminőség javulására,
- megismerteti az embereket más kultúrákkal.”

Az örökség jó lehetőséget kínál egy szegényebb régió, település felemelkedésére, hiszen a befektetések munkaerő teremtő hatása megkérdőjelezhetetlen. A gazdaságtudomány területén ezen előnyöket *pozitív externáliának* nevezzük. Ez azt jelenti, hogy a világörökségi helyszín megléte befolyásolja az adott város helyzetét, például a turizmusban dolgozó helyi vállalkozásokét. *Negatív externáliaként* az „overtourism”, vagyis a turistaáradat jelenségével kell számolnunk. Például Horvátországban, a Plitvicei tavaknál éppen ebből kifolyólag szabályozták az egy óra alatt beléphető emberek számát 1000 főre. A létszámkorlát bevezetését az ökológiailag egyedülálló park megőrzése miatt vezették be. Bandarin (2005) leírja, hogy a turizmus kétélű kard, amely egyrészt a belépőjegyek értékesítésével, valamint a szállodák, éttermek és más turisztikai szolgáltatásokkal kapcsolatos vendégköltségekre nézve gazdasági haszonnal jár, másrészt a helyszínek komoly igénybevételt és nehézségeket jelenthetnek az ott élők számára.

A „spill over” vagyis a *tovagyűrűző hatással* is érdemes foglalkozni. A helyi vállalkozások, a helyi közösségek meghatározó szerepet játszanak egy kulturális örökség idegenforgalmában. Ez egyaránt kiterjed a helyszínek korszerűsítésére és az idegenforgalmi szolgáltatási paletta fejlesztésére. A lakosság, valamint a belföldi és külföldi turisták igényeinek megfelelően kell kialakítani a kínálatot.

Nem ritka, hogy a munkaerőpiaci képzési kínálatot is a helyi vállalkozói igényekkel karöltve alakítják a felsőoktatási intézmények és a szakképzési centrumok. Megítélésem alapján, a következő készségekre és képességekre van szükség a világörökségi helyszínek üzemeltetésénél:

- a helyszín megőrzéséhez és korszerűsítéséhez az építőiparban tevékenykedő vállalkozások működéséhez szükséges szaktudás,
- turizmus szektorban tevékenykedő vállalkozások működéséhez szükséges szaktudás,
- marketing és turizmus ismeret,
- online innovációk és marketing ismeret (honlapfejlesztés, közösségi média, mesterséges intelligencia),
- „megosztott szolgáltatások” (lakás pl. air bnb, autó) kezelése,

- a világörökséghez illeszkedő termékek és szolgáltatások kifejlesztéséhez és megvalósításához szükséges tudás (például gasztronómia, vendéglátás, helyi kézműves termékek, kézműves játszóházak, stb.),
- környezetvédelmi szemlélet és fenntarthatósági követelmények ismerete,
- a helyszín történelmének, hagyományainak ismerete,
- szociális kompetenciák (kiemelkedő fontosságú az idegennyelv ismeret, kommunikatív képesség, a kreativitás és az alkalmazkodóképesség).

Murzyn-Kupisz (2013) szerint a belföldi és a külföldi befektetők egyaránt fontos szerepet játszhatnak a kulturális örökség rehabilitációjában. Bold és Cherry (2016) szerint különösen akkor igaz ez, hogyha egy régiót vagy települést meg lehet különböztetni a többi helytől a helyi épített örökség környezetének sajátos minősége alapján.

Az 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről szól, mely kimondja, hogy a kulturális örökség a nemzeti vagyon része. Emellett megemlíti, hogy a kulturális örökség vagyona közjavak közé sorolandó. A közjavakhoz a társadalom számára egyenlő esélyű hozzáférés biztosítandó, vagyis nem zárható ki senki a „fogyasztásából”. A társadalom minden tagja élvezheti az örökség által nyújtott előnyöket, hiszen minden helyszínek megvannak az egyedi specifikus jellemzői, melyek nem helyettesíthetők. A Világbank (2001) alapján az általuk generált előnyök nemcsak a generációk között, hanem a nemzedékek között is érvényesülnek. A kulturális örökségek fenntartásához, megőrzéséhez, rehabilitációjához állami kiadások szükségesek, melynek elszámoltatása szigorú. Ezért az utóbbi években jellemző lett a kontrolling szemlélet a kulturális világörökségi helyszínek esetében.

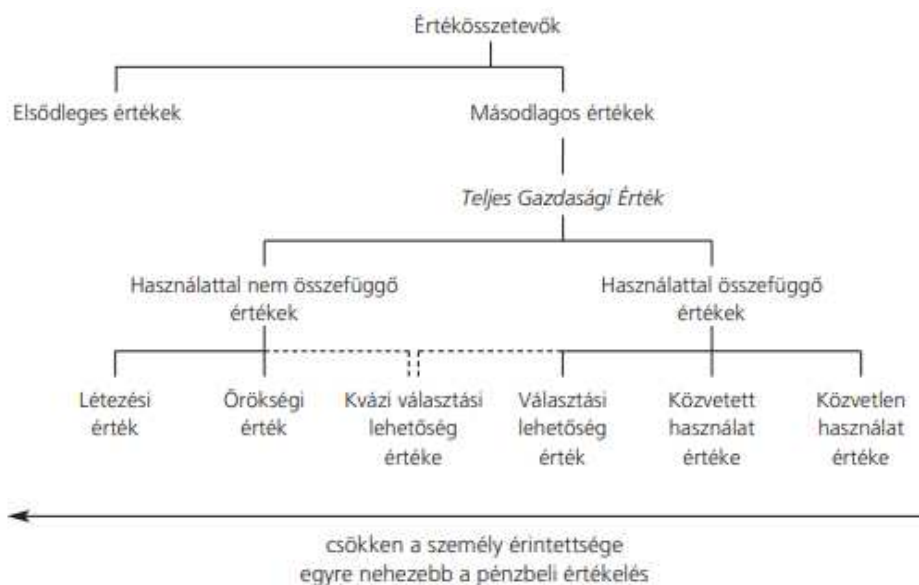
3. A VILÁGÖRÖKSÉG GAZDASÁGI ÉRTÉKE

A Világbank számos világörökség rehabilitációját támogatta már, mely projektek megkezdése előtt költség-haszon elemzést végzett. Az időben történő örökségmegőrzéssel és örökségvédelemmel elkerülhetőek a plusz költségek és az egyéb járulékos veszteségek. Szükség volt egy módszertanra a beruházások gazdasági elemzésére vonatkozóan, melyet Pagiola (1996) dolgozott ki. Jelen tanulmányban ezt a módszertant mutatom be részletesen, mert ez volt a legelső, és ez képezi a többi logikai alapját. Pagiola (1996) szerint a kulturális örökség problémái számos jellemvonásban megegyeznek a környezeti gazdaságtan található problémákkal. A fejlesztett turisztikai termékek és szolgáltatások közül előfordul, hogy némelyik esetében nem sikerül piacra lépni; vagy nem tökéletes a piac megdolgozásának a módja. Számos előny csak közvetett módon realizálható.

Érdemes a célcsoport szemszögéből vizsgálni az értékeket, mely jelen esetben kiterjed a lakosságra (ott élők, ott dolgozók), a turistákra (belföldi, külföldi).

Kerekes és Szilávik (1999) a teljes gazdasági értéket a használatlalt összefüggő érték és a használatlaltól független érték összegeként írja le. Marjainé Szerényi (2000, 27.o. és 2005, 24.o.) ábrázolta (1. ábra) a természeti erőforrások értékösszetevőit, mely a Világbank módszertanának bázisa.

A világörökségek használati, illetve nem használati jellemzőit a gazdaságtudományban piaci, illetve nem piaci értéknek is nevezhetjük. A nem piaci értékek hatása közvetett, így a piaci tranzakciók során számszerűsítésük nehézséget jelent.

1. ábra A természeti erőforrások értékösszetevői

Forrás: Marjainé Szerényi (2000, 27.o. és 2005, 24.o) Pearce és Turner (1990), Kerekes és Szilávik (1999)

Az örökség közvetlen vagy közvetett felhasználásából számos előny realizálható, melyet az Ausztrál Kormány (Australian Government, 2007) feljegyzéseiben is *használattal összefüggő előnyként* említ. Példaként a pénzügyi előnyöket, az esztétikai tulajdonságokat, a jobb közösségi imázst, valamint a hely kihasználási potenciálját tünteti fel lakossági, kereskedelmi, turisztikai és rekreációs célokra. Marjainé Szerényi (2000) további alcsoportot képez: közvetlen, illetve közvetett használati érték. *Közvetlen használati érték* a világörökségi helyszín az odalátogató turisták számára. *Közvetett használati érték*, ha valaki a médiában látja, vagy a honlapon olvas a helyszínről.

Az Ausztrál Kormány (2007) dokumentumában *használattal nem összefüggő előnyként* utal magára a *létezésre*, mely a fogyasztó fejében pozitív asszociációt fog eredményezni az adott várossal, országgal, még abban az esetben is, ha nem áll szándékában felkeresni a helyszínt. Megemlítendő a *hagyatékeérték* vagy másnéven *örökségi érték*, miszerint az örökség fennmarad a jövő generációja számára. Továbbá, fennáll a *választási lehetőség* értéke, amikor az emberek meg akarják hagyni azt az eshetőséget, hogy a későbbiekben ők vagy a társadalom többi tagja ellátogassanak az világörökséghez. A választási lehetőség érték a használattal összefüggő és nem összefüggő értékek határán van, melyet az 1. ábrán Marjainé Szerényi (2000, 25.o.) feltüntet. Továbbá ismerteti a kváziválasztási lehetőség értékét: „ez az értékösszetevő azon a feltételezésen alapszik, hogyha nem őrünk meg egy erőforrást, akkor olyan értékeket veszíthetünk el, amelyekről jelenleg nincs tudomásunk, de azok a tudományok és ismereteink bővülésével a jövőben nyilvánvalóvá válhatnak (Pearce és Turner, 1990)”.

Pagiola (1996) kétféle költséget különböztet meg: javasolt projekttevékenység költsége, a tevékenységek alternatív költségei (opportunity cost), amik pluszban felmerülnek. Ezeket állítja szembe egy becsült költséggel, mely a következő módszerek alkalmazásából ered:

- piaci ár,
- helyettesítési költség,
- utazási költség,

- hedonikus módszer,
- feltételes értékelés.

Piaci ár módszere a világörökségeknél például a belépőjegyek kapcsán merül fel. Ide sorolható a már korábban említett tovagyűrűző hatás is, hiszen a helyszín felkeresésével számos egyéb gazdasági tevékenység generálódik, például az idegenforgalom területén.

Helyettesítési költséget nehéz konkretizálni a világörökségek esetében, hiszen a csere nem lehetséges. Ezért a helyreállítási költséget szokták alkalmazni, abban az esetben, ha sérült a helyszín.

Utazási költség módszer a megfigyelt viselkedésből származó értéket jelenti, amelyhez szükséges adatszerzés elsősorban kvantitatív marketingkutatással (kérdőív) történik. Ezen adatok a világörökségi helyszín keresleti görbéjének meghatározásához szükségesek. Majd összesítjük azon költségeket, amelyek felmerültek a helyszínre látogatás során (logisztikai költség, belépőjegy, időtényező). Így kiszámolható a látogatók által elért összes haszon. Az utazási költség módszer csak korlátozottan használható, mivel számos feltételnek kell egyidejűleg teljesülnie. Továbbá helyszín és célcsoport specifikus a generált haszon.

Hedonikus módszert leggyakrabban az ingatlanok árának becslésére alkalmazzák, amikor a különböző befolyásoló paramétereket figyelembe veszik. Így meghatározható a környezeti minőség hozzájárulása.

Feltételes értékelésnél megkérdezik a fogyasztókat a fizetési hajlandóságukról a termékek és szolgáltatások megvásárlásakor.

Az értéket becsló módszerek kiválasztásában a világörökség specifikuma játszik szerepet.

4. JÓ GYAKORLAT BEMUTATÁSA

Erdély erődtemplomos falvait 1993-ban az UNESCO a világörökség részévé nyilvánította. Ezeket a falvakat a 12. században a szászok alapították. Az említett templomokat, a helyi történelem szerint, a 14. és 16. század között építették.

Erdély déli részén, Szászfehéregyháza, Muzsna és Berethalom települések közvetlen támogatást kaptak az örökségvédelemhez. A projekt teljes költsége 6.9 millió \$ volt, melyből 5 millió \$ volt a kölcsön. A beruházás 6 évig, 1998. decemberétől 2004 decemberéig tartott (Világbank, 2005).

A támogatás célja a közvetlen rehabilitáció volt, melynek során megerősítették a templomok falát, valamint a történelmi házak homlokzatait, és kialakították a falumúzeumot.

A Múlt-kor történelmi magazin (2010) cikke leírja, hogy 1989-ben a kommunizmus összeomlása után Szászfehéregyházáról jelentős mértékben elköltöztek lakosai. 1990. januárról (300fő) decemberre (68fő) 77,33%-kal csökkent az ott élő emberek száma. Azonban azt ott maradtak közös értékteremtéssel megmentették falujukat. Megtanulták a régi kézműves szakmákat, így megoldódott a megélhetés. Vendégházakat működtetnek, hagyományos ételeket és italokat kínálnak, gyapjú termékeket készítenek (Corsale és Iorio, 2014). A faluban van egy család, aki hagyományos módon gyártja a téglákat, csempéket az épületek korhű helyreállítása érdekében. A demográfiai adatok alapján (Sandu, 1999) 2011-ben 420 fő élt a faluban, németek (15fő), románok (100fő) és románok (305fő). 2000-ben 400,

míg 2015-ben 32.000 turista kereste fel a helyszínt (MASZOL, 2016). A brit trónörökös, Károly herceg alapítványa (Mihai Eminescu) is támogatja a falut.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Összességében kijelenthető, hogy a világörökségi helyszínek jelentősége vitathatatlan. Az örökség jó lehetőséget jelent az egyes régiók felemelkedésére, a hazai és külföldi befektetők megjelenésére, munkahelyek generálására, értékteremtésre.

A világörökségi helyszíneket turisztikai erőforrásként kell kezelni, mely akár a márkáépítés alapját képezheti. A gazdasági hatások azonosítására több módszer létezik, jelen tanulmányban Pagiola (1996) logikáját ismertettem, melyre alapelvként támaszkodik a többi értékelő eljárás.

Szászfehéregyháza esetében egyértelműen sikertörténetként könyvelhetjük el, hogy a falu temploma az UNESCO világörökség része lett. A település gazdasága fellendült, fejlődik, miközben az ott élő falusi lakosság helyben munkát talált. Megállt az elvándorlás. A turisták száma nagy mértékben megnőtt. Az örökség védelmi projekt megvalósításával döbbenetes hatást érték el. A projekt nélkül ez a helyszín komoly problémákkal szembesült volna (munkanélküliség, mélyszegénység).

IRODALOMJEGYZÉK

- [1.]1997. évi LIV. törvény: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700054.TV> (Letöltve: 2020.02.05.)
- [2.]Australian Government (2007): The economics of heritage: The Economics of Heritage: Integrating Costs and Benefits into Government Decision-Making. <https://www.environment.gov.au/resource/economics-heritage> (Letöltve: 2020.02.06.)
- [3.]Bandarin, F. (2005): Foreword. in: David Harrison and Michael Hitchcock (Eds). The Politics of World Heritage. Negotiating Tourism and Conservation. Channel View Publications, Clevedon, Buffalo, Toronto.
- [4.]Bold, J. – Cherry, M. (2016): The politics of heritage regeneration in South-East Europe. Council of Europe Publishing, Strasbourg. <http://www.openresearchwestminster.org/wp-content/uploads/2016/07/Politics-of-Heritage-Regeneration.pdf> (Letöltve: 2020.02.05.)
- [5.]Corsale, A. – Iorio, M. (2014): Transylvanian Saxon culture as heritage: Insight from Viscri, Romania. *Geoforum* 52 (2014) 22-31. <https://people.unica.it/andreacorsale/files/2019/03/Transylvania.pdf> (Letöltve: 2020.02.09.)
- [6.]Dankó, L. (2019): Tokaj-hegyalja, mint világörökségi kultúrtáj turizmusfejlesztésének marketing támogatása. In: Gyurkó, Á.; Somodi-Tóth, O. (szerk.) #Turizmus #szálloda #vendéglátás: jubileumi kiadvány az Eszterházy Károly Egyetem Turizmus tanszék alapításának 10. évfordulója alkalmából. Líceum Kiadó, Eger, pp. 67-84.
- [7.]Kerekes, S. – Szlávik, J. (1999): A környezeti menedzsment közgazdasági eszközei. KJK, Budapest
- [8.]Licciardi, G. – Amirtahmasebi, R. (2012): The Economics of Uniqueness: Investing in Historic City Cores and Cultural Heritage Assets for Sustainable Development. The World Bank, Washington, D.C.
- [9.]Marjainé Szerényi, Zs. (2000): A természeti erőforrások monetáris értékelésének lehetőségei Magyarországon, különös tekintettel a feltételes értékelés módszerére. PhD

- Értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem.
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/189/1/szerenyi_zsuzsanna.pdf (Letöltve: 2020.02.09.)
- [10.] Marjainé Szerényi, Zs. (2005): A természetvédelemben alkalmazható közgazdasági értékelési módszerek. A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötete.
http://www.termeszetvedelem.hu/_user/downloads/publikaciok/Marjaine-Termeszetvedelmi%20kozgazd%20modszerek.pdf (Letöltve: 2020.02.09.)
- [11.] MASZOL (2016): Virágzik a faluturizmus és az adócsalás Erdélyben. 2016.06.15.
<https://www.maszol.ro/index.php/gazdasag/65869-viragzik-a-faluturizmus-es-az-adocsalas-erdelyben> (Letöltve: 2020.02.09.)
- [12.] Múlt-kor történelmi magazin (2010): Kivirágzott az elhagyott szász falu Erdélyben. Múlt-kor, 2010. 10.18.
https://mult-kor.hu/20101018_kiviragzott_az_elhagyott_szasz_falu_erdelyben (Letöltve: 2020.02.05.)
- [13.] Murzyn-Kupisz, M. (2013): The socio-economic impact of built heritage projects conducted by private investors. *Journal of Cultural Heritage* 2013. március 14(2), pp. 156-162.
- [14.] Pagiola, S. (1996): *Economic Analysis of Investments in Cultural Heritage: Insights from Environmental Economics*. World Bank, Washington DC
- [15.] Pearce, D. W. – Turner, R. K. (1990): *Economics of Natural Resources and the Environment*. The John Hopkins University Press, Baltimore
- [16.] Sandu, D. (1999): *Reconstructing Community Space. Social Assessment of Mosna and Vicri – Two former Saxon village in Romania*. World bank, Bucharest
- [17.] Throsby, D. (2012): *Heritage Economics: A Conceptual Framework*. in Licciardi, G. – Amirtahmasebi, R. (2012): *The Economics of Uniqueness: Investing in Historic City Cores and Cultural Heritage Assets for Sustainable Development*. The World Bank, Washington, D.C.
- [18.] UNESCO (2019): <http://whc.unesco.org/en/> (Letöltve: 2020.02.05.)
- [19.] VanBlarcom, B. – Kayahan, C. – McLeod, A. (2009): *Grand pré: An economic impact assessment of a Unesco world heritage designation*. (Acadia University)
<http://www.inscriptiongrandpre.ca/Documents/Documents/gp/UNESCO%20Economic%20Impact-%20FINAL%20Report.pdf> (Letöltve: 2020.02.05.)
- [20.] Világbank (2001): *Orientations in development series: Cultural Heritage and Development: A framework for Action in the Middle East and North Africa*. Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/13908> (Letöltve: 2020.02.05.)
- [21.] Világbank (2005): *Implementation Completion Report (SCL-44250)*.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/627191468147287642/pdf/324880rev.pdf> (Letöltve: 2020.02.09.)
- [22.] World Heritage (2009): <http://whc.unesco.org/en/164/> (Letöltve: 2020.02.05.)

KULTURÁLIS UTAK FEJLESZTÉSE, MENEDZSELÉSE A NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK TÜKRÉBEN

NAGY KATALIN

mesteroktató, turisztikai szakértő

Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet

A tematikus turizmus – melynek keretében jöttek létre a kulturális útvonalak is – manapság új desztinációk és útvonalak megjelenését jelenti, elsősorban kulturális alapokra épülve. A kulturális útvonalak tárgyi és szellemi kulturális erőforrásokat kombinálva eredményeznek élményt. A fenntartható fejlesztés eszközei, új és innovatív termékek és szolgáltatások előállítását ösztönzik, miközben hozzáadott értéket jelentenek a már meglévőknek. Lényeges különbségek vannak a tematikus utak és a kulturális útvonalak között. A tematikus utakat gyakran nevezik turisztikai terméknek, ám létesítésüknek különböző okai lehetnek: néha teljesen új termékként kerülnek kialakításra, néha azonban csupán eszközként szolgálnak meglévő (gyakran újrapozicionált) látnivalók interpretálására. A kulturális útvonalak az örökség újfajta megőrzési és hasznosítási módját jelentik. Az Európa Tanács 1987-ben elindított Európai Kulturális Útvonalak programja a kulturális örökség, a sokszínűség európai integrációjának, a közös identitás szép megnyilvánulásának tekinthető.

A természeti és ember alkotta adottságokban, kulturális örökségértékekben gazdag Zemplén desztinációban vallási emlékek, történelmi helyszínek és épített örökségek kapcsán alakítottak ki, illetve váltak a desztináció részévé az örökségértékek megőrzésének és turisztikai hasznosításának ezen megoldásai. Így tanulmányomban felhívnom a figyelmet a Mariazell Csíksomlyóval összekapcsoló Mária útra, annak zempléni szakaszára, egy újabb, négy országot érintő lengyel kezdeményezésre: a „Rákóczi Európai Kulturális Útvonal”-ra. Továbbá szakértői ajánlásokat teszek a Zemplénből kiindult kulturális útvonalak továbbfejlesztésére, fenntartható menedzselésére: a Sárospatak – Kassa közötti „Szent Erzsébet Út”, a Tokaj-Hegyalja zsidó örökségét felmutató Mádról kiinduló, tíz állomásos „Csodarabbik útja”, a Sárospatakot a többi Rákóczi emlékhellyel összekötő „Rákóczi Örökségút”, valamint a füzéri menedzselésű „Északi várak útján” vonatkozásában.

Kulcsszavak: kulturális útvonalak, Európa Tanács, zempléni kulturális útvonalak

1. A TÉMA SZAKIRODALMI MEGALAPOZÁSA

1.1. Kulturális és örökség turizmus

Napjaink egyik legjellemzőbb tendenciája az élménygazdaság térhódítása, valamint a kulturális és természeti erőforrásokra épülő termékek népszerűségének növekedése, a kulturális turizmus felértékelődése (Puczkó – Rátz 2011:14). A kulturális és örökségturizmus a turisztikai piac azon szegmensét jelenti, mely a kulturális és örökség-attrakciókat hangsúlyozza (Christou 2005). Az emberek évezredek óta azért utaznak, hogy egy másik közösség egyedi, vagy egyszerűen csak „más” jellemzőit, kultúráját megismerjék. 2014-ben a nemzetközi utazások száma meghaladta az egy milliárdot, a 2030-ra szóló előrejelzések szerint pedig akkorra eléri az 1,8 milliárdot. A nemzetközi turizmus adja a világ GDP-jének 10 %-át, a szolgáltatási export 30 %-át, valamint minden 11 munkahelyből egy a turizmusban

található (UNWTO 2015a). A kulturális turizmus a világ turizmusának legdinamikusabban fejlődő ágazata. 2015-ben a nemzetközi utazások 40 %-a volt kulturális jellegű (unwto.org), ez 2017-ben mintegy 516 millió utazást jelentett (Richards 2018). Európa még mindig a világ vezető kulturális desztinációja, ahol szintén ez az arány tapasztalható (ec.europa.eu), bár piaci részesedése a turizmus globális piacán csökken. Az UNWTO tagállamainak 89 %-a jelölte meg a kulturális turizmust, mint turizmuspolitikájuk elemét (Richards 2018). A kultúra, mely az örökségben és a hagyományokban tükröződik – mint a kortárs művészet, nyelv, konyhaművészet, zene, kézművesség, múzeumok és irodalom – felbecsülhetetlen értéket képvisel a helyi közösségek számára. Formálja a közösség identitását, erősíti az emberek közötti megértést és toleranciát. A kultúra kulcsfontosságú turisztikai értékévé vált, egyéni sajátosságokkal bíró különbségeket téve a desztinációk között (Siem Reap Nyilatkozat 2015, in UNWTO 2015b). A kulturális turizmus fejlesztése így válik innovatív és kreatív módszerre, mintegy hidat képezve a társadalmi, gazdasági és humán fejlődéshez.

A **kulturális turizmus** az utazások legősibb formájának tekinthető. Nevezhetjük termékek csoportjának is, mivel további, egyedi sajátosságokat mutató turisztikai termékekre bontható (Gonda 2016), mint például az örökségturizmus, a kreatív turizmus vagy a kulturális útvonalak. A kulturális turizmus **definíciója** számos megközelítésben és értelmezésben található a hazai és nemzetközi szakirodalomban. Nem rendelkezik széles körben elfogadott, egységes meghatározással, melynek oka leginkább a kultúra fogalmának nehezen meghatározható és folyamatosan változó jellege (Steinecke 2007, in Jászberényi 2014). Az UNWTO már 1985-ben elfogadott egy tágabb (fogalmi) és egy szűkebb (technikai) meghatározást az alábbiak szerint:

Tágabb fogalom: „Személyek valamennyi utazása, mivel a változatosság iránti emberi szükségleteket, az egyén kulturális szintjének növelését, új ismeretek, élmények és találkozások iránti vágyait elégítik ki.”

Szűkebb fogalom: „Személyek kulturális motivációjú utazásai, mint pl. tanulmányutak, művészeti előadások, kulturális túrák, fesztiválok és más rendezvények felkeresése, műemlékek és emlékhelyek meglátogatása” (UNWTO 1985).

Általános megközelítésben a kulturális turizmus olyan utazás, (1) melynek fő motivációja a különböző kultúrák, hagyományok megismerése, kulturális eseményeken való részvétel, kulturális látnivalók meglátogatása; (2) ahol a turista célja egy kulturális esemény megtekintése (Gonda 2016). Ez tehát magában foglalja az épített és szellemi kulturális örökséget, a kulturális attrakciókat, a kortárs művészeteket és alkotásaikat, a rendezvényeket, az egyházi helyszíneket és eseményeket egyaránt.

A legismertebb és leggyakrabban idézett meghatározás az alábbi:

Fogalmi meghatározás: „A kulturális turizmus személyek olyan utazása, amikor lakóhelyüktől távol eső kulturális attrakciókat keresnek fel, azzal a céllal, hogy új információkat és élményeket szerezzenek kulturális igényeik kielégítése érdekében.”

Technikai meghatározás: „A kulturális turizmus személyek olyan kulturális attrakciókhoz történő minden utazása, mint pl. örökségi helyszínek, művészeti és kulturális események, állandó lakóhelyüktől távol” (ATLAS⁷⁸ 1996, 2005)

Az UNWTO 22. Közgyűlésén⁷⁹ az alábbi definíciót fogadták el:

„A kulturális turizmus olyan **turisztikai tevékenységek összessége**, ahol a látogató fő motivációja a tanulás, felfedezés és élményszerzés egy desztináció fizikai és szellemi kulturális attrakcióinak/termékeinek „fogyasztása” közben.

⁷⁸ Association for Tourism and Leisure Education – számos kulturális turizmussal foglalkozó kutatása és publikációja van, a munkacsoport vezetője az elismert kutató, Greg Richards, aki szintén számtalan tudományos cikket és kutatási programot jegyez a kulturális turizmus több területén.

⁷⁹ Chengdu, Kína, 2017. szeptember 11-16.

Ezek az attrakciók/termékek egy társadalom (közösség) olyan **megkülönböztető anyagi, intellektuális, szellemi és érzelmi jellemzőit** hordozzák, melyek közé tartoznak a művészetek és az építészet, történelmi és kulturális örökség, gasztronómiai örökség, irodalom, zene, kreatív iparágak, valamint az élő kultúra az életmóddal, értékrendszerrel, hiedelmekkel (vallással) és hagyományokkal” (UNWTO 2018).

A kultúra és a turizmus egymáshoz való közeledését számos tényező befolyásolta. Keresleti oldalról (Richards 2014, 2016a):

- a kultúra iránti érdeklődés növekedése, különösen, mint a helyi identitás forrása a globalizációval szemben, így
- a kulturális utazások számának emelkedése,
- magasabb képzettségi szint, nagyobb szabadon rendelkezésre álló jövedelem,
- a fejlett világ lakosainak elöregedése,
- az új média és technológia egyre terjedő használata az információgyűjtésben és foglalatásokban,
- posztmodern fogyasztói minták és az élményszektor terjedése,
- a turizmus növekedésével a kulturális helyszínek és élmények könnyebben hozzáférhetőek.

Kínálati oldalról:

- az örökség megőrzése és hasznosítása,
- gazdasági fejlődés és munkahelyteremtés,
- a turizmus erősítése és diverzifikálása,
- a helyi népesség megtartása,
- a kulturális megértés és elismerés növelése,
- a turizmus a kultúra jelentős gazdasági támogatójává vált,
- a kulturális kínálat bővülése, az örökség és a helyi identitás elismertségének emelkedése,
- a kulturális turizmus kívánatos, „új” turizmusforma lett a legtöbb desztináció számára.

A kulturális turizmus **fő trendjei** napjainkban (Jászberényi 2014, Richards 2014, 2016b, UNWTO 2018):

- a kulturális motivációjú utazások fő célpontjai a **városok** (fő vonzerők az épített örökség és a rendezvények); az UNWTO előrejelzése szerint a következő évtizedben ez az utazás teszi ki az összes utazás 20 %-át;
- a kulturális turizmus **tartalma elmozdul** a fizikai, történelmi örökség, múzeumok és műemlékek irányából a következő négy fő téma felé: (1) modern élet; (2) kultúra és attrakciók; (3) rekreáció, és (4) felelősségtudat vagy fenntarthatóság; azaz felértékelődik a **szellemi kultúra és örökség**,
- a kulturális turista „**mindenevővé**” válik, azaz magasabb képzettsége miatt egyaránt „vevő” a populáris és a magas kultúra iránt, és nincs tekintettel az elitizmusra vagy a sznobságra;
- jelentős változás történt a kulturális élmények előállításában és fogyasztásában, ami a turista sokkal aktívabb **részvételét és bevonását** jelenti (co-creation);
- növekszik az igény az érintettek (köztük a turista) közötti **együttműködés** fejlesztésére, ami egyben a közösségi alapú fejlesztés fontosságát is hangsúlyozza – az infrastruktúra helyett az emberekbe kell befektetni, hogy képesek legyenek élményeket alkotni, többek között animációval, történet-meséléssel [story-telling]; különösen igaz ez a kreatív turizmus fejlesztésére;

- a látogatók zöme csak érintőlegesen érdeklődik a hagyományos kulturális kínálat iránt, sokkal fontosabbakká válnak az új, népszerű „**rések**”, melyek közül a legfontosabbak: vallási turizmus, gasztronómiai turizmus, nyelvtanulás, wellness és spa, spirituális és holisztikus turizmus, kreatív és művelődési turizmus.

Az **örökségturizmus** a 20. század végén – a 21. század elején a dinamikusan fejlődő turisztikai terméktípusok között foglal helyet világszerte, az állandóságot képviselik változó és egységesülő világunkban, így egyre nagyobb vonzerővel bírnak az élet minden területén. Hargrove (2002) a leggyorsabban fejlődő rés-piacnak nevezte. Silberberg (1995) meghatározása szerint

„a kulturális és örökségturizmus a gazdasági fejlesztés egyik eszköze, azáltal, hogy olyan látogatókat vonz, akik érdeklődnek a helyi közösség történelmi, művészeti, tudományos vagy életmódhoz köthető öröksége iránt”.

Ezért jelenik meg gyakran az elmaradott térségekben **fejlesztési eszközként** is. Az örökséget azon desztinációk is jól tudják hasznosítani, melyek nem tudják a 4S vonzerővel pozicionálni magukat (Boyd, 2002). Az ilyen utazás egyben a kulturális környezet, azaz a táj, vizuális és előadó művészet, hagyományok és rendezvények megtapasztalását is jelenti (Rosenfeld 2008). Az örökségattrakciók népszerűsége abból fakad, hogy növekszik a társadalmi igény a „közös múlt”, a **gyökerek felderítése** iránt, másrészt az adott térség, régió egyediségének, sajátosságainak, örökségének kiemelésével előnyre képes szert tenni az erősen kompetitív európai turisztikai termékek piacán. További előnye, hogy létező történelmi, kulturális vagy természeti erőforrásokat hasznosít – új attrakciók építése helyett a desztinációk **a múlt hasznosításával** néznek egy fenntartható jövő elé (Hargrove 2002). Valójában az utóbbi évtizedekben jelentős túlkínálat alakult ki az örökségi attrakciók területén (köszönhetően például több kiemelt pályázati program támogatásának). Ebből következően az örökségturizmus erősen verseny- és piacorientált terméké vált, így a folyamatos fejlesztés és a termékdifferenciálás létszükséglet lett.

A kulturális örökségturizmus tehát a turizmus legdinamikusabban fejlődő ága, mely egyre inkább a **specializáció** felé halad. Az örökségturisták nem csupán kalandot keresnek, hanem kultúrát, történelmet, régészetet, és nem utolsósorban kapcsolatot a helyi lakossággal. Fladmark (1994) szerint a kulturális örökségturizmus nem csupán az örökség azonosítását, menedzsmét és védelmét jelenti, hanem segít megérteni a turizmus helyi közösségekre és régiókra gyakorolt hatásait, növelni a gazdasági és társadalmi hasznokat, előteremteni a védelemhez, marketinghez és promócióhoz szükséges pénzügyi erőforrásokat.

1.2. Tematikus utak

A tematikus utak természeti vagy mesterségesen létrehozott látnivalókat kötnek össze, egy bizonyos téma alapján, s ezek a látnivalók a közlekedés valamely formájának segítségével megközelíthetők. A fenntarthatóságra tekintettel, a tematikus utak az ismeretszerzést és a szórakozást egy időben szolgálják (Puczkó – Rátz 2011). Az útvonalak lehetnek termék- vagy téma-alapúak (Rogerson 2004, 2007, in Lourens 2007). A termék-alapú útvonalak elsődleges célja a kulcs-termék marketingjének és értékesítésének erősítése. A téma-alapú útvonal pedig azt kell jelentse, hogy a téma nem csupán a desztináció imázsát jelenti, hanem minden egyéb szolgáltatásban megjelenik, melyet az útvonalon kínálnak (pl. szálláshelyek, vendéglátás, ajándéktárgyak). A „turisztikai útvonal” kifejezés jelentése, hogy különféle tevékenységeket és látnivalókat fűznek fel egy bizonyos téma mentén, így ösztönözve a vállalkozásokat kiegészítő termékek és szolgáltatások nyújtására (Meyer et al, 2004, Clarke 2005). Így az útvonal alapú turizmus tulajdonképpen a turisztikai desztinációk fejlesztésének piac-vezérelt

megközelítése (Lourens 2007). Kialakításuk koncepciója, hogy a tevékenységek és attrakciók egybefűzése kevésbé fejlett térségekben együttműködést és partnerséget generál a közösségek és a szomszédos térségek között, így járulva hozzá a turizmuson keresztül a gazdasági fejlődéshez (Briedenhann – Wickens 2004). A sikeres tematikus út kialakításban a partnerség arra utal, hogy a helyi klasztereken keresztül lehet versenyelőnyhöz jutni (Telfer 2001, in Rogerson – Rogerson 2011).

A kulturális útvonalak **az örökség újfajta megőrzési és hasznosítási módját jelentik**. Egyaránt jelentenek földrajzi utazást, ahogy különböző területeken, helyi egységeken haladunk keresztül, valamint mentális utazást is értékekkel, érzésekkel, érzelmekkel, élményekkel, melyek aztán a végső terméké állnak össze (Majdoub 2010). A kulturális útvonalak fogalma egyaránt jelent egy turisztikai terméket, illetve egy speciális módszertant (Puczkó – Rátz 2003, in Majdoub 2010). Kiemelkedően innovatív jellegűek a kulturális örökségvédelem területén belül (Martorell 2003). Az ICOMOS Kulturális Útvonalak Kartája szerint:

“Bármely kommunikációs útvonal, legyen az közúti, vízi, vagy egyéb, mely fizikai formájában meghatározott, dinamikus és történelmi funkcionalitása jól meghatározható feladathoz kötött, és eleget tesz a következő feltételeknek: (1) Embercsoportok interaktív mozgásából ered, tükrözi javak, tudás és értékek folyamatos és egymásra ható áramlását emberek, országok, régiók vagy kontinensek között, jelentős nagyságrendű időm keresztül. (2) Megjelenik benne az érintett kultúrák térben és időben való kölcsön- és egymásra hatása, mely megjelenik fizikai és szellemi értékeikben; (3) Létrejöttével a történelmi kapcsolatok és kulturális értékek egy komplex, dinamikus rendszerben integrálódnak.”

Szükséges tehát megfelelő **különbséget** tenni a tematikus (turisztikai) és a kulturális útvonalak között.

A kulturális útvonalat „a szó szoros értelmében nem kitalálják vagy megtervezik: hanem felfedezik” – azaz történelmi jelentőséggel bíró, fizikai valójukban létező utakat jelent. Míg a turisztikai útvonalat fogyasztói érdeklődés, földrajzi szerkezet, megközelíthetőség, látnivalók, vagy bármely más szempont szerint megtervezik, mely gyakran nélkülözi a tudományos alapokat (Martorell, 2003).

És ami a lényeg, a korábbi meghatározás alapján: a történelem jelentős időszakán keresztül szolgált emberek, áruk, eszmék, tudás és értékek áramlására és forgalmára. Ezek a kölcsönhatások természetesen tárgyi emlékeket is hagytak maguk után (pl. építészeti, művészeti és más hasznos tárgyakat), azonban számos szellemi értékkel járultak hozzá a kollektív emberi lélekhez, mely a szellemi örökség részévé vált. Ezek kifejeződése is megtalálható az útvonalak mentén.⁸⁰ A kulturális útvonalak – tehát – olyan, a történelem során valóban létezett útvonalak leképezései, melyeket főként kereskedelmi, katonai célokra

⁸⁰ Ilyen pl. logikusan a zarándokutak mentén létesült fogadók, templomok vagy kegyhelyek. De a mai nagyvárosok is a régi, árucserék és piacok helyéül szolgáló területen alakultak ki. Martorell (2003) két szép példáját említi a szellemi értékek jelentőségének: A Santiago de Compostelába vezető zarándokút kapcsán a jogi kapcsolatokat emeli ki. A középkorban az idegenek semmilyen jogokkal nem rendelkeztek, törvényen kívüliek voltak. Egyedül a zarándokok kaptak különleges státuszt, jogokat a kereskedelemre, lakhattak a városokban, stb. Erről 1114-ből, 1254-ből és 1434-ből származó okiratok tanúskodnak. A jogi mellett a vallási hatás pedig mind a napig érezhető. Hasonló emlékek találhatók a Quebrada de Humahuaca útvonalon is, a Rio Grande völgyében az Andokban, mely az elmúlt 10 ezer évben jelentős kereskedelmi útvonal volt, az ősi inka utakat követve. Az „apachetas” például ennek emlékei, melyek hatalmas kőrakások – az utazók amikor elértek egy hegyi átkelőhelyet, egy követ helyeztek el; a mai formációk a jelentős forgalmat bizonyítják. Az útvonal mentén egyszerre érvényesül az ősi andoki kultúra és a spanyol hatás, mely a nyelvben, a zenében, a hangszerekben, sőt a vallási hagyományokban is megjelenik, hiszen a katolikus vallás elterjedése is a spanyol hódítóknak köszönhető.

használtak, az utazás színterei lettek, valamint a zárandoklatok nyomvonalai. A legmélyebb gyökerekkel és a legnagyobb hatással minden bizonnyal a zárandok-útvonalak bírnak, melyek jelentősen hozzájárultak az európai identitás kialakulásához (Diti et al, 2015).

2. AZ EURÓPA TANÁCS KULTURÁLIS ÚTVONALAK PROGRAMJA

Az Európa Tanácsot 1949-ben hozták létre, bármely európai állam tagja lehet, amennyiben elfogadja az emberi jogok és demokrácia alapelveit. Tagjainak száma ma 47. A Tanács a társadalom valamennyi jelentős kérdésével foglalkozik, kivéve a védelmi politikát, így a kultúra és az örökség is a fontos kérdések egyike. Európa, mint turisztikai makro-régió, a világ első számú kulturális desztinációja, a történelmi és kulturális öröksége által generált nemzetközi utazások száma 2030-ra eléri a 750 milliót. A Tanács eredményei megállapodások formájában jelennek meg, ezek egyike a Kibővített Területi Egyezmény a Kulturális Útvonalakról (EPA), melyet 2010-ben fogadtak el (1. táblázat). Célja, hogy megerősítse a már korábban létrejött kulturális együttműködést, a fenntartható területi fejlődést és társadalmi kohéziót, olyan közös témákra koncentrálna, melyek szimbolikus jelentőséggel bírnak az európai egység, történelem, kulturális értékek és a kevésbé ismert desztinációk tekintetében. Az EPA dönt a Kulturális Útvonalak program stratégiájáról és a cím odaítéléséről. A cím elnyerésére pályázó kezdeményezéseknek nagyon komoly előkészítő és kooperációs munkát kell megvalósítaniuk, hiszen a pályázat elkészítése is nagy kihívás, megfelelő az egyre szigorodó követelményrendszernek, melyek az alábbiak:

1. Téma: Európai értékek reprezentánsa, legalább 3 országot érint; Tudományos kutatási háttér, multidiszciplináris teamekkel; Kulturális és képzési csereprogramok, innovatív projektek, fenntartható turisztikai termékek kialakítása, együttműködés az ágazat szereplőivel.
2. Tevékenységek prioritásai: Kutatási és fejlesztési együttműködések; A közös európai örökség gazdagítása, erősítése; Kortárs kulturális és művészeti tevékenységek; Kulturális turizmus és fenntartható fejlesztés.
3. Hálózatok: Jogi státusszal rendelkező szervezetek, minél több taggal minél több országból, demokratikus működés, koncepcionális és stratégiai keretek.

A címet már megkapott útvonalakat is három évente újra kell értékelni, minden szempontot megvizsgálva, s amennyiben valamelyiknek nem felel meg, az akár a cím megvonását is jelentheti (az elmúlt években nem egy útvonal járt már így). 2019-ben 38 az „Európa Tanács Kulturális Útvonala” címmel rendelkező projektek száma.

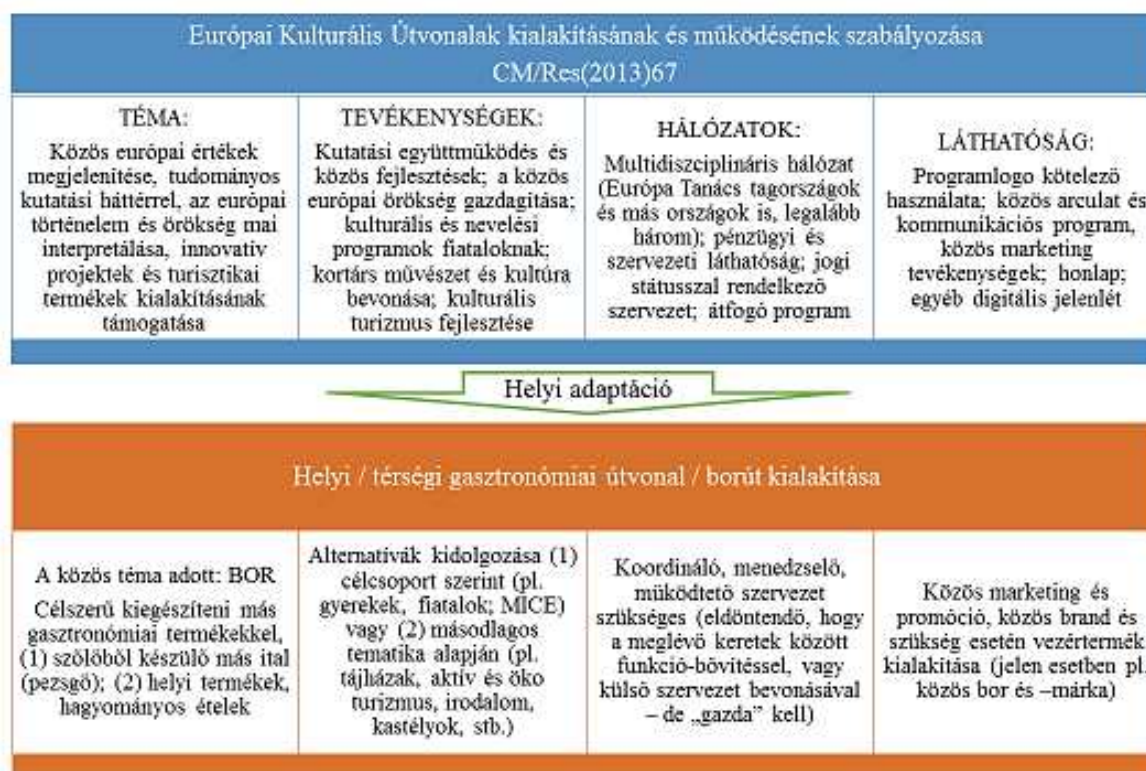
1. táblázat:

Az Európai Kulturális Útvonalak programjának fejlődése

Év	Történet
1949	Az Európa Tanács megalakulása
1984	Parlamenti Közgyűlés Az Európai zárandokutakról szóló 987(1984) sz. javaslat elfogadása
1987	Santiago de Compostela Nyilatkozat
1998	Miniszteri Bizottság 4(98) határozata a kulturális útvonalakról A Kulturális Útvonalak Európai Intézetének megalapítása
2007	a Miniszteri Bizottság Res(2007)12 határozata a kulturális útvonalakról Res(2007)12 – új szabályok és kritériumok bevezetése
2010	Kibővített Részleges Egyezmény a Kulturális Útvonalakról a Miniszteri Bizottság december 8-i ülésén Res(2010)52 – új kritériumrendszer elfogadása Res(2010)53 – Kibővített Részleges Egyezmény
2013	Res(2013)66 – Kibővített Részleges Egyezmény megerősítése Res(2013)67 – kritériumrendszer változtatása, a védjegy adományozásának feltételei

Forrás: Berti 2013 alapján saját szerkesztés

Az Európa Tanács Kulturális Útvonalak programjának felépítése és működése megfelelő módszertani alapot adhat helyi fejlesztésekhez, adaptálva a helyi sajátosságokhoz és földrajzi és/vagy tematikus szintekhez. Az 1. ábra egy olyan példát mutat be, ahol ezt a módszertant egy térségi borút kialakításához használtuk:

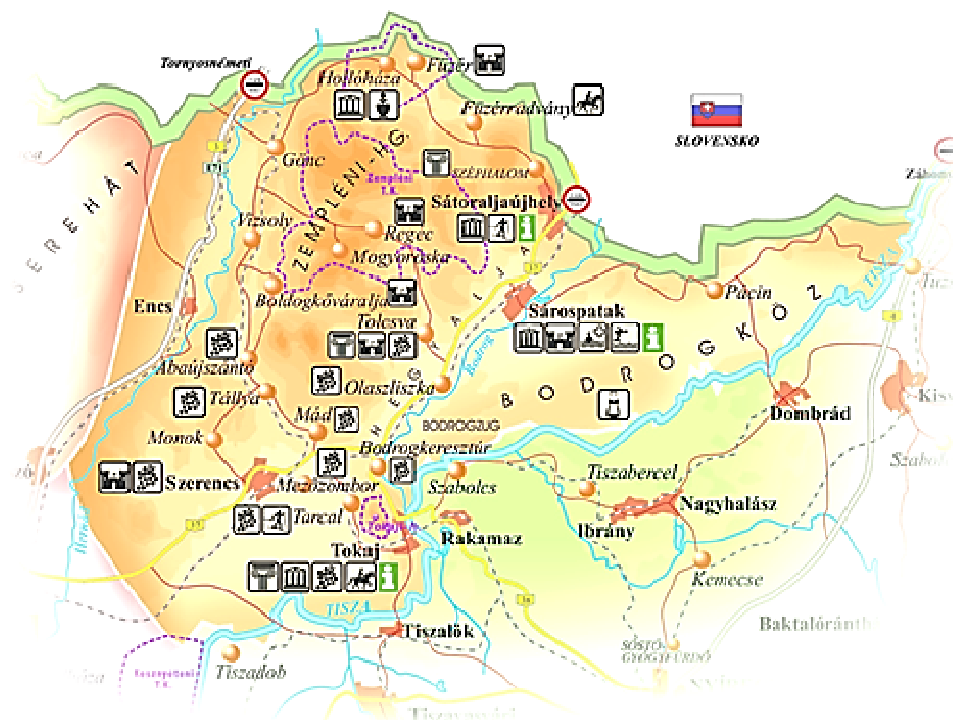
2. ábra: Az Európai Kulturális Útvonalak módszertanának helyi adaptációja

Forrás: saját szerkesztés

3. A ZEMPLÉN, SÁROSPATAKI DESZTINÁCIÓ KULTURÁLIS ÚTVONALAI

A Zempléni-hegység és Tokaj-Hegyalja turizmusfejlesztése egyrészt a Világörökség részét képező történelmi borvidék, másrészt pedig az örökségi értéket képviselő attrakciók oldaláról közelíthető meg. Az örökségértékek fejlesztése érdekében a minőség és a vonzerő növelése, a versenytársak követése helyett pedig a nemzetközi trendekhez való gyors alkalmazkodás, az egyediség hangsúlyozása szükséges. A fenntarthatóság tekintetében pedig a környezetre, vidékfejlesztésre és a helyi lakosságra gyakorolt hatások vizsgálata és szem előtt tartása is elengedhetetlen (Dankó, 2017). Tokaj-Hegyalja és a Zemplén (2. ábra) tekintetében a termékfejlesztési prioritások a következők lehetnek:

- rendezvények,
- várak, kastélyok,
- múzeumok,
- történelmi városok,
- vallási turizmus,
- népi hagyományok és kézművesség.

3. ábra: Tokaj – Zemplén térsége
Forrás: Dankó (2017:150)

Az örökségturizmus fejlesztésének egyik eszköze a tematikus utak, útvonalak kialakítása, melynek immár sok évre visszatekintő hagyománya van e térségben. A tanulmány szempontjából releváns tematikus, kulturális örökségi útvonalakat tekintem át röviden a következőkben, majd nemzetközi tapasztalatok alapján a bemutatott útvonalak honlapjainak elemzését végzem el. A marketing tendenciák (lásd következő fejezet) közül a korunkra jellemző digitális világ jelentőségének emelkedése miatt választottam az elemzés e módját.

3.1. Mária út

A Mária Út egy kialakítás alatt álló, Közép-Európán átívelő zarándok- és turistaút-hálózat, melynek kelet-nyugati tengelye az ausztriai Mariazelltől az erdélyi Csíksomlyóig vezet, mintegy 1400 km-es távon, gyalogosan 60 nap alatt bejárhatóan. A kelet-nyugati tengely mellett észak-déli útvonal is tervezett, így egy Közép-Európát átívelő keresztet kapunk. Ezt további alternatívák és leágazások egészítik ki, felfűzve ezáltal a különféle zarándokhelyeket, természeti és épített, valamint kulturális értékeket.

Az út vagy annak kisebb szakaszai csoportosan vagy egyénileg is bejárhatók lesznek, elsősorban gyalogosan, de akár kerékpáros változatban is. Az utat útjelzések és táblák jelölik, ajánlott szálláshelyek várják a vándorokat és térképes zarándokkalauz készül. A zarándokok az útvonal bejárása során az állomásokon pecsétet és egyedi azonosítású gyöngyszemet kapnak, amelyből a saját rózsafüzérüket fűzhetik fel az egész út végigjárása folytán.

A gyaloglás közben megélt közösségi érzés, a természet közelsége, a megszokottból való kiszakadás élménye, a fizikai teljesítményből fakadó kellemes fáradtság új nézőpontba

helyezik a világot. Az ember egyszerre megismeri a világot és saját magát, s a felismerések révén megváltozik, átalakul a szemlélete is. Az útvonal mindenki felé nyitott, aki a kulturális, lelki vagy természeti értékeket keresi.

4. ábra: A Mária út térképe

Forrás: www.mariaut.hu

Az útvonalat a Mária út Közhasznú Egyesület működteti. Ebben nagy szerep hárul az önkéntesekre, akik nagy számban, a zárandoklatok vezetésében, útvonalak kijelölésében, a jelzések felfestésében, utak karbantartásában és rendezvények lebonyolításában vesznek részt.

A Mária Út sárospataki desztinációval való összekapcsolása jelenleg előkészítési stádiumban van a Szent Erzsébet Út Alapítvány szervezésében a Sárospatak- Bodrogkisfalud – Tarcál útvonalon, tarcali találkozási ponttal az Áldó Krisztus szobornál.

3.2. Szent Erzsébet út

Az útvonal Sárospatakot és Kassát köti össze. Árpád-házi Szent Erzsébet 1207-ben harmadik gyermekként született II. András király első, Merániai Gertrúddal kötött házasságából Sárospatakon. Életét és cselekedeteit legendák sora kísérte végig. Ezek egyike a rózsacsoda: Erzsébet gyakran vitt ételt a vár környéki koldusoknak, szegényeknek, s amikor atyja egyszer rajtakapta, azt mondta, kötényében rózsák vannak – s kenyér helyett apja valóban rózsákat talált ott. Innen az útvonal jelképe is. Kassát mint tiszteleti helyét tartják számon.

5. ábra: A Szent Erzsébet út útvonala

Forrás: www.szenterzsebetut.hu

Az útvonalat a Szent Erzsébet Út Alapítvány működteti, mely 2007-ben, a Szent Erzsébet Jubileumi Évben, Árpád-házi Szent Erzsébet születésének 800. évfordulóján jött létre Sárospatakon. Az alapítvány célja összekötni az európai Szent Erzsébet emlék- és tiszteleti helyeket, s létrehozni egy olyan végigjárható zarándokutat, amely megerősíti a szellemi és lelki összetartozást, és fizikai valóságában is bejárható utat jelöl ki.

3.3. Rákóczi Örökségút – Rákóczi Európai Kulturális Útvonal

A Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma gesztorságával az Interreg IIIA HU-SK-UA 2000-2006 projekt keretében került kialakításra a Rákóczi örökségút szlovákiai és ukrán partnerszervezetek bevonásával (5. ábra). A projekt keretében sor került a Rákóczi család életét bemutató helyszínek összekötésére, a tematikus út kialakítására a látogatóközpont-kulcsállomás-állomás szerkezetben, kapcsolódó szolgáltatások kialakítására és rendezvények szervezésére.

A Rákóczi család multikulturális kapcsolatrendszerére épülve lengyel kezdeményezésre és a helyi TDM egyesületi tag Sárospatak Város Önkormányzatának NKA pályázati forrásával kezdődött meg az örökségút projekt továbbgondolása. s egy európai kulturális útvonal kialakításának előkészítése. 2015 októberében Kassán került sor az első tanácskozásra, melyet novemberben Sárospatakon folytattak. Majd 2016. január 19-én Jarosław városában alakult meg a Rákóczi Európai Kulturális útvonal. Az útvonal alapító tagjai önkormányzatok, intézmények, múzeumok, civil szervezetek és egyházak. A Rákóczi emlékeket így már négy országban gyűjtötték csokorba (Dankó, 2016).

6. ábra: A Rákóczi örökségút állomásai
Forrás: Dankó (2016:58)

3.4. Északi Várak Útján

A Felső-magyarországi Várak Egyesülete 2003 nyarán alakult meg, hogy összefogja a várakat működtető önkormányzatokat, intézményeket, támogassa a közös marketing és turisztikai fejlesztéseket, tevékenységeket, támogassa a kutatásokat, a várakban szervezett rendezvényeket. Az egyesület tagjai az alapításkor a következő várak képviselői voltak: Boldogkőváralja, Hollókő, Kislán, Ónod, Regéc, Cserépváralja, Sárospatak, Sirok, Szerencs, Tokaj, Diósgyőr, Eger, Füzes.

7. ábra: Az Északi várak útja útvonala
Forrás: www.eszakivarak.eu

Az előzőhöz hasonlóan, itt is elindult az útvonal továbbfejlesztése és nemzetközivé tétele. Az "Északi Várak Útján Idegenforgalmi Klaszter" az Új Magyarország Fejlesztési Terv Észak Magyarországi Operatív Programján belül, valamint az "Északi Várak Útján Kulturális Útvonal nemzetközi fejlesztése" a Magyarország – Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program kereteiben.

A klaszterpályázat célja volt, hogy az idegenforgalom és az ezt kiszolgáló szektor hatékonyan részt tudjon venni a gazdaság fejlesztésében, az ebből eredő eredmények, pedig a helyi vállalkozásokon keresztül érvényesüljenek. A klaszter a program tartalmára, a szolgáltatás minőségére, versenyképes árképzésre ad szervezeti keretet a régió idegenforgalmának. A pályázat fő partnere Fülek vára volt, de csatlakozási szándékát jelezte Krasznahorka, Nagykövesd, Rozsnyó, Kassa, Szalánc, Nagykapos és Borsi is.

3.5. Csodarabbik útja

Az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség (EMIH) által kezdeményezett, és az Európai Unió támogatásával életre hívott átfogó projekt eredményeként megismerhetővé és átélhetővé válik Tokaj-Hegyalja egykor virágzó zsidó közösségeinek hagyományos élete, tárgyi és kulturális emlékezete. Az útvonal hiteles és élménygazdag beszámolót nyújt a Tokaj-hegyaljai borvidék hajdani hászid zsidóságának szokásairól, felkeresi a leghíresebb hászid rebbék sírjait, működésének színtereit. A fejlesztés révén egyedülálló vallási és folklorisztikus jelentőségéhez méltó súlyt kap Magyarország legérdekesebb, egyben legnagyobb szabású zsidó zarándokútvonala.

A zarándokút érinti az egykori csodarabbik sírjait, a zarándokok megismerhetik a csodarabbik életét, a hozzájuk kapcsolódó legendákat, az érintett települések egykori zsidó lakosságának történelmét, hagyományait, a térségben betöltött szerepét. A zarándokút a mádi Zsidó Kulturális és Információs Központból – a volt rabbi képzőből – indul, és ott fejeződik be, mely – igény szerint rövidebb és hosszabb szakaszokban – idegenvezető közreműködésével megrendelhető turisztikai szolgáltatás csomagként vehető igénybe előzetes megrendelés alapján. Az útvonal: Mád – Tarcal – Tokaj – Bodrogkeresztúr – Olaszliszka – Sárospatak – Sátoraljaújhely – Erdőbénye – Abaújszántó – Tállya – Mád. A sárospataki desztinációból Olaszliszka és Sárospatak települések zsidó temetői részei az útvonalnak.

4. AZ ÚTVONALAK FEJLESZTÉSÉNEK ÉS MENEDZSELÉSÉNEK EGYES KÉRDÉSEI

Az Európa Tanács Kulturális Útvonalak programjában való személyes közreműködésem, valamint más nemzetközi tapasztalatok (pl. Routes4U projekt – kapcsolódó anyagok hivatkozva az irodalomjegyzékben) igen fontos kérdésekre irányítják rá a figyelmet, melyek az akár már több éve/évtizede működő útvonalak esetében is megjelennek, nem csupán az újak számára jelentenek megoldandó feladatokat.

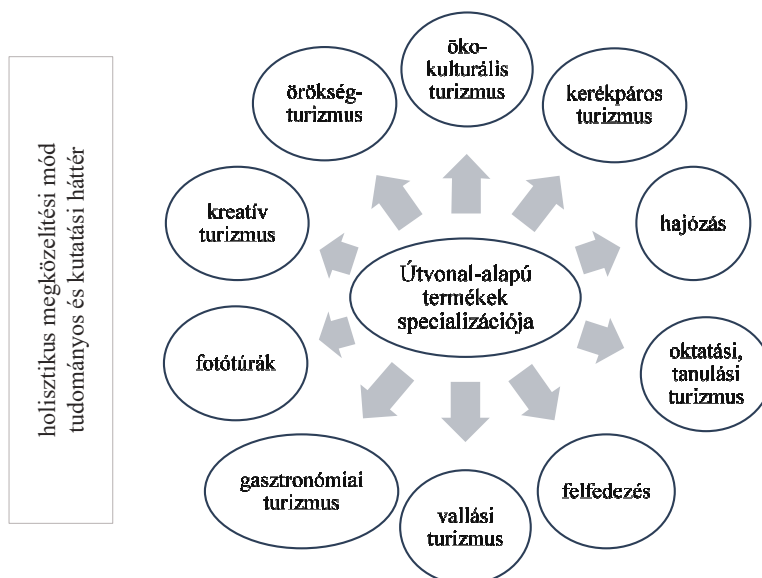
Általánosan igaz, hogy az útvonalak megálmodói, menedzserei legtöbbször se nem turisztikai, se nem marketing szakemberek, hanem történészek, régészek, kutatók, művészek, kulturális szakemberek – így alapvetően az útvonalak turisztikai termékfejlesztése, valamint a megfelelő marketing tervezés és tevékenységek azok a rések, ahol a legtöbb hiányosság tapasztalható. A marketing és működési tapasztalatok fő területeit foglalja össze a 7. ábra:

8. ábra: Működési és marketing tapasztalatok

Forrás: saját szerkesztés

A piaci orientáció tekintetében fontos kérdés a turisztikai termékek kialakítása. Igazodva a turisztikai trendekhez, részvételre épülő autentikus kulturális élményekre van szükség. Ehhez minőségi szolgáltatásokra és strukturált termékfejlesztésre van szükség, olyan integrált infrastruktúra biztosítása mellett, melyre még nincsenek sztenderdek és a lehetőségek útvonalanként eltérőek. Egy egységes minőségbiztosítási – minősítési rendszer segítene ebben a kérdésben. A strukturált, integrált termékfejlesztés javasolt modellje (8. ábra):

9. ábra: Strukturált termékfejlesztési modell

Forrás: saját szerkesztés, Nagy (2019)

A termékfejlesztésbe elengedhetetlen a helyi közösségek bevonása, a tudás- és tapasztalatcserek, jó gyakorlatok megosztása. Fontos ez azért is, mert néha a turizmust és annak hatásait károsnak ítélik meg a kulturális örökségre nézve. Az interpretáció helyes megválasztása a márkaépítéssel párosulva üzleti kapcsolatok építését is segítheti, hiszen nem lehet elfeledkezni a bevételek szükségességéről és a gazdasági fejlődésről sem.

10. ábra: A marketing fejlődése

Forrás: saját szerkesztés

A marketing tevékenységek tekintetében mindenekelőtt tisztában kell lenni a marketing fejlődésével (9. ábra), hogy az aktuális trendeknek és elvárásoknak, a megváltozott fogyasztói magatartásnak meg lehessen felelni.

A felhasználókat integráló, hatékony kommunikációs csatornákra van szükség. Ha az útvonalak megtalálják a célcsoportjaikat, elengedhetetlen, hogy láthatóvá váljanak számukra, jelen legyenek a közösségeik által használt csatornákon. Igen erős az igény arra, hogy legyen valamilyen egységes irányvonal és támogatás a promóciós tevékenységek területén, mivel az útvonalak gyakran szenvednek megfelelő erőforrások hiányában – és itt nem pusztán a pénzügyi forrásokat kell érteni, hanem elsősorban gyakorlati képzést és képességfejlesztést a turizmusmarketing területén. Központi, koordinált tevékenységek a szolgáltatók bevonására szintén elengedhetetlenek.

A célcsoportok helyes kijelölése meghatározza az őket legjobban elérő kommunikációs csatornákat is. A célközönség függvényében az üzenetet is differenciálni kell. A kulturális örökség meghatározza az identitást, és egyfajta hovatartozás érzését alakítja ki. Így a megfelelő narratívák megtalálása nagyon fontos. A kulturális örökség megfelelő kommunikációjához a közönséget is meg kell érteni – azaz ismerni kell motivációikat és érdeklődési körüket. Így lehet a tartalmakat az elvárásokhoz és igényekhez igazítani. A legnagyobb kihívások e téren:

- a célcsoportoknak legmegfelelőbb kommunikációs csatornák kiválasztása,
- egyik legjobban célozható csoport az önmegvalósításra és önképzésre törekvő látogatók,
- alternatív megközelítési módok (pl. storytelling, gamification mint dinamikus eszközök, különösen a gyerekek és fiatalok körében; szerepjátékok, virtuális valóság applikációk, stb.) és szórakoztató elemek kombinálása az interpretáció során, miközben az autentikusság fenntartására is törekedni kell.

A tartalmakat és az üzenetet világos és érthető formában kell megfogalmazni, minden média-típusban (nyomtatott, audiovizuális, digitális). Egy precíz, strukturált, interaktív, több nyelven is elérhető honlap elengedhetetlen. Az innovatív, figyelem-felkeltő média és tevékenységek használata nagyon fontos.

Amennyiben a kulturális útvonalakat térségként értelmezzük, akkor az ún. desztináció-specifikus marketing tevékenységek a következők:

- személyre szabott, kreatív, precíz és interaktív honlap,
- turisztikai információs iroda, látogatóközpont, call center,
- helyi termékek és ajándéktárgyak adott márkajelzéssel,
- helyi lakosság és közösségek bevonása,
- városi és térségi kedvezménykártyák,
- nyomtatott anyagok, térképek,
- kiemelkedő, identitásépítő fesztiválok, rendezvények, filmturizmus,
- CRM és törzsközönség-építő akciók,
- minőségmenedzsment.

Soha nem lehet aktuálisabb kérdés, hogy az útvonalak, mint márkák, láthatóak legyenek az interneten és a közösségi platformokon. A digitális kommunikáció alapja egy jó honlap, mely minden típusú eszközre optimalizálva van, és magas szintű felhasználói élményt nyújt. A keresőoptimalizációs technikák (SEO), a közösségi média és a kapcsolódó adminisztratív, adatelemző lehetőségek szintén nagy segítséget jelentenek.

Igen sikeres tevékenységek lehetnek – különösen a fiatalok célcsoportja felé – az IT technológiák, applikációk használata, nagyon jó eredmények és pozitív tapasztalatok születtek több útvonal esetében is a bloggerek számára szervezett tanulmányutakról.

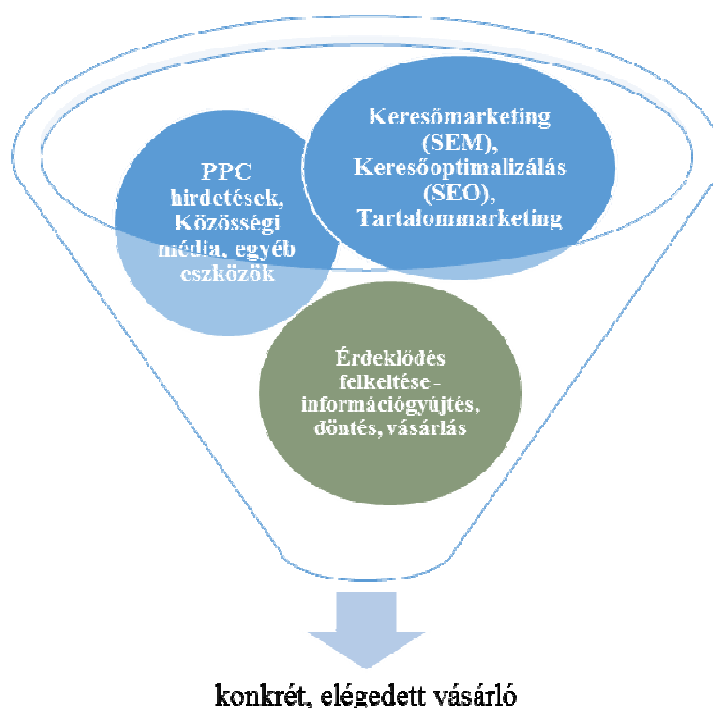
5. A ZEMPLÉN KUTURÁLIS ÚTVONALAINAK HONLAPELEMZÉSE

Az internet és az online világ korát éljük, zsebünkben és körülöttünk okos eszközökkel. Hol vannak már a régi szép szórólapok, rádiós hirdetések; helyettük a Google-kampányok, Facebook oldalak, repülőjegy- és szállás-foglalási honlapok ontják az információkat. Balog és társai (2017) tanulmánya szerint – bár egymás mellett léteznek még az offline és online turisztikai piaci szereplők – a hangsúly fokozatosan az online jelenlét és marketing felé mozdul el:

- hirdetőtáblák helyett célzott online hirdetéseket használunk;
- kiadványok és szórólapok helyett személyre szabott csomagokat kínálunk;
- vagy éppen telefonos ügyfélszolgálat helyett egy chatbottal kommunikálunk a vendégekkel (Balog et al, 2017:12).

A tanulmány több nemzetközi felmérés alapján megállapítja, hogy manapság a turisztikai tranzakciók 55 %-a online közegben zajlik, a túraoperátorok közel 60 %-a pedig szintén az online értékesítési formákat részesíti előnyben.

A marketingben már régóta használt AIDA-modell (Attention, Interest, Desire, Action) a mai online közegben is hasznos eszköz, de ma már inkább **marketingtölcsér**ként emlegetik: az érdeklődő honlaplátogatóból négy lépcsőn keresztül lesz (akár visszatérő) vásárló: figyelem felkeltése, információgyűjtés, döntéshozatal és tényleges vásárlás (10. ábra). Minél több embert „öntünk be” a tölcsérbe, annál több lesz a végén „kieső” konkrét vásárló. Ezek számát nevezik konverciónak, arányukat pedig konverziós rátának. – Ez a tölcsér egy jó honlap is lehet, melyet a következő ábrával szemléltethetünk:

11. ábra: Marketingtölcsér
Forrás: Balog et al, 2017:22

Ezen megfontolások alapján összehasonlító elemzést végeztem a zempléni kulturális útvonalak honlapjain, melynek összefoglalását tartalmazza a 2. táblázat. Az elemzésbe nem került bele a Mária út, csak a zempléni kezdeményezésű útvonalak.

2. táblázat: Zempléni kezdeményezésű honlapok elemzése

ÚTVONAL Szempont	SZENT ERZSÉBET ÚT	RÁKÓCZI ÖRÖKSÉGÚT	ÉSZAKI VÁRAK ÚTJÁN	RÁKÓCZI EURÓPAI KULTURÁLIS ÚTVONAL	CSODARABBIK ÚTJA
honlap	szenterzsebet.hu	NINCS ÖNÁLLÓ HONLAPJA	eszakivarak.hu	rakocziroute.com	csodarabbikutja.hu
nyelvek	német, angol, szlovák feltüntetve, de nem működnek		nincs nyelvi variáció feltüntetve az oldalon	angol feltüntetve, de nem működik	ANGOL nyelven is működik
aktualitás	nyitólapon a pünkösdi zárándoklat, dátum nélkül		utolsó hír a nyitólapon márciusi	utolsó bejegyzés (cikk) 2016. februári	utolsó program 2017-es
hírek	van, de elég régiek		van, de régiek (februári az utolsó)	nincs	van, de régiek (2017-es az utolsó)
mobilra optimalizált-e	részben		nem	igen	igen
kapcsolat	szokásos elérhetőségek, azonnali üzenetküldés van		csak minimális elérhetőség	csak minimális elérhetőség	szokásos elérhetőségek
közösségi média	Facebook csoport		Facebook oldal	nincs	nincs
téma leírása, kifejtése	van, bőséges, de van pár üres menüpont is		Ø	minimális, gyakorlatilag hír az alakulásról	leírás és tájegységek a nyitólapon
útvonal leírása, térképpel	van, szakaszonként térképpel		csak a tag várak felsorolása, nem egységes szerkezetben, térkép nincs	az alakulásról szóló hír szerepel, térkép nincs	túrák állomásokkal, zárándoklat, térkép nincs
egyes állomások, attrakciók	útleírás településenként, szolgáltatásokkal, de van, ami hiányos vagy nem aktuális információ		csak a várak leírása van, de az sem egységes szerkezetben	Ø	láttnivalók és szolgáltatások kategóriánként, részletes
környékbeli egyéb lehetőségek	Ø		Ø	Ø	világörökségről információk, egyéb láttnivalók ajánlása
programok	Ø		Ø	Ø	Ø (kereső van, naptár a címlapon van, de az utolsó program 2017-es)
szálláshelyek	a településeknél vannak felsorolva, csak az útvonalra kattintva érhetők el		Ø	Ø	vendéglátás menüpontban részletesen

ÚTVONAL <i>Szempont</i>	SZENT ERZSÉBET ÚT	RÁKÓCZI ÖRÖKSÉGÚT	ÉSZAKI VÁRAK ÚTJÁN	RÁKÓCZI EURÓPAI KULTURÁLIS ÚTVONAL	CSODARABBIK ÚTJA
információs iroda	elérhetőségek	NINCS ÖNÁLLÓ HONLAPJA	Ø minimális adatok	Ø	Tourinform irodák a szolgáltatások menüpontban
csomag-ajánlatok	Ø		Ø	Ø	1-3-6 napos + tematikus ajánlatok
praktikus információk	Ø		Ø	Ø	közlekedés, megközelíthetőség
online foglalás	Ø		Ø	Ø	Ø
galéria	Ø (van ilyen menüpont, de üres)		Ø	Ø	Ø
működtető szervezet	alapítványról információk, de nem frissek (pl. közhasznúsági jelentés 2009, 2011)		minimális információk az egyesületről	Ø	fenntartó egyesület elérhetőségei, más információ nincs
tagok	Ø		Ø minimális információ	Ø (a hírnél felsorolják a részt vevő városokat)	Ø
letölthető anyagok	Ø		Ø	Ø	„Tudástár”, de alig van feltöltve
szakmai programok	Ø		Ø	Ø	Ø
szakmai oldalak	Ø		Ø	Ø	Ø
sajtó	Ø		Ø	Ø	Ø
speciális, egyéb	Zarándokútleveél (átvehető a Szent Erzsébet Házban) „Belső szoba” (imádságok, legendák) Szolgáltatói füzet 2012-es (letölthető lenne)	Az Inventio Consulting honlapján Ø információ van a projekt tartalmáról.	Hírlevél van. Fórum van, de a bejegyzések szerint nem nézik Webáruház van, de nem saját (Civertan Bt)	Ø	Hírlevél van. Ajánló van a címlapon. Minden menüpontban van keresési lehetőség

Forrás: saját szerkesztés

A honlapok áttekintésénél több szempontot, illetve témacsoportot alkalmaztam:

1. A honlappal kapcsolatos általános elvárások:

Az idegen nyelvű változatok gyakorlatilag nem működnek, ki sincsenek alakítva, így a nemzetközi célcsoportok elérése nem lehetséges. Még inkább zavaró, ha a menüben fel van tüntetve több nyelvi lehetőség, rákattintva azonban azok nem működnek. Ez magasabb fokú csalódást jelent a felhasználó számára, mintha azzal találkozna, hogy nincs idegen nyelvű változat.

Hasonló probléma az aktualitás kérdése, akár a híreket, akár az eseményeket tekintjük. A táblázatban is szereplő dátumokat tekintve azt sugalljuk a turistáknak, hogy ennek a honlapnak bizony nincs rendes gazdája, a naprakészen tartással nem foglalkoznak rendszeresen, így az oldalon feltüntetett – egyébként hiteles és helyes – információk iránt is csökken a bizalom.

Megfigyelhető a közösségi oldalakon való jelenlét hiánya (és jelen esetben a számos lehetőség közül csak a Facebook-ot vizsgáltam), amely jelentősen csökkenti az esélyét bizonyos, vélhetően egyébként kíváncsok célcsoportok elérésének.

Végül, de nem utolsó sorban az oldalak nem mobil eszközre optimalizáltak, holott általános trend, hogy ma már szinte mindenki a mobiltelefonját használja internetes információk keresésére. Újonnan készülő honlapok esetében is először a mobil optimalizációt végzik el, mert az asztali gépek, laptopok jelentősége és használatuk gyakorisága csökkent.

2. Az útvonal témájával kapcsolatos információk

Tematikus útvonalakról lévén szó, a téma kifejtése, bemutatása alapvető fontosságú. E tekintetben a tapasztalt hiányosságok nem olyan szembetűnőek, mint az előző pont esetében, a legtöbben törekednek a lényegi tartalomnak a megfelelő bemutatására, bár bizonyos mértékű hiányosságok itt is tapasztalhatók.

3. Turisztikai és egyéb praktikus információk

A legtöbb hiányosság itt tapasztalható. Az alábbi csoportok különíthetők el:

a) Szűkebb értelemben vett turisztikai információk: látnivalók (nem csupán az útvonal egyes állomásain, hanem a környéken, a térségben is), szállás- és vendéglátóhelyek, rendezvények, programok, információs irodák, csomagajánlatok. A vizsgált honlapokon ilyen információk alig találhatók, ahol vannak, azok sem frissek. Üdítő kivétel az összeszedettség szempontjából a Csodarabbik útja honlapja, aktualitása azonban hiányosságokat szenved (lásd előző pont).

b) Praktikus és kiegészítő információk: gyakorlatilag nem elérhetőek, pl. megközelítés, közlekedési lehetőségek, galéria. Online foglalási lehetőség egyik oldalon sincs, csakúgy, mint egyéni csomagösszeállítás lehetősége, az útvonalak és igénybe vehető szolgáltatások egyéni igényekre szabása.

c) Működtető szervezet és azzal kapcsolatos információk, tagok: az Európa Tanács Kulturális Útvonalaira megfogalmazott láthatósági és nyilvánossági kritériumok ebben az esetben például kiválóan alkalmazhatóak lennének. E tekintetben gyakorlatilag nem találunk információkat.

d) Szakmai oldalak, sajtószoja: Nem érhető el semmilyen, a téma tudományos, történelmi háttérét bemutató, a turisztikai szakmának és/vagy a tudományterület képviselőienk szóló anyag, pl. tanulmányok, kutatások, leírások, statisztikai adatok, vagy éppen a témában szakdolgozatot író diákoknak szóló dokumentumok. A kulturális útvonalak általános oszlopfői közé tartozik, hogy róluk ilyen jellegű dokumentáció létezik és elérhető.

Amint láthatjuk, a marketing tevékenységeknek csak egy igen kis szeletét vizsgáltam meg, s megállapítható, hogy a tapasztalt hiányosságok komolyak, számuk magas. Mindezek mögött

nyilvánvalóan szervezeti kérdések húzódnak meg (a működtető szervezet stabilitása, tárgyi, szellemi, anyagi és humán erőforrásai). A szervezeti keretek és útvonal menedzsment kérdései meghaladják e tanulmány kereteit, de ez a rövid elemzés is rávilágít arra, hogy az szintén egy jelentős és kutatható – kutatandó terület.

A Sárospataki desztináció számára egyértelmű, hogy az általuk megfogalmazott örökségi értékekre épülő turisztikai termékfejlesztés olyan egyedi jelleget adhat a térségnek, melybe a helyi és regionális tematikus, kulturális örökségi útvonalak kiválóan illenek. Jelen formájukban azonban inkább csak a meglévő látnivalók egyfajta „újracsomagolása”, mintsem egy innovatív és korszerű turisztikai termék. Az irány kiváló, a megvalósítás és megfelelő működtetés azonban még várat magára.

IRODALOMJEGYZÉK

- ATLAS (2005): Cultural Tourism in Europe. Edited by Greg Richards.
- Balogh P., Gonda T., Raffay Z. (2017): Turistacsalogató - Ökoturisztikai kézikönyv vidéki kézműves vállalkozóknak és turisztikai szereplőknek. Carpathian Tourism projekt kiadvány (<http://mek.oszk.hu/18000/18016/18016.pdf>, letöltve 2018.07.03.)
- Berti, E. (2013): Cultural Routes of the Council of Europe: New Paradigms for the Territorial Project and Landscape. *AlmaTourism Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, Nr.7. pp.1-10.
- Boyd, S. (2002): Cultural and heritage tourism in Canada: Opportunities, principles and challenges. *Tourism and Hospitality Research*, Vol.3., No.3. pp.211-233.
- Briedenhann, J., Wickens, E. (2004): Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas – vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management*, No.25. pp.71-79.
- Christou, E. (2005): Heritage and cultural tourism: a marketing-focused approach. In: Sigala, M., Leslie, D. (eds.) (2005): International Cultural Tourism. Management, implications and cases. Part One, Chapter 1. Butterworth-Heinemann (Elsevier), Oxford, UK
- Clarke, J. (2005): Effective marketing for rural tourism. In: Hall-Kirkpatrick-Mitchell (eds): *Rural Tourism and Sustainable Business*. Channel View Publications, Frankfurt Lodge, Clevedon Hall, pp.87-102.
- Council of Europe (2018a): Routes4U Project: Background Information. www.coe.int/routes4u
- Council of Europe (2018b): Roadmap for the Adriatic-Ionian Region. Heritage protection, cultural tourism and transnational cooperation through the Cultural Routes. www.coe.int
- Council of Europe (2019a): Roadmap for the Baltic Sea Region. Heritage protection, cultural tourism and transnational cooperation through the Cultural Routes. www.coe.int
- Council of Europe (2019b): Roadmap for the Danube Region. Heritage protection, cultural tourism and transnational cooperation through the Cultural Routes. www.coe.int
- Dankó L. (2016): Térségi desztináció-menedzsment fejlesztése Zemplénben. In: *Marketingkaleidoszkóp 2016*, pp.41-61.
- Dankó L. (2017): Tokaj-Zemplén desztináció kulturális örökségturisztikai és marketing koncepciója. In: *Zempléni gazdaságfejlesztési tanulmányok*, pp.120-171.
- Diti, I., Torreggiani, D., Tassinari, P. (2015): Rural landscape and cultural routes: a multicriteria spatial classification method tested on an Italian case study. *Journal of Agricultural Engineering*, Vol.46. No.451. pp.23-29.
- Fladmark, J.M. (1994): Cultural tourism: papers presented at the Robert Gordon University Heritage Convention, Conference proceedings book, Donhead Publishing, London
- Gonda T. (2016): A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai. Pécsi Tudományegyetem

- Hargrove, C.M. (2002): Heritage Tourism, *CRM Magazine*, Vol.25, No.1. pp.10-11.
- ICOMOS Charter on Cultural Routes – Prepared by the International Scientific Committee, ratified by the 16th General Assembly of ICOMOS, Québec (Canada), on 4 October 2008 – *International Journal of Cultural Property* (2008) Vol.14. pp.385-392.
- Jászberényi M. (szerk.) (2014): A kulturális turizmus sokszínűsége. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest
- Lourens, M. (2007): Route tourism: a roadmap for successful destinations and local economic development. *Development Southern Africa*, Vol.24. No.3. pp.475-490.
- Majdoub, W. (2010): Analyzing cultural routes from a multidimensional perspective. *AlmaTourism* No.2. pp.29-37.
- Martorell-C, A. (2003): Cultural Routes: Tangible and Intangible Dimensions of Cultural Heritage. *ICOMOS* [www.icomos.org] (Letöltve: <http://www.international.icomos.org/victoriafalls2003/papers/A1-5%20-%20Martorell.pdf>, 2013.02.24.) *14th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Place, memory, meaning: preserving intangible values in monuments and sites', 27 – 31 Oct 2003, Victoria Falls, Zimbabwe*
- Meyer, D., Ashley, C., Poultney, C. (2004): Developing local excursions for tourists. Case Study Brief No.5. Pro-Poor Tourism Pilots (letöltve: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/3794.pdf>, 2015.07.04.)
- Nagy K. (2019): Marketing strategies for the promotion and visibility of heritage in the Danube Region. In: Council of Europe (2019): Roadmap for the Danube Region – Strengthening regional development through the Cultural Routes of the Council of Europe. pp. 57-65.
- Puczkó, L., Rátz, T. (2003), The Role of NGO in Heritage Information and Management. In Gravari-Barbas, M. and Guichard-Anguis, S., *Regards Croisés sur le Patrimoine dans le Monde à l'Aube du XXIème siècle*, Paris: Presses de l'Université de Paris Sorbonne.
- Puczkó L., Rátz T. (2000, 2011): Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Richards, G. (2014): Tourism trends: The convergence of culture and tourism. (available at academia.edu, 2015.05.06.)
- Richards, G. (2016a): General framework for a triangular partnership: tourism, culture and communities. In: UNWTO (2016): Tourism and Culture Partnership in Peru: Models for Collaboration between Tourism, Culture and Community, pp.17-28.
- Richards, G. (2016b): Utilisation of cultural content in tourism. Extract from the UNWTO report (2016) Tourism and Culture Partnership in Peru: Models for Collaboration between Tourism, Culture and Community
- Richards, G. (2018): Cultural Tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management* (available at researchgate.net, 2019.07.13.)
- Rogerson, C.M. (2004): Tourism and uneven local economic development: the experience of route tourism in South Africa. In: C.M.Rogerson & G.Wisser (eds): *Tourism and Development Issues in Contemporary South Africa*, Pretoria, Africa Institute of South Africa, pp.399-419.
- Rogerson, C.M. (2007): Tourism routes as vehicles for local economic development in South Africa. *Urban Forum*, vol.18.
- Rogerson, C.M., Rogerson, J.M. (2011): Craft routes for developing craft business in South Africa: Is it a good practice or limited policy option? *African Journal of Business Management*, vol.5. no.30. pp.11736-11748.
- Rosenfeld, R.A. (2008): Cultural and heritage tourism. Municipal economic development tool kit (letöltve: https://www.researchgate.net/profile/Raymond_Rosenfeld/publications, 2016.07.15.)

- Silberberg, T. (1995): Cultural tourism and business opportunities for museums and heritage sites. *Tourism Management*, Vol.16. No.5. pp. 361-365.
- Steinecke, A. (2007): Kulturtourismus. Marktstrukturen, Fallstudien, Perspektiven. Oldenbourg Verlag, München-Wien
- Telfer, D.J. (2001): Strategic alliances along the Niagara Wine Route. *Tourism Management*, vol.22. pp.21-30.
- UNWTO (1985): The State's Role in Protecting and Promoting Culture as a Factor of Tourism Development, UNWTO, Madrid.
- UNWTO (2015a): Global Report on Cultural Routes and Itineraries. Affiliate Members Report: Volume twelve. Madrid, Spain
- UNWTO (2015b): World Conference on Tourism and Culture: Building a New Partnership. *Conference Proceedings, Siem Reap, Kambodzsa, 2015. február 4-6.* Madrid, Spain
- UNWTO (2018): Tourism and Culture Synergies. Madrid, Spain

A SÁROSPATAKI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM ÖRÖKSÉGÉRTÉKEI

SIPOS ISTVÁN

nyugalmazott gimnáziumi tanár
Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma

A sárospataki desztináció örökségértékek tekintetében elsődleges attrakciója a Sárospataki Református Kollégium. Jelen tanulmányunkban népismereti tájékoztatási céllal röviden bemutatjuk, feleleveníthetjük, vagy csupán megemlítjük mindazon híres pataki, Patakon tanárkodott, vagy Patakon tanult híres személy pályafutását, akik a lokálpatrióták, de a nemzeti érzelmű hazai, vagy határainkon túlról érkező turisták számára is érdeklődésre tarthatnak számot és büszkeséggel tölthetik el a Rákócziak ősi fészke: a szabadság ősi földje minden lakóját és tanulóját, és látogatóját.

Bár nem törekedhettem a rendkívül sokrétű, sokoldalú feldolgozási lehetőségek körében a teljességre, tanulmányomat ajánlom a kultúra és azon belül is az örökségeink iránt érdeklődő jelenlegi és jövőbeni tanulók, kedves vendégeink, városunkban, desztinációnkba, s a tágabb Zemplénbe látogató turisták figyelmébe!

Kulcsszavak: Sárospataki Református Kollégium, kulturális örökség, örökségturizmus

I. ELŐSZÓ

Sárospataki lokálpatriótaként bátran állíthatom, hogy talán nincs olyan része Földünknek, ahol legalább néhány embernek ne lenne ismerős e városnév: **Sárospatak**. 1531-ben alapított református kollégiuma és a Rákóczi-vár tette világszerte ismertté. Kollégiumát a reformáció hívta életre.

Sárospatak azonban nem 1531-ben vált iskolavárossá, ezt a funkciót már korábban is betöltötte. Az írásos adatok valószínűsítik, hogy ebben a városban már a XIII. században is volt iskola, de a kezdés dátuma ismeretlen. Itt ugyanis már 1261 előtt mindkét kolduló rend (dominikánusok, ferencesek) felépítette kolostorát. 1526-ig már hat zárda létezéséről tájékoztatnak a történelmi dokumentumok. (Négy a városban, kettő azon kívül épült.) Ahol viszont kolostor állt, ott rendszerint iskola is működött. A kolostorok ilyen nagy száma már önmagában is okot adhat egy kisvárosnak a büszkeségre, hiszen abban az időben – ebből a szempontból – több, nagyobb várost is megelőzött Sárospatak (pl. Kassát, Sopront, Brassót, Lőcsét vagy Pozsonyt.)

Városunk szempontjából nagyon fontos adatnak tartom, hogy **Szalkai László** (1470 – 1526) nevét leírjam, mert ő volt az első, név szerint ismert „pataki diák.” Bár nem a Református Kollégium diákja volt, de nemzeti szempontból rendkívül jelentős az az 516 oldalas 6 vaskos, kézzel írt füzet, melyet a tulajdonosa díszes bőrkötésbe kötöttetett, és élete végéig használt. Ezzel kapcsolatban **Mészáros István** monográfiájából idézek egy mondatot, amely éppen nemzeti szempontból értékeli ezt a kötetet: „*A Szalkai-kódex a legjelentősebb ma ismert középkori tankönyv-család hazánkban*”. Szalkai László, aki egy mátészalkai csizmadiamester fia volt, Sárospatakon tanult a plébániaiskolában, melynek rektora /**Kisvárdai János**/ a krakkói egyetemen szerezte képesítését. Szalkai László „karrierje” haláláig meredeken ívelt fölfelé: a pataki iskola elvégzése után iskolarektor, kancelláriai titkár, kincstárnok, kancellár lett, majd római katolikus pappá szentelték, 1524-ben esztergomi érsek és főkancellár. 1526-ban a mohácsi csatatéren halt meg.

Sárospataknak, mint iskolavárosnak, pozitív irányú fejlődését jelentős mértékben biztosította az a tény is, hogy a XIII. században „plébániája mint királyi alapítású egyházé, a megyés püspök joghatósága alól kiemelt, közvetlenül az esztergomi érsek alá rendelt parochia exempta volt, akárcsak például a tatárjárás után Buda négy plébániája, . . .” Bár ez az állapot a XIII. század végén megszűnt, hatása még a következő században is érvényesült. ***Szűcs Jenő⁸¹** (1928 – 1988) történész így értékeli az akkori iskolai tevékenységet: „Egy-két királyi udvaron – köztük a Mátyásén – kívül az itáliai reneszánsznak legfeljebb töredékei kerültek be a középkor vég ’deákműveltségébe’. **E műveltség színvonalát és tudásszintjét tekintve azonban a pataki plébániaiskola semmivel sem maradt alatta az európai átlagnak. Mind a tananyag, mind a tanítási módszer a korabeli – Itálián kívüli – Európa vérkeringéséből táplálkozott.**”

Sárospataknak két legfontosabb tartópillére mindig az iskola és a haladás volt. Ez utóbbi évszázadokon keresztül megnyilvánult a nemzeti, vallási és iskolai szabadság kivívása érdekében folytatott küzdelmekben, reformtörekvésekben. Ez a szellem – a jobbra-törekvés, a szabadság kivívása – mély nyomokat hagyott az iskolai nevelésben is. Bizonyára nem véletlen, hogy a református kollégium sok tanítványát úgy ismerhette meg az egész ország, mint a magyar szabadság élharcosát. De az sem véletlen, hogy az iskola fennállásának 300 éves évfordulóján ez volt a jelmondat: „*Három fáklyám ég: Hit, haza, emberiség.*”

A reformtörekvések legelső jelei az 1400-as évek második feléből származó írásokban találhatók. Különösen a ferences rend szerzetesei lázadoztak a egyházon belüli visszasságok miatt. „Az előreformációs erjedés műhelyei közt sejthető a pataki kolostor is, tágabban a pataki örkerület, ...” írja Szűcs Jenő, a téma szakavatott kutatója. Később – az 1500-as évek elején – már több körlevél ostromozza a „hamis barátok rebellióját”, akik „a világiak előtt az egyház főpapjait és egyéb egyházi személyeket, nem különben tetteiket gúnyosan támadják, ezáltal nem egyebet mint botrányt, civódást és gyűlöletet hintve el. A pánikba esett rendi vezetőség ’1514 nyarán statáriális jogkörrel biztosokat küldött ki két örkerületbe a szerzetesi életet meggyalázó és befeketítő bűnök’ kivizsgálására, azoknak a rendből való kinyesésére és a bűnösök méltó megfegyelmezésére’. ’A négy legjelentősebb tűzfészek közt ott van Patak’ is”. Az előbbiekhöz hasonlóan ismét Szűcs Jenő mondatait idézem: „A szellemet azonban már nem lehetett elfojtani. Abaújszántón adta ki a helytartó 1516. február 6-án azt a körlevelet, melyben már kifejezetten ’az apostoli Szentszék és az egyház gazdagsága ellen’ való prédikációkat tiltja. E vidéken hangzik el Magyarországon első ízben – Luther fellépése előtt egy évvel – a pápaság elleni izgatás vádja. A ferencesek irataiban . . . újra előbukkannak . . . azok a ’nyakasok, pártosok, nyugtalan zavargók és újítók’, akik a rend és az egyház ’újabb reformációjára konspirálnak’.”

Azonban az „újabb reformáció” sikerének egyik legfőbb bizonyítéka is megszületett: a **Sárospataki Református Kollégium**, amely a mai napig létezik. Patak első reformátora **Siklósi Mihály** volt, akit **Perényi Péter** várúr hozott ide. Szűcs Jenő szerint feltehetőleg ő is ferences rendi szerzetes volt. Valószínűnek tartja, hogy ő nyerte meg **Kopácsi István**-t és **Sztárai Mihály**-t is a reformáció ügyének, akik viszont biztosan ferencesek voltak előzőleg. **Gulyás József**, a kollégium egykori tanára és főkönyvtárosa ezt írja róluk: „Ők tekinthetők a sárospataki protestáns egyház és iskola megalapítóinak.”

Életem során sok rövid nyilatkozatot és több előadást hallgattam Sárospatakról, ill. a Kollégiumról. Ezek többsége nagyon lelkes, szubjektív, dicsérő általánosságokat tartalmazott.

⁸¹ A tanulmányban a * megjelölt személyek a Sárospataki Református Kollégium diákjai is voltak.

Városunk, Kollégiumunk ilyen megítélése nem alaptalan ugyan, de szeretnék az elhangzott mondatokhoz több konkrét tényt kapcsolni. Bízom abban, hogy kiegészítéseim a pataki iskola múltja iránt érdeklődő látogatók, diákok népes táborának az Alma Mater iránti ragaszkodását erősíteni, történelmi múltjának és hagyományainak tiszteletét pedig növelni fogja.

A Sárospataki Református Kollégium főépülete
forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=d8ILE44xJxU>

Az SRK Tudományos Gyűjteményei
forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=JzataCjIw8w>

II. MÚLTIDÉZŐ: HÍRESSÉ VÁLT KOLLÉGIUMI TANÁROK ÉS TANULÓK

2.1 Adalékok az 1500-as évekhez

A kollégium történetének azokról az eseményeiről szeretnék szólni, és azokról a személyekről szeretnék megemlékezni, amelyekre és akikre – mi sárospatakiak – méltán lehetünk büszkéek és ajánlhatjuk az érdeklődő látogatók, vendégeink figyelmébe.

***Erdélyi János** (1814 – 1864) szavaival kezdem, aki egykor iskolánk diákja, majd professzora volt: *„El kell fogadnotok, tisztelt hallgatóság azon igazságot, hogy intézet, mely élni akar, egyedül akkor léssen méltó a jövődőségre, ha jelene minden lépésén magával hordja múltját, s erősödik általa.”*

Hasonló gondolat tükröződik ***Árvay József** (1823 – 1879) egyik beszédéből is, aki a múltat, jelent és jövőt – Erdélyi Jánoshoz hasonlóan – csak szoros összefüggésben tudja elképzelni: *„A múltak hagyománya nagybecsű örökség, abból fejlett ki a jelen gondolkodása, s ha nagy volt a múlt, nagy célokat tűz a jövő elé.”*

Iskolánk hamarosan ünnepli fennállásának 500 éves évfordulóját. Ritka eset, hogy egy iskola élete fél évezreden keresztül egyazon telken folyik. Az pedig különösen ritka, hogy egy oktatási intézmény története oly szorosan összekapcsolódjon a nemzet történelmével, mint a sárospataki kollégiumé. Sokan csodálják, néha irigykednek vagy nem is értik azt a ragaszkodást, tiszteletet, szeretetet, amely az iskola egykori növendékei részéről megnyilvánul az Alma Mater iránt. Ez is olyan hagyomány, melynek gyökerei több száz évre nyúlnak vissza a múltba.

Természetesen ennek az iskolának az életében is voltak mélypontok mind politikai, mind gazdasági, mind pedig oktatásügyi szempontból. Az emberi gyarlóságok itt is gyakran megkeserítették tanárok és tanulók életét egyaránt. De talán éppen a negatívumok elleni harcok – melyekben ez az iskola sok más iskolához képest bővelkedett – termelték ki azt a sok kiváló egyéniséget, akiknek későbbi munkássága ezt az iskolát, a Sárospataki Református Kollégiumot világhírűvé, az emberi haladás, és a nemzeti függetlenség egyik szimbólumává tették. A továbbiakban ennek a szellemiségnek több évszázados érvényesülését szeretném bemutatni, elsősorban az előző korokból származó eredeti szövegekből vett idézeteken keresztül.

Sárospatakon ***Szikszai Fabricius Balázs**-t (1530 – 1576) tartják a szakemberek az első igazi pedagógusnak és polihisztornak, aki 1561-ben került ebbe az iskolába. (Tanárként kezdte és tanárként fejezte be pályafutását.) Egyik tanítványa és utóda, ***Kassai Császár György** (1550 – 1586) így nyilatkozik róla:

„Belőled, mint minden tudományok és művészetek gazdag forrásából merítették gyermekek, ifjak és vének mindazt, ami a nyelvtanra, szónoklatra, vitára vagy mértanra, zenére vagy költészetre, történetre vagy erkölcsstanra, természet- és hittanra, szóval a tudomány bármely ágára tartozzék, belőled elégítették ki tudományt óhajtó szomjukat s megöntözték az ész roppant terét a hittan és a bölcsészet tiszta vizével. A te tanításaid alól annyi tudós férfiú került ki, mint ahány jelenleg a magyarországi egyházak és iskolák élén áll, sőt amennyi valódi tudóst ismer hazánk.”

Egy másik tanítványa, ***Újfalvi Anderkó Imre** (1560 – 1615) 1597-ben ezt írta a Szikszai által készített latin-magyar szótár átdolgozott kiadásának előszavában:

- *„Készített a ti híres iskolátokban amaz igen tudós és Krisztus egyházai előtt nagyérdemű, azután pedig minden jók méltó fájdalmára elhunyt férfiú, Szikszai Fabricius Balázs egy latin-magyar névtárt. Mert látta és bölcsen megítélte, hogy milyen hasznos és szükséges, hogyha ilyen könyv forog a tanuló gyermekek és ifjak kezén.” . . . „Kettőt bámultam többek közt főként benne: a tevékeny tanítási erőt és az utolsó lehelletig tartó türelmet, a tanítványok makacssága és hálátlansága iránt.”*
- De hangozzék el az iskola iránti szeretet és ragaszkodás több-százéves példájaként egy másik idézet is, amely szintén Anderkó Imrétől származik:
- *„Egyébiránt ezen művecskét . . . nektek azért tetszett ajánlanom, mert abban a gimnáziumban látott ama névtár először napvilágot . . . Azután, hogy azon iskola mint nevelő anyám iránti hálámat ezen olyan amilyen jellel kimutassam.”*

A XVI. században iskolánk további büszkesége volt ***Balsaráti Vitus János** (1529 – 1575), aki sógora volt Szikszainak, és nagyon kalandos úton került Erdélyből Sárospatakra. Életének egyes szakaszai szinte mesébe illenek. 1529-ben született Dombegyház községben. Szüleit elvitték a törökök, házukat felgyújtották. Őt, a 3 hónapos csecsemőt egy török katona megsajnálta és kivitte az égő házból, így maradt életben. Nagybátyja /Fedor Ferenc/ magával vitte Balsarát községbe. A birtokos özvegye /Anna/ (ezen a birtokon dolgozott Balsaráti édesapja) Gyula városába küldte tanulni a tehetséges gyereket, aki innen Erdődre ment Kopácsi Istvánhoz. Kopácsi 1547-ben Nagybányára költözött, 1549-ben pedig visszajött Sárospatakra. Balsaráti minden városba követte mesterét. Külföldön bölcsészdoktorrá avatták. A tanári és a papi pálya vonzotta. Melanchton Fülöp tanácsára azonban orvosi tanulmányokat végzett Olaszországban. A leírások szerint életében Európa egyik leghíresebb orvosa volt. Bár sem olasz, sem katolikus nem volt, IV. Pál pápa udvari orvosa lett. Perényi Gábor hívására ismét Sárospatakra jött, és a protestáns várúr udvari orvosaként tevékenykedett. Perényi Gábor halála után tanított a kollégiumban és Patak első papja is volt.

Az alkalmazott oktatókkal szemben támasztott igényeket szeretném érzékeltetni azzal, hogy felsorolom az 1576-ban Sárospatakra került **Paksi Cormaeus Mihály** iskoláit: Wittenberg, Bázél, Heidelberg, Krakkó, Genf, Zürich, Strassburg, Pádúa.

1585-ben kezdte meg Patakon tanári működését ***Fegyverneki L. Izsák**. Egy ismeretlen nevű tanítványa így emlékezik meg róla: *„a legfőbb ortodox igazságot és az egészséges teológiát ismerő tisztelendő férfiú, s egyben makulátlan élet dicséretével jeleskedő Fegyverneki Izsák, a pataki iskola buzgó rektora, mindig második szülőknek tartott tanítóm.”*

***Deidrich György**, az erdélyi szász származású egykori pataki diák így emlékezik vissza iskolájára 1589-ben, Strassburgban kiadott művében:

*„Idvez légy te tudósok előtt ismert Patak, a te
Drága neved szívem nem feledí soha el.
Mert folyamodból szent vizet ittam, mint Helikonból,
Mely tudományokkal finomítá eszemet.”*

Az 1600-as évek elején kiemelkedő tanáregyénisége volt a pataki iskolának ***Kecskeméti Elekes János** (1571 – 1620). Kritikai mondatai meglehetősen hasonlókat mutatnak azokkal, amelyek az 1800-as években írt Tiborc panaszában elhangzanak. Ennek bizonyoságául idézek írásaiból néhány mondatot:

„megfeddetnek innen azok is, akik a planétáknak nézéséből, csillagoknak forgásából akarnak az országoknak romlása felől bizonyos határt mondani . . . Isten az, aki az időknek határait tudja.”

„Naponként az földes uraknak az szegény jobbágy szánt, kapál, rabotálkodik. Ha az földes uraknak gyermeke születik, az szegény emberből tesznek pompás keresztségnek lakodalmat, ha megházasulnak, azok viszik haza feleségüket, azok véres verítéke után csinálnak Isten bosszúságára való tékozló menyekzőt, ha meghalnak is, tort azokiból készítenek . . . az urak lakodalma szegény ember siralma.”

„Hol olvastátok az Szentírásban, magyar urak és azok, a fejedelmünk után lévő tisztségviselők, hogy úgy kellene, az mint jelentem, nemzetötökből álló jobbágyitokkal bánnotok” . . . „Ez az oka, hogy az ellenség martalékokat vött s veszen nemzetünken, ez az oka, hogy erős várainkat elfoglalta.”

Nagyon szigorú hangnemben ír az iskolai ügyintézésről és a tanárokról:

„Tanuljuk meg, hogy nem tudatlan embernek való az scholai gondviselés, hanem tudósnek, eszesnek, bölcsnek. Feddésre méltók azért itt azok, az kik tudatlan praeceptorokra bízzák az scholákat . . .” „... tanuljuk meg, mit kelljen az scholában az ifjúságnak tanulni . . .”

„Másképpen kell hát az tanuláshoz látni mindennek, ha tudós nevet kíván akárki is viselni.”

(Kecskeméti Elekes János sok éven át volt a Sárospataki Református Egyházközség lelkésze is.)

Az előbbi mondatok szinte „előfutárai” azoknak a követelményeknek, amelyeket az iskola régi törvénykönyvében olvashatunk az iskola igazgatójára, tanáraitra és tanulóira vonatkozóan. (A régebbi törvényeket **I. Rákóczi György** (1593 – 1648) átnézte, kibővítette és korszerűsítette 1621-ben.). A felújított törvénykönyv – többek között – az alábbiakat tartalmazza:

A **rektor** legyen „jámbor, jó s becsületes ember, jóhírű külföldi akadémiát végzett, alapos képzettségű, hű, szorgalmas, munka- és tudománykedvelő, eredményeket kedvelő és embertisztelő.”

„A **tanárok** legyenek rajta, hogy tanítványaik szeressék és tiszteljék őket. Homlokukról sugározzék le, hogy humánus emberek, és tanítványaikat atyailag szeretik. A **tanulók** vidor arcából meg a tisztelet és a szeretet beszéljen.”

A törvénykönyv foglalkozik a tanulók ruházatával, hajviseletével, de az iskolai és városi magatartásra is előírja a követelményeket. Azt is rögzítették, hogy a tanároknak kötelessége a tanulók beszédkulturájával is törődni:

„A növendékek ne selypítsenek, ne hebegjenek, ne akadozzanak, énekelve, nagyon halkan és lármázva ne beszéljenek, a végső szótagokat ne nyeljék le, s ne szokják meg a kellemetlen fogcsikorgatást, sípolást, nyögést, hákogást, köhécselést és torokköszörülést.”

A törvénykönyvből egyértelműen tükröződik, hogy az iskolában nem öncélú szigorúság uralkodott. Az egyik legfőbb cél a tanulóifjúság minőségének megőrzése volt. Ezt bizonyítja a törvénykönyv következő mondata is:

„Kóbor tanulók, vagy akik másutt valamely vétséget követtek el, a sárospataki iskolába nem vehetők fel.”

Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy már akkor is rendkívül fontosnak tartották a tanulók egészségét, testi épségének és életének biztonságát. Erről tanúskodnak az alábbi mondatok:

„Játszani szabad, sőt kell is, de tilos a dárdavetés, a birkózás, a kővel dobálózás és az olyasfajta mulatságok, melyeknek könnyen sérülés lehet a vége.” . . . „Aki a jégen csúszkál vagy szánkáz, jégdarabokkal, vagy hógolyókkal másokat megdobál, madarászni jár, fára, tetőre, toronyra, falra és sziklára mászik vagy eféle veszélyes dolgot művel, ha nagyobb egyén, tíz dénárt fizet, ha kisebb, ugyanennyi vesszővel büntetik.”

„Erősen meg van tiltva a veszedelmes fürdés a folyóban /Bodrog/ ... a fegyverek, kardok, íjak és más eféle fegyverek szükség nélküli viselése, a városban puskával és nyíllal lövöldözés...”

Még egy mondat a törvénykönyvből, amely szerintem soha nem fogja elveszíteni érvényességét: **„Csúnya dolog, ha valakinek van tudománya, de nincs erkölce.”**

Békefi Remig tudománytörténész (az MTA tagja volt) a XIX. század végén írta erről a törvénykönyvről:

A „játék” fogalma a sportolást is jelentette. A leírások szerint minden hét végén /szombaton/ dobpergés mellett zárt rendben kivonult az egész iskola diáksága egy rétre, ahol „játszottak”.

„A sárospataki iskola ezen törvények szellemének hatása alatt felvirágzott. Mi több, ezen törvényeket Sárospataktól főbb vonásokban átvette Debrecen is.”

2.2 Lorántffy Zsuzsanna és Comenius

Ez a „virágzás” azonban nem tartott sokáig, mert ebben az időben hiányoztak a kiváló tanárok, akik vonzották volna az ifjúságot. A kor egyik legkiválóbb magyar pedagógusát is elűzték Patakról a sok áskálódás által. A – szó rossz értelmében – konzervatív tisztségviselők, akik számára félelmetes jelenség volt **Tolnai Dali János** (1606 – 1660) iskolai reformja, „befeketítették” az iskola akkori patrónusa: I. Rákóczi György előtt. A Sárospataki Református Kollégium Története c. könyvben erről a következőket olvashatjuk:

„Kiküszöbölte az összes ortodox irányzatú tankönyveket, sőt teljesen megszüntette a skolasztikus filozófia tanítását. A metafizikát, a skolasztika e csúcstudományát egyszerűen tagadta, hogy tudomány lenne. Az eddig tanított fizikát rossz tréfának és merő hazugságnak mondta, a skolasztikus logikát haszontalan szörszálhasogatások, hamis szabályok zűrzavaros gyűjteményének bélyegezte. ... A klasszikus nyelvek tanulását nem erőltette, s megtette az első lépést az anyanyelvű oktatás bevezetésére azzal, hogy a zsoldárokat az addig szokásos latin szöveg helyett Szenczi Molnár Albert magyar verseire énekellette a diákokkal.”

„Legforradalmibb lépése az volt, hogy a kiselejtezett ortodox tankönyvek helyett Amesius műveit vezette be. Amesius teológiája, mely a század második felében az egész magyar református oktatásban felváltotta az ortodoxiát, ekkor indult el Patakról hódító útjára.”

Tolnai 1642 végén távozott Patakról Miskolcra lelkésznek, de 1649-ben visszatért az özvegyé lett **Lorántffy Zsuzsanna** (1600 – 1660) és fia, ***III. Rákóczi Zsigmond** (1622 – 1652) kérésére. A fejedelemasszony és fia Tolnai javaslatára meghívta Sárospatakra a kor legismertebb külföldi pedagógusát: **Comenius Amos János-t** (1592 – 1670), (akinek magyar ösei is voltak „Szeges” néven) akinek munkássága idején a pataki iskola egyik virágkorát élte.

„Nekünk, magyaroknak nagy büszkeségünk, hogy Comenius négy évig működött Sárospatakon, s ezzel az itt tartózkodásával világhírűvé tette a kis magyar várost. Nincs is e kort tárgyaló neveléstörténeti munka, bármilyen nyelvű legyen is, mely elhallgatná Sárospatak nevét.” – írja **Fináczy Ernő**, az egyik legkiválóbb magyar szakembere a neveléstörténetnek.

Annak bizonyosságaképpen, hogy Lorántffy Zsuzsannát miért tekinthetjük ma is Hazánk egyik kiemelkedő női alakjának, miért tekinthető példaképnek ma is az emberszeretet, a társadalmi felelősségtudat, a nevelési reformtörekvések szempontjából, és miért van ma is nagy kultusza

Sárospatakon, néhány mondatot idézek abból a levélből, melyet 1650 májusában írt Comenius feletteseinek:

„A mi Sárospatak városunknak Magyarország igazhitű iskolái közt az a kitűnő iskolája, mely már a reformációtól kezdve a többiek fölött kiváló, miután arra nem régen alkalom kínálkozott, a hazánkbeli kitűnő férfiu, Tolnai Dali János vezetése alatt nekünk tetsző módon javítás alá vétetett.”

„...Miközben ebben a nagy munkában forgolódnak, íme ezt a férfiu, akit nekünk úgy ajánlottak, mint a tanítás reformálására századunk boldogítása végett született embert nyertünk most meg, akit szíves örömet ölelünk vendégünkül, úgy fogadva az ő ideérkezését, mint az égtől való, hozzánk küldését.”

Most pedig azok a sorok következnek, amelyek a Comeniushoz írt levélből származnak:

*„Üdvöletünket és kegyeletünket jelentjük neked a magunk és jeles fiaink nevében. Mi már előbb föllelkesítve a te kiváló neved híre által, melyet magadnak Európa iskolái útján méltóképpen szereztél, jóakarattal teltünk el irántad, majd a veled való személyes találkozás és beszélgetés folytán, melynek élvezését a te idejöveteled következtében a kegyes sors megengede, méginkább feltámadt bennünk a vágy, hogy veled hosszabb ideig együtt éljünk. Ennek célja pedig az, hogy nekünk a pataki iskolánk megreformálásában, amiben az ifjú nemzedék javára és Krisztus anyaszentegyházának üdvére kegyesen és serényen forgolódnak, szent segítségünkre légy, és itt nálunk, a te kitűnő módszerednek, melyet a nemzetek között szétszórva már terjeszteni megkezdettél, teljes rendszerét kidolgozd és előadd. **Mivel tudjuk, hogy te a kortól terhelve szentelted öregségedet a közjóra, nem akarunk téged a poros iskola terhes munkáira elhívni, hanem azt óhajtjuk, hogy a te igazgatásod alatt a mi tudós férfiaink, ennek a mi iskolánknak jelenlegi és jövőendő előljárói, a rektorok és tanítók abban az óhajtott reformációban, minél előbbre haladjanak a te utasításod szerint a tanulmányoknak keresett módszere ügyében fáradozva, neked gyönyörűséget szerezzenek..**”*

Valóban büszkéek lehetünk arra, hogy Comenius itt írta legismertebb műveit. Olyan módszereket vezetett be az oktatásba, amelyek a XX. és a XXI. században is korszerűnek számíthatnak. Az viszont elgondolkodtató, hogy több ilyen elképzelése azóta sem valósult meg.

Évszázadokon keresztül hagyomány volt iskolánkban az a tény, hogy a tanulók tudásának megméréstetésében nem játszottak szerepet származási és nemzetiségi szempontok. Sok más egyéb mellett Comenius ezeket is hangoztatja 1650. november 24-én tartott beköszöntő beszédében, amely elsősorban a szellemi tehetségek kiműveléséről szól:

„ . . . a pataki iskolában . . . minden növendék, - szegények és gazdagok, polgárok és nemesek egyaránt – a tudás mindenféle fajában, minden módon oktatásban részesüljenek; hogy a szegényeket inséges helyzetök ne akadályozza a tanulásban, ezek eltartására közös étkezéseket kell lehető nagy számmal berendezni.”

„Az iskolában mindent kell tanítani, ami az emberi természetet tökéletesítheti, különösen kell törekedni:

1./az elme tükörét bölcsességre csiszolni;

2./a belső tevékenységnek, a szívnek forrását kegyességre csiszolni;

3./a kezet és a többi tagokat művészi tevékenységre és erkölcsi finomságokra gyakorolni;

4./a nyelvet ékes beszédre kiképezni, szóval az egész embert emberiségre, és Isten képmásává kiművelni....”

„Mindenre ki fognak képeztetni az oktatásban, ha megtartjuk

1./a fokozatosságot,

2./a szemléletességet

3./az öntevékenységet”

„Ha a kölcsönös szolgálatot nézed, művelt népben mindenki mindenkinek szolgál. . .A műveletlenek közt senki sem magát, sem dolgát nem alkalmazza máshoz, minden széthúzásokkal, s ezért kölcsönös akadályokkal és zavarral történik.”. „A tehetségek, ha helyesen művelik, az angyali természetekhez lesznek igen hasonlókká . . .”

„...A szomszédi szeretet arra készlet, hogy nektek, kedves szomszédok, magyarok, más előtt komolyan tanácsoljam, hogy jó és rossz tulajdonságaitokat jobban ismerjétek, s azokat növelni, ezeket kisebbiteni törekedjétek . . .”

„...**Ha ti, hunjaim, tudtok élni tehetségetekkel, bölcsesség dolgában Európa egy népénél sem lesztek hátrább . . .**” (Ez utóbbi mondat rendkívüli mértékben emlékeztet tartalmában **Zrínyi Miklós** közismert megállapításához: „Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak . . .”)

Nemcsak Comenius Patakon tartózkodása tehet bennünket büszkévé, hanem távozásakor mondott búcsúbeszéde is. Most ennek idézem befejező sorait:

„Isten hozzád pataki iskola! Isten hozzád pataki egyház! Isten hozzád Patak városa! Isten hozzád Magyarország! Éljetek boldogul minden barátaim! Comeniustok barátságos emlékeztétét őriztétek meg magatok között, kísérje őt barátságos jókívánságotok! Ha valakit megszorítottam, míg veletek voltam, tulajdonítsatok azt az emberi gyarlóságnak.

Különösen búcsúszom tőletek kedves kartársak! Ezt az iskolát, s másokat is feddhetetlenül és bölcsen kormányozzatok! **Isten hozzátok, ez iskolának kedves növendékei, az ifjúság virágai, a haza reményei!** Vezetőitek előtt tanulékonyak, szelídek, mindenben engedelmesnek, egymás közt pedig egyetértőnek mutassátok magatokat! **Éljetek boldogul minden barátaim, pártfogóim, védnökeim! Éljen anyja, fejedelemnő, együtt az egész Rákóczi házzal! Éljetek! Örüljétek! Virágozzatok örökké!**”

Lorántffy Zsuzsanna emberi és szellemi nagysága nemcsak levelezéseiből látható, hanem gyakorlati tevékenységeiből is. Építkezéssel bővítette az iskolát és szőlők adományozásával gyarapította a tanárok jövedelmét és támogatta a diákság anyagi helyzetét. A kollégiumnak volt saját „ítálmérési joga”, tehát a bor árából származó anyagi javakat az ifjúság tanulmányaik biztosítására fordíthatta. (A mértéktelen borfogyasztást az iskolai törvények szigorúan tiltották: „*Tilos az iskolában mindenféle vendégeskedés, mulatozás, névnap eszemiszom, búcsúlakoma és bármily részegeskedés, melyek a multban annyi bajt okoztak. A collatioknak nevezett baráti vitatkozások utáni ebéden is három tál ételnél és két pint bornál több nem kerülhet az asztalra.*”)

Comenius távozása után, de különösen Lorántffy Zsuzsanna halálával (1660) szomorú és nyomorúságos évek „köszöntöttek” iskolánkra. Ám ezekben az időkben is éltek olyan diákok és tanárok, akikre ma is büszkén emlékezhetünk. Közülük talán ***Pósaházi János** (1623 – 1686) vált legismertebbé, akit Comenius és Tolnai Dali János is tanított. Legmaradandóbb munkája 1667-ben jelent meg, melyet itt is nyomtattak Sárospatakon. Azért volt a kollégiumnak nyomdája már akkor is, mert Comeniusnak ez volt az egyik feltétele ahhoz, hogy a meghívást elfogadja.

Pósaházi munkáját méltassák és ismertessék tudománytörténeti és iskolatörténeti könyvek idézett mondatai:

„Az első, Magyarországon írt, kifejezetten természettudományos mű Pósaházi Jánosnak, a sárospataki kollégium tanárának 1667-ben megjelent Philosophia naturalis című műve. A kor hazai természetfilozófiai irodalmának leghaladóbb alkotásáról van szó. Lorántffy Zsuzsanna 1652-ben hollandiai tanulmányútra küldte. Ott hasonló tanokat ismerhetett meg, mint néhány évvel korábban Apáczai Csere János(1657-től tanár Sárospatakon). Meglehetősen modern nézeteket vallott a hőről is”.

„...Fizikája messzemenően más, mint Arisztotelész mechanikája, de messzemenően különbözik Descartes mechanikájától is. **Elfogadja a tehetetlenség elvét, egyben Galilei és Descartes nyomán, de Newton-t megelőzve fogalmazza meg a Newtonról elnevezett első axiómát.** Newton tétele kb. a Pósháziéval egyidejűleg született, de a neves angol tudós csak mintegy húsz évvel később publikálta. Az anyagot atomisztikus szerkezetűnek hirdeti, és ezt írja: 'Inkább vagyok atomista, mint tomista, inkább iszom Démokritosz tiszta forrásából, mint a skolasztikusok vagy arisztotelianusok zavaros pocsolyáiból!'"

„...**A kísérleti fizika magyarországi megjelenése előtt Pósházi volt az a magyar természetfilozófus, aki már rálépett a modern természettudományhoz vezető útra.** Mai szemmel nézve csak sajnálhatjuk, hogy a filozófus és fizikus Pósházi elhallgatott, mikor úgy érezte, hogy teológiai tudására nagyobb szükség van, de a kortársak ezt várták el tőle, s ő is ezt tartotta kötelességének."

Ezeket a szakmai véleményeket **Szabadvány Ferenc** és **Zemplén Jolán** írta. Mindketten a Budapesti Műszaki Egyetem professzorai voltak. Zemplén Jolán édesapja szintén ott volt fizikus, sőt *Nobel-díjra* is felterjesztették.

Pósházi-nak a székfoglaló beszédéből is idézek egy mondatot: **„Bizonyára méltatlan a gondolkodó emberhez minden diktatúra!"**

2.3 Az iskola „második” megalapításától kezdődött időszak

Bár **id. Csécsi János**-nak (1650 – 1708) nem maradt fenn a Nagykönyvtárban ma is látható olyan jellegű alkotása, mint az előbb említett Pósházinak, mégis nagyon fontosnak tartom, hogy megemlékezzem róla, hiszen lehet, hogy az ő tevékenykedése nélkül ma nem lenne Sárospatakon református kollégium.

1686-ban lett a Református Kollégium tanára, de 1687-ben már ismét elűzték a protestáns iskola tanárait és diákjait, az épületet pedig átadták a jezsuitáknak. Csécsi János Göncre ment a diákság egy részével, egy kisebb csoport pedig Erdélybe vándorolt. 1695-ben már kb. 350 diák élelmezéséről és tanításáról gondoskodott. A jezsuiták Göncről is elzavarták őket, az épületet pedig leromboltatták. Innen Kassára mentek, ahol az I. Rákóczi György által építtetett ref. templomot és iskolát kapták meg. 1696-ban a templomot és az iskolát is az Orsolya-rendi apácák kapták meg, őket pedig kitelepítették Kassa külvárosába, egy faházba, amely leégett. Az „öreg” Csécsi a diákság érdekében „lepaktált” a labanc városparancsnokkal /Nigrelli tábornok/, mondván, hogy oltalmat kér tőle a diákság számára a „barbár” kurucokkal szemben, és kérte, hogy az ostrom idején a várban lakhassanak. A labanc városparancsnok ezt készségesen megígérte. (A diákság csak a tárgyalásról tudott, annak céljáról nem, ezért elnevezték Csécsit „vén labanc”-nak.) 1704. október 31-én Kassa városa kapitulált az ostromló kurucok előtt. Ez a tény és II. Rákóczi Ferenc csapatainak bevonulása Patakra lehetővé tették, hogy ismét visszatérjenek.

Annak semmi reális alapja nem volt, hogy Csécsi labanc-érelmű lett volna. Az Ónodi Országgyűlésen ő volt Zemplén vármegye követe. 1708-ban /58 éves korában/ meghalt. A temetési beszédéből idézek: **„...Hiszen szerelmese vala ő a szabadság szent ügyének. Tudjátok jól – emlékeztek reá - , hogy nemrég az ónodi nagy gyűlésen, ahol vármegyénket és iskolánkat képviselte, hogy megbecsülte őt fejedelem urunk: vállát veregette s mint szívélykedtek egymással." Őt tekintjük az iskola második alapítójának.**

Id. Csécsi János halála után ***Simándi István**-t (1675 – 1710) választották utódjává, aki nem sokkal előbb tért haza több éves hollandiai tanulmányútról. **II. Rákóczi Ferenc** (1676 – 1735) is megtekintette kísérleti eszközeit, melyeket onnan hozott. Azt is feljegyezték, hogy a

fejedelem több előadását is meghallgatta. Azt is leírták, hogy „...a nagyságos fejedelem az *instrumentumokat a várba vitette és késő estig mulattatta magát.*” (Rákóczi érdeklődése a matematika és a fizika iránt érthető, mert szakemberek szerint mai szóhasználatlaltal építészmérnöki ismeretekkel rendelkezett.)

Bár Simándi István 1710-ben pestisben meghalt, de nevét örökre beírta a magyar iskolatörténetbe, mert **Magyarországon ő oktatott elsőként fizikát úgy, hogy az elméleti magyarázatot kísérletekkel is igazolta.** Ezzel az oktatási módszerrel Európa több neves iskoláját is megelőzte.

1712-ben választották meg tanárnak Patakon ***ifjabb Csécsi János-t** (1689 – 1769). „Az ekkor 23 éves Csécsi három évet töltött külföldön, bejárva Anglia és Hollandia nevezetesebb egyetemeit, ahonnan a legújabb teológiai és filozófiai irányzatok híveként tért haza...”

„...A diákok rövid idő alatt megkedvelték Csécsit, aki friss szellemet hozott a Kollégium tanításába, és nem idegenkedett korábban ismeretlen tantárgyak bevezetésétől sem...” Nézeteivel „**hamarosan kihívta maga ellen a maradiak táborát.**”. . . „Csécsi ugyanis a filozófiában és a teológiában is a racionalizmust képviselte.”. . . „azt tanította, hogy a világ megismerésében a tudást és az értelmet kell előnyben részesíteni a hittel szemben.”. . . **Vagy 40 tárgyat tanított, köztük természettant és csillagászatot is. Fizikai és politikai földrajzot is ő tanított először Magyarországon.**

Hazánkban elsőként ő írt földrajzkönyvet, noha valójában teológiai professzor volt. Bár az iskolatörténet polihisztorként tartja számon, összeférhetetlen, civakodó természete miatt korán, 44 éves korában „nyugdíjazták”. (Az is megtörtént, hogy egy szerinte „maradi” tanár beiktatását fizikailag megakadályozta, a Csécsi-párti diákok a többiekkel a „beiktató bizottsággal” együtt kiverték az iskolából).

Ifj. Csécsi János tanárságának kezdetén egy olyan nevezetes iskolatörténeti esemény volt Sárospatakon, amelyről regényt írtak (*Fehér Gábor: „Obsidio Patakiana*) és domborművet készítettek. Valójában ez nem egyetlen ember nevéhez fűződik, mert az akkori diákság és a pataki lakosság /főleg asszonyok/ összefogásának eredménye volt a győzelem, amelyet a várbeli zsoldosok és a megyei hajdúk támadó serege fölött arattak:

1714. június 23-án ugyanis megtámadták az iskolát „*Kossovich Márton másodalispán*” vezetésével „*trombitaharsogás és dobpergés közepette...*”

„*Miután a diákok eltorlaszolták a kaput, az alispán parancsot ad, hogy törjék fel. Az eddig tétlenül ácsorgó, nagyrészt asszonyokból álló tömeg azonban rátámad a hajdúkra és megfutamtja őket.*”

Ezt a „*dicső sereget*” – a leírások szerint – a patakiak botokkal, nyújtófával, sütőlapáttal és egyéb kéznél lévő eszközökkel bevették a várba. Ez volt az utolsó kísérlet arra, hogy a jezsuiták erőszakkal, fegyverrel elvegyék az iskolát a református egyháztól.

Öt évig volt diákja a pataki kollégiumnak (1755 – 1760) ***Bessenyei György** (1747 – 1811). Nevét az egész országban ismerik, mert intézményeket, utcákat, tereket neveztek el róla. Az *Ágis tragédiája* c. művétől /1772/ számítják a felvilágosodást a magyar irodalomban. 1796-ban levelet írt a sárospataki főiskola tanáraihoz. Ebből a levélből és a *Holmi* című művéből idézek néhány mondatot:

„**Ti vagytok Elme Mesterek, erkölcsi orvosok és nevelő Atyák! Mi nehezebb, mint gyermekeket emberré tenni?..., Mi lehet hivatalotoknál nemesebb, szolgálatotoknál hasznosabb?**”...**Valaki embert oktat, hirdető papja az igazságnak s nemzetének orvosa.**”

Következő mondatai diáktársaira vonatkoznak:

„. . . Megvallom, bárdolatlanok találhatok köztük, de hát . . . melyik jobb, az-e, hogy a galánságot kitiltsák közülük, vagy hogy elfogadják erkölcsük feláldozásával? . . .”

„... a nevelésnek erkölcsére ... a világ bármely elsőrangú iskolája büszke lehetne ... az erkölcsi életre nézve a pataki professzorok valósággal megbecsülhetetlen emberek. ... **Írást, olvasást, Istennek, világnak ismeretét ezen iskolában kezdhettem el. ... erkölcsömnnek tisztaságát ... nevelése módjának hálálom örökre.**”

(Bessenyei Györgyöt félelmetes fizikai erővel megáldott embernek írják le kortársai, aki állítólag a lópatkót is meghajlította egy kézzel. Erejét azonban arra használta, hogy a gyengébbeket megóvja másoktól.)

Meg kell jegyezni, hogy Bessenyei – Kazinczy Ferenchez hasonlóan – sok kifogást emelt az oktatás minőségével kapcsolatban, azonban a pataki iskola nevelőmunkáját igen nagyra értékeli. Ezt igazolják az előbbi idézetek is.

Hasonlóan vélekedik az előbb említett ***Kazinczy Ferenc** (1759 – 1831) is, aki szintén országos hírnévre tett szert. Ő 10 évig volt diák Sárospatakon (1769 – 1779). A nevelést ő is nagyra értékeli. Ezt igazolja az alábbi idézet: **„Minden fogyatkozások mellett mely fiakat nevelte Patak már akkor is!”**

Kazinczy Ferenc neve minden magyar ember tudatában a nyelvújításhoz kapcsolódik. A magyar nyelvről írott két mondatát idézem:

„A nyelv egyik legféltőbb kincse, egyik legfőbb dísz a nemzetnek, s a nemzeti léleknek mind igen szép képe, mind hív fenntartója s ébresztője.”

„A magyar szó, ha rossz is, jobb mint az idegen. A korcs szavak csak addig látszanak rossznak, míg meg nem szokja őket az ember.” (Az utóbbi mondat a XIX. század elejére jellemző nyelvújítási törekvésekre vonatkozik.)

Kazinczy Ferenc, *Ungváry János (1763 – 1807) és **Ráday Pál** megalapítják az **Első Magyar Színjátzó Társaság-ot 1790-ben.**

***Gelei József** (1754 – 1831) kollégiumi tanár volt **Magyarország első Robinson-fordítója.** Az MTA tagja volt.

***br. Vay Miklós** (1756 – 1824) Iparfejlesztő politikus, kancellár, a főrendiház elnöke. **1787-ben a Londoni Királyi Tudományos Akadémia** (Royal Soc.) **tagjává választotta.** Széchenyi egyik „előfutárának” tekinthető. (A pataki református Szakközépiskola névadója.)

1791-ben iskolaorvost alkalmazott a Kollégium ***Tóthpápai Mihály** (1754 – 1831) személyében. **Ő volt Magyarország első iskolaorvosa.** A szegénysorsú diákokat ingyenes orvosi ellátásban részesítette.

A mai megítélések szerint is dicséretre méltó tény volt, hogy a **tűrelmi rendelet** után az 1780-as években **Csehországnak 41, Morvaországnak 13 református papot adott Sárospatak. Többet, mint az ország többi teológiája együttvéve.** Ennek pozitív hatását bizonyítja, hogy már az 1790-es években jöttek cseh fiatalok tanulni Sárospatakra.

Az sem véletlen, hogy a pataki diákság rezonált a jakobinus mozgalomra is. A Martinovics-féle összeküvés vezetőinek kivégzése után a nádorhoz feljelentés érkezett, hogy a diákok időnként összejöveleteket tartanak, éneklnek a Marseillaise-t, egyéb forradalmi dalokat, és egymást „republikánus atyámfia”-nak szólítják. A kivizsgálások során nem találtak konkrét bizonyítékokat, de a politikai (és az osztrákokkal szimpatizáló egyházi) vezetők komolyan vették, mert állandóan egy új Rákóczi-szabadságharc kirobbanásától rettegettek.

2.4 Jogakadémia alapítás a kollégiumban, az 1800-as évek eleje,

Teljes jogakadémiát a magyar református egyház először Sárospatakon létesített az 1700-as évek második felében.

Az 1800-as évek elejéről elsőként **Sipos Pál** (1759 – 1823) nevét említem meg, aki 1805 és 1810 között volt iskolánk tanára. Előzőleg Odera-Frankfurtban volt rektor, ezt a pozíciót cserélte fel a pataki tanársággal. **1810-ben megalkotta azt a matematika tantervet, amelyet akkor az országban a legjobbnak ítélték.** Európa egyik legkiválóbb matematikusa volt. Még Németországban felfedezte az *izométer*-t (az ellipszis mérésére szolgáló eszköz), amiért a Berliini Tudományos Akadémia 1795-ben aranyéremmel tüntette ki. Patakról haza ment Erdélybe, ahol korának legnagyobb élő költőjeként tisztelték.

Az említett matematika tanterv része volt annak a minden tantárgyra kiterjesztett tantervi újtásnak, amelynek ***báró Vay József** (1750 – 1822) iskolánk akkori főgondnoka volt a „mozgató rugója”. Az iskolatörténet egyik legnagyobb alakjának tartják, amire a következő mondat is utal: **„Mind a kerületnek, mind a kerület felügyelése alatti sárospataki főiskolának új korszakot nyitott.”**

Az irányítása alatt kidolgozott tantervrendszerről **Kornis Gyula** így vélekedik:

„A XIX. század első felében a magyar középiskoláknak legsikerültebb és legmodernebb tanulmányi rendje, melyben a nemzeti érdek, a tárgyak humanisztikus és realisztikus értéke a legszebb összhangban egyesül. . .”

„ . . . A tanítás nyelve a történelem, filozófia és teológia kivételével a magyar. Ezzel a fontos újtással a pataki iskola az ország valamennyi iskoláját évtizedekkel megelőzi.”

Már 1796-ban minden tantárgyat magyarul tanítottak a gimnáziumban, csak a teológián és a jogi karon volt a három tantárgy kivétel. A Magyar Országgyűlés csak 1844-ben szavazta meg kötelező jelleggel a magyar nyelvű oktatást.

Vay József után **gróf Teleki József** (1790 – 1855) volt iskolánk főgondnoka. Az ő pataki működéséhez fűződik a **Pollack Mihály** tervezte könyvtári nagyterem építése. (Teleki József volt a Magyar Tudományos Akadémia első elnöke és Kazinczy Ferenc legfiatalabb gyermekének, Lajosnak a gyámja.)

III. A KOLLÉGIUM ÉS HATÁSA A MODERN NEMZETTUDAT FEJLŐDÉSÉRE

3.1 A 19. század nagy pataki kollégiumi kötődésű egyéniségei

Több, országosan ismert ember tanult Patakon a XVIII. században, de munkásságuk jelentős része már a XIX. század elejére esik.

Közülük elsőként ***Barczafalvi Szabó Dávid** (1755 – 1828) nevét említem, aki végzettsége szerint matematika-fizika szakos tanár volt. (Egyébként Bodrogkeresztúrból származott.) Nevéhez fűződnek a következő tények:

- **az első magyar nyelvű hírlap szerkesztője volt** (Pozsony: Magyar Hírmondó, 1782-86 között);
- **magyarul ő tanított elsőként fizikát Sárospatakon;**
- **ő vezette be iskolánkban az „összhangzatos”** (többszólamú) **éneklést;** (ő volt az első tanárelnöke az iskolai énekkarnak)
- **szenvedélyes amatőr nyelvújító volt, 400 szóalkotásából kb. 100 megmaradt,** amelyeket ma is gyakran használunk. Néhányat példaként felsorolok: *„cikk, naptár, ábra, szerep, tudat, alap, belváros, ügyész, zongora, tábornok, körülmény,*

arány, alak, álm, diadal, magasztos, előzmény, felület, szerkezet, talaj, növény, tanítvány, mondat, stb.”

Suknovicné Bede Tünde irodalomtörténész írja egyik tanulmányában Barczafalviról: *„Barczafalvit erős nemzeti érzése túlzásokra ragadta, mindenáron mindent magyarul akart kifejezni, emiatt nemritkán tévedésekbe esett, nem vette figyelembe a nyelv szerkezetét, belső tulajdonságait.”*

Szintén Bede Tünde írja, hogy a **„szoros értelemben vett nyelvújítás” Barczafalvi kezdeményezésére indult Magyarországon.** Az is nagy érdeme, hogy az irodalomba átmentett szavakat a népnyelvből, pl.: *„hímez, kelengye, küllő, ódon.”*

Annak ellenére, hogy kortársak, Sárospatakon iskolatársak voltak Kaziczyval, éppen a nyelvújítási módszereik különbözősége tette őket ellenségekké, noha mindketten azonos cél elérése érdekében dolgoztak: a magyarság megmentéséért. Ennek ellenére Kazinczy nagyra értékelte munkáját, amit a következő mondat is bizonyít: *„ . . . nekünk ada néhány darab aranyat, néhány gyöngyszemet és gyémántot, s mely nyereség volt az.”*

Jelentős mértékben növelte iskolánk hírnevét ***Kováts Mihály** (1762 – 1851) az egykori növendék, akiről *„A kémia története Magyarországon”* című könyv ezt írja:

„A XVIII-XIX. század fordulója körül a természettudományok legszorgalmasabb hazai terjesztője Kováts Mihály. Abaúj megyében (valószínűleg Korláton) született 1762-ben. Sárospataki évei után egy ideig Losoncon tanárkodott. 1789-től 1794-ig a pesti egyetem orvoskarán tanult. A doktorátus megszerzése után Bécsben, majd néhány német és holland egyetemen egészítette ki tudását. Hazajöve Pesten orvos lett, rövidesen ismerte őt az egész ország. Kováts Mihályé az érdem, hogy 1807-ben magyarul megírt 'Chemia vagy természettitka' című művében a korabeli kémiát (szervetlen és szerves) élvezetes nyelven, szakmailag kifogástalanul megszólaltatta.”

Szinte egész életét a természettudományok magyar szaknyelvének megalkotására szánta. A kémiában használt *elegyítés, elválasztás* szavakat minden szakember ismeri, viszont a *kísérlet* és *anyag* szavakat ma már az élet minden területén használják. (Ezek az ő szóalkotásai). Könyvéből küldött egykori iskolájának is (a Nagykönyvtárban ma is olvasható!), a feljegyzések szerint büszke volt arra, hogy az akkori pataki diákok szorgalmasan tanulmányozták.

Abban az időben sokan azt mondták, hogy a magyar nyelv nem alkalmas a tudományok művelésére. Túl a szakmai megfontolásokon, ő ezt a szemléletet is cáfolni akarta könyvének megjelentetésével, melynek előszavában – többek között – ezt írja:

„A' magyarnak mind a' nyelve, mind az esze alkalmas arra, hogy a' tudományokat magyarul tsepegtesse kedves magzatjainak elméjébe.”. . . „Mert ha igaz, hogy magyarul írhatni Chemiát, a'kor igaz leszen az is, hogy magyarul minden tudományt írhatni, tudva lévén, hogy a' Chemia a legújabb és legnehezebb tudomány.”

Kiemelkedő képességű tanár volt Sárospatakon az 1800-as évek elején id. Csécsi János dédunokája: ***Rozgonyi József** (1756 – 1823) aki bécsi tanulmányai után még tanult Utrechtben, Londonban, Oxfordban, Halléban, Jénában, Göttingenben és Svájcban.

Olyan szinten tudta a katolikus hittant is, hogy bécsi tanulmányai idején **II. József császár** is felfigyelt rá, és személyesen fogadta. Ennek következményeként a magyar ifjak ismét könnyebben kijutottak külföldi akadémiákra. Úttörője volt egy önálló magyar filozófia megteremtésének.

A XIX. század elején ***Vályi Nagy Ferenc** (1765 – 1820) **tanár volt Magyarországon Homérosz első fordítója.** A görög és római irodalommal kapcsolatos vitákban országos szaktekintélynek számított.

***Nyíry István-t** (1776 – 1838) tartották Patakon ifj. Csécsi János és Sipos Pál mellett a **harmadik polihisztornak. Ő irányította a Kollégium homlokzati részének építését.** Egyes kutatók szerint a terveket is ő készítette. **Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának.** Végzettsége szerint matematika-fizika szakos tanár volt. Sok tantárgyat tanított, nemcsak reál, hanem humán tárgyakat is. Sokirányú képzettségét az is igazolja, hogy **1832-ben az ifjúság őt választotta meg az akkor alakult irodalmi diákkör első tanárelnökévé.**

Nyíry Istvánnak tanítványa, barátja és akadémiai társa volt ***Almási Balogh Pál** (1794 – 1867) aki Sárospatakon végezte a középiskolát, majd orvosi diplomát szerzett. Elismert szakember lehetett, mert „háziiorvosa” volt **Széchenyi-nek** és **Kossuth-nak**, de kezelte **Kölcsey Ferencet** és **Arany Jánost** is. (Az Ózdi Városi Kórház a mai napig az ő nevét viseli). Az akadémián emlékbeszédet mondott 1843-ban Nyíry Istvánról.

Bár egyáltalán nem következik végzettségéből, **ő volt az Aggteleki Cseppkőbarlang első magyar nyelvű leírója. Ő alapította Magyarországon az Ipartestületet és az Állatvédő Egyesületet.** (Ez utóbbit akkor Allatkínzás Elleni Egyesületnek nevezték.)

(Volt egy testvére is, aki két évvel volt fiatalabb /szül. 1796-ban/, aki szintén Sárospatakon volt gimnazista /Almási Balogh Sámuel/, ő is tagja volt az MTA-nak, de ő nyelvész és irodalmár volt).

Negyven évig dolgozott Patakon tanárként ***Szombathy János** (1749 – 1823). Megírta a Nagykönyvtár és a Kollégium történetét, tanárok életrajzát. A régi magyar irodalomról gyakran adott tájékoztatást Kazinczy Ferencnek is. **Ő tanított elsőként Sárospatakon világirodalmat.**

Ismét *A Sárospataki Református Kollégium* c. könyvből idézek: „Szombathy a Biblia ügyében is szorgoskodott. 1794-ben gróf Teleki József költségén Pethe Ferenc református lapszerkesztő kiadta a hetedik utrechti teljes magyar Bibliát a zsolttárokkal. **Ez az első magyar Biblia, melyhez magyarázó szöveggel térkép csatlakozik.** E Biblia nyomdatechnikailag olyan páratlan hibátlansággal készült, hogy az angol regens herceg, a későbbi IV. György angol király (1820-30) aranyéremmel jutalmazta ezt a bibliakiadást. **A magyar Biblia eddigi történetének rövid összefoglalásaként „Tudósítás a magyar Bibliáról” címmel e Bibliához Szombathy írta az előszót.**”

A legkiválóbb tanárok között is kiemelkedő egyéniség volt a pataki Kollégiumban **Kövy Sándor** (1763 – 1829) aki 1793-tól 1829-ig tanított jogot. (Többen pályáztak erre a tanszékre, pl. Őz Pál fiatal pesti ügyvéd, őt azonban a Martinovics-féle összeesküvésben való részvétel miatt letartóztatták, és 1795-ben a Vérmezőn kivégezték).

Úgy gondolom, hogy az a leghitelesebb, ha egykori híres tanítványa: ***Kossuth Lajos** (1802 – 1894) mond el róla egy történetet. „Bevégezvén Eperjesen tanulmányaimat, jogot mentem tanulni nem Pestre, hanem Sárospatakra s nem 1826-ban, hanem 1819/20-ban. Tanárom Kövy Sándor volt, hírneves magyar jogász; nem hiszem, hogy akkoriban az elméleti magyar jogot valaki jobban tudta volna, mint ő; . . .” „Darabos, nyers ember volt s ez a sajátsága egy kis összeütközést is idézett elő. Történt, hogy egykor tárgyába belemelegedve a szabott órán túl jó soká folytatta az előadást. Mély csendben hallgattuk, mint mindig, azonban véletlenül esett-e meg vagy szándékosan történt? – egy valaki épp azon padokban, ahol én is ültem, megsúrolgatta a padlót a csizmatalpával, ami úgy hangzott, mintha a türelmetlenség jele volna. Kövy felénk fordult, végigjártatta rajtunk szikrázó szemeit, öklével a tanszék polcára ütött s mindig felénk nézve, elkiáltotta magát: „hitvány gazemberek” és elrohant. Én azt mondtam társaimnak: aki elég hitvány, hogy zsebretegye a gazember címet, ám tessék, én nem teszem; ha ezt a sértést jóvá nem teszi, én előadására többé nem jövök; . . .” „Három nap a „világi növendékek” legnagyobb része nem mentünk a tanításra; a tanórát a kollégium

előtt, a gyepen töltöttük tömegesen, egyikünk fenhangon olvasott Kövy tankönyvéből. Aztán tanárunk értünk küldött! „Hát Domine fráter! micsoda bolondságot csinálnak maguk?” kérdezé. „Nem bolondság az, tekintetes uram! hanem a megsértett becsületérzés méltó neheztelése, - felelém. Mi tanulni jöttünk ide, nem meggyaláztatni. Büszkék voltunk reá, hogy a nagyhírű Kövy professzor tanítványai lehettünk, de becsületünkre is büszkék vagyunk; a tekintetes úr tudja, hogy én akár 24 óra hosszat is szívesen elhallgatom, így mások is. Ki adott alkalmat arra a kellemetlenségre? – nem tudom; lehet, hogy véletlen volt, jobb is volna annak tekinteni s észre sem venni, de mi sem betyárok, sem gyermekek nem vagyunk; pár hónap múlva a tógátusok dalkara énekli nekünk azt a búcsúdalt, hogy „Menjete! Isten veletek!” s mi az iskolából kilépünk az életbe, nem vihetjük magunkkal homlokunkon a gazember bélyegét. Méltóztassék a dolgot bölcsessége szerint elcsinálni, különben országos skandalum lesz belőle, ha azt tudja meg a világ, hogy Kövy professzort tanítványai elhagyták.” „Jól van no, felelé, jöjjenek fel holnap, majd elcsináljuk.” Felmentünk. „Egy kis kellemetlenség fordult elő a mult napokban, mondá Kövy, sajnálom, a dolog onnan eredt, hogy szándékos rosszakaratot gyanítottam, de utána jártam s meggyőződtem, hogy nem az volt! Hát feledjük el, ne vesztegessük a drága időt, menjünk tovább! **Hanem** (oldalt reám mutatva) **a dominus Kossuthból országháborító lesz!**”

A következő mondatok szintén Kossuth Lajos írásaiból valók, melyek arra is utalnak, hogy Kövy professzornak külföldön is nagy híre volt:

„Kitűnő előadótanár, a jogtanárok mintaképe volt, aki hivatásának az oktatást és a nevelést tekintette, aki tölcserrel öntötte az ember fejébe a jogtudományt, akinek hallgatására messze földről sereglettek az ifjak, akinek hallgatói között sűrűn találkozunk szerb, oláh, horvát és szász nemzetiségű ifjakkal.”

A „Magyar polgári törvény” című kézikönyve (magyarul és latinul) összesen tizenkét kiadást ért meg. **Marczibányi-díjjal** jutalmazták, mint az **„eddigelé magyar nyelven megjelent legkitűnőbb jogtudományi műért.”** – állt az indoklásban.

Bár halála miatt nem érte meg a megnyitását, sokat fáradozott a Magyar Tudományos Akadémia ügyéért.

A következő idézet egy olyan levélből származik, amelyet Kövy Sándor írt a már említett Vay Józsefhez (Főleg a fiatal Kollégák figyelmébe ajánlom): **„Amely ifjú ember hozzám folyamodik, kivált csak a tanításért, hogy én annak ne szolgáljak, nemcsak az ifjak előmenetele iránt való nagy szeretetemmel, hanem még a lelkiismerettel is nehéz megegyeztetnem.”**

Tizennégy évig diákoskodott Sárospatakon ***Fáy András** (1786 – 1864).

- Ő írta az első, eredeti, magyar társadalmi regényt. (Bélteki ház, 1832). Ebben a regényben egyértelműen a haladás mellé áll.
- Óramutató című könyvének megjelenésétől számítják Magyarországon a liberalizmust. (1842). /Ez nemzeti liberalizmus volt./
- **Ő alapította a Pesti Hazai Első Takarékpénztárt.**
- **Ő volt „A Haza mindenese.”**

Bár matematika-fizika szakos tanár volt ***Kézy Mózes** (1781 – 1831) olyan rendkívüli humán műveltséggel rendelkezett, hogy görög, de főleg latin versei tették Európában ismertté a nevét. Így történhetett meg, hogy **amikor Heinének, az irodalom professzorának be akarták mutatni Berlinben, Heine ezt azzal hárította el, hogy művein keresztül már ismeri.** Kövy Sándor szerint „Kézyhez hasonló deákíró és költő nem volt Magyarországon.”

Erdélyi Jánosnak egyik kedvenc tanára volt ***Majoros András (1787 – 1854)**. Majoros sok évvel megelőzte korát az oktatásról vallott nézeteivel. A műveltséget, a tanulást az egész nemzetre ki akarta terjeszteni:

„ . . . Az értelmi műveltség emberiségünk legszebb, legjelesebb bélyege.”

„ . . . A hazának nemcsak tudós főkre, hanem ügyes, értelmes mesteremberekre, művészekre, földművelőkre, kereskedőkre, erkölcsikép művelt, nemzeti érzelmektől lelkesült okos anyákra, nevelőkre van szüksége.”

Az egykori kiváló tanítvány, Erdélyi János sorai így jellemzik:

„Majorosban élt a lelkesedés, mely lelkesít, eszme, mely eszmét nemz, lélekből lélekbe átültet.” . . . Ülni tanári széken, és magunk előtt látni egy csoport ifjúságot, melynek részét apai gondok, más részét tanulási vágy, harmadikát sem egyik, sem másik, hanem úgynevezett véletlen hozott hallgatóinkká, ez, iskolában mindennapi dolog; feladat, melynek évről évre megfelelni utoljára nem is nehéz. De ülni tanári széken, és oda gondolni, hogy amit akarunk, más is akarja, amit tudunk, más is tudja, és miként szem szembe, úgy lélek lélekhez, mintegy átöntené az ifjú lelkébe, amit szeretünk, amit becsülünk, amire éjjeli, nappali gondjainkat fordítjuk, ez nagy dolog . . .”

***Vass Imre (1790 – 1863)** Az Aggteleki Cseppkőbarlang első feltérképezője, és egy kb. 17 km-es szakasz felfedezője. Az 1848/49-es szabadságharcban véderőműveket tervezett. Az első magyar barlangkutatói szakkönyv írója.

1832-ben három diák – később mindhárom az MTA tagja lett – megalakítja a **SÁROSPATAKI IFJÚ EGYESÜLETET**: ***Szemere Bertalan (1812 – 1869)** ***Erdélyi János (1814 – 1864)** és ***Kazinczy Gábor (1818 – 1864)**. Ebből az egyesületből alakult meg később az **irodalmi önképzőkör**.

1834-ben meghívták Patakra **Kölcsey Ferenc**-et, aki elfoglaltságai miatt nem tudott eljönni, de küldött egy levelet, amelyre az iskola ifjúsága ma is büszke lehet. Néhány sor a levélből:

„ . . . Az én hazám, ez a mi kedves hazánk sok minden híjával van; de vigasztal a remény, hogy a serdülő ifjúság gazdagabb jövődőt fog felhozni. Igenis, szeretett barátaim! Vigyétek által szép törekvésteket az iskola csendes falain túl, majd a zajló életbe is; s ne feledjétek soha, hogy a hazáért minden lehetőséget tenni szent kötelesség, de tenni csak tiszta, hű keblű egyesületek által lehetséges. Széjjeltartás volt e nemzet férge századokig; azért óhajtom: ez összetartás szelleme, mely benneteket összekötött, terjedő hatalomban kísérjen az életen keresztül. . .”

A következő idézet ***Szemere Bertalannak**, Magyarország első belügyminiszterének visszaemlékezéseiből való. Ezek a sorok a pataki iskola iránti ragaszkodás és szeretet legszebb dokumentumai közé tartoznak:

„ . . . Itt ismerkedtem meg az ó- és újkor legnagyobb szellemeivel, itt kezdtem felfogni minden csodálatosságával a világot, itt tanultam meg imádni és szolgálni az emberiséget, itt gyulladtam szerelmére a szabadságnak, itt szegődtem papjává a hazának, mint oltárnak . . . Reggelként a Pánczél-hegyen én előbb zengtem Kölcsey himnuszát, mint dalát a korán kelő pacsirta . . . s télben a hóborította hideg mezőn, mint rózsáskertben sétáltam, könyv nélkül tanulva Horász és Berzsenyi fölséges ódáit . . .”

Kétségtelen, hogy a XIX. század közepétől ***Erdélyi János** egyénisége és munkássága gyakorolta a legnagyobb hatást iskolánk történelmének alakulására. Erre egyéni képességei és pozíciói tették alkalmassá:

- 25 évesen a Magyar Tudományos Akadémia tagja;
- 29 éves korában a Kisfaludy-társaság titkára;

- **1848-49-ben a Nemzeti Színház igazgatója Budapesten;**
- ő alkalmazta elsőként a dialektikát a filozófiában Magyarországon;
- ő írja hazánkban az első filozófiatörténetet, és világirodalom-történet írásába is ő kezd először;
- az ő javaslatára írta ki a Kisfaludy-társaság azt a pályázatot, amelyre **Arany János** beküldte a **Toldi-t**;
- komoly alapokra helyezte a népdal és népmese gyűjtését.

A népköltészetről, a haladásról és az iskolai munkáról így vélekedett:

„A tenger soha nem fogy ki felhőiből, bármennyire esik. Ilyen tenger a nép, az élet. Ha belőle merít a költő, lesz, aki őt hallgassa, seregestől találand megnyílt szívekre mindenkor, hacsak vesztét nem érzi a nemzet. Tehát tanulni a népet, az életet, beállni a tengerbe . . . az a mai költő hivatása és nemes kötelessége.”

„A jónak ellensége a jobb és szerencse, hogy az emberek nem élhetnek örökké és meghalnak, hogy a jobbnak útját ne állhassák.”

„Minden gyökeres újítás ellenmondás. Az eszmék tisztázásának ez a lehető útja és módja.”

„Egy ilyen fontos művelődési és nemzeti hivatással bíró főiskola tanszékeire lehetőleg olyan egyéneket kell alkalmazni, akik valamely általuk választott szakmában az irodalom terén is munkálkodnak.”

Erdélyi Jánosról sokan és sokat írtak. A hosszú méltatás helyett két idézettel szeretném egyéniségének rövid bemutatását kiegészíteni. Az első **Pálffy János**-tól, akkori politikustól származik (kb. 1854-ből):

„Erdélyi egyike azon nagyon kevés számú, becsületes, eszes, józan felfogású férfiaknak, tele kedéllyel, minőket az Isten csak jókedvében teremt néha. . . Ő lelke mélyéből gyűlöli a zsarnokságot s keze alól kikerülő tanítványai bizonyosan nem lesznek az osztrák barátai. De a sárospataki iskolát nem is lehet féltetni ettől. Fölötte a Rákóczi lelke lebeg még mindig, s szelleme még a falakba is bevette magát. Most is ezen iskola az egyetlen az országban, mely meg nem adta magát az osztrák tanrendszerének, s inkább nélkülözi az úgynevezett nyilvánosság előnyeit, mintsem szabad tanrendszerétől elálljon. Ebben a főérdem Erdélyit illeti.”

A következő sorokat **Emődy Dániel** (1819 – 1891) írta, aki talán a legjobb barátja volt Erdélyi Jánosnak Sárospatakon:

„Nyílt, kerekded arcán s kissé bennülő kék szemeiből az öröm és meglegedés sugárzott, valahányszor egy szíve szerinti ember vagy lelki rokon vendégszerető hajléka küszöbét átlépte, vagy ilyenekkel valahol találkoztak. . . És ami fogékonyságát illeti, arról elég legyen annyit mondanom, hogy életének ötvenes éveiben, az utolsóban, fájdalom, melyeket számára kimért a gondviselés, ő még tudott örülni egy tavaszi virágokkal borított mezőnek; egy gyermekcsevegéstől zengő háznak; egy terebély fának, melynek lombjai lekíváncoznak az anyaföldre; Hegyalja nyugodtan kékellő egének az őszi napokban; szóval az élet és a természet mindazon szépségeinek, melyeket annyi sokan, mint megszokott dolgokat csak alig, vagy észre sem vesznek.”

A harmadik egyesületi alapító tag, ***Kazinczy Gábor**, unokaöccse volt Kazinczy Ferencnek. Kedvelt barátja volt **Petőfi Sándornak**, aki igen nagyra értékelte szónoki képességeit és egyéniségét: „*Valódi csodagyermek a természetnek a szónoklatban. . . Benne elérte a rögtönző szónoklat a non plus ultrát. Olyanok, mint ő, talán lehetnek, de nála különbek nem.*”

„Sárospatakról tegnap reggel Újhelybe rándultam Kazinczy Gábor barátomhoz, s a napot nála és vele töltém. Milyen pompásan? Ezt csak az képzelheti, ki Kazinczyt ismeri.”

Lelkületük hasonlóságát tükrözi a következő idézet, amely Kazinczytól származik:

„A szabadságnak, mint az életnek vannak betegségei, kórtana. A szolgaságnak nincs, az maga a halál. . .”

Egressy Gábor véleménye szerint „Kazinczy Gábor úgy beszél, mintha a világ legszebb könyvét olvasná.”

„A legkellemesebb és legszellemesebb társalgó, kit valaha ismertem, s elannyira vonzó, hogy halálos ellenségét is képes volna lebűvölni, legalább azon időre, míg négy szemközt áll vele.”

Toldy István (Toldy Ferenc irodalomtörténész fia) ezt írja róla:

„Kazinczy a szószerűkre született. **Az egy Kossuthot kivéve ő volt a század (XIX.) legnagyobb magyar szónoka.**” Nem véletlen, hogy Kazinczy Gábor megtalálta helyét Sátorajújhelyen, hiszen ez a város volt a liberális nemesi ellenzék egyik „fészke”. Ezt bizonyítja Majláth főispán jelentése, amit 1831. február 8-án küldött Reviczky kancellárnak:

„Zemplénben két veszedelmes központ van: Sátorajújhely, mely megyeszékhely, ahol gyakran gyűl össze a vármegye nemessége, és a sok ráérő szegény ügyvéd és jurátus. A másik Sárospatak, ahol ezerre menő serdületlen tanulóifjúság van, ezek nagymértékben ki vannak téve a veszedelmes tanok csábításainak.”

Petőfi Sándor három barátjáról tesz említést *Úti leveleiben*, akiknek neve Patakhhoz kötődik. Kazinczy Gáborról már szoltam. **Emődy Dániel**ről ezt írja:

„Elkísért Váczig Emődy Dániel. Nem tudom, egyszer fogja-e a közönség e sorokat olvasni. . . vagy egyszer sem; de leírtam e nevet, hogy **ahányszor olvassák leveleimet, lássák egyszersmind leghívebb, legönzettelenebb és legtisztább lelkű barátaim egyikének nevét is. Barátja vagyok, mert ő is barátom, de barátja vagyok még inkább azért, mert ő jellem, oly erős jellem, amilyen csak az lehet, akinek a szegénység volt a dajkája és nevelője. Urak, tiszteljétek az ilyen embereket, akik kenyeret esznek, bár kalácsot ehetnének!**”

Emődy Dániel kiemelkedő tanáregyenisége volt iskolánknak az 1800-as évek második felében. Petőfivel még Pesten kötött barátságot. **Szerkesztője volt** a Pesti Hírlap-nak, a Pesti Napló-nak, majd **Debrecenben a Kossuth-kormány lapjának, a Közlöny-nek is.** 1863-tól a jogakadémia professzora volt Sárospatakon, ahol egykor édesapja is diákoskodott, majd néhány évig tanárként is dolgozott. Kitűnő nyelvérzékkel és memóriával rendelkezett.

Most Petőfi Sándor *Úti leveleinek* legismertebb részlete következik, melyben a harmadik pataki barátjáról, **Pálkövi Antal**-ról (1816 – 1862) tesz említést, aki akkor még a Palkovics nevet viselte. Petőfi 1847. július 9-én járt Sárospatakon:

„Délután értem Patakra. Szent föld ez. E város volt a magyar forradalmak oroszlánbarlangja. Itt tanyáztak a szabadság oroszlánjai. Először is a várat néztem meg, mely hajdan a Rákócziaké volt, most pedig valami Precenheimé! A várból lementem a kollégiumba. . . telt poharak és víg diákokhoz . . . Itt ismerkedtem meg Palkovics professzorral, akit te is ismersz, s így tudod, milyen rendes ember. Látod, barátom, még a professzorok között is vannak rendes emberek. . .”

Pálkövi Antal 1843-ban került Sárospatakra Sajókazáról, ahol evangélikus lelkész volt. Tudott németül, angolul, olaszul, franciául, latinul, görögül, héberül, szlovákul és magyarul. Tanított latin, német, francia és angol nyelvet, történelmet, bölcséletet, régiségtant. 1848. október 4-én, zömmel diákokból álló 162 fős csapatot vezetett Patakról a szabadságharc támogatására. Őrnagyi rendfokozattal szerelt le. Büszke volt arra, hogy Petőfi barátjának tartották. Az iskolában harcolt a szélsőséges, torz vallásos megnyilvánulások ellen. Egyértelműen a reformáció híve volt.

A XIX. század tanárai közül ***Molnár István** (1801 – 1873) nemcsak azért került az iskolatörténet nagyjai közé, mert humán jellegű képesítése ellenére pl. a német és a francia nyelvek tanítása mellett fizikát is tanított, sőt fizikai tárgyú könyveket is írt. ***Homeros és Horatius műveit eredeti nyelven tudta kívülről. Nyugdíjáról lemondott, és felajánlotta a tanárok özvegyeinek és árváinak javára.***

3.2 A szabadságharc és konszolidáció időszaka

A szabadságharcban sok diák és tanár is részt vett, de a szabadságharc leverése utáni ellenállásban is. Teljes névsor nincs a résztvevőkről, mert a büntetésektől, megtorlásoktól tartva, az ilyen jellegű iratokat megsemmisítették. Csak 193 résztvevő diák nevét ismerjük pontosan, és a honvédseregben elért rendfokozatukat. Az 1848/49. tanévre a gimnázium 606 tanulójaiból csak 103 iratkozott be. Ha a korábban végzett diákokat is beleszámítjuk, akkor a résztvevők és „büntetettek” ranglistája a honvédtől a tábornokig tart.

A 14. aradi vértanú ***Kazinczy Lajos** (1820 – 1849) (Kazinczy Ferenc legfiatalabb gyermeke) volt, kit golyó általi halálra ítélték, amit 1849. október 25-én hajtottak végre.

***Tavasi Lajos** (1814 – 1877) *alapította az első magyar nyelvű tanügyi folyóiratot az 1840-es években, „Nevelési Emléklapok” címmel.*

***Csoma Mihály** (1807 – 1877) *tanár a Kollégium udvarán gyakorlatoztatta azokat a diákokat, akik „vörössipkásnak” készültek. Századosként szerelt le 1849-ben.*

***Berecz Károly** (1821 – 1901) *„Szabad hangok” című verseskötete volt 1848-ban a szabad sajtó első megjelent könyve.*

***Egressy Béni** (1814 – 1851) *a „Szózat” zenéjének szerzője egy tanévben Patakon is volt gimnazista.*

1841-ben iratták be szülei ***Izsó Miklós**-t (1831 – 1875) iskolánkba diáknak. Amikor a gimnáziumot befejezte, azonnal beállt katonának a szabadságharc hadseregébe. 12 ütközetben vett részt, a győri csatában meg is sebesült. ***Őt tekintjük a magyar nemzeti szobrászat megteremtőjének.***

Nem közismert tény, hogy ***Répássy Mihály** (1800 – 1849) korábban végzett diák (Kossuth Lajossal azonos évben /1820/ fejezte be jogi tanulmányait Sárospatakon) a Magyar Királyi Nemzeti Testőrség tanára, majd tábornok volt. 1849. májusában átmenetileg több hétig hadügyminiszter is volt. ***Neki köszönhető, hogy a schwechati csatában viszonylag csekély veszteséget szenvedett el a magyar sereg.*** (Csak azért került el az aradi kivégzést, mert 1849.július 29-én kolerában meghalt Szegeden.)

A világosi fegyverletétel után az állami hatóságok az iskola vezetésétől és az Egyházkerület püspökétől a honvéddiákok névjegyzékének kiadását kérték, a tanárokról pedig erkölcsi és politikai bizonyítványt kellett volna kiállítani. Megtagadták a vörössipkások és nemzetőrök névsorának kiadását, de a tanárokról sem adták ki a kért hivatalos papírokat.

Apostol Pál** (1787 – 1860) az Egyházkerület akkori püspöke – aki egykor szintén itt volt diák – ezzel kapcsolatban így nyilatkozott: ***„Tanáraink becsülete s tekintélye ellen vétenénk, ha kerületünk felőlük erkölcsi és politikai bizonyáglevelet adna ki.”

Az osztrák hatóság részéről indokolt volt a bizalmatlanság, mert nagyon sok ellenállásba ütköztek. Pl. **Gortvay János** és ***Kallós Lajos** (1819 – 1882) professzorok *„megtagadták az osztrák jog és birodalmi alkotmány előadását, a német nyelven tartandó előadásokat pedig elvből nem vállalták.”* Sárospatak tehát nem fogadta el az Entwurfot – az osztrák kormány tanrendjét, - de az említett politikai követelményeknek sem tett eleget. (A jogakadémiát meg is szüntették.) Inkább vállalták a nyilvánosság jogának elvesztését, de ilyen áron sem az Egyházkerület, sem a tanári kar nem vállalta a működést. Viszont ez által vált Patak a szellemi ellenállás országos gócpontjává.

Kun Pál (1842 – 1891) nemcsak tanára, hanem igazgatója is volt iskolánknak. A korabeli leírások szerint 13 nyelven beszélt. *Ő fogalmazta meg azt a levelet, amelyet a tantestület küldött a száműzetésben élő Kossuth Lajosnak.*

A Sárospataki Református Kollégium azzal is büszkélkedhet, hogy több diák- és tanárkorú embert mentett meg sokéves börtöntől vagy szigorúbb politikai büntetéstől. (A fiatalabb generációk már nem tudhatják, hogy a második világháború végéig hatósági emberek /pl. rendőrök/ nem léphettek felsőfokú intézmény területére, tehát nem is vihettek el börtönbe személyeket. Ez vonatkozott a pataki Kollégiumra is.)

Így mentették meg pl. **Heiszler József** (1819 – 1901) teológiai tanárt, aki ugyan római katolikus volt, de nagyon hasznos tagja lett a professzori karnak. Magáról ezt vallotta: „. . .szívesen fogadom az igazságra törekvő szellem vívmányait bármely irányból . . .” Az írásos adatok szerint könyvei nagyon olvasottak voltak. Éveken át szerkesztette a „Sárospataki Füzetek” c. folyóiratot.

***Szádeczky-Kardoss Sámuel** (1824 – 1894) nagyon kalandos úton jutott el a sárospataki teológiához. Fulókércsen született, édesanyja a bibliafordító Károlyi Gáspárnak volt leszármazottja /Károlyi Mária/. Édesanyjának testvére /Károlyi István/ a sárospataki teológia professzora volt. Az ő támogatásával került Sámuel Sárospatakra a gimnáziumba. A gimnázium elvégzése után Eperjesre ment jogot tanulni. 1848. tavaszán diák nemzetőr, majd honvéd-tüzér lett. Részt vett a Pákozdi Csatában, a Schwechati Ütközetben, a Tavaszi Hadjáratban. Közben hadnaggyá léptették elő. A Budai Vár ostrománál Hentzi tábornokot majdnem kilőtte. 1849. aug. 16-án fogságba esett. Onnan megszökött egykori eperjesi diáktársával, ***Bodolai Józseffel**, aki teológus volt Sárospatakon. Vele eljött Patakra, a teológia elvégzése után a Hegyközben lett Pusztafalu református lelkésze. Egyik fia Magyarország első ásványtan professzorának /Szabó József/ volt a tanársegédje, majd a Kolozsvári Egyetemen lett az ásványtan professzora. (Szádeczky-Kardoss Gyula).

***báró ifj. Vay Miklós** (1802 – 1894) (b. Vay József unokaöccse), egyházkerületi főgondnok, iskolánk akkori magatartását így méltatta:

„Korunk történetírója nem fogja feledni, hogy a megpróbáltatás napjaiban volt a kevés közt egy protestáns főiskola, mely . . . egyenesen hagyományos hazafiságának, úgyszólván történelmi ösztönének köszöni a régi saját úton volt megmaradását. Nem fogja feledni, hogy egy-két elvbarát mellett vívott döntő csatát az állam ereje és a kormány tekintélye ellen azon meggyőződésből, hogy hitét szívéből, nyelvét ajkáról senkinek senki el nem veheti s e részben a legkisebb próbálkozás istenkísértés.”

Hasonlóan vélekedett ***Árvay József** (1823 – 1879) is, aki diákja, majd tanára a pataki Kollégiumnak. Ő volt a Tanítóképző Intézet első igazgatója.

„A főiskola elöljárósága politikai felelőssége tudatában járt el, amikor kockára tette az iskola létét, hogy ne veszélyeztesse a nemzet érdekeit. Ez volt az az idő, midőn a haza figyelme Patakra volt irányozva, midőn a nemzet sorsa egy részben a pataki főiskola sorsához kötöttetett.”

„Patak főiskolája minden időben a közmíveltség, tudomány, vallás és lelkiismeretszabadság s a haza szent ügyének fog élni.”

A kitartó és egységes ellenállás meghozta gyümölcsét: **a magyarországi protestáns egyház 1860. május 15-én visszakapta szabadságjogait.** Ez a határozat értelemszerűen kiterjedt a Sárospataki Református Kollégiumra is. Megkésve ugyan (több ok miatt is), de 1860. július 8-án tartották meg az iskola fennállásának 300. évfordulóját. Ez az ünnep, melyet *„Három fáklyám ég: Hit, haza, emberiség!”* jelmondat alatt rendeztek meg (a jelmondat egyébként Erdélyi Jánostól származik), egybeesett Lorántffy Zsuzsanna halálának 200. évfordulójával. A főszervező Erdélyi János volt, aki felismerte, hogy ez az ünnepség egyben az osztrák önkényuralom elleni politikai demonstráció lehet. Ezt igazolja, hogy 3 nap alatt kb. 24-26 ezer ember fordult meg Patakon. 41 küldöttség köszöntötte az iskolát.

A legünnepeltebb férfi **gr. Mikó Imre** (1805 – 1876) volt, aki az erdélyi delegációt vezette. (Korábban Erdély Széchenyijének is nevezték.) A következő mondatok az ő köszöntőjéből valók:

„Nem csak azon részvét kifejezése végett jöttünk erdélyiekül, melyet a sárospataki iskola iránt vele rokon irodalmi és tudományos intézeteink érzenek, hanem egyszersmind tanusítására azon benső egységnek, mely a két testvér haza fiai és érdekei között mindenha létezett, melyet vér és közös alkotmány, történet és sorsazonosság, közös dicsőség és szenvedés pecsételt meg, s melyet valaha felbontani egyikünk, vagy éppen mindkettőnk sírján lehetend!”

A díszebéden a pohárköszöntőt is ő mondta. A következő mondatok gróf Mikó Imre pohárköszöntőjéből valók: *„A nevelés és oktatásügy szabadságáért emelek poharat. E szabadság a polgáriasult emberiség közjoga, mitől őt megfosztani annyi lenne, mint a testi élettől elvenni a léget, a kenyeret és vizet; ez ellen fölszóal az ész, tiltakozik a mivelt világ lelkiismerete, Isten sem tűri el hosszasan, mint ami az örök fejlődés és tökély ellenére van.*

Egy eszme sincs az emberi tudás birodalmában, mely az emberiség nemesbítésére többet tett volna, mint e szabadság. . .”

„E szabadság ereje működött három századdal ezelőtt őseink szívében, midőn a nevelés és oktatás ügyének biztosítására roppant áldozatokat tettek, a tudománynak új meg új hajlékokat építettek s fönntartásukra és gyarapításukra honszerte fölös tőkét gyűjtöttek össze. . .”

„. . .a mint a lelkünk szabad, szellemünk szárnya le nem köthető. . .”

„Poharat emelek azért s iszom a ti egészségetekre és arra, hogy a magyarok földjén a nevelés és oktatás ügye szabad legyen mindenha!”

Az 1848-49-es szabadságharc utáni nehéz időszakban sem szűnt meg a Kollégiumnak azon törekvése, hogy újítsa, hogy országos szinten is a haladás élvonalát képviselje az oktatás feltételeinek biztosítása terén. Felsorolok néhány példát ennek igazolására:

- 1857. november 17-én megnyílt a Sárospataki Református Kollégium által létesített **Tanítóképző Intézet.** (Legfőbb „ügyintézője” Erdélyi János volt.) Ezzel a létesítménnyel 11 évvel megelőzték az államot. Mint már említettem, első igazgatója Árvay József volt. (Ő mondta az ünnepi beszédet is a Kollégium fennállásának 300. évfordulóján).

- 1853-ban **a testnevelést több osztályban a kötelező** tantárgyak közé sorolta a Kollégium. (15 évvel korábban, mint az állami törvény.)
- 1858-ban itt létesült **az ország első tornaterme**. („testgyakorda”). (Budapesten az első felnőtt férfi tornaegylet 1863-ban kapta meg a működési engedélyt.)
- 1857-ben indította el **Erdélyi János, Hegedűs László (1814 – 1884) és Szeremley Gábor (1807 – 1867)** a „**Sárospataki Füzetek**”-et. (A Pesti Napló 1857. augusztus 6-i száma így méltatta: „Erdélyi tehát jól ismerte föl egyik égető szükségünket, midőn eltökélte magát régi jeles tudósainkat elővonni a bús feledség éji homályából”.)
- 1857-ben ***Soltész Ferenc (1821 – 1915)** és ***Zsarnay Lajos (1802 – 1866)** tanárok szerkesztésében jelent meg **Magyarországon az első nagy görög-magyar szótár**. (Zsarnay Lajost néhány évvel később /1860/ az Egyházkerület püspökévé választották.)
- 1861-ben a Sárospataki Főiskola nyomdája csak a Népiskolai Könyvtársorozatból **80.000 példányt** adott ki, 1863-ban **Moldvába** ingyen tankönyveket küldött.
- 1863-ban iskolánk **fedett uszodával** rendelkezett, melyben **úszómestert** is alkalmaztak.
- 1864-ben megalapították a **Főiskolai Tanári Nyugdíjintézetet**, mely idős, rokkant tanárok, özvegyek és árvák segélyezését is végezte. (Az Állami Tanári Nyugdíjintézet csak 11 évvel ezután létesült.)
- 1863-ban a beteg diákok külön szobát kaptak. Ez volt **az első „iskolakórház”**, amely ***Lengyel Endre (1821 – 1902)** iskolaorvos nevéhez fűződik, aki a szabadságharc alatt honvédorvosként tevékenykedett.
- 1870-ben az iskolaorvos mellett már **ápolónő** is dolgozott.
- 1873-ban az iskolakórházban már **három betegszoba és két fürdőszoba** is volt.
- 1886-ban **külön szobában helyezték el a fertőző betegeket**. (Ez azért figyelemre méltó, mert abban az időben egyes világhírű orvosprofesszorok tagadták a baktériumos fertőzés tényét.)
- Az 1876/77. tanévben ***Zsindely István** tanár **kémiából pályamunkát** írt ki a tanulók számára. **Országos szinten ez az első** ilyen jellegű kiírás.
- Az 1879/80. tanévtől Patakon **nyilvános tornavizsgákat** rendeztek. Az illetékes minisztérium csak 1892-től írta elő a középiskolák számára.
- 1882-ben jelent meg a **Sárospataki Lapok** című kiadvány az Irodalmi Kör gondozásában.
- 1890-ben kémiai jellegű **tanulmányi kirándulásra vitték a diákokat** a Szerencsi Cukorgyárba. **Országos szinten is ez volt az első gyárlátogatás.**
- 1901. október 18-20-án **Ellend József (1866 – 1921)** tanár (Kolozsvárról jött Patakra) vezetésével megtekintették a Diósgyőri és az Ózdi Vasgyárat.

3.3 A kiegyezés után, úton a 20. századba

Az 1848/49-es szabadságharc leverése után is sok olyan diák végzett Patakon, akik innen messzire kerülve munkahelyeiken is igyekeztek a haladás és a szabadság szellemében dolgozni. De több olyan tanár is tanított a pataki kollégiumban, akik bár Hazánk más-más területeiről kerültek ide, mégis ebben a szellemben végezték munkájukat. Ennek következményeként országos szintű és jelentőségű eredmények is születtek.

A következő oldalakon ilyen személyekre és tevékenységeikre is írok néhány példát. Ezeknek az embereknek az élete és a munkássága – sok esetben – szinte összeköti a XIX. és a XX. századot.

***Fogarasi János (1801 – 1894)** Az MTA tagja volt. **Magyarország első értelmező szótárának társszerkesztője.**

***Antalfi János (1828 – 1885)** Jogakadémiai tanár. **Az uszoda és a tápintézet megalkotója.**

***Baksay Dániel (1830 – 1917)** **Az Aggteleki Cseppkőbarlang alakzatainak névadója.**

***Dóczy Gedeon** (1832 – 1911) A Sárospataki Állami Tanítóképző Intézet igazgatója, majd Debrecenben a ref. tanítónőképző intézet igazgatója, ill. a *Debreceni Református Leánynevelő Intézet névadója* („Dóczy”).

***Dóczy Imre** (1849 – 1930) *Az Országos Református Tanár Egyesület (ORTE) megalapítója*. 1925-ben a Debreceni Tudományegyetem mellett felállított Tanárképző Intézet tervezetének kidolgozója.

***Kiss Áron** (1845 – 1908) Pedagógiai író. *Az első Magyar Pedagógiai Társaság titkára*. A Magyar Gyermejjáték Gyűjtemény szerzője (Budapest, 1891).

***Pósa Lajos** (1850 – 1914) Költő, ifjúsági író, újságíró, szerkesztő, dalköltő. *Költészete a magyar gyermekköltészet fellendülését segítette*.

***Zoványi Jenő** (1865 – 1958) Egyháztörténész, teológiai író, történetíró. *A Magyarországi Protestáns Egyházi Lexikon szerzője*.

***Harsányi Zsolt** (1887 – 1943) Író, költő, színműíró, műfordító, újságíró, szerkesztő. Egyik, Patakkal kapcsolatos írásából való mondat: *„Itt tanultam meg szépen írni magyarul.”*

***Nagy Sándor** (1844 – 1918) *A gyorsírási rendszer kidolgozója, a Magyar Gyorsírók Egyesületének megalapítója*. A Gyorsírási Lapok munkatársa, majd szerkesztője.

***Komáromy János** (1890 – 1937) Író, újságíró. *A pataki diákélet hűségese ábrázolója*.

***Zsoldos Benő** (1847 – 1919) Tanár, levéltáros. *Thukydides görög történetíró első magyar fordítója*.

***Dókus Ernő** (1852 – 1934) Politikus, egyházpolitikus, író. *Az Országos Református Presbiteri Szövetség első világi elnöke*.

Bokor József (1843 – 1917) Mint kollégiumi tanár a *Sárospataki Lapok szerkesztője* volt. *Megalapította a Magyar Filozófiai Társaságot*. De szerkesztője volt a *Magyar Filozófiai Szemlének és a Pallas Nagy Lexikonnak*.

Novák Sándor (1877 – 1960) Gimnáziumi tanár, majd igazgató.

A *„Nagymajtényi síkon...” kezdetű dal szövegének és dallamának szerzője*.

A Sárospataki Református Kollégiumot a „szegények iskolájának” is nevezték. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy itt csak szegény sorsú emberek gyermekei tanultak. Sokkal inkább az a jelentése ennek a névnek, hogy nem csak a tehetősebb szülők gyermekei lehettek lakói ennek az intézménynek, de azt is jelentette, hogy a tanulók családjának vagyoni helyzete nem szolgáltatott alapot tudásuk megítélésében.

Ennek bizonyosságaként idézem a „Sárospataki Református Kollégium” c. könyv néhány mondatát: *„A származás önmagában véve itt nem jelentett semmit . . .”*

„Egy tanítató nemes család – márcsak a 'státusszimbólum' miatt is – automatikusan két szegénysorsú diák patrónusává vált, akikben az anyagilag függő viszony nem szolgálalküszöket, ellenkezőleg: öntudatot és önbecsülést váltott ki, hiszen el tudták önmagukat tartani, másfelől szellemi vezetőkké, vagy példáká lehettek. Ezekben a kis közösségekben az összetartozás- egymásrautaltság-tudat egészséges közösségi szellemet fejlesztett ki. A gazdag gyermek egyszerűen nem viselkedhetett 'gazdag módon'. A közösségi szellem semmiféle fölényeskedést vagy nyegleséget nem tűrt meg. Tekintélye a magasabb korosztályú tanulóknak volt csupán, mert ők idősebbek voltak és többet tudtak. Ez a 'pataki szellem' megértésének további kulcsa. Olyan szellemben nőttek fel itt a nemes, közrendű és inaskodó diákok, amelyik a társadalmi osztállyal, vagyoni helyzettel, mindennemű 'ranggal járó,' tehát külsődleges tekintélyt egyszerűen nem ismert el, a pusztá hatalmi szó előtt nem hajlott meg.”

Biztos vagyok abban, hogy sok iskola „irigyelhetné” – a szó jó értelmében – azokat a mondatokat, amelyeket ***Gárdonyi Géza** (1863 – 1922) és ***Móricz Zsigmond** (1879 – 1942) írt Kollégiumunkról.

Gárdonyi Géza egy tanévben volt diák Patakon, mert szülei Agárdra költöztek /a Velencei-tó közelébe/, ezért ő Budapestre került gimnáziumba. 1896-ban egy könyvet küldött vissza a Nagykönyvtárba Egerből, az akkori közigazgatónak címzett kísérő levélből való a következő mondat: **„Az a magyar szellem, amely a Főiskolának ma is fundámentuma, az alatt a kis idő alatt is bizonyára nagy hatással volt rám, s hogy azután a fővárosba kerültem, egy részt a pataki félévnek köszönhetem, hogy a budapesti levegő nem rontott meg magyarságomban.”**

Iskolánk történetét olvasgatva, sőt átélve kb. fél évszázadát (diákként és tanárként), nyugodt lelkiismerettel megállapíthatom, hogy a pataki Kollégium a XX. században is többször megelőzte korát, vagy legalábbis lépést tartott a haladással. Ezt igazolja pl. a Mudrány-terem megnyitása /1907/ (az anyagi fedezetet ***Mudrány András** (1818 – 1895) Szabolcs község földbirtokosa biztosította. A terveket ***Katona György** (1849 – 1921) készítette), internátusok építése (Angol – Kossuth, Humán - Erdélyi), tagozatos osztályok beindítása, szertárak, előadók fejlesztése, könyvtárak modernizálása. Tanárok és diákok tanulmányútja külföldön, külföldi tanárok alkalmazása iskolánkban, tanulóink eredményei tanulmányi- és sportversenyeken, stb. De ezt mutatják azok az idézetek is, amelyek pl. a két világháború közötti időkből származnak, és tanévnyitó vagy tanévzáró ünnepélyeken hangzottak el.

„A mi iskolánkra az a jellemző, hogy a haladás zászlaját mindig fenn lobogtatta, hogy sokszor századokkal megelőzte korát a bekövetkező nagy gondolatok hirdetésében. . . A reformáció szülte e jellegét. Mondják, hogy a tudomány szabadsága, a vallás, a lelkiismeret szabadsága volt mindig a zászlójára írva. A jövő szolgálatára, vezércsillagainak kitűzésére csak szabad lelkek képesek.”

„Ma a rombolás és pusztítás szelleme tombol körülöttünk. Ma világszerte a legsúlyosabb válságba jutott a lélek, a szellem. Egymással ellentétes forradalmi irányzatok kereszttüzében áll világunk, melynek egyike sem alkalmas a szellem szabadságának kitermelésére. Ma azért különösen szükség van a szellem szolgálatára, ápolására, védelmére.”

„Új világ van kialakulóban . . . Nemcsak az emberi civilizáció és kultúra alkotásai, de az egész emberiség sorsa forog kockán. . . Csak egy új embertípus biztosíthatja a jobb jövőndőt. Egy izmosabb, munkásabb, életrevalóbb, mindenek felett pedig újjászületett lelkű generáció. . . A képmutató látszatvallásosság sallangjainak le kell hullaniuk életünkről, hogy helyet adjanak az őszinte, eleven és tiszta életet árasztó vallásosságnak.”

„Nyugat az európai szellemet, Kelet az ősi múltat, a magyar karaktert példázza. Főiskolánkban e két szellemnek kell kibékülnie, jobban mondva egy szépséges öntvényt kell alkotnia.”

3.4 A kollégium és továbbélő szellemi hatása a XX. században

Sajnos, a XX. század elején nagymértékben elvesztette Patak politikai és kulturális jelentőségét országos szempontból. Ennek a tendenciának kedvezőtlen hatását a trianoni döntés tovább fokozta. Kollégiumunk azonban semmit nem áldozott fel hagyományaiból azért, hogy a megváltozott körülmények között kedvezőbb helyzetbe kerüljön. Iskolánk célja továbbra is az volt, hogy olyan ifjúságot neveljen, amely hasznára van a nemzetnek és az emberiségnek.

„A maga hagyományainak szellemében és keretei között. . . elkötelezetten fordult szembe a számára idegen politikai tendenciákkal, - éppúgy, mint a régebbi időkben – és igyekezett tartalmilag hiteles hazafiakat nevelni.”

„Mi a változó, egymást űző eszmeáramlatok kereszttüzében állva, örökkévaló, minden koreszmék felett álló céljainkat keressük.”

„Nincs szükség új evangéliumra és új világmegváltásra. A Bocskaiak és Rákócziak hazaszeretete és evangéliumi hite elégséges a követésre. . .”

„Gyűlölködés és szélsőséges vakmerősködés, politikai, társadalmi vagy felekezeti izgató jelszavak helyett tisztán felismertük, hogy a mi munkánk csak egy lehet: imádságos csendben, odaadó lélekkel fokozott mértékben vállalni azt a nevelő munkát, hogy hitében, gondolkodásában, erkölcsében és életében újjászületett magyarság lássa el és végezhesse itt azt a missziót, amelyért Isten a magyar nemzetet e helyre helyezte.”

Az előzőekben csak „érintőlegesen” szóltam a már XX. századhoz köthető eseményekről, személyekről. Többek között az internátusok építését is említettem, bár már a XIX. században is léteztek diákszállások. Pl. a mai Kisinternátus helyén (ahol most teológus lányok laknak), volt egykor – a már említett – Zsindely István tanár lakása. (Családjánál lakott egy ideig egy rokonleány /Pallagi Erzsébet/, aki később *Móricz Zsigmond* édesanyja lett.)

Mellette alakították ki azt a diákszállást, ahol ***Tomba Mihály** (1817 – 1868) és *Gárdonyi Géza* is lakott /”Gólyavár”/. (Nem tévesztendő össze a Mudrány-terem épülete melletti magas épülettel, a Fellegvárral, amit ***gróf Vay Ábrahám**, (1789 – 1885) az **MTA Igazgató Tanácsának** tagja építtetett itt tanuló fiai számára.)

Tomba Mihályra nemcsak azért lehet büszke Sárospatak, mert 1848/49-ben tábori lelkész volt, hanem azért is, mert közeli barátságban volt *Petőfi Sándorral* és *Arany Jánossal* is. Verseiből pedig a mai napig idéznek országosan közismert mondatokat, pl. *„Fiaim, csak énekeljetek!”*, *„Mint oldott kéve, széthull nemzetünk!”* vagy: *„Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!”*

Ebben az internátusban lakott gimnazista korában ***Pécsi Sándor** (1922 – 1972) kétszeres *Kossuth-díjas* színművész is. Patakra vonatkozó egyik mondata így hangzik: *„Itt faragtak embert belőlem!”*

A XX. századból nagyon sok személyt és eseményt lehetne felsorolni, akik és amelyek „emelték Patak fényét.” A teljesség természetesen lehetetlen vállalkozás lenne, de ez nem is célja ennek az írásnak. Éppen ezért csak az „irányt jelző” személyekből és eseményekből válogatok.

Először **gróf Klebelsberg Kuno** minisztertől idézek néhány mondatot, melyeket 1928. június 13-án mondott el Sárospatakon: *„Eljöttem ide, mint egy konzervatív kormány minisztere, mert az a meggyőződés hat át, hogy modern haladás csak történelmi alapon lehetséges...”* *„És hol valósulhat meg a kultúrpolitikának ez a követelése jobban, mint itt, ahol immár négyszáz év óta imádják az Istent, szeretik a Hazát és a magyar művelődést.”*

***Móricz Zsigmond** kb. abban az időben volt gimnazista Patakon, amikor *Gárdonyi Géza* visszaküldte a *Nagykönyvtárba* a kapott könyvet, és leírta a kísérő levelet, amiből idéztem. *Móricz Zsigmond* gimnazista korában nagyon megharagudott a Kollégiumra, de 1931-ig megtörtént a „nagy kibékülés. Akkor ünnepelték a Kollégium fennállásának 400. évfordulóját, amelyen *Móricz Zsigmond* is beszédet mondott. Kikötötte, hogy ezt a beszédet életében nem lehet közölni.

Most ebből a beszédből idézek néhány mondatot:

„Három csikóval mentem el innen, és most ez a három csikó hozott ide vissza. Kutya nehéz iskola volt abban az időben ez a pataki kollégium. Jó iskola volt, szép iskola volt, nagytekintélyű iskola volt, de – nehéz iskola volt. Itt ugyanis a tanárok azt akarták, hogy a diák tudjon. . .” *„Ma már csak incidensnek tűnik fel előttem az iskolai baleset, mintha nem is azért küldött s hozott volna ide a sors, hogy a gimnázium negyedik, ötödik és hatodik osztályait elvégezzem, hanem magasabb célból: hogy itt megismerjem és belélegezzem a tiszta irodalmiság és hazafiság szellemét.”. . .”* Harmincöt év telt el azóta. S én ezalatt

kivételesen nehéz és harcos életet éltem végig.”. . .”A szenvedés többet ad az embernek, mint az öröm. Ilyenformán én sokat köszönhetek a pataki skólának.”

„Amit mint író csináltam, annak a gyökerei innen indultak el. Itt tanultam a történelmet oly végtelen nagyra becsülni.”. . . „A Patak fölött futó felhők a magyarság felhői voltak mindig az én számomra. S az a határtalan irodalmi szellem, amely abban az időben itt uralkodott, rendkívül kedvező volt egy leendő író számára. Nagy és nemes eszmék uralkodtak itt a lelkekben.”. . .”Csak szeretettel és hálával emlékezem a bodrogszparti Athénre, ahol minden kő a magyar históriát s minden hagyomány a magyar irodalom rajongását lehelte.”. . .”Hódolattal és szeretettel köszöntöm azért a szent falakat s hálával és örömmel üdvözlöm az emlékeket s az itt folyt határtalan jelentőségű kultúréletet, amely mindenkire, aki valaha itt tanult, dolgozott és álmodott, - csak nemes és felemelő hatást gyakorolt.”

A két világháború között ***Panka Károly** (1882 – 1970) volt a **Magyar Parlament főkönyvtárosa**. Őt választották a **PADOSZ** /Pataki Diákok Országos Szövetsége/ **első elnökévé** is. **Főszerkesztője** volt „A PATAKI DIÁKVILÁG ANEKDOTAKINCSE” c. könyv I. és II. kötetének, melyekben sok iskolatörténeti vonatkozás is van.

***Szabó Zoltán** (1903 – 1965) *teológiai professzor kezdeményezésére 1935-ben indult Sárospatakról „hódító útjára” a tehetségkutatás. Ő volt az első országgyűlési képviselő* (Teleki Pál miniszterelnök „rábeszélésére” lett képviselő), *aki szót emelt a nyilas mozgalom ellen.* A tehetségkutatásnak az volt a célja, hogy a szegény, de tehetséges falusi parasztyermékeket, mint szellemi bázist megmentse a Haza javára.

Újszászy Kálmán (1902 – 1994) teológiai professzor mindenben támogatója és „harcostársa” volt Szabó Zoltánnak. A falusi tehetségek képzése érdekében Népfőiskolai tanfolyamokat is szervezett. (Saját kertjében is!) Újszászy Kálmán a Teológia és a Nagykönyvtár igazgatója is volt. *Talán a legtöbbet tette annak érdekében, hogy a Kollégium ismét a református egyház tulajdonába kerüljön. Ezért az ügyért még az USA-ban is tevékenykedett, ahol Mr. Sárospatak-nak nevezték.* Egyházkerületi főgondnok is volt.

1956 olyan történelmi eseménye volt a XX. századnak, - amelyből 1848-hoz hasonlóan – nem maradhattak ki sem tanárok, sem diákok. Ezekről a csodálatos októberi napokról ***Szabó Csaba** szerkesztésében egy könyv is „született” a **Sárospataki Református Kollégium Alapítvány** támogatásával. A könyv címe: *„Pataki diákok az ’56-os forradalomban.”* Az „Előszó”-ból idézek néhány mondatot:

„Sokan voltak, akik tetteikkel is a forradalom mellé álltak, s akik életüket, karrierjüket kockára téve, s a bosszú évei alatt fel is áldozva bizonyították, hogy a pataki kollégium nevelése örök életükre szóló tartást és a magyar nemzet iránti elkötelezettséget plántált beléjük. Hazafiak voltak ők, csakúgy mint pataki diákelődeik, köztük Kossuth Lajos, vagy a tizennegyedik aradi vértanú Kazinczy Lajos. Büszkéek vagyunk rájuk.

Ez a könyv nekik kíván emléket állítani. A névtelen hősöknek és a kitüntetésüket a Parlamentben átvevőknek egyaránt. Patak hőseinek.”

Ma sincs pontos számadat arról, hogy az akkori pataki diákok közül hányan vettek részt kisebb-nagyobb mértékben az ’56-os eseményekben. Azt biztosan tudom, hogy azok közül, akiknek gimnazista koromban szobafőnöke voltam: ***Tatay Zoltán** meghalt, ***Nagy-Bozsoky József** börtönbüntetést kapott, ***Kiss József** órákon keresztül életveszélyes helyzetben volt. Egykori osztálytársaim közül ***Poppé György** akkori életkörülményeit elég jól ismerem. Már gimnazista korában kiváló atléta volt. Különösen futásban és magasugrásban ért el kimagasló eredményeket. Ha jól emlékszem, Ő tartotta a gimnáziumi rekordot 175 cm-rel. 1956-ban a

Magyar Testnevelési Főiskola negyedéves hallgatója volt. Diáktársai megválasztották az intézmény **Forradalmi Bizottsága** elnökének. Ennek volt a következménye az, hogy megjárta Kistarcsát, a Kőbányai Gyűjtőfogházat és Tökölt.

Nagyon hasonló történetet és reagálást olvashatunk az 1848-as és az '56-os forradalom között. „*A Sárospataki Református Kollégium*” ezt írja: „*A március 15-i pesti forradalom híre 18-án érkezett Patakra, egy szombati napon. Estére az ifjúság zenés fáklyás felvonulást rendezett a tanárok tiszteletére, és leverte a posta épületéről a kétfejű sast.*”

Az 1956-os eseményekről szóló könyv elején pedig ezt írja a szerkesztő:

„*Patakra a forradalom szele késve érkezett, és talán ennek tudható be, hogy az ekkor már győztes felkelés nem hívta harcba a diákságot olyan ösztönösen buzdító lendülettel, mint a főváros fiataljait.*

Az iskolaváros diáksága és tanári kara azonban magától értetődő természetességgel fogadta a városiak felhívását, hogy csatlakozzanak a forradalommal azonosságot vállaló tüntetéshez. Ugyanilyen magától értetődő lelkesedéssel álltak élére a vörös csillagokat leverők akciójának.”

Az előbbi könyvet olvasgatva egy mondat nagyon megragadta a figyelmemet, mert ilyen gyermekies őszinteséggel ritkán lehet találkozni. Ezt a mondatot egy akkori elsős gimnazista **/*Kaczvinszki Lajos/** írta le, aki 1956 októberében még nem volt 15 éves. Rá akarták bizonyítani, hogy ő írt egy röplapot, ami nem volt igaz. Azért, hogy ezt magára vállalja, gumibottal zsibbadtra verték a kezét. Nem vállalta. Néhány nap múlva az akkori „hivatalos politika” el akarta tanácsolni Sárospatakról más iskolába, de ő maradt! Ezt írta: „***Szeretlek Patak, elfeledni soha-soha nem tudlak!***”

Városunk nemcsak az első név szerint ismert diákjára **/Szalkai László/** lehet büszke, hanem egy másik mátészalkai fiúra, ***Képes Géza**-ra (1909 – 1989) is, aki itt volt gimnazista, majd 7 évig tanár. Érettségi után már országosan ismert költőként került az **Eötvös Collegium**-ba. „***Költővé Sárospatakon lettem***” – írta önmagáról. A szerkesztő írásából idézek: „*Nelv-zseni volt, már diákkorában görög és latin költőktől fordított, . . .*” Felsorolom az általa ismert nyelveket: német, angol, francia, olasz, latin, ó-görög, héber, orosz, finn, észt, új-görög, bolgár, perzsa, arab, japán, kínai, magyar. „***A magyar irodalomban egyedülálló módon mindent eredetiből fordított.***”

1943-ban és 1949-ben „Baumgarten-díjat” kapott.

Négy alkalommal kapott „József Attila-díjat”.

1946 és 1954 között a Magyar Rádió Irodalmi Osztályának vezetője volt.

1954-ben megszervezte a Magvető Kiadót.

1956-ban a Magyar Pen Club főtitkára.

A Helsinki Egyetem díszdoktorává avatta.

A Finn Írószövetség tagjává választotta.

Sárospatak város díszpolgára volt.

Képes Géza „földijéről,” **Szalkai Lászlóról** is írt verset „Valami indul” címmel. Ennek a versnek idézem kezdő sorait:

„*A szellem mindig ott fúj, ahol fújnia kellett.*

Patakon fújni kezdett

félezer éve már

s azóta jószereint abba se hagyta.

Akkor Szalkai László

volt a szellem kiválasztott fia: . . .”

Egy másik verséből is idézek, amit „A pataki iskola ünnepére” írt /425/:

*„Allj elem roppant tömör falaiddal,
 ős iskolám, hogy gyökeret verjen a
 lábam s kiáltás rám: „Élünk még az idő vad
 forgatagában, erősen állunk!”*

László Gyula régész-történész *„Árpád népe”* c. könyvében így ír róla: *„Nekünk is a szarvas volt ősi istenasszonyunk, akárcsak a szkítáknak. De ősköltészetünk megelevenítéséhez nem régész kell, nem is a pontos levezetések kényszerében élő szófejtő, hanem ezekben a tudományokban iskolázott, nyelveket ismerő, finom érzésű költő. A sors különös ajándéka, hogy ilyen költőnk is van: Képes Géza, és hogy elmélyülten foglalkozott is ősköltészetünkkel.”*

„Képes Géza egyik legnagyobb leleménye, hogy az egyik vogul hősi énekben megtalálta a magyar lóáldozat szertartásának leírását, az ének verselése azonban nem az Ob vidéki nyelvrokonokéra jellemző, hanem a 'lovas-nomád' verselésre.”

Képes Géza tehát népünk múltjának jobb megismeréséhez is hozzájárult nem mindennapi nyelvtudásával.

1956. november 4-én ő olvastatta be a Magyar Rádióban az Írószövetség „segélykiáltását”, ezért politikai szempontból „kegyvesztett” lett.

László Gyula az előbb említett könyvében egy másik pataki diákról is ír, aki a honfoglaláskori sírok vizsgálatánál is közreműködött. Ez a másik diák ***Anghi Csaba** (1901 – 1982) volt, aki az 1910-es években tanult a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumában. Róla ezt írja: *„A magyar ló származásával kapcsolatban a hazai közvéleményben olyan nézet kerekedett felül, mintha jó hírnevét valamiféle nemes ősnak köszönhetné . . . A magyar lónak éppen úgy, mint a többi fajtnak is egyetlen vad őse az eurázsiai vadló volt, ezért állapíthatta meg Anghi Csaba, hogy a taki eredet a honfoglalás kori magyar lovakon átüt.”*
Anghi Csaba 1956 márciusától 10 éven keresztül az Állatkert főigazgatója volt Budapesten.

1965-ben a Magyarhoni Földtani Társulat vándorgyűlése Sárospatakon emléktáblát állított Magyarországon első ásványtan professzorának. A Mudrány-épület hátsó bejáratával szemben, a Comenius utca jobb oldalának első épületén egy megfakult márványtábla látható **Szabó József** nevével. Ő volt az az ásványtan professzor, aki Hazánk különböző tájainak ásványgyűjteményét összeállította. A Hegyalja ásványaiból is készített egy gyűjteményt. A táblával megjelölt házból indult gyűjtő utakra. Azért, hogy mozgását gyorsítsák és a kövek szállítását könnyítsék, a Kollégium egy lovaskocsit bocsátott rendelkezésére. Ő ezért hálából a másodpéldányokat az iskolának ajándékozta. *Mivel az első példányok 1956-ban a Nemzeti Múzeumban leégtek, Szabó József hegyaljai gyűjteménye ma Magyarországon csak Sárospatakon látható a gimnázium második emeletén.*

(Az összes kiállított ásvány tisztítása és rendezése **Dr. Egey Antal** (1903 – 1994) tanár munkája, aki az 1930-as években került Patakra a Pázmány Péter Tudományegyetemről a Tanítóképző tanáraként, majd igazgatójaként.)

Biztos vagyok abban, hogy egy iskola munkájának eredményessége legjobban az egykori tanítványok helytállásán mérhető. Hála Istennek, sok olyan diákja is volt ennek az iskolának, akikre érvényesek a költő sorai: *’ . . észrevétlen dolgozik A hon derületén . . . ’*

3.5. Akikre velünk élőként is feltekinthetünk

A továbbiakban olyan egykori diákok és tanárok nevét ill. munkakörét írom le röviden, akik a XX. és XXI. században – a már említettek mellett – „jelzőoszlopai” lehetnek az iskola „haladási irányának.”:

Szabó Ernő (1904 – 1982): énektanárként *országos szinten is úttörő szerepet játszott a Kodály-módszer* iskolai megvalósításában.

***Buza László** (1885 – 1969): egyetemi tanár, *akadémikus. A nemzetközi jog professzora volt* Sárospatakon, Kolozsváron, Szegeden és Budapesten. (Édesapja **/*Buza János/** a gimnáziumban volt természetrajz szakos tanár, akinek nevéhez fűződik **az Iskolakert és a református temető fásítása.**)

***Finkey Ferenc** (1870 – 1949): egyetemi tanár, *akadémikus, koronaügyész. Megírta a Sárospataki Jogakadémia történetét.*

***Király István** (1921 – 1989): *Kossuth-díjas egyetemi tanár, az ország egyik legjobb Ady-kutatója. A Világirodalmi Lexikon főszerkesztője.*

***Kőrös Endre** (1923 – 2003): Az ELTE *Széchenyi-díjas, akadémikus* professzora. Az *Európai Tudományos Akadémia* is tagjává választotta. *Oscilláló kémiai folyamat is viseli a nevét.*

***Kiss Árpád** (1889 – 1968): A Szegedi Egyetem *Kossuth-díjas, akadémikus* professzora. *A Lowry – Brönsted-féle sav – bázis elméletet elsőként alkalmazta Magyarországon a kémiában. Hazánkban Ő írt elsőként a radioaktivitásról még egyetemista korában* (1909).

***Deme László** (1921 - 2011) Egyetemi tanár. A „Beszélni nehéz” c. rádióműsor szerkesztője. *A Kazinczy Ferenc nevét viselő szépkiejtési verseny egyik elindítója.*

***Béres Ferenc** (1922 - 1996) Énekművész. Párizsban nemzetközi énekverseny győztese is volt. *Sárospatak díszpolgára.*

***Mészöly Dezső** (1918 - 2011) *Kossuth-díjas költő, műfordító.* A „Lyukasóra” c. műsor szerkesztője. A televízió munkatársa, dramaturg.

***Maller Sándor** (1917 – 2001) Tanár, az Angol Internátus igazgatója. 1951-től Debrecenben az egyetemi könyvtár osztályvezetője, az egyetem angol lektora. 1955-től az Országos Széchenyi Könyvtár főosztályvezetője. *1963-tól 1978-ig a Magyar UNESCO Bizottság főtitkára.*

***Nagy Barna** (1909 – 1969) Teológiai professzor, *nemzetközileg elismert Kálvin-kutató. A Zürichi Egyetem díszdoktorává avatta.* Beszélt: görög, latin, holland, német, francia, angol, lengyel, olasz és magyar nyelven.

***Cserés Miklós** (1914 – 1981) Dramaturg, esztéta, rádió-rendező. **1942-től a Magyar Rádiónál dolgozott, 1956-tól 1958-ig fődramaturg volt az MTV-nél.**

***Ködöböcz József** (1913 – 2003) Sárospatak díszpolgára. A Ref. Egyházközség presbitere, a helyi ref. egyházi újság főszerkesztője. *A Comenius Társaság országos elnöke.*

***Kiss József** (1937 -) Sárospatak főépítésze volt. Nevéhez fűződik városunk vízvezetékrendszerének és csatorna-hálózatának kiépítése is. A pártállami időszakban – az ellenérvekkel és utasításokkal szemben – *ragaszkodott ahhoz, hogy a Makovecz Imre által tervezett Művelődés Háza épüljön meg, melyet megnyitásának évében a világ ötödik legszebb épületének ítélték külföldi szakemberek.*

***Örley Szabolcs** (1934 -) 1954-ben Olaszországban ifjúsági kardvívó világbajnok volt.

***Keresztúry Zsolt** (1935 -) A világ első, teljesen elektronikus számítógépének megalkotója. (Ennek „leszármazottai” a zsebszámológépek.) *Az embert is szállító amerikai holdrakéta computer-memóriáit is ő készítette.*

***Kovács Béla** (1940 -) A Magyar Országháza üléstermeinek elektronikai rendszerét ő tervezte. Az Antall-kormány alatt olyan távközlési rendszert épített ki Budapesten, amelyen

akkor csak három fővárosban volt Európában. *A New Yorki Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja.*

***Szabó Csaba** (1937 -) Az Antall-kormány idején New Yorkban a nagykövetség egyik vezető embere volt. Több, Kollégiumi vonatkozású könyvnek a szerkesztője. A Károli Gáspár Református Egyetem professzora volt.

***Hörcsik Richárd** (1955 -) Zemplén-Abaúj országgyűlési képviselője (a Magyar Parlamentben az Európai Unió kapcsolatok felelőse), előtte több évig volt Sárospatak polgármestere.

***Aros János** Sárospatak polgármestere 2010-től. Az előző 4 évben Sárospatak alpolgármestere, míg korábban az Árpád Vezér Gimnázium igazgatóhelyetese volt.

***Csatlós Katalin** a Művelődés Háza és Könyvtára igazgatója

***Darmos István:** a Bodrog Néptánc Együttes vezetője.

8-kor Színház. Tagjai: **Karacs Mónika, Nagy Zsolt, *Donkó József, *ifj. Sipos István, Bálint Béla.** Az együttes több alkalommal járt az USA-ban, Kanadában, a Felvidéken és Erdélyben. **A Magyarok Világszövetsége 2010-ben és 2011-ben is őket kérte fel, hogy Párizsban, a Trianon-palota előtt ők szolgáltassák a békediktátumról és következményeiről szóló megemlékezés ünnepi műsorát.**

***Fehér József:** a Sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum igazgatója.

***Tuba Zoltán:** a Szent István Egyetem professzora volt, az MTA doktora. Kigondolója és megvalósítója a Lorántffy Zsuzsanna Alapítványnak. **A Bodrogköz geológiájáról, néprajzáról, állatvilágáról és növényvilágáról írt tanulmányokat könyv formájában is megjelentette.** (Elhunyt).

***Sipos László:** a Szegedi Biológiai Kutató Intézetben (SzBK) dolgozik. Bolyai-díjas genetikai kutató. **Két évig dolgozott az USA-ban a Harvard Egyetem Biokémiai Intézetében is.**

***Cseri Miklós:** a Szentendrei Skanzen igazgatója.

***Hoppál Mihály:** az MTA Néprajzkutató Intézetének igazgatója.

***Baranyai András:** Budapesten az ELTE kémia tanára.

***Fésűs László:** Orvosprofesszor. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora is volt.

***Pinczés István:** a Debreceni Csokonai Színház főrendezője volt.

IV: ÖSSZEGZÉS

Magyarországról és külföldről szinte minden foglalkozást fel lehetne sorolni, amelyek mögött hajdani pataki diákok állnak. Jelentős mértékben köszönhető ennek, a névvel fel nem sorolt sok ezer embernek is, hogy a mai napig létezik az a „csoda”, amit úgy neveznek, hogy „pataki szellem”. Ennek egyik olyan megnyilvánulását szeretném leírni, amelynek szem- és fültanúja lehettem Miskolcon.

1960 márciusában előadtuk a diákokkal „**A kőszívű ember fiai**” című színdarabot. Előtte, **Dr. Fenyvesi András** kollégámmal **Miskolcra** utaztunk, hogy az ottani **Nemzeti Színház** ruhatárából jelmezeket kölcsönözzünk. A főruhatáros, az ősz hajú, magas termetű „**Kornél bácsi**” összeszedte a kért ruhákat, elénk rakta, és ezt mondta: „*Uraim, ezeket tudom adni!*” Mi kissé fanyalogva néztük az egyik mentét, mondván, hogy Baradlay Richárdnak valami szebb öltözetet gondoltunk. Kornél bácsi azt mondta, hogy sajnos, jobb állapotban lévő ruhákat nem adhat ki, mert fegyelmet akasztanak a nyakába. Megértettük, nem is kérteltük, tovább, mert beláttuk, hogy kellemetlen helyzetbe kerülhet miattunk. Valami olyasfélét mondtunk, hogy ha nem lehet, akkor azt visszük, amit kaptunk. Megköszöntük, köszöntünk és elindultunk. Kornél bácsi néhány másodpercig mozdulatlanul állt és gondolkodott, majd

meglepődötten láttuk, hogy egy gyors mozdulattal egy gyönyörű, új prémes mentét belecsavar egy kopott ócskába, és ezt mondta: „**Na, itt van vigyék, csak meg ne lássa senki! Egyébként nem érdekel, hogy mi lesz a következménye, mert valamikor én is pataki diák voltam!**” A „bűvös szó,” a „pataki diák” erősebbnek bizonyult a hivatalos szabályzatnál!

A gimnáziumot 1952-ben államosították. 1990. július 1-én ismét visszakerült a református egyházhoz. Szerintem helytelenül gondolkodik az az ember, aki a két dátum közötti időszakot „*légtüres térnek*” tekinti a pataki iskola élete szempontjából. Nem lehet ugyanis olyan nevelési szemléletet elvárni egy állami iskolától, amely az egyházi intézményekben természetes, és nem tehető felelőssé egy tantestület olyan intézkedésekért, amelyeket az előző évtizedek oktatásügyi miniszterei rendeltek el. Gimnazistaként az utolsó tanévben már állami iskolában tanultam, és 33 évig tanítottam Patakon az állami gimnáziumban. Nyugodt lelkiismerettel mondhatom, hogy az állami gimnázium nem hozott szégyent a Kollégiumra a hagyományok ápolásában, de az oktatás színvonala terén sem. Mi, tanárok, ebben az időszakban is magyar gyermekeket oktattunk és neveltünk, amennyire a körülmények engedték, pataki szellemben. Ennek egyik bizonyítékát abban látom, hogy az **Igazgatótanács** több tagja, illetve több tagjának felesége, gyermekei az Állami Rákóczi Gimnáziumban érettségizett. Az említett évtizedek alatt tantestületünkben több mint tucatnyi tanár került főiskolai, vagy egyetemi oktatói munkakörbe.

Ebben az időben is voltak olyan diákok a pataki iskolában, akik ma mint orvos, gyógyszerész, mérnök, tanár, vegyész, közgazdász, szociológus, politikus, színész, rendező, műszerész, kutató, újságíró, operatőr, mezőgazdász stb. öregbítik iskolánk hírnevét.

Mindezeket azért írtam le, mert – megítélésem szerint – ami az elmúlt évtizedekben pozitívumként ítéltetett meg gimnáziumunkban, a pataki iskola múltját gazdagítja, még ha állami intézményként működött is. A pataki szellem folytonosságát mutatja az is, hogy az állami iskola időszakában több alapítványt létesítettek olyan osztályok, amelyek kizárólag az állami gimnáziumban tanultak, illetve az előző egyházi időszakban végzett egykori diákok az állami gimnáziumban tanuló fiatalokat támogatták alapítványaikkal. A végzett diákok jelentős része eljárt a találkozókra, de nemcsak a patakira, hanem az ország különböző területein rendezett összejövetelekre is. Ez viszont az iskolához való ragaszkodást fejezi ki.

Számomra maradandó élményt nyújtott az a rendszerváltozás tájéki tanévnyitó ünnepély a református templomban, amikor a sok delegáció, a sok őszinte üdvözlés megható momentumában kiderült, hogy az amerikai vezető püspök pataki diák volt, a felvidéki vezető püspök szintén pataki diák volt, és az erdélyi vezető püspök is nagyon gyakran járt Sárospatakon. Azt hiszem, ekkora véletlenek nincsenek! **Bertalan Imre**, amerikai püspök abban a templomban prédikált, ahol **50 évvel ezelőtt** felszentelték. A szószeréről körütekintve, tekintetével egykori professzorát, **Újszászy Kálmánt** is megkereste.

Iskolánk múltjának sok eseménye, sok volt tanára és diákja munkájának eredménye büszkévé tehet bennünket, de nem szabad, hogy elbizakodottá tegyen. Ez a múlt csak akkor hoz reánk dicsőséget, ha mi is hozzáteszünk valamit a mából. Erre is figyelmeztet bennünket **Dókus Ernő**-nek alább idézett mondata, amely iskolánk fennállásának 400. évfordulóján hangzott el: „**Egy iskola szelleme nem a falakban és a taneszközökben van, hanem a tanítók meg a tanulók munkájában.**”

Az előbbi mondatok után nagyon fontosnak tartom leírni **Deme László** (1921 – 2011) nyelvészprofesszor gondolatait, melyeket a 450 éves Kollégium Jubileumi Évkönyvének

előszavában írt le: „Szokás az iskolák rangját a kiemelkedők számával jellemezni. Nos: Patak nemigen maradna le ebben a versenyben sem. Dicsőségtáblájára nagy nevek, tiszteletet parancsoló nevek róhatók fel. – Mégsem ezt tartom a legfőbb értékmérőnek. Én az igazi rangot a zömmel mérném: hogy hogyan állt és áll helyt a volt növendék, a széles sokaság, ki-kí a maga posztján. . .”

Talán senki nem fogalmazta meg szebben és tömörebben iskolánk múltjának értékes voltát, és feladatainkat a jelenben jövőnk érdekében, mint Árvay József, a 300. évfordulón elmondott beszédében. „Ez iskolának történeti múltja van, melynél nagyobb e hazában egy tanintézet sem dicsekedhetik, s bár nem a mi érdemünk, hogy e drága örökség reánk szállott, de minden esetre a mi szerencsénk; érdemünk lesz, ha ügyét elébb visszük, s ha a régiek mellett új alapját tehetjük le a tovább fejlődésnek.”

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

- 1./Ködböcz József: Sárospatak a magyar művelődés történetében /1991/
- 2./Szabó Csaba szerk.: Pataki diákok az '56-os forradalomban /Bp. 2008/
- 3./Horkay László: Közkincsek /Sp. 1997/
- 4./Harsányi István: Sárospatak a magyar nevelésügy szolgálatában /Sp. 1943/
- 5./Benke Gy., Pólos L., Szabó Cs. szerk.: Pataki tanáraink /Sp. 2005/
- 6./A Tiszáninnen Református Egyházkerület Elnöksége szerk.: A Sárospataki Református Kollégium /Sp. 1981/
- 7./Fehér Gábor: Obsidio Patakiana
- 8./Szakály Orsolya: Egy vállalkozó főnemes /b. Vay Miklós/ /ELTE 2003/
- 9./Dr. Újszászy Kálmán: Történelmi séták a Sárospataki Református Temetőben /1986-1988/
- 10./Dr. Panka Károly szerk., Komáromy János közreműködésével: A Pataki Diákvilág Anekdotalincse I. – II. kötet /1927/
- 11./Dr. Maller Sándor: Pataki Századok /Sp. 1995/
- 12./A Sárospataki Tanítóképző – Emlékkönyv /Sp. 1957/
- 13./Bibliotheca Comeniana /IX/: Comenius és a hazai művelődés /Sp. 2002/
- 14./Bibliotheca Com. /XII/: Comenius és az utókor /Sp. 2006/
- 15./Erdélyi János szerk.: A Sárospataki Református Főiskola Háromszázados Ünnepe – Emlékkönyv /1860/
- 16./Szabó András: A késői humanizmus irodalma Sárospatakon (1558-1598) /Debrecen, 2004/
- 17./Dr. Szabadváry Ferenc: Az analitikai kémia módszereinek kialakulása /1960/
- 18./Szabadváry – Szőkefalvi: A kémia története Magyarországon /1972/
- 19./J.D.Bernal: A fizika fejlődése Einsteinig /1977/
- 20./László Gyula: Árpád népe /1986/
- 21./Dr. Gulyás József: A Sárospataki Református Főiskola rövid története
- 22./Nagykönyvtári adatok /külön-lenyomatok, életrajzi lexikon, stb./
- 23./Szóbeli közlések

